

ANDREJ BANDELJ | JOŽE MIHELIC | JERNEJ ZUPANČIČ

ZAMEJSKA KOROŠKA

VODNIKI LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA

EVROPA

- 1 IRSKA
- 2 BOLGARIJA
- 3 SLOVENIJA I – Ekскурzije LGD
- 4 SLOVENIJA II – Ekскурzije LGD
- 5 SLOVENIJA III – Ekскурzije LGD
- 6 SLOVENIJA IV – Ekскурzije LGD
- 7 ZAMEJSKA HRVAŠKA
- 8 TRŽAŠKO IN GORIŠKO
- 9 SLOVENIJA V – Ekскурzije LGD
- 10 SLOVENIJA VI – Ekскурzije LGD
- 11 VIDEMSKO
- 12 ZAMEJSKA KOROŠKA

AFRIKA

- 1 MAROKO
- 2 LIBIJA

AZIJA

- 1 SIRIJA
- 2 IRAN
- 3 KIRGIZISTAN
- 4 CIPER
- 5 JEMEN
- 6 ŠRILANKA

AMERIKA

- 1 KALIFORNIJA

VODNIKI LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA

EVROPA

Andrej Bandelj
Jože Mihelič
Jernej Zupančič

ZAMEJSKA KOROŠKA

Ziljska dolina

Beljak in okoliška jezera

Karavanke in Rož

Celovec in Gosposvetsko polje

Južna pobočja Svinške planine in Velikovoško čezdravje

Podjuna

Labotska dolina

Zgodovinski kraji severne Koroške

Pogorje in biosferni park Nockberge

LJUBLJANA 2016

VODNIKI LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA
Evropa

ZAMEJSKA KOROŠKA

Andrej Bandelj, Jože Mihelič, Jernej Zupančič

© 2016, Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC

Urednik: Drago Kladnik
Recenzenta: Naja Marot, Blaž Repe
Oblikovanje in prelom: Brane Vidmar
Kartografija: Tanja Koželj, Andrej Bandelj
Fotografije: Silvo Bizjak, Marika Bortolami, Matej Gabrovec, Flickr, Johann Jaritz, Christiane Jodl, Drago Kladnik, Reinhard Klar, Danny Krull, Peter Kumer, Jože Mihelič, Mario Mrsel, Miha Pavšek, Primož Pipan, Johannes Puch, Carole Raddato, Phil Richards, Johannes Risse, Guillaume Speurt, Mateja Šmid Hribar, Holger Weiss, Wikimedia Commons

Izdajatelj: Ljubljansko geografsko društvo
Za izdajatelja: Primož Pipan
Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika: Oto Luthar
Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Collegium Graphicum d. o. o.
Naklada: 600

Fotografija na ovitku: Pot na grad Ostrovcico. Foto: Silvo Bizjak.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

913(436.5)(036)
908(436.5)(082)

BANDELJ, Andrej, 1980-

Zamejska Koroška / Andrej Bandelj, Jože Mihelič, Jernej Zupančič ; [kartografija Tanja Koželj, Andrej Bandelj ; fotografije Silvo Bizjak ... et al.]. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016. - (Vodniki Ljubljanskega geografskega društva. Evropa, ISSN 1408-6395)

ISBN 978-961-254-937-4

1. Mihelič, Jože, 1946- 2. Zupančič, Jernej, 1963-
286381824

PREDGOVOR

S pričujočim vodnikom predstavljamo osrednji del slovenskega zamejstva v Avstriji in njegovega severnega zaledja, ki se ponaša z bogato naravno, zgodovinsko in kulturno dediščino. V njem so predstavljene ekskurzije, izvedene med aprilom 2013 in septembrom 2015. Na njih so se udeleženci podrobneje seznanili s pomembnim delom slovenske matice, ki je od plebiscita oktobra 1920 v okviru Republike Avstrije, natančneje, njene zvezne dežele Koroške.

Težišče vodnika je na narodnostno mešanem območju med Lesno dolino (*Lesachtal*) na zahodu in Labotsko dolino (*Lavanttal*) na vzhodu. Poleg ozemlja med državno mejo na Karavankah in Dravo pa obsega tudi prostrana območja severno od glavne koroške reke, ki so jih nekdanje poseljevali slovenski rojaki, a je bila etnična meja pod silovitimi germanizacijskimi raznarodovalnimi pritiski sčasoma potisnjena močno proti jugu.

Tokrat so devet v vodnik vključenih ekskurzij vodili trije strokovnjaki, ki so poudarke z njih ubesedili in tako v pričujoči knjigi nastopajo tudi kot avtorji. Poleg že nekaj časa izjemno angažiranega geografa Andreja Bandlja, ki je vodil in v besedi predstavil večino izvedenih ekskurzij, pri čemer si je s svojim prepoznavnim slogom pridobil zveste občudovalce in privrženca, sta se tokrat v vlogi vodij ekskurzij in avtorjev posameznih prispevkov preizkusila še geograf, izjemen poznavalec zamejske problematike Jernej Zupančič, in vsestranski naravovarstvenik, upokojeni sodelavec javnega zavoda Triglavski narodni park, Jože Mihelič. Podobno kot ekskurzije v zamejstvi Hrvaške in Italije so bile tudi vse koroške ekskurzije, četudi nekatere izvedene v zelo slabih vremenskih razmerah, povsem zasedene in so tako ostale društvena uspešnica.

Rdeča nit večine prispevkov v vodniku Zamejska Koroška je narodnostna problematika, pri čemer so zamejski Slovenci v svojem nenehnem boju za narodne pravice in nenazadnje preživetje trdne narodne skupnosti postavljeni tako v zgodovinski kot sodoben okvir.

V 19. stoletju je bila Koroška za razvoj slovenstva tako pomembna kot takratna prav tako avstrijska dežela Kranjska južno od nje. Že prej se je obseg slovenskega narodnostnega območja precej skrčil in pomaknil proti jugu, po 1. svetovni vojni, razpadu nekdanje skupne domovine Avstro-Ogrske, bojih za severno mejo, za naš narod izgubljenem plebiscitu, vzpostavitvijo državne meje med Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Avstrijo na Karavankah, še bolj pa z vzponom nacionalsocializma v nemškem delu Evrope pa je borba za preživetje Slovencev dobila dramatične razsežnosti. Prav narodnoosvobodilni boj Slovencev v 2. svetovni vojni je pripomogel, da je Republika Avstrija kljub prevladujočim nacističnim »notam« tudi sama postala prepoznavna kot žrtev nacizma. Napeto ozračje med vse bolj dominantno nemško skupnostjo in Slovenci, ki so morali za svoje pravice vseskozi dobesedno »stati na okopih«, se je nadaljevalo ves čas mejaštva Republike Avstrije in socialistične Jugoslavije, pa tudi v prva leta osamosvojenosti Slovenije, pri čemer je v času osamosvajanja vendarle zavel svež veter, saj je bila Avstrija osamosvajanju Slovenije izrazito naklonjena in ga je politično zelo jasno podprla.

Prelomnico v mednarodnih odnosih pomenijo vstop Republike Slovenije v Evropsko unijo, vključitev naše države v šengensko območje in nenazadnje prevzem evra, tako da

imata obe državi isto denarno enoto. S tem, ko je meja med njima postala zgolj navidezna, administrativna ločnica, so se odprle povsem nove možnosti medsebojnega sodelovanja, ki ga spodbuja prost pretok ljudi, blaga in kapitala. To priložnost je slovenska skupnost na Koroškem zgrabila z obema rokama in si tako pognala dodatnega vetra v jadra svojega razvoja.

S tem slovenstvo na Koroškem dobiva nov značaj, postaja enakovreden člen v dojemanju in tolmačenju koroške zgodovine, ki ga vse bolj strpno sprejemajo, priznavajo in spoštujejo tudi pripadniki tamkajšnjega večinskega naroda. Zato Slovenci na Koroškem zagotovo še niso rekli zadnje besede. Na njih samih, pa tudi na nas, Slovencih, ki končno imamo svojo državo, je, da razkrivamo korenine slovenstva na narodnostno izgubljenih ozemljih in vzpodbujamo pozitivne razvojne impulze, ki prispevajo k vse bolj dinamičnemu razvoju Koroške.

Avstrijska dežela, ki postaja navzven in navznoter prometno izjemno dobro povezana, je prežeta z izrazitimi naravnimi lepotami, med katerimi lahko izpostavimo gore in jezera, pa tudi kulturnozgodovinskimi, kamor lahko uvrstimo privlačna stara mestna jedra, poselitev v obliki samotnih domačij, planinsko pašništvo, prvovrstno cerkveno dediščino ter slikovite, praviloma zelo dobro ohranjene gradove in skrbno vzdrževane grajske razvaline. Vse to privablja številne turiste, ki Koroško obiskujejo v vseh letnih časih, čeprav sta glavni sezoni pozimi, ko zaživijo prvovrstna koroška smučišča, in poleti, ko se turisti preusmerijo k obalam tamkajšnjih za avstrijske razmere zelo toplih jezer. Ob smučanju in kopanju so priljubljene rekreativne dejavnosti tudi pohodništvo, kolesarjenje in tek na smučeh. V zadnjih letih so se kot gobe po dežju razrasle najrazličnejše učne poti.

Čeprav je vodnik Zamejska Koroška podobno kot pred njim vodnik Videmsko dokaj poljuden, je vseeno treba poudariti, da daje vsebinsko poglobljen prikaz poglavitnih sodobnih značilnosti narodnostno mešanega območja in njegovega zgodovinskega razvoja, pri čemer sta izpostavljeni tudi tamkajšnji izjemni naravna in kulturna, ponekod celo nesnovna dediščina. Reči je treba, da je malce poljudnejši slog nekako bolj skladen z bolj bogato slikovno opremo, pa naj gre za obsežnejši in privlačnejši nabor fotografij ali bolj informativne zemljevide, kar smo lahko sčasoma uveljavili z barvnim tiskom ter širšo dostopnostjo fotografij in kartografskih podlag. V tem duhu smo pripravili že nekaj predhodnih publikacij, tudi tistih o bolj oddaljenih deželah, s to knjigo pa le ohranjamo vzpostavljeno raven.

Učitelji geografije lahko iz knjižice črpajo ideje za izvedbo ekskurzij v lastni režiji, drugi bralci pa se lahko seznanijo s pojavi in procesi ter številnimi pokrajinskimi, zgodovinskimi in političnimi okoliščinami, ki so neizbrisno zaznamovale narodnostno mešana območja na avstrijskem Koroškem.

Prelistajte knjigo in izvedeli boste marsikaj. V opisih so praviloma navedene priporočljive točke za postanke in temeljitije ogleda, ki nazorno predstavijo tamkajšnje glavne zanimivosti in pokrajinske značilnosti. Morda vodnik vzamete s seboj na izlet in vam bo koristen pripomoček za obogatitev znanj o mestih, drugih naseljih in ustanovah, pomembnih za razvoj slovenstva, in poglobljeno spoznavanje bolj ali manj znanih koticov onstran severne meje Republike Slovenije.

Drago Kladnik

ZILJSKA DOLINA

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

Ekскурzija je bila izvedena 8. junija 2013.

Potek poti: Ljubljana – Podklošter – Bistrica na Zilji – Preseško jezero – Šmohor – Kotje - Muta – Gailbergsattel – Oberdrauburg – Špital ob Dravi – Beljak – Ljubljana

Postaje: 1. Bistrica na Zilji
2. Preseško jezero
3. Šmohor in Mokrine
4. Krniška soteska
5. Dellach in Kotje - Muta

Uvod

Naj se sliši še tako klišejsko, a na Koroškem se vsak obisk lahko začne s pesmijo ... Tokratna ekskurzija nas popelje v kraje, »... čier teče bistra Zila ...«. Karnijske Alpe na jugu in Ziljske na severu obrobajo eno najdaljših in najjasnejše potekajočih dolin v Alpah nasploh. Reka Zilja si je strugo vrezala ob liniji, ki ji geologi pravijo *periadriatski šiv* in predstavlja mejo med jadransko in evropsko litosfersko ploščo. Dolina je dolga več kot 100 km, dovolj, da je njen zgornji del, imenovan Lesna dolina (*Lesachtal*), že na Tirolskem.

Pot po *Zili*, kot dolino imenujejo slovenski domačini, nas ves čas vodi od vzhoda proti zahodu. Začne se tam, kjer se je v eni od prejšnjih ekskurzij Ljubljanskega geografskega društva končala pot po Kanalski dolini v Italiji (Bandelj 2014a). Pri avstrijskem Podkloštru (*Arnoldstein*) se namreč stikajo doline in pogorja nad njimi. Vzhodno od tam se širita dolina Rož in pogorje Karavanke, jugozahodno Kanalska dolina in zahodne Julijske Alpe, zahodno pa tokratni cilj Ziljska dolina.

V prvem delu poti pozornost vzbuja predvsem Dobrač (*Dobratsch*), mogočni vrh, katerega južno ostenje se je med potresom leta 1348 sesulo v dolinsko dno in povzročilo naravno nesrečo izjemnih razsežnosti (Zorn 2005). Tu sta tudi Bistrica na Zilji (*Feistritz an der Gail*)

in Zahomec (*Achomitz*). Prva slovi po bogatem etnološkem izročilu, drugi pa po izjemnih, svetovno uspešnih zimskih športnikih. Potem nas pritegne naravni biser Preseško jezero (*Pressegger See*), na katerem temelji dobršen del ziljskega poletnega turizma, medtem ko se zimski naslanja na bližnje Mokrine (*Nassfeld*), eno najboljših smučišč v Avstriji. Pri Šmohorju (*Hermagor*) naletimo na narodnostno mejo. Od tu proti zahodu je slovenstvo namreč prisotno samo še v zgodovinskem spominu ter krajevnih in drugih zemljepisnih imenih.

Če v spodnjem delu doline gorske panorame kraljujejo na severu, se pri Šmohorju to obrne, saj nas najmogočnejša ostenja spremljajo na jugu. Nad nami se namreč dvigajo najvišji vrhovi Karnijskih Alp. Na ekskurziji po Karniji (Bandelj 2014b) smo že občudovali Coglians z juga, zdaj pa se nam odpira še pogled na severno steno te 2780 m visoke gore, v Avstriji znane pod imenom Höhe Warte.

Vojaki, ki so se pred stoletjem tu bojevali v neživiljenjskih razmerah, so to pogorje seveda predvsem preklinjali. 1. svetovna vojna je tudi v Karnijskih Alpah in ob Zilji pustila svoje sledi. O tem nas informira tudi vojni muzej v kraju Kotje - Muta (*Kötschach - Mauthen*), ki stoji na pomembnem cestnem križišču. Tu se cesta po Ziljski dolini sreča s tisto, ki sledi nekdanji rimski cesti *Via Iulia Augusta* in povezuje furlanski Tolmezzo z Lienzem v Vzhodni Tirolski.

Ko obiščemo te kraje, se lahko zavemo širše slovenske in koroške vpetosti v alpski prostor. Komaj smo pustili za seboj Karavanke in Julijce, se tik pred nami v nebo dvigajo vrhovi Dolomitov in Visokih Tur. Le nekaj kilometrov južneje se razprostira skrivnostna Karnija, naravnost pred nami se odpira slikovita Lesna dolina, samo čez Ziljski vrh (*Gailbergsattel*) na severu se zapeljemo, pa smo že v dolini visoko ob zgornji Dravi. Kam naprej? Levo proti Lienški kotlini in Pustriški dolini ali desno naokrog in nazaj ob Dravi proti Beljaku?

Zilja – ena najdaljših alpskih dolin

Slovenecem se zdi Ziljska dolina precej odmaknjena. Večina jo pravzaprav nevede prečka na poti na smučišče na Mokrinah. Da bi ta odnos malo popravili, si *Zila*, kot ji pogovorno pravijo slovenski domačini, zasluži malo več geografske pozornosti.

Zilja (*Gail*) je tudi 122 km dolga reka, ki velja za najpomembnejši desni pritok Drave. Izvira pod prelazom Kartitscher Sattel (1526 m) na območju Vzhodne Tirolske. Izoblikovala je dolino, ki izrazito uravnano od zahoda proti vzhodu poteka med Karnijskimi Alpami na jugu in Ziljskimi Alpami na severu. Njen potek pogojuje pomembna tektonska prelomnica periadriatskega šiva, katerega nadaljevanje lahko sledimo še zahodneje od nje, v Pustriški dolini (nemško *Pustertal*, italijansko *Val Pusteria*) v Italiji. Mreža Ziljinih pritokov je zelo preprosta in slabo razvejena. Z juga se vanjo steka niz kratkih potokov izpod glavnega grebena Karnijskih Alp, po katerem poteka državna meja med Avstrijo in Italijo. Tečejo skozi slikovite ledeniške doline in so ponekod ujeti v slikovite debri, med katerimi je najbolj znana Krniška soteska (*Garnitzenklamm*). Podobno velja tudi za severne pritoke iz Ziljskih Alp. Izjema v Ziljini rečni mreži je Ziljica (italijansko *Slizza*, nemško *Gailitz*), ki je v preteklosti s pretočitvijo proti severu preusmerila vode iz vzhodne Kanalske doline in Julijskih Alp (Bandelj 2014a).

Smučišče na Mokrinah se uvršča med najbolj ugledna v Avstriji. Foto: flickr.

Po sotočju z Ziljico se Zilja dotakne še skrajnega severozahodnega roba Karavank, nakar se na vzhodnem robu Beljaka (*Villach*) izliva v Dravo.

Geografi dolino Zilje delimo v tri dele, vendar delitev ne ustreza "klasični" členitvi na zgornji, srednji in spodnji del. Najvišji del porečja, vse od izvira pa tja do dvojnega kraja Kotje - Muta, se imenuje Lesna dolina. Kot že ime pove, gre za večinoma gozdno območje s poselitvijo na pobočnih uravninah. Struga Zilje je tu urezana precej globoko. Med Kotjem - Muto in Šmohorjem je del doline, ki mu Avstrijci pravijo *Obergailtal*, po naše Zgornja Ziljska dolina, pod Šmohorjem pa sledi *Untergailtal* oziroma Spodnja Ziljska dolina. Tako Zgornja kot Spodnja Zilja imata izrazito široko in precej uravnano dno, ki ga pod Dobračem prekinajo skalnati bloki kot posledica podora iz leta 1348, nato pa se dolina še bolj razširi in na robu Celovške kotline, ob Baškem jezeru (*Faaker See*), prehaja v Zgornji Rož (Melik 1963).

Osrednji in največji kraj doline je Šmohor z okrog 7000 prebivalci. Po številu prebivalcev mu je skoraj povsem enak Podklošter, mestece v bližini tromeje Avstrije, Slovenije in Italije, ki pa ga večina ne povezuje z Ziljsko dolino, čeprav geografsko spada vanjo.

V času naseljevanja slovenskih prednikov v Vzhodne Alpe je eden pomembnejših poselitvenih tokov potekal prav prek Ziljske doline proti izviru Drave. O nekdanji močni slovenski prisotnosti na tem območju pričajo predvsem krajevna in ledinska imena, ki so zdaj žal zapisana zgolj v ponemčeni različici. Že samo poimenovanje Lesachtal ne more prikriti slovenskega izvora. Pozneje se je slovensko-nemška etnična meja pomikala vse nižje in vzhodneje po dolini, dokler se ni na začetku 20. stoletja ustalila na ožjem območju Šmohorja. Tam so številne slikovite vasi, katerih prebivalci so bili v času pomladi narodov sredi 19. stoletja goreči privrženci ideje o Zedinjeni Sloveniji in so se krčevito borili za združitev z matico celo takrat, ko so bili ti poskusi že povsem brezupni. Pred koroškim plebiscitom leta 1920 je namreč Ziljska dolina predvsem zaradi strateškega pomena prometne povezave med Avstrijo in Italijo prek Megvarskih vrat (*Thörl - Maglern*) in Trbiža (*Tarvisio*) ostala daleč zunaj meja glasovalnega območja. Zato je bila brez možnosti samoodločbe priključena Avstriji. Slovenski živeli v teh najzahodnejših krajih se odtlej oklepa še vedno zelo pomembne kulturne dejavnosti in tako, kljub nekdanji močnim raznarodovalnim pritiskom, ohranja svojo identiteto. Ta je zadostila celo zelo togim formalnim standardom za vzpostavitev vidne dvojezičnosti. Dvojezični krajevni oznaki sta namreč dobili tudi naselji Potoče (*Potschach*) in Dole (*Dellach*), le streljaj oddaljeni od Šmohorja.

OPIS POTI

Postaja 1: Bistrica na Zilji

Na slovenskem narodnostnem ozemlju je veliko krajev z imenom Bistrica, ki so seveda povezani z lego ob vodotoku, slovečem po svoji čistosti. Tako je tudi v primeru Bistrice na Zilji (*Feistritz an der Gail*), prve postaje na naši tokratni ekskurziji.

V vzhodnem grebenu Karnijskih Alp, po katerem poteka državna meja med Avstrijo in

Italijo, se dviga izrazita gora Ojstrnik (2052 m). Če njen vrh gledamo z juga, iz Italije, nima prav nič priostrenega videza, povsem drugačno podobo pa kaže z vzhoda, iz Bistrice na Zilji. Njegova ostrina je tudi Avstrijce in Italijane prepričala v to, da za njegovo poimenovanje res ni vredno iskati kakšnega popačenega, brezpomenkega prevoda, pač pa so se oprijeli kar starodavnega slovenskega imena – le zapisali so ga tako, da ustreza njihovemu pravopisu. Tako bomo na avstrijskih zemljevidih našli ime *Oisternig*, na italijanskih pa *Osternig*. Kakorkoli že, gora je v preteklosti odločilno vplivala na življenje domačinov pod njo, saj so na njenih vršnih pobočjih planine, na katerih se še vedno pase živina tako iz Ziljske kot Kanalske doline, sir in drugi mlečni izdelki z Ojstrnika pa so cenjeni in iskani med kupci. Glavna in zelo slikovita planina na nadmorski višini 1722 metrov se prav tako imenuje Bistrica. Prav med njenimi stanovi poteka avstrijsko-italijanska meja. Izpod nje se proti vzhodu odpira Bistriški graben, ozka dolina, po kateri teče potok Bistrica, ki je botroval imenu središčnega naselja tega dela Ziljske doline.

Vznožni rob Karnijskih Alp je v tem delu zelo oster, saj gozdnata pobočja gora neposredno prehajajo v izrazito uravnano aluvialno dolinsko dno ob Zilji. Ta je tod v preteklosti pogosto poplavljala, zato je zdaj večinoma regulirana, njena struga pa uravnana. Kljub temu marsikje na okoliških travnikih najdemo mokrišča, ki se napajajo s podtalnico in vodami, ki pritekajo s karnijskega grebena. O naravnem značaju tega območja pričajo tudi nekatera slovenska krajevna imena med Bistrico na Zilji in Šmohorjem, na primer Loče (*Latschach*), Blače (*Vorderberg*), Blato (*Blatta*). Tam, kjer v dolino pritekajo večji potoki, ki zaradi velike količine padavin, po katerih Karnijske Alpe slovijo, prinašajo večje količine proda, so nastali izraziti vršaji. Na njih je površje bolj sušno, kar je omogočilo nastanek naselij.

Poleg bližnjega kraja Blače je izrazit primer tovrstnega naselja prav Bistrica na Zilji. Kraj na nadmorski višini 560 metrov, ki mu pravijo tudi Ziljska Bistrica, je že zraščен z bližnjo vasjo Zahomec (*Achomitz*). Nasproti njiju je na levem, severnem bregu Zilje vas Čajna (*Nötsch*), pomemben turistični kraj ob vznožju Dobrača (2166 m). Medtem ko je Čajna sčasoma pridobila nemški značaj, sta Bistrica na Zilji in Zahomec še vedno močni slovenski poselitveni jedri, v katerih so tudi slovenska društva. Temeljijo na štehanju in smučarskih skokih, dveh pomembnih stebrih, ki že dolgo simbolizirata slovenstvo v Spodnji Ziljski dolini.

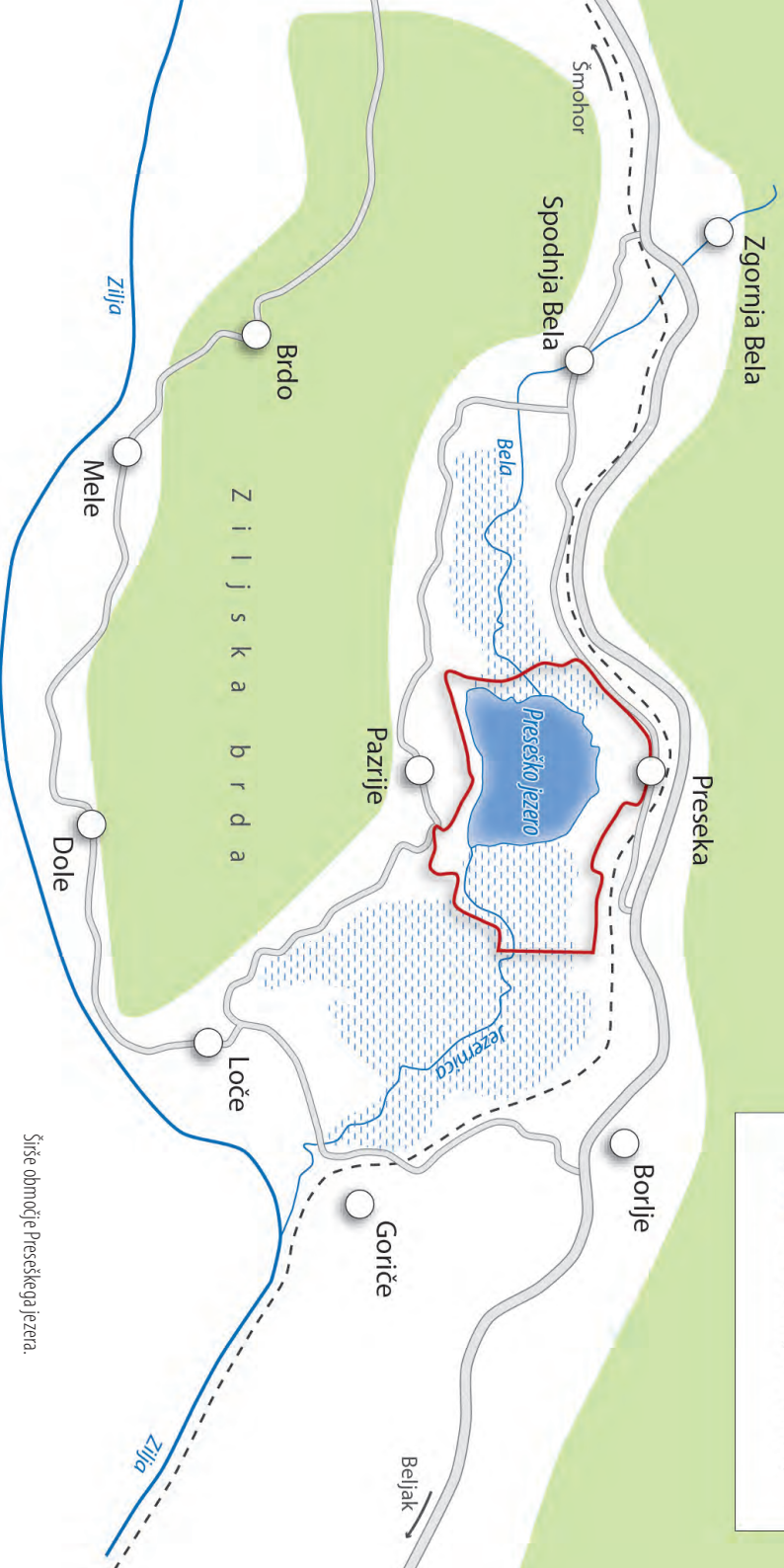
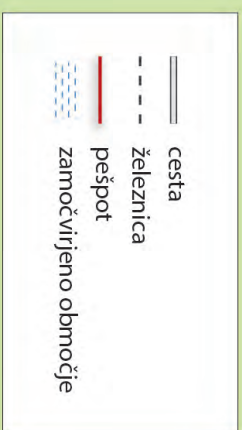
Štehanje je starodavna igra, v kateri jezdec na konjih v diru skušajo razbiti na stebru postavljeni leseni sodček. Gre za kombinacijo hitrosti in natančnosti, zmagovalec pa je tisti, ki prvi uspe razbiti dno sodčka, ki nato zdrsne k vznožju droga. Nekoč so po končanem štehanju prirejali znameniti *rej* (ples) pod lipo, na katerem je čast prvega plesa pripadla zmagovalcu in njegovi izbranki (Zerzer 1997). Poimenovanje običaja sicer prihaja iz nemškega jezika, *Kufenstechen* namreč v nemščini pomeni 'prebadanje sodčka', vendar imajo vsi starodavni običaji, ki so s tem povezani, izvor v slovenskih tradicijah Spodnje Ziljske doline. Tako so udeleženci štehanja oblečeni v ziljske narodne noše, program pa spremljajo ziljske pesmi in tradicionalna glasba s plesi. Dogaja se v Bistrici na Zilji, na binkoštni ponedeljek (medmrežje 1).

Sredi Bistrice je znana gostilna Stara pošta (*Alte Post*), ki je tudi nekakšno kulturno središče Slovencev tega območja (medmrežje 2). V njej pogosto organizirajo različne kulturne prireditve, lahko pa si ogledamo tudi predstavitev štehanja.

Bistrica na Zilji z Marijino cerkvijo na hribčku nad vasjo. Foto: Silvo Bizjak.

Z i l j s k e A l i p e

Širše območje Presčeškega jezera.

Na strmi vzpetini visoko nad središčem kraja stoji stara Marijina cerkev, ki je bila nekoč utrjena s protiturškim taborom. Izpred nje se nam ponuja čudovit pogled na spodnji del Ziljske doline, od Prešeškega jezera navzdol, ter na okoliške vrhove Karnijskih Alp na jugu in Ziljskih Alp na severu. Od tu imamo morda najlepši pogled na znamenito goro Dobrač, najbolj znano po skalnem podoru, ki se je ob potresu leta 1348 sprožil na njeni južni strani. Takrat naj bi bile v dolini zasute številne vasi, tok Zilje pa začasno zajezen, kar je gorvodno povzročilo katastrofalne poplave (Zorn 2005). Zdad na vrhu Dobrača stojijo eden najvišjih televizijskih oddajnikov v Avstriji, energetsko zelo učinkovita planinska koča ter cerkvi (slovenska in nemška), ki veljata za najvišje postavljena tovrstna objekta v celotni Evropi.

Nedaleč od bistriške cerkve vidimo vas Zahomec s smučarskimi skakalnicami, ki so vir ponosa domačinov, saj so se zapisale v olimpijsko zgodovino. Tu se je namreč leta 1954 rodil znameniti smučarski skakalec Karl Schnabl. Bil je član Športnega društva Zahomec, ki tradicionalno deluje dvojezično. Na zimskih olimpijskih igrah v Innsbrucku leta 1976 je za avstrijsko reprezentanco osvojil zlato in bronasto medaljo. To je bil seveda izjemen uspeh, na katerega so domačini v Zahomcu še vedno izredno ponosni, čeprav je takratno prešerno vzdušje žal skalil incident, ki se je po osvojitvi medalj dogodil ob svečanem sprejemu Schnabla v domači vasi. Sprejem je v živo prenašala avstrijska državna televizija, ker pa je potekal tudi v slovenskem jeziku, je prišlo do izgrediv nemških nacionalistov, zato je bil prenos prekinjen. Vedeti je namreč treba, da je bilo ozračje na Koroškem v tistem času še posebej pregreto zaradi dvojezičnih krajevnih oznak (medmrežje 3).

Postaja 2: Prešeško jezero

Prešeško jezero (*Presseger See*) je edino večje jezero v Ziljski dolini. Razprostira se na severnem robu dolinskega dna, ob vznožju gore Spitzegel (2119 m, slovensko Negal) v Ziljskih Alpah. Nastanek jezera je povezan s poledenitvijo doline, saj je ledenik na tem mestu odložil neprepustno moreno, za katero se je izoblikovala jezerska kotanja. Ta je v osnovi še precej obsežnejša od današnje jezerske površine približno 55 hektarov. Prešeško jezero se napaja s talnimi izviri, pa tudi s potokom Bela (*Vellabach*), ki priteka z zahoda. Povprečna globina jezera z gladino na nadmorski višini 560 metrov je 3,7 metra, največja pa 13,7 metra (medmrežje 4).

Prešeško jezero velja za osrednjo turistično točko Ziljske doline. Za potrebe turistične promocije so uvedli poimenovanje *Hermagor - Presseger See* (Šmohor - Prešeško jezero), ki se mu pogosto pridružuje še ime znamenitega smučišča *Naßfeld* (Mokrine) na območju državne meje z Italijo. Poskrbljeno je torej tako za letni kot tudi zimski turizem, ki je v Ziljsko dolino prinesel številna nova delovna mesta.

Obala Prešeškega jezera je delno naravno ohranjena, saj se ob njegovem zahodnem in vzhodnem robu razprostirata zamočvirjeni območji, polni trstičja, ki nakazujeta nekdanjo velikost jezera. Opazujemo ju lahko, če se podamo okrog jezera po sprehajalni poti, ki so jo uredili za obiskovalce naravnega rezervata. Preostali del jezerske obale je namenjen turistični rabi, značilni za mnoga avstrijska alpska jezera. Številni odseki so v zasebni lasti, ograjeni

Udeleženci ekskurzije na poti okrog Preseškega jezera. Foto: Silvo Bizjak.

S trstičjem poraslo močvirje, ki je bilo nekoč del Preseškega jezera. V ozadju se vzpenja Dobrač. Foto: Drago Kladnik.

Sodoben hotel ob Prešeškem jezeru, del tamkajšnje razvejene turistične infrastrukture. Foto: Silvo Bizjak.

Prešeško jezero pozimi zamrzne, zato v hladnem vremenu brez snega zagotavlja prvovrstne rekreacijske užitke. Foto: flickr.

in tako javnosti nedostopni. Veliko je tudi različnih nastanitvenih objektov s pripadajočimi pomoli, ki gostom omogočajo lahek dostop do vode. Na severni strani jezera je velik kamp.

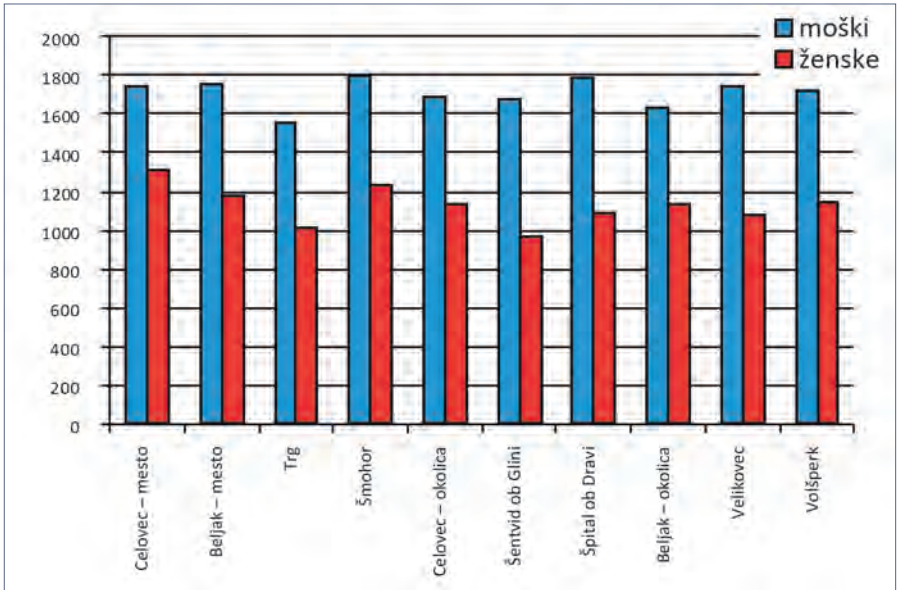
Ob obisku Preseškega jezera Slovenci ne smemo pozabiti niti na njegovo bližnjo okolico. Čeprav smo tu že res razmeroma daleč od slovenske državne meje – njena najbližja točka je 25 kilometrov oddaljena Tromeja nad Ratečami – so ti kraji v preteklosti, bolj kot nekatera območja bližje zdajšnji Republiki Sloveniji, izražali gorečo željo po združitvi z matico. Še več, prav vasi ob Preseškem jezeru so bile duhovni vir slovenskega narodnega gibanja v 19. stoletju, kar se še vedno posredno odraža vsaj v minimalno priznani uradni dvojezičnosti dveh bližnjih naselij.

Leta 1809 se je v vasi Goriče (*Görtschach*) dva kilometra vzhodno od jezera rodil duhovnik Matija Majar, ki je ob svojem narodnobuditeljskem delu pridobil vzdevek *Ziljski*. Za slovensko narodno zgodovino je, poleg ostalih del, pomemben predvsem njegov nacionalni program *Zedinjena Slovenija*, ki je v bistvu predvideval narodno združitve vseh Slovencev v okviru Avstro-Ogrske, avtonomijo in uveljavitev jezikovnih pravic (Kralj 2010–2011). Iz znanih razlogov do uresničitve programa ni nikoli prišlo, tako se tudi niso uresničile želje Ziljanov po vključitvi v plebiscitno območje na Koroškem po končani 1. svetovni vojni. Takrat so bili ti kraji pravzaprav otok slovenskega nacionalnega gibanja, ki ga je od ostalih koroških Slovencev "odrezala" zakulisna politična aktivnost, ki si je za vsako ceno prizadevala ohraniti strateško pomembno prometno povezavo med Avstrijo in Italijo skozi Spodnjo Ziljsko in Kanalsko dolino. V igri velesil takrat za Slovence pač ni bilo prostora in glasovalno ozemlje, ki je bilo s plebiscitom tako ali tako izgubljeno, se je zaključilo daleč v stran od Preseškega jezera, na obali Baškega jezera (*Faaker See*) (Sienčnik 1987).

Po kompromisni rešitvi razgrete problematike postavitve dvojezičnih krajevnih tabel na avstrijskem Koroškem, doseženi leta 2011, so dvojezične oznake dobila naselja z vsaj 17,5-odstotnim deležem slovenskega prebivalstva. To mejo v Ziljski dolini dosegajo štirje kraji pri Bekštanju (*Finkenstein am Faaker See*), tako rekoč v predmestju Beljaka: Ločilo (*Hart*), Žmotiče (*Sigmontitsch*), Žužalče (*Susalitsch*) in Zagoriče (*Goritschach*). Poleg njih so dvojezične oznake dobile tudi vasi v neposredni bližini Preseškega jezera, ob cesti, ki na levem bregu Zilje od tod vodi proti Šmohorju. Gre za naselja Dole, Potoče in od jezera malce bolj odmaknjeni Zahomec. Prva dva sta tako daleč najzahodnejša koroška kraja z uradno priznano slovensko prisotnostjo, nista pa naši najzahodnejši narodni naselji – ta čast pripada vasem v Reziji in Terskih dolinah v Italiji.

Postaja 3: Šmohor in Mokrine

Šmohor (*Hermagor*) je mesto, ki velja za središče celotne Ziljske doline in je tudi sedež istoimenskega okraja, na katerega se denimo vežejo avtomobilske registrske oznake HE (Hermagor). Zdaj ima kraj približno 7000 prebivalcev, ki se preživljajo v glavnem z delom v že omenjenih turističnih dejavnostih ter lokalni industriji, ki je v precejšnji meri navezana na bogate zaloge lesa v okolici.

Povprečna mesečna neto plača (v €) v letu 2014 po okrajih Koroške.

Pri Šmohorju že ime nakazuje njegovo povezavo z zgodovinskim krščanskim središčem v Ogleju, katerega zavetnik je sveti Mohor. Cerkvenoupravno je namreč Šmohor pripadal Oglejskemu patriarhatu, saj je južno od reke Drave, ki je na območju zahodne Koroške patriarhalno posest dolgo razmejevala od salzburške nadškofije. V mestu sta glavna pomnika preteklosti župnijska cerkev sv. Mohorja in Fortunata ter zavetnikov kip na trgu (medmrežje 5).

Naselje se je sicer razvilo ob lokalno pomembnem prometnem križišču. Tu se od glavne ceste po Ziljski dolini na severozahod odcepi cesta skozi dolino Gitschtal proti dolini ob zgornji Dravi in Tirolski. Le nekaj kilometrov zahodneje je speljana gorska cesta prek prelaza Mokrine (*Naßfeld*) v Tabljo (*Pontebba*) v Kanalski dolini v Italiji. Slednja ima dandanes izrazito turističen pomen. Skozi Šmohor poteka tudi ziljska železnica od Podkloštra do Kotja - Mute. Ta je bila na odseku do Šmohorja odprta leta 1894, nato pa so jo leta 1915 za vojaške potrebe podaljšali do Kotja - Mute, pozneje pa ohranili za civilno rabo. Zaradi nerentabilnosti naj bi bil odsek Šmohor–Kotje - Muta leta 2016 ukinjen, odsek od Šmohorja do Podkloštra pa bodo v prihodnjih letih elektrificirali (medmrežje 6).

Omenili smo že vlogo Šmohorja kot turističnega središča Ziljske doline. Njegova lega med Preseškim jezerom in Mokrinami mu daje sloves idealnega izhodišča za obisk obeh destinacij, ki se jima v poletnem času pridružuje še zelo obiskana Krniška soteska, o kateri bo govora v nadaljevanju. Na tem mestu pa zapišimo nekaj več o smučišču Mokrine.

V zvezi s smučiščem na Mokrinah moramo načeti več različnih tem. Govora bo seveda tudi o izjemnem turističnem cilju, ki so si ga slovenski ljubitelji alpskega smučanja kar malce

Župnijska cerkev sv. Mohorja in Fortunata
v Šmohorju. Foto: Silvo Bizjak.

Mestna hiša je tako rekoč edina sodobna stavba
v središču Šmohorja. Foto: Silvo Bizjak.

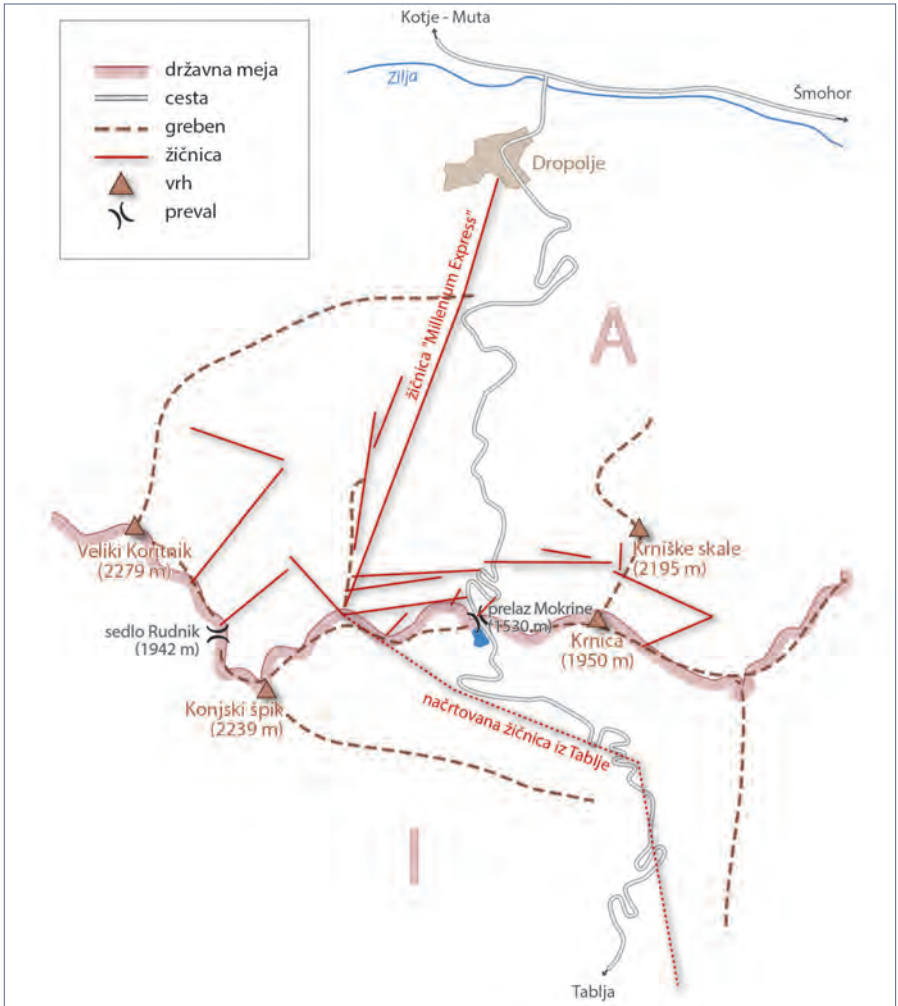

V Šmohorju je zaradi rastočega turizma vse več prireditev, kakršna je junijski Festival slanine (*Speckfest*). Foto: Drago Kladnik.

prisvojili. Poudariti moramo tudi nekakšno simbolnost, ki jo imajo Mokrine v slovenskem odnosu do dela narodnostnega ozemlja za državno mejo.

Prav prek prelaza Mokrine namreč teče skrajna zahodna meja slovenske poselitve na tem območju in nekako povezuje tamkajšnja slovenska "žepa", Kanalsko dolino na jugu in Spodnjo Ziljsko dolino na severu. Zaradi neprepustne kamninske podlage je na prelazu na nadmorski višini malo nad 1500 metrov, med vrhovoma Krniške skale (*Gartnerkofel*, 2195 m) na vzhodu in Konjski špič (*Roßkofel*, 2239 m) na zahodu, razmeroma gosta vodna mreža. Na uravnavi vrh prelaza je voda zastajala v nekakšnem jezercu oziroma mokrišču (zdaj je tam umetni vodni zadrževalnik), ki je prelazu dala prvotno slovensko ime Mokrine. Pozneje sta nastala prevoda v nemščini in italijanščini, ki pomensko ustrezata izvornemu slovenskemu imenu: nemški *Naßfeld* namreč pomeni 'mokro polje', italijanski *Pramollo* pa se navezuje na besedno zvezo *prato mollo*, kar pomeni 'mokri travnik'. Ob vsem tem je miselni preskok večine Slovencev, ki se jim v vsakdanjem pogovoru bolj dopade nemški prevod domačega izvirnika, težko razumljiv.

Smučišče na Mokrinah se redno uvršča na lestvico desetih najbolj priljubljenih avstrijskih smučišč. Ponaša se s 110 kilometri urejenih smučarskih prog med Krniškimi skalami in Velikim Koritnikom (*Trogkofel*, 2279 m). Na smučišču imajo kar 30 žičnic in različno zahtevne proge, ki smučarjem z različnim znanjem omogočajo prvovrsten užitek. Na Mokrinah, ki imajo tudi živahno poletno turistično sezono, saj je tu veliko pohodnikov, kolesarjev in motoristov, se ponašajo predvsem s svojo (za Avstrijo) južno lego in precejšnjo bližino

Smučišča na Mokrinah (*Naßfeld*) s tamkajšnjimi slovenskimi zemljepisnimi imeni.

Jadranskega morja. Tega se z Mokrin sicer ne vidi, saj pogled onemogočajo bližnje zahodne Julijske Alpe (medmrežje 7).

Enostaven dostop na smučišče omogoča v prvi vrsti trostopenjska kabinska žičnica "Millenium Express", ki smučarje na vrh popelje iz vasi Dropolje (*Tröpolach*). Njena spodnja postaja je na nadmorski višini 614 m, zgornja pa na 1907 m. Skupna dolžina žičnice je 5987 m (medmrežje 8). V prihodnosti načrtujejo še povezavo z žičnico na italijansko stran, do Tablje, kar bo močno skrajšalo in olajšalo dostop smučarjem, ki na Mokrine prihajajo z juga.

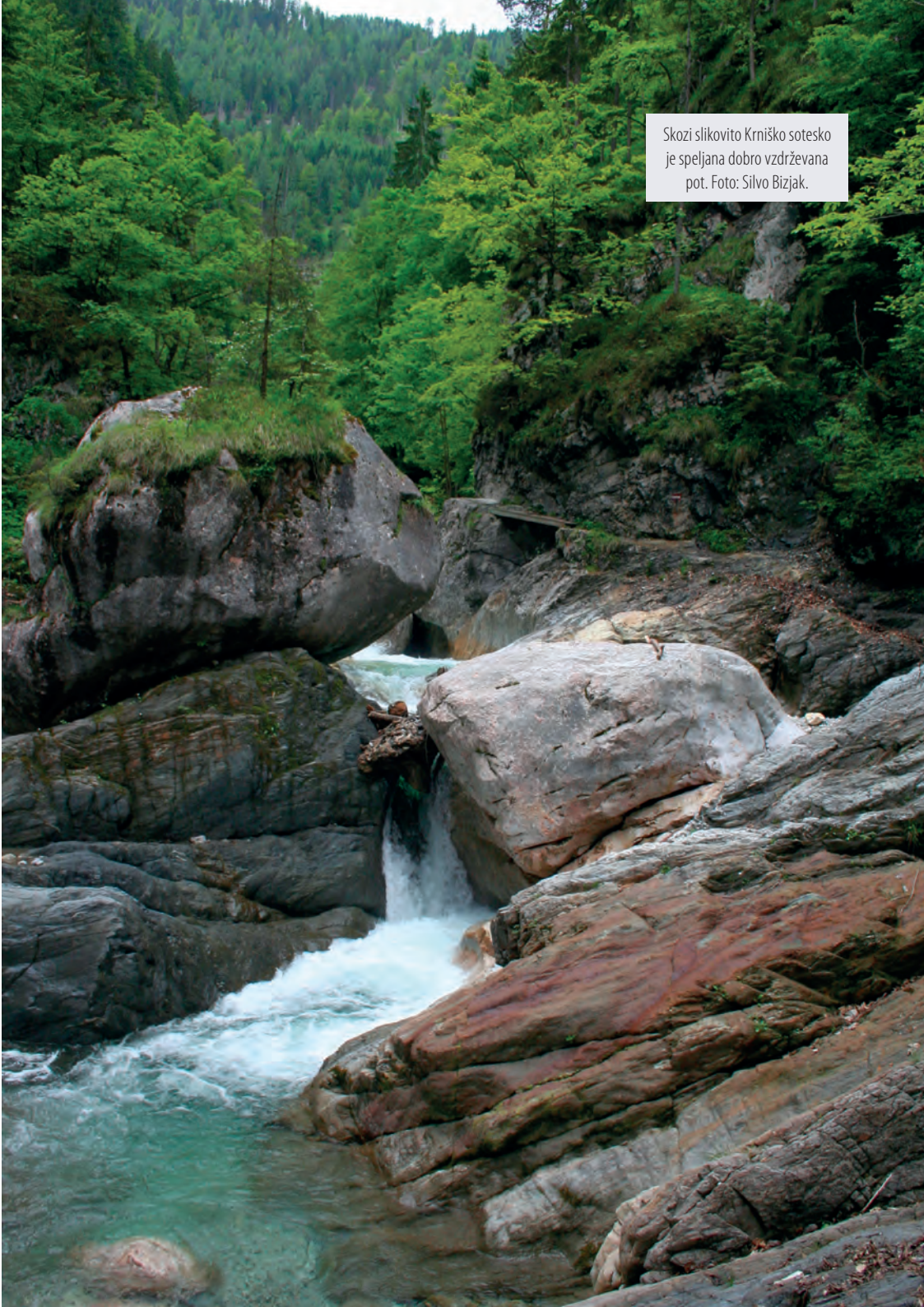

Poleti na Mokrinah pridejo do izraza umetna jezera, namenjena zimskemu zasneževanju smučišč. Foto: flickr.

Postaja 4: Krniška soteska

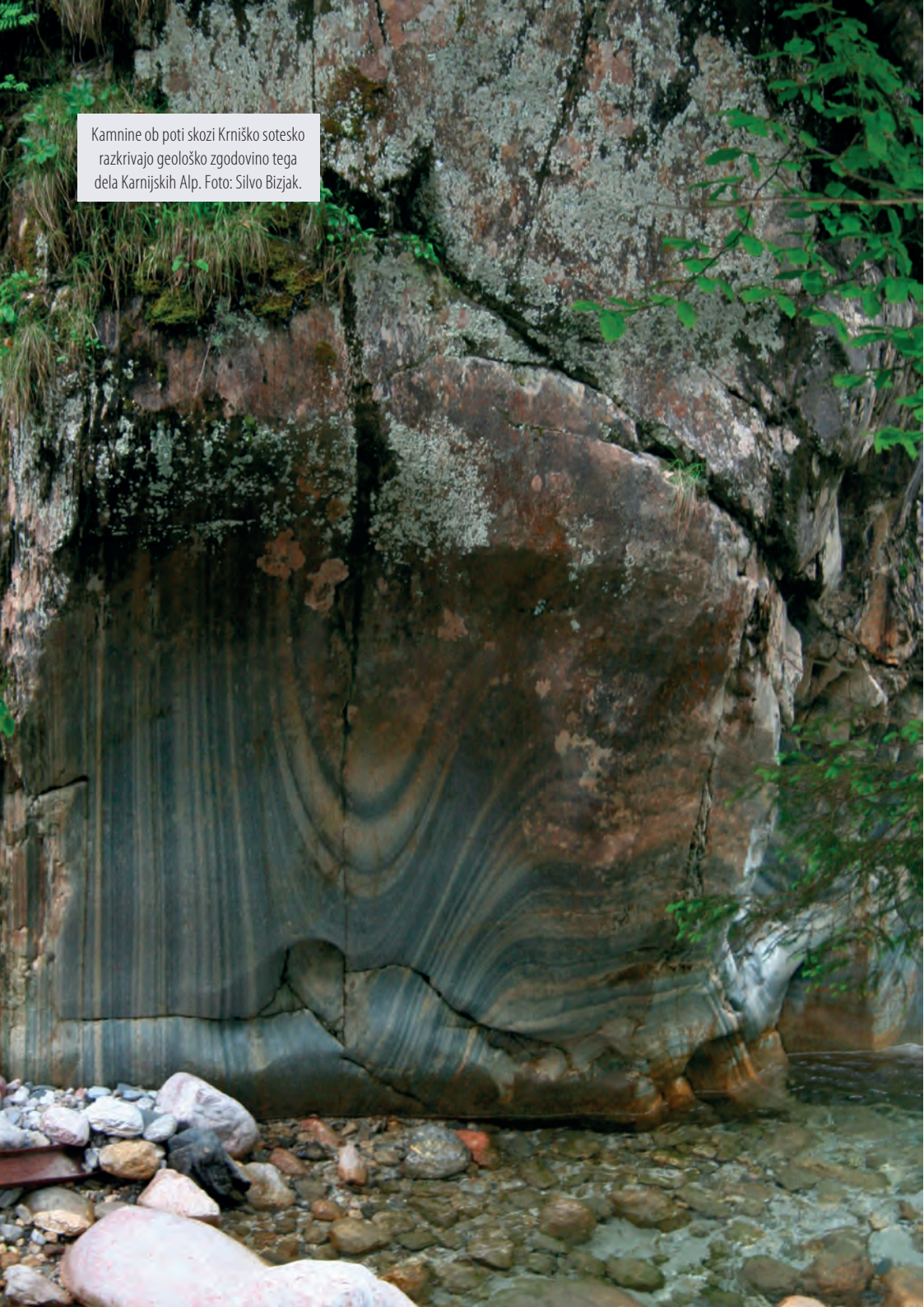
Poltretji kilometer južno od Šmohorja je ustje zelo zanimive Krniške soteske (*Garnitzenklamm*), ki je z ureditvijo poti za obiskovalce postala priljubljena izletniška točka. Čeprav je njeno uradno ime nemško, ne more skriti starejšega slovenskega izvora. Nanaša se na goro nad njo, ki ji Slovenci pravimo Krniške skale (2195 m) in se vzpenja na območju mokrinskih smučišč. Povirje Krniškega potoka (*Garnitzenbach*), ki je vzdolž tektonske prelomne cone izdolbel slikovito sotesko, je na njeni vzhodni strani. Soteska je polna slikovitih hidroloških in geomorfoloških pojavov (slapovi, brzice, draslje, tolmuni ...), pomembna pa je tudi geološko, saj je v njej, podobno kot v Dovžanovi soteski pri Trziču, možno opazovati kamninsko podlago in tako razumeti njeno sestavo. Ta je v Karnijskih Alpah izredno zanimiva, saj kamnine razkrivajo njihov geološki razvoj v obdobju od 460 do 250 milijonov let v preteklosti. Soteska sama se je izoblikovala šele po zadnji poledenitvi, stara je torej le okrog 10.000 let.

Zgornji del doline Krniškega potoka je širši in ima manjši strmec. Določeni izviri so tik pod mejnim grebenom, ki je tu tudi razvodnica med čnomorskim in jadranskim povodjem. Ko Krniški potok doseže nadmorsko višino dobrih 1100 metrov, se dolina nenadoma zoži v sotesko in usmeri proti severovzhodu. V naslednjih štirih kilometrih toka se potok spusti za kar 500 metrov, saj je ustje soteske le še 630 m nad morsko gladino, potok pa se, prek vršaja, kilometer severneje izliva v Ziljo.

Skozi slikovito Krniško sotesko je speljana dobro vzdrževana pot. Foto: Silvo Bizjak.

Kamnine ob poti skozi Krniško sotesko razkrivajo geološko zgodovino tega dela Karnijskih Alp. Foto: Silvo Bizjak.

Spodnji del soteske so za obiskovalce odprli že leta 1891, devet let pozneje pa so že naredili celotno pot s številnimi mostovi, galerijami in razglednimi ploščadmi. Zaradi velike letne količine padavin in pogostih močnih neurij je bila pot večkrat močno poškodovana, zato je nujno njeno redno obnavljanje. Med obiskom Ziljske doline je Krniška soteska zagotovo vredna ogleda. Če se odločimo obiskati celotno za turiste urejeno pot, bomo porabili med 4 in 5 ur, seveda pa se lahko zadovoljimo tudi zgolj z ogledom slikovitega spodnjega dela (Die Garnitzenklamm, brošura).

Postaja 5: Dellach in Kotje - Muta

Če pot nadaljujemo proti zahodu, pridemo v del doline, ki ga Avstrijci imenujejo Obergailtal, torej Zgornja Ziljska dolina. Strogo gledano gre v bistvu za srednji del doline, a njen pravi zgornji, povirni del, se imenuje Lesachtal, po naše Lesna dolina. V tem delu slovenstva ni več, saj smo že zunaj sodobnega narodnostnega ozemlja. Kljub temu je starodavno slovensko poselitev teh krajev še vedno mogoče razbrati v mnogih krajevnih in ledinskih imenih, ki sicer nimajo uradne slovenske oblike, a s primerjavo podobnih preimenovanj iz slovenščine v nemščino drugje na Koroškem zlahka sklepamo o tem, kakšno je bilo izvorno slovensko ime. Naj naštejemo samo nekaj značilnih primerov: Dellach, Laas, Stranig, Polinik, Raut ...

V prvem od navedenih krajev se je vredno ustaviti zaradi tamkajšnjega središča za obiskovalce Geoparka Karnijske Alpe (*Geopark Karnische Alpen*, medmrežje 9). V njem se

Po sirih sloveča planina Frondell Alm visoko nad Lesno dolino, nad katero se v ozadju vzpenjajo vrhovi Ziljskih Alp. Foto: flickr.

Slikovito jezero Wolayersee v Karnijskih Alpah. Foto: flickr.

lahko na poučen način soočimo z geološko zgodovino in kamninsko sestavo osrednjega dela karnijskega grebena, ki velja za pravcato učilnico na prostem, geologi pa to območje uvrščajo med najzanimivejša v celotnem alpskem loku. Predvsem gorski vrhovi okrog najvišje karnijske gore Höhe Warte/Monte Coglians (2780 m) so tudi eno od geološko najbolj raziskanih in opisanih v celotni Evropi. Tu lahko na majhnem območju spoznamo kamninski prerez, ki razkriva geološko preteklost vse od kambrija do krede, pri čemer se na kratkih razdaljah izmenjujejo temni skrilavci ter svetli apnenci in dolomiti.

Poleg tega so geologi pred kratkim odkrili fosilne ostanke dinosavrov, najstarejše na ozemlju Avstrije, pri vasi Laas pa so odkrili edini avstrijski okameneli gozd. Poleg središča za obiskovalce geoparka je mogoče obiskati kako od šestih geoloških učnih poti, ki so speljane tako po dolini kot tudi visoko po karnijskem mejnem grebenu, kjer je jezero Wolayersee, eno najlepših ledeniških jezer v teh krajih.

Ko se iz kraja Dellach peljemo naprej proti Kotju - Muti, se nam na jugozahodu odpre najmogočnejši pogled v Karnijskih Alpah, pogled na njihov najvišji vrh Höhe Warte/Monte Coglians. Njegovo severno, avstrijsko stran krasi mogočna stena, prek katere sta na vrh speljani dve zavarovani plezalni poti. Na južni, italijanski strani je gora malce položnejša, a še vedno ne povsem lahko dostopna. Z vrha se nam ob lepem vremenu odpira izjemen razgled po velikem delu Vzhodnih Alp, ki sega od Julijcev prek Ziljskih Alp in Visokih Tur do Dolomitov ter Zillertalskih Alp. Pod severnim ostenjem gore se je ohranil skromen ostanek ledenika, ki mu pravijo Eiskar. Skupaj z ledeniški ostanki pod Triglavom, Skuto

in Kaninom je najbolj proti jugovzhodu Alp segajoča ledeniška zaplata, ki priča o nekdanji močnici alpski poledenitvi.

Dvojno naselje Kotje - Muta je nastalo ob nekoč zelo pomembni transportni poti iz Furlanije proti severu. Prav tu namreč naravno lahko prehodno pot v dolini Zilje seka stara cesta, ki se iz Tolmezza v Karniji, potem ko se povzpne prek prelaza Ploče (nemško *Plöckenpass*, italijansko *Monte Croce Carnico*, 1357 m), spusti v omenjeno naselje, nakar se na drugi strani doline prek prelaza Ziljski vrh (*Gailbergsattel*, 981 m) nadaljuje v Dravsko dolino. Doseže jo v kraju Oberdrauburg, ki ga slovenimo v Zgornji Dravograd. V Kotju - Muti se končuje tudi ziljska železnica, ki pa bo, kot smo že omenili, kmalu skrajšana, saj bo njena končna postaja v Šmohorju.

Kraj Kotje - Muta je strateško vlogo ohranil tudi v 1. svetovni vojni, ko je po zdaj mejnem avstrijsko-italijanskem grebenu potekala tako imenovana karnijska fronta. Ta je nekako povezovala bojišča nad Sočo s tistimi v Dolomitih. V vojnem smislu to bojišče ni odigralo tako pomembne vloge, saj je bila velika večina vojnih operacij osredotočena na Dolomite in Posočje. Kljub temu se obe vojskujoči strani nista izognili močnemu utrjevanju in nepredstavljivim gradbenim posegom v zelo neprijaznem gorskem okolju. Izostali niso niti posamezni krvavi boji. Najhujši so potekali tik nad strateško najpomembnejšim prelazom Ploče, na gorski planoti Kleiner Pal (1866 m). Ostanke takratnega dogajanja si lahko ogledamo v tamkajšnjem muzeju na prostem in vojaškem muzeju v dolini.

Literatura in viri:

- Bandelj, A. 2014a: Kanalska dolina. Videmsko. Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC. Ljubljana, str. 141–164.
- Bandelj, A. 2014b: Karnija. Videmsko. Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC. Ljubljana, str. 165–185.
- Die Garnitzenklamm. Informativna brošura za obiskovalce.
- Kralj, D. 2010–2011: Zamejska potovnica od Milj do Monoštra. Delo, feljton.
- Medmrežje 1: <http://www.burschenschaft-feistritz-gail>, 15. 10. 2013.
- Medmrežje 2: <http://www.slovenskenovice.si/lifestyle/okusi/trojzicna-gostilna-kulturni-hram>, 15. 10. 2013.
- Medmrežje 3: <http://www.achomitz-zahomc.at/>, 16. 10. 2013.
- Medmrežje 4: https://en.wikipedia.org/wiki/Lake_Pressegg, 17. 10. 2013.
- Medmrežje 5: https://de.wikipedia.org/wiki/Hermagor-Pressegger_See, 19. 10. 2013.
- Medmrežje 6: <http://de.wikipedia.org/wiki/Gailtalbahn>, 19. 10. 2013.
- Medmrežje 7: <http://www.nassfeld.at/sl/aktiv/skifahren-oesterreich>, 20. 10. 2013.
- Medmrežje 8: <http://www.seilbahntechnik.net/de/lifts/resort/hermagor/nassfeld/index.htm>, 20. 10. 2013.
- Medmrežje 9: <http://www.geopark-karnische-alpen.at>, 20. 10. 2013.

Medmrežje 10: <http://www.ktn.gv.at/>, 21. 10. 2013.

Melik, A. 1963: Slovenija: geografski opis, splošni del. Slovenska matica, Ljubljana, 617 str.

Sienčnik, L. 1987: Koroški plebiscit. Obzorja. Maribor, 426 str.

Zerzer, J. 1997: Po koroških poteh, kulturno-zgodovinski turistični vodnik. Mohorjeva založba. Celovec, 160 str.

Zorn, M. 2005: Dobraški podori. Slovenija II. Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC. Ljubljana, str. 83–103.

BELJAK IN OKOLIŠKA JEZERA

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

Ekскурzija je bila izvedena 11. maja 2013.

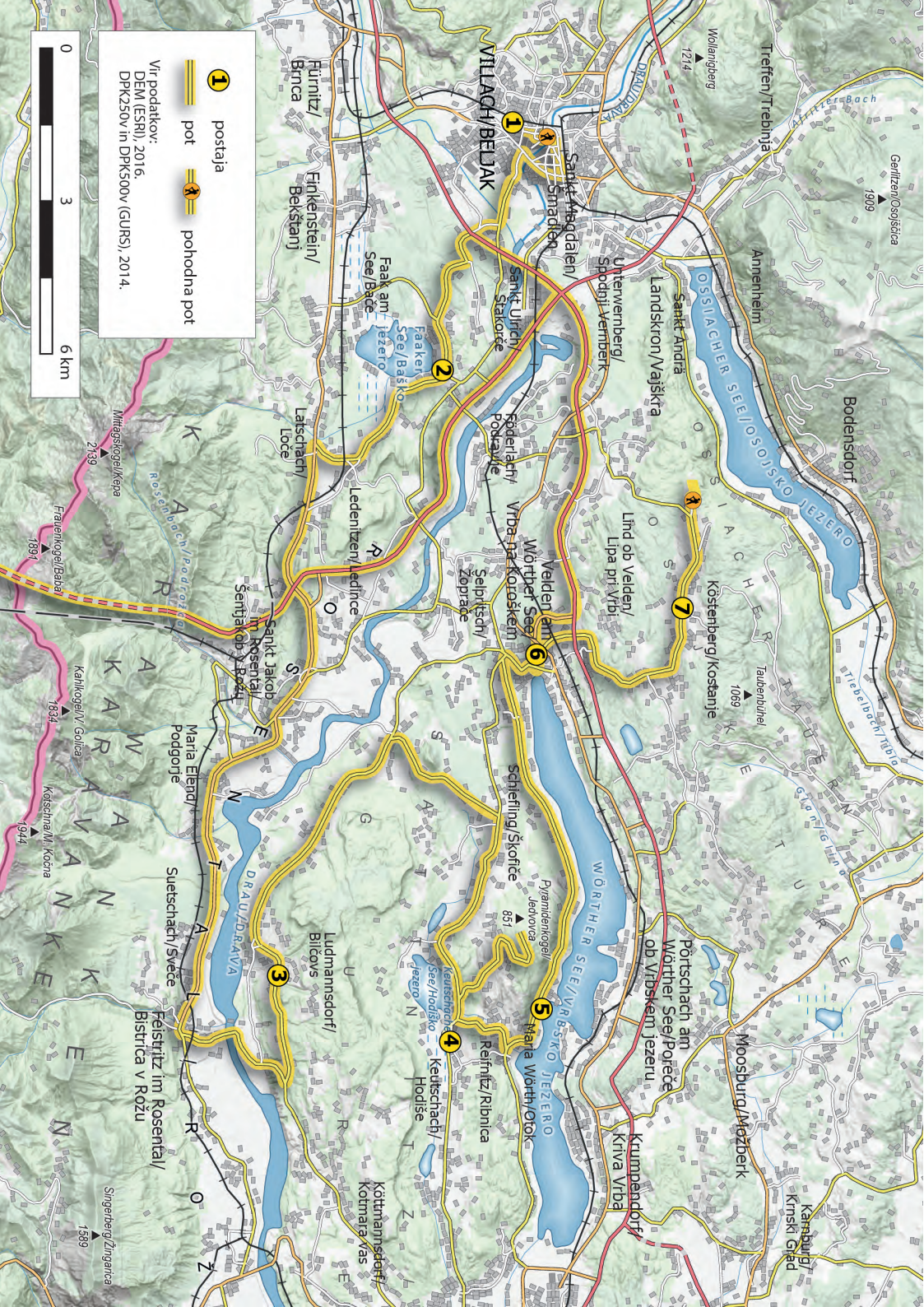
Potek poti: Ljubljana – Beljak – Baško jezero – Zgornji Rož – Bilčovs – Hodiše – Otok ob Vrbskem jezeru – Vrba na Koroškem – Kostanje – Ljubljana

Postaje: 1. Beljak
2. Baško jezero
3. Bilčovs
4. Hodiše
5. Otok
6. Vrba na Koroškem
7. Kostanje

Uvod

»*N'mau čriez izaro ...*« si rad zapoje prenekateri slovenski Korošec. In marsikomu v Sloveniji z vsaj malo pevske žilice srce zaigra ob misli na sicer otožno, a prelepo koroško ljudsko pesem. Pravzaprav lahko rečemo, da ta napev tudi koroškim Nemcem ne bi smel biti tuj, saj opeva prav tisto, kar Koroško v naravnem smislu dela tako posebno. To so njena jezera. Več kot 1200 jih krasi gore, doline in kotline med Karavankami na jugu in Turami na severu. Od majhnih krniških jezer visoko pod vrhovi tritisočakov do prostranih, globokih in kopalcem prijaznih jezer, ki zavzemajo dobršen del Celovške kotline. Prav to, sicer največjo kotlino v celotnih Alpah, je v geološki preteklosti preoblikovala moč ogromnih ledeniških gmot, ki so se iz Vzhodnih Alp pomikale proti jugovzhodu in na svoji poti dolble kotanje ter odlagale morenske nasipe, za katerimi se je po stalitvi ledu zaustavila jezerska voda.

Koroška spada med tista območja na obrobju Alp, ki so z jezeri najbolj obdarjena. Slikovita jezera so razmeroma topla, kar je posledica njihove južne lege. Jezera sicer niso tako zelo velika kot v Lombardiji, na Švicarski planoti ali Bavarskem, so pa neprekosljiva v

- 1** postaja
- pot
- 2** pohodna pot

Vir podatkov:
 DEM (ESRI), 2016.
 DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

VILLACH/BEJAK

1

Sankt Magdalena/
 Smadnja

3

Sankt Ulrich/
 Stakofce

2

Unterwernberg/
 Spodnji Vemberk

7

Landstron/Vajsitra

8

Lind ob Velden/
 Lipa pri Vibli

6

Velden am
 Wörther See/
 Vrbna na Koroskem

5

Schleifing/Skofce

4

Keutschach/
 Hodise

3

Ludmannsdorf/
 Bilčovs

2

Reinfitz/Ribnica

1

Keutschach/
 Komarna vas

1

Feistritz im Rosental/
 Bistrica v Rožu

1

Moosburg/Mezzerk

1

Krummendorf/
 Kriva Vrba

1

Kanhubl/
 Krnski Grad

1

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

Kostenberg/Kostanje

Taubenhüel
 1069

Portschach am
 Wörther See/Portce
 ob Vrbskem jezeru

Moosburg/Mezzerk

Kanhubl/
 Krnski Grad

Treffen/Trebnja

Wellen/berg

1214

Gentzen/Osojssica
 1909

Bodensdorf

smislu naravne lepote njihove okolice. Koroška jezerska pokrajina je poleg Salzkammerguta na meji med Salzburško in Zgornjo Avstrijo ena od dveh najpomembnejših jezerskih pokrajin v Avstriji.

Mi se tokrat osredotočamo na jezera Celovške kotline. Vsako od njih je v nečem posebno. Osojsko je povezano z nekdanjim samostanom ob njegovem južnem bregu, Baško obiskovalcu vzame dah z izjemno lego pod severnim ostenjem prisekane Kepe v Karavankah, majhno Hodiško se skriva v mirnem podolju sredi hribovitih Gur, največje Vrbsko pa skuša zadovoljiti vse večje trume razvajenih turistov, ki tu, ob tako imenovanem koroškem morju, puščajo velike vsote denarja, kar je pomembno gonilo koroškega turizma.

Še ne tako dolgo tega je ob bregovih vseh naštetih jezer odmevala v glavnem samo slovenska pesem. Zdaj se zdi, da je prav turizem, če smo malce ironični, Slovence potisnil *n'mau čriez izaro*. A le na prvi pogled. Če smo med obiskom nekoliko bolj pozorni, se bomo v teh krajih lahko počutili domače. Ko bomo začutili slovensko gostoljubje Roža in se sprehodili po Kostanjah, eni najsevernejših še vedno prevladujoče slovenskih vasi, bomo na mondenost Vrbe na Koroškem zrlí dobesečno zviška. In ko se bomo naslednjič odpeljali skozi Karavanški predor, se bomo spomnili, da nam ni treba ravno v *Velden am Wörthersee* ali na *Faaker See*. S tem pa bomo ogromno naredili zase in potomce tistih, ki so nam v teh krajih zapustili čudovite pesmi ...

Tu pa je še en dober razlog za obisk. Tam, kjer se Zilja izliva v Dravo, kjer se na vse strani cepijo ceste, avtoceste in železnice, stoji Beljak. Starodavno mesto, drugo največje na Koroškem, je kljub potresom, poplavam in letalskim bombardiranjem med 2. svetovno vojno ohranilo svojo dušo in slikovito jedro. To je ravno prav veliko za jutranji sprehod in odkrivanje značilnosti strateško izjemno pomembnega kraja.

Beljak z okolico – stičišče dolin, prometnic, držav in narodov

Mesto Beljak (*Villach*) s približno 60.000 prebivalci je sedmi največji kraj Avstrije in drugo najpomembnejše središče zvezne dežele Koroške. Je za dobro tretjino manjše od bližnjega Celovca in je vselej bilo v njegovi senci. To pa ne velja za njegovo prometno vlogo. V tem pogledu je Beljak od nekdaj pomembnejši od deželne prestolnice. Geografska lega je namreč izrazito prispevala k razvoju prometne infrastrukture že v bolj oddaljeni preteklosti, zdaj pa je Beljak eno najpomembnejših prometnih križišč celotne Avstrije in vzhodno-alpskega prostora.

Pogled na zemljevid ali obisk znamenitega modela koroškega reliefa v paviljonu be-ljaškega mestnega parka nam razkrije preplet dolin, ki se stikajo prav na širšem območju mesta. Proti jugozahodu se odpira Spodnja Ziljska dolina, ki prek Megvarskih vrat in Kanalske doline omogoča prehod proti Jadranskemu morju in Italiji, prek Korenskega sedla pa vodi cesta v Slovenijo. Jugovzhodna smer pripada dolini Drave, ki se v tem delu imenuje Rož. Na vzhodu se razprostira dolina, ki jo zapolnjuje Vrbsko jezero in predstavlja naravno povezavo s Celovcem, v širšem smislu pa tod skozi vodijo tudi cestne in železniške povezave proti Gradcu in Dunaju. Na severovzhodu že po nekaj kilometrih iz mestnega jedra dosežemo

Udeleženci ekskurzije med ogledom modela oblikovanosti površja Koroške v paviljonu mestnega parka v Beljaku. Foto: Silvo Bizjak.

dolino z Osojskim jezerom, skozi katero je mogoč prehod proti starim koroškim zgodovinskim središčem Šentvid ob Glini (*St. Veit an der Glan*) in Breže (*Friesach*). Severno od Beljaka se odpira tudi ožja dolina Afritz, ki pa ima zgolj lokalni pomen povezave z osrčjem Krških Alp (*Gurktaler Alpen*). Veliko pomembnejša je dolina Drave, ki se odpira na severozahodu in Beljak povezuje s severno stranjo Alp oziroma Salzburško in Bavarsko.

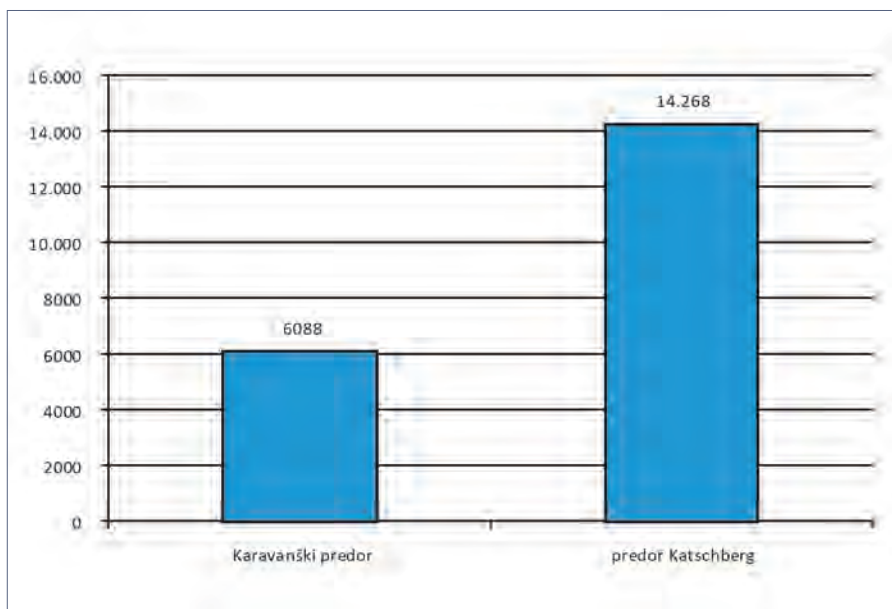
Zaradi vsega naštetega je povsem jasno, da je mesto Beljak pomembno prometno stičišče in križišče. Tu je velik avtocestni voz, kjer se stikajo tako imenovana Turska avtocesta (*Tauernautobahn*) in Karavanška avtocesta proti Sloveniji ter tako imenovana Južna avtocesta (*Südautobahn*), ki od Dunaja vodi proti Italiji. Še pred tem, konec 19. stoletja, je Beljak postal zelo pomembno železniško križišče. Jugozahodno od mesta, pri Brnci (*Fürnitz*), so zgradili eno največjih ranžirnih železniških postaj v Avstriji.

Je pa ta pomembna strateška lega mestu prinašala tudi nesrečo. V 2. svetovni vojni je bil Beljak drugo najbolj bombardirano avstrijsko mesto; bolj uničeno je bilo zaradi tamkajšnje vojaške industrije le še Dunajsko Novo mesto (*Wiener Neustadt*).

Vzhodno od Beljaka se razprostira osrčje koroške jezerske pokrajine. Celotna Koroška ima sicer več kot 1200 ledeniških jezer, med katerimi je večina majhnih in so visoko v gorah severozahodnega dela dežele. Največjih pet koroških jezer pa je krožno razporejenih okrog Beljaka. Belo jezero (*Weißensee*) je v osrednjem delu Ziljskih Alp (*Gailtaler Alpen*), med dolino Drave na severu in Ziljsko dolino na jugu. Milštatsko ali Miljsko jezero (*Milstätter See*) zapolnjuje veliko kotanjo, potekajočo vzporedno z Dravo pri Špitalu ob Dravi (*Spittal an der*

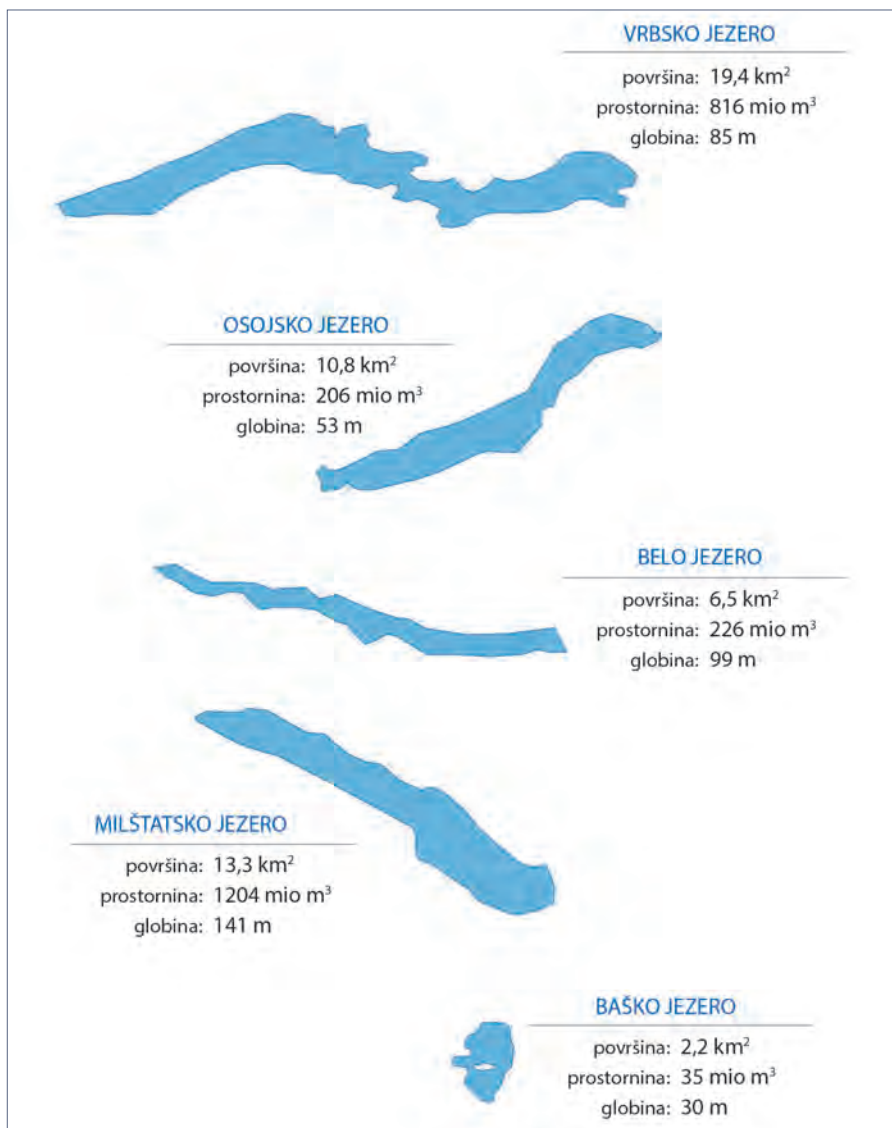
Prometno vozlišče na območju Beljaka je eno najpomembnejših v Alpah in njegov pomen se še krepi. Foto: flickr.

Povprečno dnevno število vozil, ki so leta 2005 prevozila Karavanški predor in predor Katschberg na Turski avtocesti.

Koroška je dežela prekrasnih jezer, med katerimi je še najbolj sloveče Vrbsko jezero. Foto: Johannes Risse, flickr.

Poglavitne metrične značilnosti petih največjih koroških jezer.

Drau), ob vznožju pogorja Nockberge. Ostala tri, Vrbsko (*Wörthersee*), Osojsko (*Ossiacher See*) in Baško (*Faaker See*) so vzhodno od Beljaka, najbližje glavnim prometnicam in glavnemu mestu Celovcu ter z najbolj razvito turistično infrastrukturo. Vrbsko in Osojsko jezero imata značilni razpotegnjeni obliki, njuna širina je skromna. Medtem ko ima Osojsko zelo malo

Belo jezero v osrčju Ziljskih Alp je med turistično manj preobraženimi velikimi koroškimi jezeri. Foto: Drago Kladnik.

razčlenjeno obalo, je za Vrbsko značilna množica malih zalivov in polotokov, ki ga pravzaprav delijo na tri jezerske kotanje. Baško jezero je precej manjše in tudi plitvejše, zapolnjuje pa kotanjo elipsaste oblike in ima na sredi značilen otok. Za vsa tri jezera je značilno, da se njihova voda izmenjuje izredno počasi, saj nimajo kakšnih velikih pritokov in odtokov. Še najizdatnejši vodotoki se izlivajo v Osojsko jezero, ki se napaja z vodami iz Krških Alp na severu, voda iz njega pa po Jezernici (*Villacher Seebach*) odteka v bližnjo Dravo. Omenjeno dejstvo in razmeroma topla poletja na jugu Avstrije so razlog, da se temperatura jezerskih voda v najtoplejšem delu leta povzpne vsaj tja do 25 °C, včasih celo nad 27 °C, kar jih uvršča med glavna avstrijska naravna kopaljšča. Podobno velja tudi za manjša jezera pri Hodišah (*Keutschach*), sredi hribovitih Gur (*Sattnitz*) med Dravo in Vrbskim jezerom.

Kraji na obalah največjih koroških jezer se že dolgo uvrščajo med nosilce koroškega letnega turizma, kar pomeni, da se ponašajo z največjim številom obiskovalcev in njihovih prenočitev. Zaradi tega so v njih najvišje cene nepremičnin, razvitost pa se seveda pozna tudi pri ostalih bivalnih stroških. Med manjšimi kraji, ki so se iz nekdanjih podeželskih vasi razvili v turistična središča, prednjačijo Milštast ali Milje (*Millstatt*) ob Milštatskem jezeru, Osoje (*Ossiach*) ob Osojskem, Bače (*Faak am See*) in Drobolje ob Baškem jezeru (*Drobollach am Faaker See*) ob Baškem ter kopica krajev vzdolž obale največjega, Vrbskega jezera: Vrba na Koroškem (*Velden am Wörthersee*), Poreče ob Vrbskem jezeru (*Pörtschach am Wörthersee*), Kriva Vrba (*Krumpendorf am Wörthersee*) in Ribnica (*Reifnitz*).

Sicer pa nas na obisk tega dela Koroške ne vabi zgolj turistična mondenost. Za slovenskega

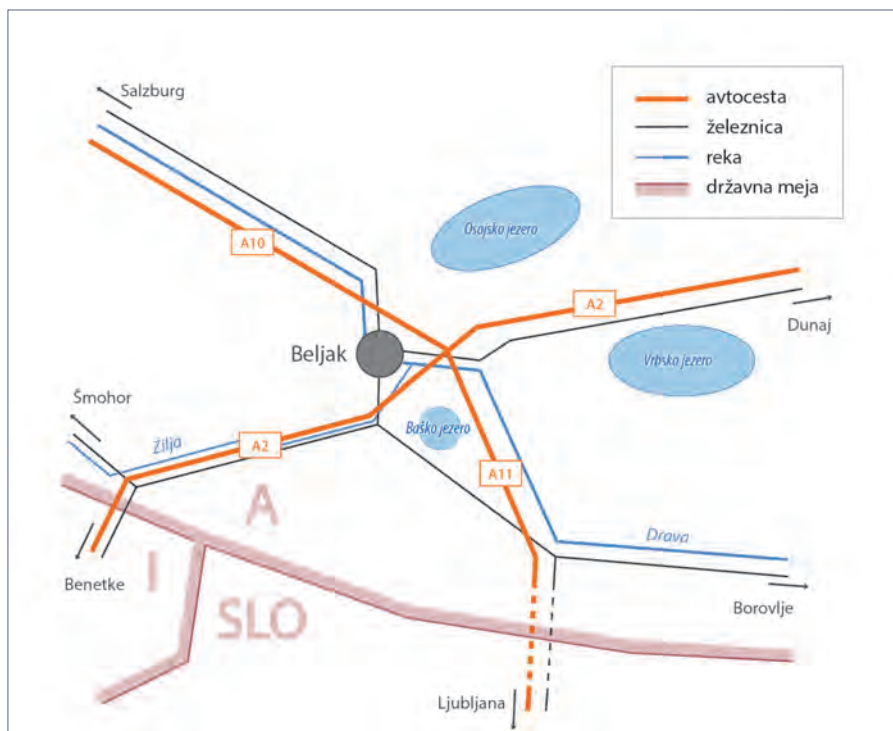
geografsko navdahnjenega obiskovalca je vsekakor vabljiva izjemna pokrajinska pestrost območja. Na jugu se kot zid strmo vzpenjajo severna pobočja Karavank z mogočno Kepo (2139 m). Ob njenem vznožju Ziljska dolina prek Baškega jezera preide v Rož, ki se slikovito razteza ob zajezeni Dravi vse tja do Podjune na vzhodu. Onstran Drave nas vabijo razgledne Gure z osrednjimi slovenskimi vasmimi severno od reke. Gure na severu omejuje Vrbsko jezero, onkraj katerega se že vzpenjajo Osojske Ture z za slovenstvo pomembno vasjo Kostanje (*Köstenberg*) (Melik 1963).

Postaja 1: Beljak

Beljak (*Villach*) je eno tistih mest, ki jim je bil zgodovinski razvoj omogočen predvsem z zelo ugodno naravno lego, kar mu še dandanes daje glavni pečat v obliki že omenjenega prometnega križišča. Njegova prednost pred soslednjimi kraji je bila tudi termalna voda ob vznožju Dobrača, ki so jo izjemno cenili že Rimljani. Izvire tople vode so zajeli za potrebe kopališča, ki je še vedno pomembna beljaška turistična privlačnost, locirana v predmestnem delu Beljaške toplice (*Warmbad Villach*). Lega v neposredni bližini obal treh najpomembnejših turističnih jezer avstrijske Koroške (Baškega, Vrbskega in Osojskega), na vznožju treh alpskih pogorij (Ziljske in Krške Alpe ter Karavanke), ob dveh najpomembnejših koroških rekah (Drava in Zilja) ter le dobrih deset kilometrov zračne črte od tromeje med Avstrijo, Slovenijo

Pomembno prometno vlogo Beljaka razkriva tudi nočni pogled na mesto. Foto: Mario Mrsel, flickr.

Shematiziran prikaz beljaškega prometnega vozlišča.

in Italijo, so dodaten temelj za umestitev Beljaka kot mednarodno pomembnega turističnega središča Koroške in širše regije Alpe–Adria, ki se zadnja leta čedalje bolj uveljavlja kot ena najprivlačnejših regij v celotnih Alpah. Če k temu prištejemo še lepo urejeno srednjeveško mestno jedro ob Dravi in znan pustni karneval, potem Beljak preprosto moramo obiskati.

Območje mesta je imelo pomembno vlogo že v času Rimskega cesarstva. Takrat so Rimljani za nadzor strateško izjemno pomembnega prehoda iz Furlanije prek Alp na sever utrdili preval pri Žabnicah (*Camporosso*) v Kanalski dolini. Domnevno sta prav iz poimenovanja te nadzorne točke, *Bilachinium*, izšla tako slovensko kot nemško ime Beljaka. Pomembnejša naselbina na območju zdajšnjega mestnega jedra je bila prvič pisno omenjena leta 878, ko se v zgodovinskih virih pojavi ime *Pons Uillah* v pomenu 'Most Beljak'. Nato je bil kraj kar 750 let (od leta 1007 do leta 1759) v posesti škofov iz bavarskega Bamberga, ki so obvladovali tudi bližnjo Kanalsko dolino z okolico in še nekatera druga območja na Koroškem. V tem obdobju je Beljak prizadel katastrofalen potres leta 1348, znan predvsem po podoru južnega pobočja Dobrača (Zorn 2005), ki je zahteval temeljito obnovo mesta. Habsburška oziroma poznejša avstrijska posest je postal šele za časa Marije Terezije.

Marsikaj iz tega obdobja je bilo uničenega med zavezniškimi bombnimi napadi v

2. svetovni vojni. V kar sedemintridesetih bombardiranjih je na Beljak padlo okrog 42.500 bomb, ki so močno poškodovale 85 % zgradb. Po obnovi je mesto znova lepo urejeno, njegov najstarejši del pa je spremenjen v območje brez prometa (Zerzer 1997).

Pogled na zemljevid razkriva sestavo mesta in njegovo umestitev glede na reliefne in hidrološke značilnosti ožjega območja, ki mu v slovenski geografiji pravimo Beljaška so-vodenj. Na jugu Beljak omejuje reka Zilja, ki se pri Mariji na Zilji (*Maria Gail*) izliva v Dravo. Ta prečka mestno središče od severozahoda proti jugovzhodu, pri čemer naredi štiri blage okljuke. Na južni strani osrednjega je staro mestno jedro z Glavnim trgom (*Hauptplatz*). Mesto na zahodu sega do vznožja Dobrača. V mestnem delu Beljaške toplice je kopalški kompleks z bazeni, v četrti Möltshach pa sta znana smučarska skakalnica in začetek turistične gorske ceste, speljane pod vrh Dobrača. Na severnem bregu Drave je prostrano zemljišče, namenjeno železniški postaji. Znotraj avtocestnega obroča, ki ga na skrajnem vzhodnem robu zaznamuje veliko vozlišče (*Knoten Villach*), na severu pa promet poteka skozi dobre štiri kilometre dolg predor Oswaldibergtunnel, je nekaj manjših jezerc, ki naravno okolje lepo približajo mestnemu središču. Na severovzhodni strani dominira grič z mogočno grajsko razvalino Vajškra (*Landskron*), ki stoji nad skrajnim jugozahodnim zalivom razpotegnjenega Osojskega jezera, iz katerega prav tu odteka Jezernica, ki se na območju mesta izliva v Dravo. Nadmorska višina osrednjega dela Beljaka je 501 m.

Ko se odpravimo na sprehod po mestu, je morda še najbolje, da ga začnemo na trgu pred železniško postajo in nadaljujemo proti jugu. V nekaj minutah dosežemo most čez Dravo, s katerega se odpre lep pogled proti Karavankam, v katerih je najopaznejša Kepa (*Mittagskogel*), ki ima na koroški strani značilno podobo priskekane piramide. Na desnem bregu Drave dosežemo križišče cest v starem mestnem jedru, ob sramotilnem stebru oziroma prangerju, na katerem so nazorno vklesane različne krute kazni, ki so v srednjem veku lahko doletele prestopnike. Imena bližnjih ulic izdajajo vlogo, ki so jo imele v preteklosti Beljaka, predvsem v obrteh, navezanih na bližino vode: Lederergasse ('Usnjarska ulica'), Gerbergasse ('Strojarska ulica') ... Beljaški Glavni trg se blago vzpenja med starimi meščanskimi hišami proti župnijski cerkvi sv. Jakoba z mogočnim zvonikom, ki je s 94 metri najvišji na Koroškem.

V cerkvi, ki je nekoč slovela po tem, da so se v njej katoliške maše izmenjevale s protestantskimi, saj je bil Beljak z okolico v 16. stoletju močno protestantsko jedro, izstopajo grobnice rodbine Khevenhüller, ki izhaja z bližnjega gradu Vajškra. Znana je predvsem po tem, da je močno utrdila najznamenitejši koroški grad Ostrovia (*Hochosterwitz*) pri Šentvidu ob Glini.

Vzdolž ulic zahodno od cerkve lahko na določenih mestih naletimo na ostanke srednjeveškega mestnega obzidja. Ena največjih znamenitosti Beljaka je v Schillerjevem parku zunaj starega mestnega jedra, nekaj minut hoje južno od Glavnega trga. Gre za izjemno plastično predstavljen model površja zgodovinske dežele Koroške, izdelan v merilu 1 : 10.000 in s površino 182 m². Ogledujemo si ga lahko tako, da stojimo neposredno ob njem ali pa ga opazujemo z balkona znotraj paviljona, v katerem je umeščen. V vsakem primeru nas navduši zelo plastičen prikaz razgibanosti površja Koroške, pri čemer je med drugim dobro vidna umestitev Celovške kotline med okoliška pogorja (Zerzer 1997; Ebner 2009; Villach Stadtplan 2011).

Središče Beljaka z raznobarnimi fasadami hiš in mogočnim zvonikom cerkve sv. Jakoba v ozadju. Foto: flickr.

Glavni trg (*Hauptplatz*) v Beljaku. Foto: Marika Bortolami, flickr.

Skozi Beljak teče reka Drava, ki mesto razpolavlja na večji južni in manjši severni del. Foto: Silvo Bizjak.

Postaja 2: Baško jezero

Izjemno slikovito Baško jezero (*Faaker See*) je med vsemi koroškimi jezeri najbližje Sloveniji. Če stojimo nekje na grebenu v zahodnem delu Karavank, ga lahko opazujemo skoraj iz ptičje perspektive, saj je na najbližji točki vsega pet kilometrov od državne meje. Zelo hitro dosežemo tudi njegovo obalo, saj se moramo samo zapeljati skozi karavanski predor. Do tega jezera imamo Slovenci tudi nekako najbolj čustven odnos, saj je prav ob njegovih bregovih nastala znamenita narodna pesem *N'mau čriez izaro*, pogled od kapelice na njegovi severni strani, prek turkizno obarvane vode proti piramidastemu vrhu Kepe v ozadju pa je ena najbolj klasičnih koroških fotografij. Podobno kot Blejsko jezero ima tudi Baško na sredini otok, le da na njem ne stoji cerkev, pač pa hotel. Otok je od jezerske obale ločen samo z nekaj desetmetrskim prelivom in zamočvirjenim območjem na zahodni strani.

Baško jezero je nastalo med zadnjo poledenitvijo, ko je čelna morena jezersko kotanjo ločila od reke Drave na severu, oddaljene vsega dva kilometra. Površina jezera, katerega gladina je na nadmorski višini 554 m, je 220 ha ali 2,2 km², kar ga uvršča na peto mesto med koroškimi jezeri. Na najgloblji točki je jezero globoko 30 m, njegova povprečna globina pa je 16 m. Glavni pritok je potok Borovnica (*Worounitza*). S severnih pobočij Kepe prinaša drobne delce apnenca, ki vodo značilno obarvajo. Iz jezera odteka Jezernica (*Faaker Seebach*), ki se severozahodno od njega izliva v Ziljo (medmrežje 2).

Zanimivo je, da je jezero v zasebni lasti dveh družin, zato je njegov turistični razvoj strogo reguliran. Kopališča so samo na treh mestih: v Bačah na jugu, Brdu (*Egg am Faaker See*) na severovzhodu in Droboljah na severozahodu. Manj kot na drugih jezerih je tudi značilnih pomolov, seveda pa je dostop do vode tako kot drugod v precejšnji meri omejen z ograjami. Ob obisku Baškega jezera se moramo vsekakor podati do najbolj znane točke ob njem, kapelice ob križišču glavnih cest med Brdom in Droboljami.

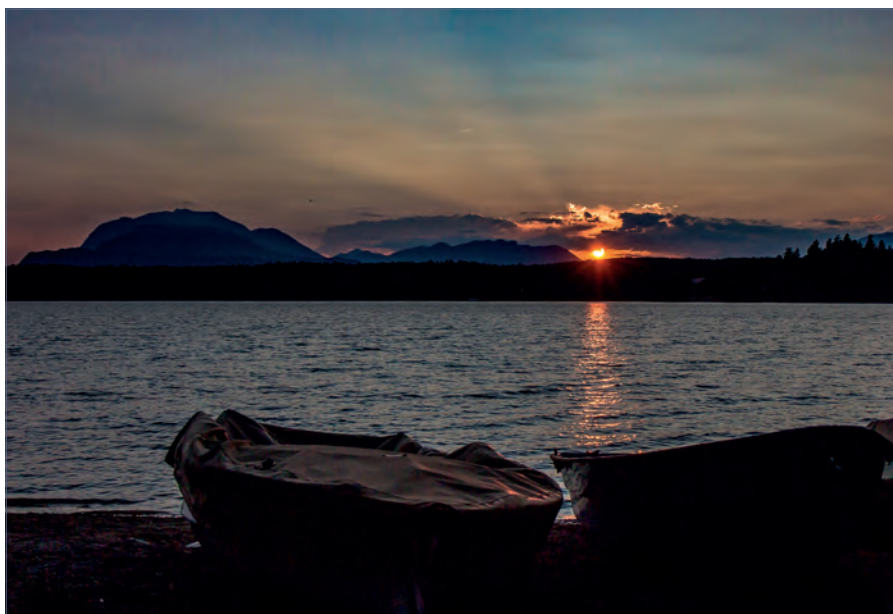
Postaja 3: Bilčovs

Na območju, kjer se Drava močno približa severnemu vznožju Karavank, se začne dolina Rož (*Rosental*). Zožena je med Karavankami na južni strani in Gurami na severni, a je še vedno razmeroma široka, tako da nudi prostor številnim naseljem na obeh bregovih reke. Dolino delimo na Zgornji Rož, ki sega od Rožeka (*Rosegg*) do Bistrice v Rožu (*Feistritz im Rosental*), in Spodnji Rož, ki se od Bistrice razprostira do Galicije (*Gallizien*), kjer prehaja v Podjuno.

Gosteje je poseljen desni, južni breg Drave, saj je tu nastala uravnana rečna terasa. Na nasprotni strani reke se pokrajina hitro vzpne v hribovito konglomeratno površje Gur, kjer so naselja na prisojnih pobočnih uravninah z imenitnim razgledom na Karavanke. Tu je osrčje občine Bilčovs, ki že dolgo velja za najmočnejše slovensko naseljitveno jedro na Koroškem severno od Drave. Glavni kraji v občini so na nadmorski višini med 550 in 600 m in so razporejeni ob cesti, ki od Kotmare vasi (*Köttmannsdorf*) vodi proti Vrbi na Koroškem. Od vzhoda proti zahodu si sledijo Bilnjovs (*Fellersdorf*), Potok (*Bach*), Podgrad (*Pugrad*), Bilčovs

Panorama Baškega jezera. Foto: flickr.

Tihožitje na obali Baškega jezera, s Soncem, ki zahaja za Ziljskimi Alpami; na levi se vzpenja Dobrač. Foto: flickr.

Pogled na jugozahodni del Baškega jezera s Karavankami oziroma izstopajočo Kepo v ozadju. Foto: flickr.

Slikovito znamenje v Brdu na bregu Baškega jezera, z zasneženo Kepo v ozadju. Foto: Johann Jaritz, Wikimedia Commons.

S skodlami krita župnijska cerkev sv.
Jakoba v Bilčovsu. Foto: Silvo Bizjak.

(*Ludmannsdorf*), Branča vas (*Franzendorf*), Zgornja vesca (*Oberdörfel*) in Koviče (*Lukowitz*). Nad in pod cesto so še preostale vasi in zaselki občine.

Na severnem robu se vzpenja hrbet, ki Bilčovs oziroma Zgornji Rož razdvaja od doline s Hodiškim jezerom na severni strani. Najvišji vrh je 929 m visoko Plešišče, katerega ime so nemški Avstrijci zelo neposrečno "prevedli" v *Tanzboden*. Na južni strani Bilčovsa, skoraj sto metrov nižje, teče Drava. Če smo natančni, reka tu bolj stoji, saj je zajezena za potrebe hidroelektrarne Bistrica (*Feistritz*). Veliko akumulacijsko jezero v bistvu prav privlačno dopolnjuje slikovito pokrajinsko podobo in omogoča tudi turistično-rekreacijsko rabo. Ob njem so pristani za plovila, kolesarska steza in razni športni objekti.

V Bilčovsu je razvita živahna slovenska kulturna dejavnost, s katero, poleg šole in vrtca, med drugim skrbijo za dosledno dvojezično podobo kraja. Vas je zelo priljubljen cilj izletnikov, ki se radi zapeljejo po panoramski cesti in uživajo v razgledu na bližnja mogočna severna ostenja Karavank. Vredno se je ustavit tudi v lepo urejenem vaškem jedru, kjer je ob cerkvi daleč naokrog znana slovenska gostilna. Domačini so v okolici Bilčovsa in drugod po občini uredili številne tematske sprehajalne poti, ki omogočajo dodatno spoznavanje tega dela Gur.

Postaja 4: Hodiše

Območje med Vrbskim jezerom na severu in reko Dravo na jugu običajno poimenujemo s skupnim imenom Gure, znano pa je tudi starejše ime Sotnica, iz katerega je izpeljano njegovo nemško poimenovanje *Sattnitz*. Geografsko Gure niso povsem enotna pokrajina, saj sta jih preteklo tektonsko in ledeniško delovanje razčlenila na več delov. Tako denimo preval pri Ilovju (*Lambichl*), prek katerega poteka glavna cesta od Celovca proti Borovljam (*Ferlach*) in naprej proti prelazu Ljubelj, deli Gure na večji zahodni in manjši vzhodni del, ki se širi okrog naselja Radiše (*Radsberg*). Zahodni del, ki je predmet te ekskurzije, skriva dolino, ki ga prereže od vzhoda proti zahodu. Zaradi tamkajšnjih štirih slikovitih jezer in njihove turistične privlačnosti so jo poimenovali Dolina štirih jezer (*Vier Seental*). Dostopna je tako po cesti od Vetrinja (*Viktring*) na vzhodu do Škofič (*Schiefling*) na zahodu, ki jo prečka po vsej njeni dolžini, kot tudi po cesti, ki v Ribnici (*Reifnitz*) zapusti južno obalo Vrbskega jezera in prispe do Hodiš (*Keutschach*) v osrčju doline.

Dolina štirih jezer se razprostira na nadmorski višini dobrih 500 metrov, kar pomeni, da je približno 70 m nad gladino Vrbskega jezera in skoraj 100 m nad Dravo na jugu. Od Vrbskega jezera jo razdvaja hrib Konj oziroma Jedovca (*Pyramidenkogel*, 851 m), na katerem stoji znani razgledni stolp. Hidrološko dolina ni enotna, saj se njena zahodna polovica odmaka neposredno v Vrbsko jezero, voda z vzhodnega dela pa odteka proti Celovcu.

Tudi ta štiri jezera so ledeniškega nastanka, saj je voda ujeta v kotanje za ledeniški morenami. Od zahoda proti vzhodu si sledijo: Habnerjevo ali Habnarško jezero (*Hafnersee*), Hodiško jezero (*Keutschacher See*), Mlinarjev bajer (*Baßgeigensee*, tudi *Müllnersee*) in Rjavško jezero (*Rauschelesee*).

Med vsemi je največje Hodiško jezero, ki se s površino 1,3 km² med vsemi naravnimi

Slikovito Habnerjevo jezero v Dolini štirih jezer na območju Hodiš. Foto: flickr.

jezeri avstrijske Koroške uvršča na šesto mesto. Njegova gladina je na nadmorski višini 506 m, največja globina pa dobrih 15 m. Zanimivo je, da je določen predel sredi jezera izredno plitev. Na njem so arheologi odkrili ostanke koliščarske naselbine iz mlajše kamene dobe, ki dokazuje, da je bilo območje Hodiškega jezera eno od tistih na Koroškem, ki so bila že zelo zgodaj poseljena. Ker se poleti voda v jezeru segreje tudi nad 25 °C, je jezero namenjeno predvsem kopanju. Vz dolž obale so urejena številna kopaljšča, tudi za naturiste. Za razliko od mnogih drugih koroških jezer tukajšnja turistična ponudba ne temelji na prestižnih hotelih, ampak predvsem na kampiranju, zato je vzdolž celotne doline urejenih veliko kampov (medmrežje 1 in 2).

Same Hodiše (*Keutschach*) so staro naselje na severovzhodni strani jezera. Njihov nekoč povsem slovenski značaj je v veliki meri izgubil, čeprav je treba izpostaviti, da tu deluje slovensko prosvetno društvo Zvezda, ki je bilo ustanovljeno že leta 1904 in je tako eno najstarejših na Koroškem (Zerzer 1997). Sicer pa so Hodiše neposredno povezane tudi s svetovno znano trdnjavo v Salzburgu. Tu se je namreč sredi 15. stoletja rodil eden pozneje najvplivnejših salzburških nadškofov, ki se v literaturi najpogosteje omenja pod imenom Leonhard von Keutschach, torej Lenart iz Hodiš. Zaslovel je predvsem po tem, da so bili za časa njegovega službovanja v nadškofjskem središču izvedeni največji gradbeni posegi na mogočni trdnjavi Höhensalzburg, postavljeni na vzpetini nad mestnim jedrom. Trdnjava se uvršča med največje izvorno ohranjene utrdbe v srednji Evropi.

Posebna znamenitost v bližini je že omenjeni razgledni stolp na Konju oziroma Jedvovci.

Temeljito prenovljeni razgledni stolp
na Jedrovci ali Konju. Foto: flickr.

Pogled s stolpa na Jedvovci na Vrbsko jezero, pokrajino severno od Celovca ter Svinško planino in Golico v ozadju. Foto: Christiane Jodl, flickr.

Leta 2012 so na vrhu hriba porušili stari betonski razglednik in začeli graditi novega, ki je visok natanko 100 m, njegova razgledna ploščad pa je na višini 70 m in omogoča prostran razgled po tako rekoč celotni Celovski kotlini in okoliških pogorjih. Zelo zanimiv pa je že stolp sam po sebi, saj je zgrajen iz lesa in jekla. Gre celo za najvišji večinoma leseni razgledni stolp na svetu, ki so mu kot posebno atrakcijo dodali tobogan, po katerem se obiskovalci lahko na zelo izviren način vrnejo z razgledne ploščadi (medmrežje 3).

Postaja 5: Otok

Severno od Hodiš in Doline štirih jezer se razprostira največja, najpomembnejša in najbolj znana med vsemi koroškimi jezerskimi kotanjami. Pravzaprav ne moremo govoriti samo o kotanji, saj gre v primeru Vrbskega jezera za veliko potopljeno dolino, ki se v smeri vzhod-zahod razteza kar 16,5 km in s površino 19,39 km² zapolnjuje celotno območje med Celovcem in Vrbo na Koroškem. Temeljna značilnost jezera, ki je opazna že na prvi pogled, je njegova ožina. Jezero ni nikjer širše od kilometra in pol, številni polotoki in zalivi pa njegovo obalo dokaj izrazito razčlenjujejo. Na območju pri Otoku (*Maria Wörth*) se zoži na le dobrih 500 m.

Hidrologi delijo Vrbsko jezero na tri ločene dele, ki jih lahko prepoznamo prav po zožitvah in zamikih lege vodne gladine. Zahodni del jezera, ki se razteza med Vrbo in Porečami, je najbolj enoten, saj sta tu tako severna kot južna obala slabo razčlenjeni, širina jezera pa

Starodavna cerkev sv. Primoža in Felicijana na Otoku, vasici na južni obali Vrbskega jezera. Foto: flickr.

je dokaj enakomerna. Jezero prav tu doseže svojo največjo globino 85 m. V osrednjem delu, med Porečami in Otokom, se jezero preusmeri od severozahoda proti jugovzhodu. Njegova obala je tu najbolj razčlenjena in jo na severni strani sestavljajo trije polotoki. V tem delu sta tudi preostala dva od некоč treh otokov, ki so jezeru dali njegovo nemško ime. To naj bi se v osnovi glasilo "Werdersee", kar v stari nemščini pomeni 'Jezero otokov'. Slovensko poimenovanje se seveda nanaša na naselje Vrba na skrajnem zahodnem koncu jezera. Tretji, vzhodni del jezera je znova usmerjen od zahoda proti vzhodu in ima malo manj razčlenjeno obalo. Tu iz jezera izteka Jezernica (*Glanfurt*), ki se izliva v Glineo (*Glan*), ta pa v Krko (*Gurk*), levi pritok Drave.

Če primerjamo jezerska bregova, lahko ugotovimo nekatere pomembne razlike. Severna, prisojna obala je bistveno gosteje poseljena. Tu so se razvila najpomembnejša turistična središča, ki si sledijo od Vrbe prek Poreč in Gorič (*Goritschach*) do Krive Vrbe. Območje ima tudi ugodnejšo prometno lego, saj so tu speljane stara glavna cesta Beljak–Celovec, avtocesta A2 in glavna železniška proga. Po drugi strani vse to prinaša tudi večje okoljske obremenitve. Nasprotna obala prejme manj sončnega obsevanja, saj jo omejujejo strma severna pobočja Gur. Edina prometnica, ki poteka tu, je cesta Celovec–Ribnica–Vrba na Koroškem, edino večje naselje pa je prav Ribnica. Posebna značilnost jezerske obale so številne zasebne vile, ki jim pripadajo dolgi deli obale s pripadajočimi plažami. Posledica je seveda onemogočen dostop do vode za naključne obiskovalce, ki se lahko vzdolž jezera podajo samo peš ali s kolesom po urejeni kolesarski stezi.

Še posebej poleti je Vrbsko jezero zaradi zelo tople vode izjemno priljubljeno med tujimi turisti. Foto: flickr.

Po jezeru turiste prevažajo manjše ladje, nekatere vzdržujejo tudi linijski promet. Foto: flickr.

Kot smo že zapisali, je nemško ime jezera vezano na njegove otoke. Danes sta le še dva, Rožni otok (*Blumeninsel*) in Kapucinski otok (*Kapuzinerinsel*) pri Porečah, do leta 1770 pa je obstajal še tretji, vendar so ga povezali z obalo, ko so poglobili strugo Jezernice in s tem nekoliko znižali gladino jezera. Če obiščemo vas Otok, je to še vedno lepo opazno. Njen stari del z znamenitima cerkvama stoji na polotoku, ki je na jugu "pripet" na vznožje Gur prek zelo nizke ožine. Otok je sicer zgodovinsko najpomembnejše od vseh naselij na jezerski obali. V listinah freisinških škofov, ki so bili takrat lastniki tega območja, se omenja že v 9. stoletju. Škofje so na najvišji točki takratnega otoka dali zgraditi cerkev, iz katere je potekalo intenzivno pokristjanjevanje okolice. Kraj je torej imel podobno vlogo kot bližnja Gospa Sveta (*Maria Saal*) severno od Celovca. Zdaj je glavna cerkev posvečena sv. Primožu in Felicijanu, verniki pa v njej častijo tudi Marijo, kar se odraža v nemškem imenu kraja. Obdaja jo pokopališče, s katerega se prek jezera odpira lep pogled proti Celovcu. Na sosednji vzpetini stoji še tako imenovana zimska ali rožnovenska cerkev, ki se ponša s freskami iz 12. stoletja (Zerzer 1997).

Včasih so na Otoku potekala tudi slovenska bogoslužja. Še za časa koroškega plebiscita je namreč prav Vrbsko jezero veljalo za slovensko-nemško jezikovno mejo. Južna obala je bila večinoma slovenska, severna pa že takrat prevladujoče nemška. To dejstvo so upoštevali pri določitvi meje plebiscitnih glasovalnih con. Območje južno od jezera je spadalo v cono A, kjer so glasovanje izvedli najprej, na območju severne obale v coni B pa bi glasovanje izvedli le v primeru slovenske zmage na jugu.

Dandanes je Vrbsko jezero prvovrsten koroški turistični magnet. Ob njem se je močno razbohotil kopalniški turizem, veliko pozornosti se posveča vodnim športom, pa tudi spremljevalnim dejavnostim, kakršna je na primer igralništvo v Vrbi na Koroškem. Zaradi razmeroma visoke poletne temperature vode (tudi nad 27 °C) nekateri Vrbsko jezero imenujejo kar "avstrijsko morje". Na jezerski gladini je razvita tudi plovba s turističnimi ladjami, ki med drugim povezujejo Celovec in Vrbo.

Postaja 6: Vrba na Koroškem

Vrba na Koroškem (*Velden am Wörthersee*) je postala glavno turistično središče celotne avstrijske Koroške in eden glavnih objezerskih turističnih krajev v Avstriji. Že dolgo slovi kot kraj mondenega turizma, ki je vselej znal privabljati petične goste, pripravljene investirati tudi v razvoj turistične infrastrukture. Če Vrbo nekako primerjamo s slovenskim Portorožem ali hrvaško Opatijo, lahko vzporednice vlečemo tudi v dejstvu, da se je turizem tudi tukaj začel razvijati okrog ene stavbe. Vlogo, ki jo je v Portorožu odigral stari hotel Palace, v Opatiji pa vila Angiolina, je tu imel znameniti Grad (*Schloss Velden*). Prvotno stavbo z nezgrehljivimi rumenimi stolpi so že v 17. stoletju zgradili znani plemiči Khevenhüllerji. Konec 19. stoletja so jo spremenili v luksuzni hotel, ki je precej pozneje zaslovel zaradi nemško-avstrijske televizijske nadaljevanke *Ein Schloß am Wörthersee*, ki so jo snemali v njem na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Trenutno pripada hotelski verigi Falkensteiner. Poleg gradu

Mondena Vrba na Koroškem z znamenitim rumeno obarvanim Gradom. Foto: flickr.

je v Vrbi tudi znamenita igralnica, ki privablja goste od blizu in daleč in je srce igralniškega turizma v tem delu Avstrije.

Veliko vzpodbudo turističnemu razvoju je Vrbi na začetku 20. stoletja prinesla izgradnja železniške proge iz Celovca proti Beljaku, ki jo v sodobnosti dopolnjuje še neposredna bližina stičišča štirih pomembnih avtocestnih krakov pri Beljaku.

Postaja 7: Kostanje

Če obiščemo slikovito vas Kostanje (*Köstenberg*) na nadmorski višini skoraj 800 m, se moramo iz Vrbe na Koroškem strmo vzpeti v severni smeri. Prehod iz turističnega vrveža ob jezeru v tihoto gozdov in travnikov nad njim je hiter in izrazit. Tu se namreč vzpenjajo hribovite Osojske Ture (*Ossiacher Tauern*), ki Vrbsko jezero razdvajajo od Osojskega. Segajo do 1069 m visoko in imajo dva povsem različna obraza. Medtem ko so južna pobočja položnejša in so na njih številna manjša naselja, je severna stran strma in se neposredno spušča do obale Osojskega jezera.

V narodnostnem pogledu so Osojske Ture podobne južnim obronkom Svinške planine (*Saualpe*) z Djekšami (*Diex*) in okoliškimi vasmimi. Tudi tu je namreč slovenska narodnostna meja pomaknjena daleč od severnega brega Drave. Kraji, v katerih živijo Slovenci, so prostorsko ločeni od slovenskega jedra v Rožu, saj je med obema območjema Vrba na Koroškem, ki

Zunanost etnološkega muzeja v Drabosnjakovi domačiji na Kostanjah. Foto: Silvo Bizjak.

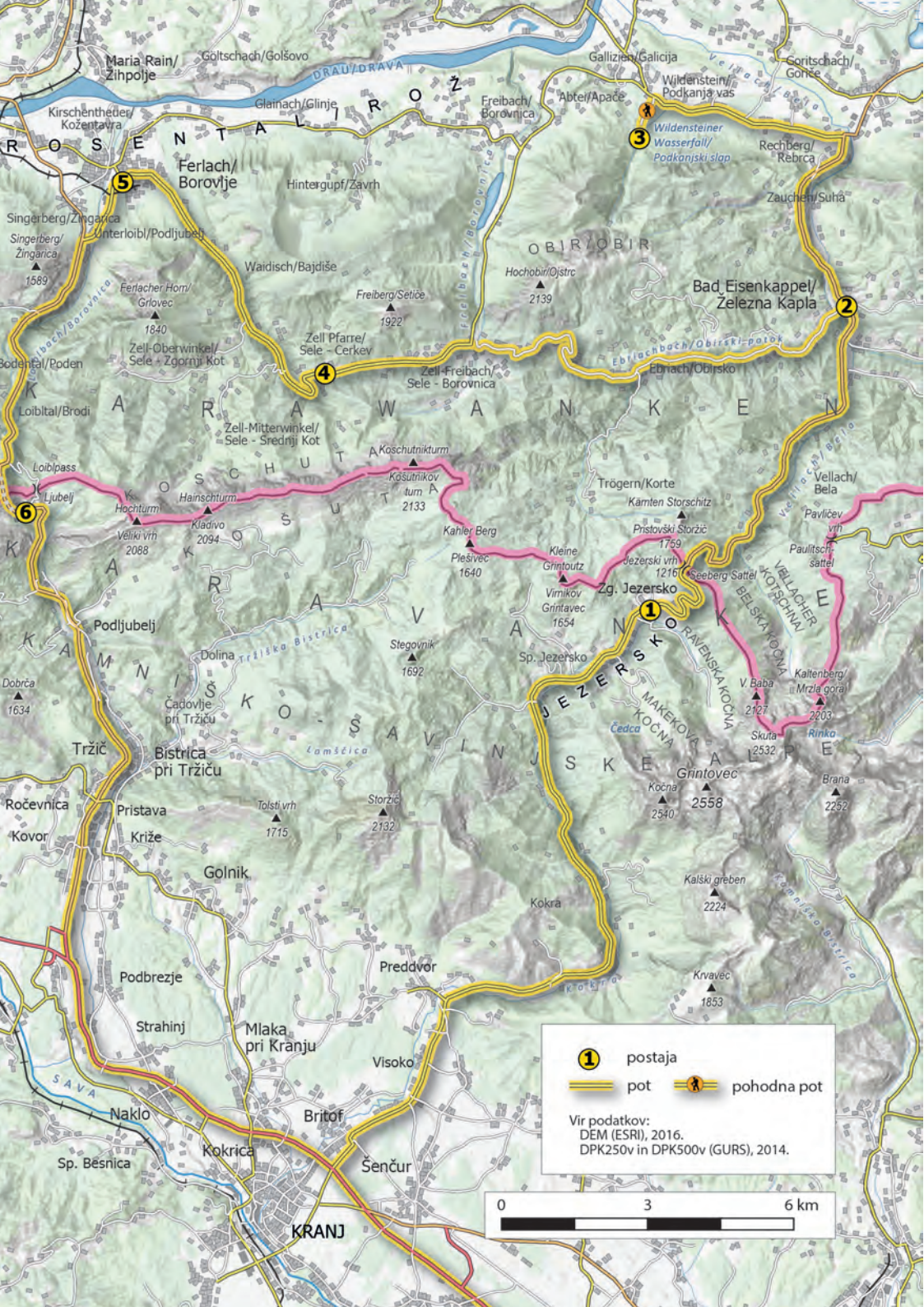
ima že povsem nemški značaj. Čeprav je delež Slovencev v teh krajih zelo majhen in seveda bistveno pod zakonsko določeno mejo, ki bi omogočila uveljavitev vidne dvojezičnosti, se je ohranila kulturna dejavnost, ki jo lahko doživimo predvsem na Kostanjah, kjer lahko obiščemo Etnološki muzej v Drabosnjakovi domačiji.

Dejavnost slovenske manjšine na Kostanjah ima dolgoletno tradicijo. Že leta 1903 so namreč tu ustanovili Slovensko izobraževalno društvo, ki je bilo med 2. svetovno vojno prepovedano, a je leta 1973 ponovno zaživelo. Takrat so ga poimenovali po rojaku Andreju Šusterju - Drabosnjaku iz bližnje vasi Drabosinje (*Drabosenig*). Slovensko prosvetno društvo Drabosnjak je znano predvsem po organizaciji kulturnih prireditev in seveda po muzeju Drabosnjakov dom. V njem je zelo zanimiva etnografska zbirka, ki na poučen način prikazuje nekdanje podeželsko življenje. Sestavljajo jo številna kmečka orodja in bogato fotografsko gradivo. Zbirka je zelo pomembna tudi z vidika ohranjanja slovenskih poimenovanj, ki bi sicer že davno utonila v pozabo (Drabosnjakov dom 2002).

Literatura in viri:

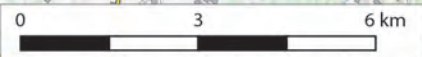
Drabosnjakov dom. Vodnik po etnološkem muzeju Kostanje. Več založnikov, 2002, 46 str.
Ebner, L. H. 2009: Kärnten. Marco Polo. München, 126 str.

- Kralj, D. 2010–2011: Zamejska potovnica od Milj do Monoštra. Delo, feljton.
Medmrežje 1: http://www.ktn.gv.at/188551_DE-Kaerntner_Seen-Seenseite, 10. 6. 2013.
Medmrežje 2: <http://www.keutschach.at>, 11. 6. 2013.
Medmrežje 3: <http://www.pyramidenkogel.info>, 11. 6. 2013.
Medmrežje 4: <https://www.bmvit.gv.at/verkehr/gesamtverkehr/statistik/downloads/viz07gesamt.pdf>, 14. 6. 2013.
- Melik, A. 1963: Slovenija: geografski opis, splošni del. Slovenska matica, Ljubljana, 617 str.
- Villach Stadtplan 2011, merilo 1 : 22.000. Schubert & Franzke. St. Pölten.
- Zerzer, J. 1997: Po koroških poteh, kulturno-zgodovinski turistični vodnik. Mohorjeva založba. Celovec, 160 str.
- Zorn, M. 2005: Dobraški podori. Slovenija II. Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC. Ljubljana, str. 83–103.

1 postaja
 pot pohodna pot

Vir podatkov:
 DEM (ESRI), 2016.
 DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

KARAVANKE IN ROŽ

Jernej Zupančič

Vodja: dr. Jernej Zupančič, izredni profesor na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Ekскурzija je bila izvedena 7. junija 2015.

Potek poti: Ljubljana – dolina Kokre – Jezersko – Železna Kapla – Podkanjski slap – Spodnji Rož – Borovlje – Sele – Ljubelj – Podljubelj – Ljubljana

Postaje: 1. Jezersko
2. Železna Kapla in Obirsko
3. Podkanjski slap
4. Sele
5. Borovlje
6. Ljubelj

Uvod

Karavanke so videti prepričljiva pregrada med senčno in sončno stranjo Alp, med Slovenijo in Avstrijo. Vendar, če kje vitez vara, potem je to zagotovo prav v primeru tega pogorja, vsaj kar zadeva slovenski pogled, občutja in predvsem zgodovinski razvoj. Usmerjeno od zahoda proti vzhodu je izrazita pregrada med Celovško in Ljubljansko kotlino; njegovo severno krilo dejansko razmejuje Centralne Alpe od Južnoalpinskih. Razumevanje vseh ostalih ločnic v novejši nekajstoletni zgodovini Karavank pa zahteva temeljitejši premislek in tehtanje, ali ni bila morda gorska veriga bolj stičišče kot mejišče?

Karavanke so eno od jeder poselitve Slovencev na avstrijskem Koroškem, narodne skupnosti, ki si kljub ne najbolj prijaznim manjšinskim politikam že vsaj stoletje in pol prizadeva ne le etnično preživeti, ampak tudi prispevati pomemben delež v zakladnico slovenskega jezika in kulture. Ekскурzija v Karavanke in Rož skuša približati življenjski utrip slovenske manjšine v tem okolju, pri čemer pojasnjuje tako njene značilnosti kot njeno razvojno dinamiko.

Karavanke izstopajo tudi po naravnih vrednotah in privlačnih kulturnih spomenikih. Pot nas najprej vodi po dolini Kokre na Jezersko, se prek sedla Jezerski vrh spusti v dolino

Bele (*Vellach*), nekoč znane po rudarstvu, in pripelje do trga Železna Kapla (*Bad Eisenkappel*). Kraj je središče najširšega dela Karavank, regionalno poimenovanega Obirsko, in ima še vedno prevladujoč slovenski značaj. Po zatonu manufaktur na začetku in industrije ob koncu 20. stoletja je vir gospodarske vitalnosti tega območja predvsem turizem. Pred časom je Železna Kapla v svojem imenu dobila dodatek »Bad« – 'Toplice' torej. Zdraviliška dejavnost je spodbudila tudi druge oblike turizma, predvsem pohodništvo, kolesarstvo in jamarstvo, svoje k turističnemu mozaiku prispevajo tudi turistične kmetije. Med lokalnimi naravnimi znamenitostmi izstopajo Podkanjski slap (*Wildensteiner Wasserfall*), Obirska jama (*Obir - Tropfensteinhöhlen*) in soteska Čepa (*Tscheppaschlucht*), med zgodovinskimi pa je zanimivih objektov še več.

Ob vrnitvi v Slovenijo Karavanke zapuščamo prek predora Ljubelj in se spotoma pomudimo ob pomembnem zgodovinskem pomniku, Ljubeljski podružnici zloglasnega koncentracijskega taborišča Mauthausen. Njegov zgodovinski pomen in geografski okvir presegata skromno estetiko in mu med obiskom Karavank dajeta poseben pridih. Potrjuje namreč, da so bile Karavanke predvsem stičišče, nedvomno zahvaljujoč svoji legi in geografskim značilnostim. Če se ob tem upošteva še življenjski utrip slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem, vpet v njeno zgodovinsko perspektivo in sodobno usodo, o njihovi izjemni vlogi sploh ne more biti nobenega dvoma več.

Karavanke

Pisati o Karavankah, ne da bi jih že takoj na začetku primerjali s sosedstvom, bi bila lahko usodna napaka, ne glede na to, ali jih presojava iz strogo geološko-geomorfološke ali iz zgodovinske in širše kulturne perspektive. Ob tem se je treba varovati prepogoste geografske manire, da vidimo vse v posebej samosvoji luči, ne upošteva preprosto dejstvo, da večina posebnosti izvira iz enkratnosti lokacije. Kdor išče posebnosti in superlative tudi pri navadnih rečeh, jih bo zagotovo tudi našel.

In s Karavankami ni nič drugače. Okrog 120 km dolga gorska veriga, ki poteka med dolino Ziljice na zahodu in Slovenjgraško kotlino na vzhodu, je del mogočnega alpskega gorskega loka. Tu, na vzhodu, so Alpe že nižje, kotline med gorskimi verigami pa širše in predvsem gosteje obljudene. Človekovi posegi v naravo goratega površja Karavank so očitni malodane na vsakem koraku. Skoraj se zazdi, da je to pogorje naravnost predestinirano za stičišče in so strme apneniške stene Košute po malem izzivale, da jih človek ne le prečka, temveč izdatno utrdi in spremeni prav v osrednjem delu. Karavank skoraj ni mogoče opisovati brez površinsko manjših, a zaradi višine, oblike in lege izjemno markantnih Kamniško-Savinjskih Alp, ki se naslanjajo na Karavanke z juga in so očitni odraz živahnih tektonskih procesov, ki so oblikovali poglobitve reliefne poteze. Navsezadnje je to združen gorski svet, obdan z večjimi (Ljubljanska in Celovška) in manjšimi (Slovenjegraška, Mozirska in Celjska) kotlinami. Karavanke se proti jugovzhodu nadaljujejo z nizom precej samosvojih gorskih gmot Paškega Kozjaka, Stenice, Konjiške gore in nato še naprej z Bočem, Donačko goro in Macljem, kjer se hribovito površje stika z mehкими terciarnimi kamninami precej nižjega

Razpotegnjeni mejni greben Košute s pobočij Obirja. Foto: Miha Pavšek.

površja. Karavanke so v zahodnem delu ozke in tvorijo en sam, precej kopast vršni greben, proti vzhodu pa se razširjajo in pahljačasto cepijo.

Geološka zgodovina tega območja je izjemno pestra. V južnem krilu prevladujejo sedimentne karbonatne kamnine, predvsem triasni apnenci in dolomiti, v severnem delu pa je več metamornih kamnin, čeravno tudi sedimentnih ne manjka. V globoko vrezanih dolinah vodotokov so se ponekod razkrile precej starejše paleozojske kamnine, kot na primer v Dovžanovi soteski pri Trziču. Iz karbona jih je nekaj nad Jesenicami v zahodnem delu in okrog Olševe v osrednjem delu pogorja (Natek, Ogrin in Potočnik Slavič 2014).

Za geologe je prava poslastica vzhodni del, kjer so poleg triasnih, permskih in karbon-skih sedimentov v večji meri zastopane še kamnine magmatskega izvora, očitna posledica terciarnega vulkanizma na območju Smrekovca, ko je razneslo vulkanski prah tudi drugam in so ponekod nastale manjše zaplate tufa. Poglavitna geološka poteza Karavank je stičnost Centralnih in Južnoalpinskih Alp. Nekateri avtorji govorijo o Periadijskem šivu (Skoberne, Getzner in Kirschmeir 2012), drugi o Periadijskem lineamentu (Žalohar in Celarc 2010), oboji pa imajo v mislih stično cono, kjer se je Afriška litosferska plošča (ali še natančneje Apulijska, ki je del Afriške) narinila na Evrazijsko ter na stičišču močnejše nagubala in pretrla večinoma poznopaleozojske sedimente, ki so nastajali na robu praoceana Tetida. Ob stiku je prišlo do kontaktne metamorfoze in tudi do izdanjanja starejših ter metamornih kamnin (Placer 2008).

V naravi se to ponekod bolj in drugod manj pozna. Osrednji del Karavank je namreč

nižji; to je Selsko-Kapelsko podolje, ki poteka prav po tej stični coni. Naravno zgradbo je mogoče opazovati na južni strani z gladkimi in strmimi pobočji, ki se na vrhovih in grebenih zalomijo in s severne strani marsikod kažejo prepadno podobo. Podolje ni povsem enotno. Sestavljajo ga nizi razmeroma nižjega površja pri Slovenjem Plajberku, Selah, Obirskem in Železni Kapli, njegovo nadaljevanje je mogoče slediti še v dolinah ob zgornji Meži na vzhodu. Južno od tektonske linije periadriatskega šiva poteka v zahodnem delu skoraj vzporedno Savski prelom, ki se v vzhodnem delu odkloni proti jugu in dobi značilno »dinarsko« smer, tako da so celotne Kamniško-Savinjske Alpe severno od te tektonske črte (Poltnig in Herlec 2012). Prečni prelomi so krajši, a nič manj pomembni. Po njih so se usmerile doline vodotokov Tržiške Bistrice, Kokre in navsezadnje Kamniške Bistrice na jugu ter Bele in Selskega potoka, ki pomembno olajšujejo prometno prehodnost tega gorskega sveta. Dokončno podobo gora so vtisnili recentni in tudi starejši geomorfološki procesi, s čimer mislimo predvsem na poledenitev, ki je pustila precejšnje sledove.

Zasluga tektonike je tudi orudenje. Karavanke spadajo med bolj rudonosna gorovja; zastopane so predvsem barvne kovine. Zaradi njihovega izkoriščanja in zemljišč, dovolj primernih za kmetijstvo, so Karavanke postale razmeroma gosto naseljeno območje, v njihovem podnožju pa so se v ugodnih prometnih legah razvila industrijska središča.

Ime Karavanke je staro. O njegovem izvoru je več razlag, vendar se na nobeno ne moremo povsem zanesti. Lahko izvira iz starokeltske besede *karwo* (oznaka za jelena), morda je izpeljanka besedne zveze *kara wanka* v pomenu 'skalnati travniki', morda izhaja iz že antičnim piscem znanega izraza *curvanca*, kot je v svojih znamenitih delih omenjal polihistor Valvasor. Izraz *curvanca*, ki naj bi se sčasoma zaradi napačne izgovorjave preoblikoval v *Carvanca*, naj bi izhajal iz zavitosti pogorja ('kurve'). Etimologi bodo imeli z njim zagotovo še precej dela.

V literaturi se različno opredeljuje tudi obseg pogorja. Valvasor ima Karavanke za samostojno gorovje in čeprav ga ni natančneje omejil, ga je lepo umestil med Savsko in Dravsko dolino oziroma Celovško in Ljubljansko kotlino, ki tedaj seveda še nista imeli teh geografskih poimenovanj. Dobro stoletje pozneje je Baltazar Hacquet obseg pogorja tudi natančno opisal (Skoberne, Getzner in Kirschmeir 2012).

Hacquetovo zanimanje za gorati svet Karavank ni naključje. Vrli naravoslovec je po idrijskih izkušnjah z geologijo in botaniko iskal naprej, tudi v Karavankah. Ta svet je bil tedaj naseljen, dostopen in prečkale so ga poti. Na nek način se je s Karavankami dogajalo nekaj podobnega kot z matičnim Krasom za časa njegovega življenja in še posebej v 19. stoletju. Medtem ko so na Krasu iskali vodne vire in možnosti povečevanja pridelave hrane, živinske krme in lesa, je že delujočo zgodnjenovoveško metalurgijo na robu Karavank podrobneje zanimala geologija in z njo povezane možnosti izkoriščanja rudnega bogastva. V 18. stoletju je bilo že razširjeno pridobivanje svinca in železa, ponekod pa tudi stekla v glažutih, razpršenih po gozdovih.

Medtem ko so se rudišča železove rude pri Lobniku in Lepeni izkazala za premalo izdatna, so Karavanke precej bolj »obdarjene« z barvnimi kovinami. Rudo so kopali na mnogih mestih: nad Podkloštrom (*Arnoldstein*), v Slovenjem Plajberku (*Windish Bleiberg*), na Obirskem (*Ebriach*), v Beli (*Vellach*) ter v dolinah Koprivne in Črne v zgornjem Pomežju, ki je zdaj na

Enoredni drevored jesena, zasajen ob zemljiški meji na Jezerskem, kjer so jesenove meje pomembna prvina kulturne pokrajine, ki pa žal naglo izginja. Foto: Mateja Šmid Hribar.

slovenski strani državne meje. Primesi cinka so postale pomembne šele v novejšem obdobju, ko je poraba te kovine skokovito narasla. Čeprav so na več mestih naleteli tudi na rudišča bakrove rude s primesmi srebra in zlata, so bila nahajališča preskromna. Premoga je bilo nekaj na obrobju (Leše v Mežiški dolini) ter v Lobniku pri Železni Kapli, a nahajališča niso bila posebej izdatna (medmrežje 1). Pomembna kovina je postalo živo srebro. Kopali so ga blizu Podljubelja na slovenski strani; rudnik je bil opuščen šele tik pred 1. svetovno vojno. Zlata doba rudarjenja v Karavankah je bila ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. To je tudi čas, ko so imela nekatera naselja, na primer Slovenji Plajberk in Bela, največje število prebivalcev v vsej svoji zgodovini.

Na rudarski in manufakturni značaj Karavank je dodatno vplivala ugodna lega ob velikih in naseljenih kotlinah na severu ter jugu. Nenazadnje so Borovlje, eno od pomembnih orožarskih središč Habsburške monarhije, na severnem podnožju Karavank postavili prav zaradi obilja potrebnih surovin za tovrstno proizvodnjo: železa, svinca in živega srebra. Obenem je bila lokacija dovolj oddaljena od političnih meja in s tem v strateško varnem zaledju, dodatno zavarovanem z visoko, gozdnato in za vojaško tehniko tiste dobe težko premagljivo orografsko oviro.

Karavanke spadajo med gosteje naseljena pogorja v precejšnji meri prav po zaslugi nekmetijskih dejavnosti. Prostrana obla slemena vzpetin so omogočala dobro poletno pašo živini s kmetij v dolini. Oblikovali sočasna naselja, znamenite planine, ter posamezne gozdarske, lovske postojanke. Zadnja, višinska kolonizacija je zaradi naravnih razmer

Jugoslovanski predplebiscitni propagandni letak, ki ga hrani muzej v Velikovcu. Foto: Primož Pipan.

v Karavankah obsegala precej obsežna območja (Božič 1980). Značilnosti te kolonizacije so se z nekaterimi spremembami ohranile vse do sodobnosti. Izpričujejo jo razpršena poselitve v obliki manjših zaselkov in samotnih kmetij, kar daje celotni pokrajini svojevrsten pečat. Območje obdelanega in vsaj občasno naseljenega sveta se je pozneje še dodatno razširjalo s planinskim pašništvom, gozdarstvom in oglarstvom.

Pozneje so rudarjenje, metalurgija in glažutarstvo zaradi potreb po lesu sorazmerno intenzivno posegali v gozdno sestavo in jo časoma dodobra spremenili. Prevlada smrekovih gozdnih sestojev je tako v glavnem človekova zasluga. Bukev in macesen sta se ohranila predvsem na težje dostopnih območjih. Gozd se je marsikod umaknil tudi planinskim pašnikom.

Tako so Karavanke skozi generacije živele precej odmaknjeno, tradicionalno življenje, bližina mest, rudarska in manufakturna dejavnost ter potrebe po prometni prehodnosti in povezanosti pa so prinašali inovacije. Pravzaprav je cela pokrajina doživljala razmeroma živahen utrip. Visoka in dolga gorska veriga je bila znatna ovira za promet, ki se je moral valiti čez visoke prevale Korensko, Ljubeljsko in Jezersko sedlo; slednje je znano tudi pod imenom Jezerski vrh. Prelazi so bili pozimi večinoma neprehodni. Med vsemi prometnimi potmi čez Karavanke so največ uporabljali tisto prek Ljubelja, deloma zaradi bolj zložnega prehoda, še bolj pa zaradi najkrajše razdalje med Ljubljano oziroma Kranjem in Celovcem oziroma Šentvidom ob Glini (*Sankt Veit an der Glan*). Ob njegovem vznožju sta se razvijali

mesteci Tržič na južni in Borovlje na severni strani. Živahnost stikov dokazujejo tudi nekateri zgodovinski dogodki, kakršni so bili na primer kmečki upori. Jezikovna enotnost je čezmejne stike vsekakor pospeševala (Zupančič 1999).

Karavanke so sicer bile prometna ovira, nikakor pa ne miselna ločnica Slovencev na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem. Zaradi narodne enotnosti so bile v vse večji meri stičišče, obenem pa tudi enoten gospodarski prostor. Po dolini Drave je stekla železnica in skozi karavanški predor povezala Dravsko in Savsko dolino ter širše območje ob njih. Stara rudarska tradicija na navedenih območjih Karavank je pričela na začetku 20. stoletja pojemati. Pravzaprav se je le preselila v bližnje in prometno bolj dostopne kraje, na slovenski strani na Jesenice, v Tržič, na Ravne na Koroškem, ki so se nekoč imenovale Guštanj, Prevalje in v Mežico, na avstrijski pa v Podklošter, Borovlje in nekaj drugih, manjših krajev (Zupančič 1999).

Med 1. svetovno vojno so Karavanke zaradi bližine soške fronte in obrambe strateško pomembne, a precej ranljive širše jadranske cone, na katero je pritiskala Italija, postale predmet državnih infrastrukturnih načrtov in posodabljanja prometnic. Toda razplet 1. svetovne vojne je stvari postavil v povsem drugačen okvir. V iskanju etničnega, političnega in ekonomskega ravnovesja je mejno vprašanje med letoma 1918 in 1920 viselo v zraku. Ni dovolj prostora, da bi se podrobneje posvetili temu zanimivemu, burnemu ter tudi po poznejših interpretacijah in mnogih študijah zanimivemu področju. Karavanke so postale pragmatična ločnica takoj po končani vojni, dokončna pa po razpletu plebiscita na nedeljo, 10. oktobra 1920. Dotedanje gospodarske strategije, proizvodne verige tostran in onstran Karavank ter medvojne kalkulacije in strateška (diplomatska) kupčevanja so postali zgodovina, ki se na slovenski in avstrijski strani še vedno različno interpretira.

Po stoletjih povezanosti so Karavanke postale ločnica in to precej utrjena. Krajša in v več pogledih tragična epizoda povezanosti med 2. svetovno vojno je kraje povezala v skupni usodi in tudi uporju proti nacizmu. Vendar so bili ti kraji takoj po končani vojni priča množičnega bega vseh, ki so se, upravičeno ali ne, bali partizanskih povračilnih ukrepov, in nekaj mesecev pozneje manj številčne, a še vedno zelo množične prisilne repatriacije. Enosmerne vozovnice za množična grobišča in tragika udeleženi na tak ali drugačen način so zagotovo med glavnimi razlogi za slovensko politično razcepljenost, ki se vleče vse do današnjih dni. Meja na Karavankah je ostala taka, kot jo je odločil plebiscit, kljub desetletnim diplomatskim naprežanjem o v bistvu že zdavnaj odločenem med vojno samo (leta 1944). Bila je tudi dolga diplomatska igra za manjšinske pravice, ki je v rekonstrukcijske gene druge avstrijske republike z znamenitim 7. členom zapisala, kje in kako naj slovenska manjšina v Avstriji preživi (Zupančič 1999).

Politična meja je v desetletjih po 2. svetovni vojni vse razločnejše zarisovala v prostor poteze, ki so predvsem odraz različnih gospodarskih razmišljanj. Do sedemdesetih let 20. stoletja je bila jasna usmeritev v industrijo kot glavno gospodarsko vejo. Namesto metalurških obratov so se uveljavljala tekstilna, elektrotehnična in lesnopredelovalna podjetja. Zaradi urbanizacije in spremenjenih norm demografskega obnašanja so gorski predeli pričeli izgubljati prebivalstvo. Nazadovanje števila prebivalcev kot prevladujoča demografska težnja je prisotno skoraj povsod.

Posebej je treba omeniti skrb Slovenije za slovensko manjšino na avstrijskem Koroškem. Slovenija je kljub znatnim ideološkim razlikam znala prisluhniti temeljnemu cilju, to je ohranjanju slovenstva, in temu ustrezno podrediti svoje ukrepe. Mednje spada tudi uvedba nekaj mešanih podjetij, kot so na primer obrat lesne industrije v Žitari vasi (*Sittersdorf*), tovarna celuloze pri Železni Kapli ter Elanova tovarna športne opreme na Brnci (*Fürnitz*). Ti obrati so zaposlovali domačo slovensko delovno silo, pridobljeni kapital pa je našel pot tudi v kulturne dvorane in na športna igrišča. Za slovenska podjetja je bila to hkrati dobra priložnost uveljavljanja na zahodnih trgih in prometa z devizami. Žal je šla večina mešanih podjetij v obdobju politične in gospodarske tranzicije v stečaj (Zupancič 1992).

Od sedemdesetih let 20. stoletja se je začela gospodarska paradigma tega prostora na avstrijski strani spreminjati. Jedro gospodarske stabilnosti so postali mala podjetja, storitve, moderna obrt in zlasti turizem. V Železni Kapli so odprli termalno kopališče in zdravilišče, tržno naselje je zaradi promocije celo spremenilo ime. Postal je Bad Eisenkappel in s tem razvojno jedro tudi za druge dejavnosti.

Posebej za prevladujoče manjše kmetijske obrate je dodatna gospodarska priložnost v turizmu postala skoraj nujna. Osamosvojitve Slovenije in njena pot v Evropsko unijo sta okrepili možnosti čezmejnega sodelovanja, čeprav to že prej ni bilo ravno skromno. Skupni čezmejni projekti so postali priložnost, da se Karavanke uveljavijo kot obmejna regija in gospodarsko specifičen prostor. V ospredju je zlasti turizem v gorskem okolju, deloma tudi na zavarovanih območjih. Ta pot se je nakazovala in se še vedno razkriva tudi skozi ponovni premislek o geologiji, geomorfoloških značilnostih in posebnostih, botaničnih in biosferskih potezah, seveda pa tudi o barviti zgodovini ter kulturnem ustvarjanju, ki se je kopičilo skozi stoletja. Z evropskimi projekti skušajo poskrbeti za primerno raziskanost in raznovrstne interpretacije mnogih stvari, ki so se našim prednikom zdele samoumevne, ter jih v novih okoliščinah postaviti v novo vlogo.

Karavanke tako spenjajo preteklost s prihodnostjo. V tem okviru dobijo posamezne točke, kraji, pojavi in objekti, pa tudi dogodki in dogajanja svoje pravo mesto šele, ko jih doseže raziskovalčeva razlaga, zanimiva in privlačna tudi obiskovalcem. Domačinom je bila – pač v njihovi gorjanski mentaliteti – ves čas v ponos.

O slovenski manjšini na avstrijskem Koroškem

Območje Karavank je eno od jeder sodobne poselitve slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Ostala so v Podjuni, dolini Drave ali Rožu, Zilji in na Gurah oziroma Sotnici, Slovenci pa so močnejše zastopani tudi v obeh največjih deželnih mestih Celovcu in Beljaku. Tam se njihovo število tudi po statističnih podatkih povečuje.

Koroška slovenska zgodba je dolga in tesno navezana na slovensko nacionalno zgodovino, jezik in kulturo. Karavanke pri tem kljub svoji goratosti niso bile nepremostljiva ovira. Nasprotno, zdi se, da so prej učinkovale kot neke vrste hrbtenica in stičišče. Jezikovno-kulturna enotnost je vodila v čedalje večjo povezanost ljudi tostran in onstran karavanške pregrade, dokler se ni v obdobju pomladi narodov v 18. in predvsem v 19. stoletju dokončno

oblikoval slovenski narod. Slovensko narodno gibanje se je izražalo predvsem na kulturnem in jezikovnem, pozneje vse bolj tudi na gospodarskem in političnem področju. Slovenci so organizirali tabore in čitalnice, ne glede na takratne deželne meje. Iz Koroške izhaja vrsta kulturnih in političnih delavcev tiste dobe, zelo zaslužnih tudi za prvo politično manifestacijo slovenskega naroda, program »Zedinjene Slovenije«.

Leta 1918 in 1920 so Karavanke v burnih procesih po razpadu Avstro-Ogrske postale mejišče, koroški Slovenci pa številčna, a ne najbolj čvrsto organizirana manjšina. Nadaljnji raznarodovalni naleti v prvi in drugi avstrijski republiki so statistično oziroma navidezno in tudi dejansko krčili število Slovencev ter manjšali in redčili njihov poselitveni prostor. Od več kot 100.000 ocenjenih pripadnikov pred 1. svetovno vojno je slovenska skupnost pristala pri statistično opredeljenih okrog 14.000 pripadnikih, po slovenskih ocenah pa je njihovo število okrog 45.000. Tolikšne razlike med oceno in statistikami so sicer občutne, niso pa v svetu evropskih manjšin nič nenavadnega (Zupančič 1999).

Manjšinska zaščita na podlagi Senžermenske mirovne pogodbe iz leta 1920 praktično ni delovala (in v skoraj nobeni evropski državi ni bilo drugače!). Tudi po 2. svetovni vojni ugodna manjšinska določila, zajeta v 7. členu avstrijske državne pogodbe iz leta 1957, niso nikoli povsem zaživela v praksi. Politične volje na avstrijski strani ni bilo dovolj, manjšina pa je bila tudi nekoliko neenotna in idejno-politično razcepljena (Klemenčič M. in Klemenčič V. 2006). Levo-desna polarizacija se je obdržala do danes. Vendar tudi sodobna slovenska politika ne more biti primeren vzor, saj je v obdobju nacionalne samostojnosti zaradi domnevno »višjih« interesov nekajkrat zapostavila vitalne manjšinske interese. Kljub temu se je manjšina obdržala in vsaj organizacijsko, pa tudi gospodarsko okrepila. Njena moč je zlasti kulturna dejavnost, katere logistično podporo zagotavljajo tri slovenske manjšinske srednje oziroma višje šole: Slovenska gimnazija v Celovcu in Dvojezična trgovska akademija v Celovcu ter Višja šola za gospodarske poklice v Šentpetru (*St. Peter*) v bližini Šentjakoba v Rožu (*Sankt Jakob im Rosental*). Šole ustvarjajo kader ne le za gospodarstvo, ampak tudi za kulturo in politiko.

OPIS POTI

Postaja 1: Jezersko

Jezersko preseneti. Po dolgi zaviti poti skozi tesno dolino Kokre je srečanje s precej prostranim Jezerskim obenom soočenje z geološkim stikom Karavank in Kamniško-Savinjskih Alp, pri čemer se Jezersko še vedno umešča v okvir slednjih. Široka zatrejna dolina pod Jezerskim sedlom in Kočno na vzhodu pokrajinsko sicer bolj spominja na razširjene dele v Selsko-Kapelskem podolju na avstrijski, koroški strani Karavank – in Jezersko je, zgodovinsko gledano, Koroška.

Stara deželna meja, ki jo še vedno označuje mejnik precej pod Spodnjim Jezerskim, se je verjetno prilagodila gospodarskim povezavam in posestnim pravicam lastnikov s severa,

Umetno Planšarsko jezero na Jezerskem s kuliso Kamniško-Savinjskih Alp v ozadju. Foto: Drago Kladnik.

Pogled na Jezersko izpod Skutinega ledenika v Kamniško-Savinjskih Alpah. Foto: Miha Pavšek.

iz Koroške. Jezersko je bilo do leta 1918 v okviru dežele Koroške, po razpadu avstro-ogrske monarhije pa je, podobno kot Mežiška dolina, pripadlo novoustanovljeni Državi SHS.

Ugodne podnebne razmere so mu najprej nudile možnosti razvoja poletnega letoviškega turizma in ta ima še vedno prevladujoč pomen, čeprav tudi zimska sezona prispeva pomemben delež. Nekdanje jezero, po katerem je kraj dobil ime, je bilo ledeniškega nastanka. V spomin nanj so domačini z zajezitvijo manjšega vodotoka ustvarili plitvo, vsega do 2 m globoko Planšarsko jezero, ki pa je sčasoma postalo priljubljena izletniška točka. Občino Jezersko sestavljata naselji Spodnje in Zgornje Jezersko, v katerih živi nekaj manj kot 700 prebivalcev.

Postaja 2: Železna Kapla in Obirsko

Železna Kapla (*Bad Eisenkappel*) je majhen trg z okrog 1100 prebivalci, središče istoimenske občine v osredju Karavank. Lega naselja, ki je dobilo ime po tamkajšnjih železarskih obratih (delovali so že v 15. stoletju, a se je kraj vse do srede 19. stoletja imenoval le Kapla), je nadvse ugodna, ob poti iz doline Kokre prek Jezerskega vrha in po dolini Bele (*Vellach*) v Podjuno; povezovala je torej nekdanji deželi Kranjsko in Koroško.

Železna Kapla, ki ima status trga že od leta 1267, je ves čas tudi središče prostrane agrarne okolice, ki jo sestavljajo v obliki samotnih domačij in manjših zaselkov oblikovana naselja

Udeleženci ekskurzije
na pokopališču pod
romarsko cerkvijo Marija
v Trnju v Železni Kapli.
Foto: Silvo Bizjak.

Na kapelskem pokopališču je trdno zakoreninjena dvojezičnost. Foto: Primož Pipan.

na Obirskem in Kortah (*Trögern*) ter v dolinah Bele, Remšnika (*Remschenigbach*), Lepene (*Leppenbach*) in Lobnika (*Lobnigbach*). Kmečka okolica je bila povsem slovenska, v trgu pa je že v 19. stoletju prevladala nemščina.

Na Reberci (*Rechberg*) je bil močno utrjen grad; zdaj je nekdanja komenda prostor raznovrstnih cerkvenih izobraževalnih (mladinski center) in karitativnih dejavnosti.

Fužinarski obrati so izkoriščali manjše zaloge železove rude v Lobniku in Lepeni. V slednji je bil tudi manjši premogovnik, ki so ga zaradi izčrpanosti zaprli v tridesetih letih 20. stoletja. Za fužinarstvo je bilo bolj pomembno oglarstvo, razširjeno po okoliških gozdovih. Tam so občasno delovale tudi manjše glažute. Rudarsko najpomembnejša je bila zatrepna dolina Bele južno od Železne Kaple, pa tudi predel med Kaplo in Rebrco. Proti koncu 19. stoletja je imela Železna Kapla več kot 500 prebivalcev, ki so delali v kovačijah in rudnikih. Tam so na več mestih kopali svinčevo in cinkovo rudo, pa tudi živosrebrno. Svinčevo, iz katere so pridobili tudi zanemarljive količine bakra in srebra, so kopali na več mestih na Obirskem. Bogate gozdne zaloge so bile podlaga za nastanek številnih, večinoma kmečkih žag in manjših industrijskih obratov.

Zlata doba rudarstva in metalurgije v teh krajih je bila prva polovica 19. stoletja; tedaj so imenu kraja Kapla dodali pridevek »Železna« (*Eisen*). Po letu 1885 so rudnike drugega za drugim opustili. Zato pa sta se dodobra razvili lesna in papirniška industrija. Že okrog leta 1890 je na Reberci nastala tovarna celuloze (medmrežje 1). Ob koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja so jo tudi z izdatno pomočjo slovenskega kapitala z namenom gospodarske

pomoči in podpore slovenski manjšini povečali in posodobili, vendar so obrat že na začetku devetdesetih let zaradi okoljskih razlogov zaprli (Zupančič 1999).

Gospodarsko krizo je do neke mere ublažil razvoj turizma, še posebej potem, ko so precej povečali zmogljivosti sicer starega zdravilišča. Izvir so leta 1879 naključno, po poplavi, odkrili v strugi Bele. Razvoj znamenitega zdravilišča z litijevimi vrelci je prekinila vojna in potem je desetletja samevalo. Zdaj je zdraviliški turizem temelj tamkajšnje turistične ponudbe. V osemdesetih letih so za obisk opremili tudi okrog 800 m dolgo kraško jamo pod Obirjem. Odkrili so jo leta 1870 ob iskanju rude. Najnovejša pridobitev in popestritev turistične ponudbe je Geopark Karavanke (*Geopark Karawanken*) s sedežem in informacijskim središčem v Železni Kapli (medmrežje 2).

Postaja 3: Podkanjski slap

Nedaleč od Rebrce je nad Podkanjo vasjo (*Wildenstein*) 54 m visok Podkanjski slap (*Wildensteiner Wasserfall*), ki je zaradi lahke dostopnosti priljubljena izletniška točka. Mimo vodi lepo urejena geološka pot, del Geoparka Karavanke, ki obiskovalcem pojasnjuje barvito geološko sestavo okolice.

Postaja 4: Sele

Sele (*Zell*) so podobno kot Jezersko na slovenski strani Karavank tipična gorska soveska in osredju pogorja. Kraj in občina obsegata nekaj nad 75 km² ozemlja z okrog 700 prebivalci, ki se v veliki večini (okrog 90 %) opredeljujejo kot Slovenci.

Sele so najbolj »slovenska« občina na avstrijskem Koroškem; tako govorijo stare in nove statistike in tako so se Selani tudi obnašali, tudi v zelo neprijaznih časih nacističnega pritiska. V starejši in novejši zgodovini so zaradi odmaknjenega gorskega sveta imeli nekaj posebnosti, a zanje plačali tudi določeno ceno. Iz 2. svetovne vojne je znan primer 13 selskih žrtev, ki so jih kot člane odporniškega gibanja leta 1943 obglavili na Dunaju.

Občino sestavlja sedem naselij ali bolje rečeno zaselkov, ki pa imajo vsi v imenih tudi zapis »Sele«: Sele - Homeliše (*Zell - Homölsch*), Sele - Borovnica (*Zell - Freibach*), Sele - Šajda (*Zell - Schaida*), Sele - Zgornji Kot (*Zell - Oberwinkel*), Sele - Srednji Kot (*Zell - Mitterwinkel*), Sele - Košuta (*Zell - Koschuta*) in jedro vseh Sel: Sele - Cerkev, tudi Sele - Fara (*Zell - Pfarre*). Poselitev v obliki samotnih domačij in zaselkov je na razgibanem površju med 560 in 950 m nadmorske višine, najvišje pa sega pod obronki čez 2000 m visokega in izrazito razpotegnjenega grebena Košute (Enciklopedija Slovenije, Sele).

Nekoč je bila glavna dejavnost Selanov kmetijstvo, ki je bilo skupaj z gozdarstvom edini vir preživetja. Je še vedno pomembno, pri čemer je v čedalje večji meri povezano z razvojem turizma na podeželju. Poglavitni vir zaslužka pa je vendarle zaposlitev v Borovljah in predvsem v okrog 30 km oddaljenem Celovcu. V zadnjih dveh desetletjih je opazna težnja ostajanja na podeželju ter vračanja v domači kraj po upokojitvi, torej periurbanizacija. Vendar

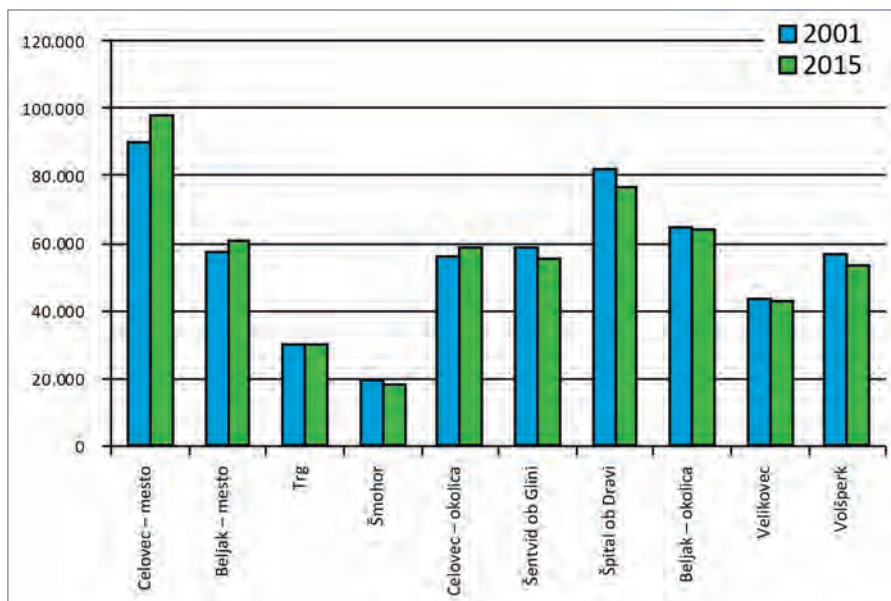
Podkanjski slap nad Podkanjo
vasjo. Foto: Peter Kumer.

Župnijska cerkev v
Selah. Foto: Silvo Bizjak.

Značilen prizor iz Selsko-Kapelskega podolja, z obronki Karavank v ozadju. Foto: Silvo Bizjak.

Spreminjanje števila prebivalcev koroških okrajev med letoma 2001 in 2015.

to ni dovolj, da bi zaustavilo prebivalstveno nazadovanje, ki je za te kraje v Karavankah značilno v zadnjih štirih desetletjih. Kljub omenjenim demografskim tokovom Sele ostajajo prevladujoče slovenska občina, kar gre pripisati predvsem izjemni aktivnosti športnih in kulturnih društev, s katerimi bistveno presegajo lokalni okvir.

Postaja 5: Borovlje

Borovlje (*Ferlach*) v dolini Drave so z okrog 7200 prebivalci najjužneje avstrijsko mesto. Postavljeno je na sušnem vršaju Ljubeljske Borovnice (*Loiblbach*). Njegovo bližnje zaledje so bile nekoč povsem slovenske vasi v Srednjem Rožu in Karavankah. Istoimenska občina je zato pomemben del slovenske manjšinske poselitve.

Borovlje so svetovno znane zaradi svoje puškarske tradicije. Po znanih virih naj bi avstrijski cesar Ferdinand iz svojih nizozemskih posesti v Liegeu, mestu, ki je zdaj v Belgiji, na začetku 16. stoletja pripeljal kako stotnijo orožarskih mojstrov z družinami, da bi na ta način okreplil že obstoječo proizvodnjo orožja. Kovaštvo je bilo v teh krajih doma in kakor že zapisano, so bila v bližini tako nahajališča potrebnih surovin kot tudi že uveljavljeno fužinarstvo. Sčasoma so Borovlje postale pomemben orožarski kraj, ki je zalagal tako avstrijsko vojsko kot tudi vojaške sile drugih držav. Vendar je na prehodu v industrijski način

Borovlje. Foto: flickr.

proizvodnje izgubil tekmo z lokacijsko mnogo ugodnejšimi obrati na Dunaju, v Steyerju v Zgornji Avstriji ter Brnu na Moravskem.

V Borovljah so ohranili manufakturni način proizvodnje in organiziranost v orožarskem cehu ter se usmerili v proizvodnjo luksuznega lovskega orožja. Prav ta odločitev, podprta z večgeneracijsko izurjenostjo okraševanja kovine in lesa, je boroveljsko puškarsko tradicijo ponesla v širni svet. Dandanes velja za eno najprestižnejših svetovnih znamk in zato tudi eno najdražjih. Serijske proizvodnje ni; za vnaprej znanega kupca se vse izdeluje večinoma ročno, iz najboljših materialov.

Velik delež puškarske slave so prispevali tudi Slovenci. Po izgubljenem plebiscitu jih je precej pribežalo v Slovenijo. Puškarsko obrt in maloserijsko proizvodnjo so nadaljevali v Kranju. Po odločitvi jugoslovanskih oblasti so večji del proizvodnje že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja prepeljali v srbski Kragujevac in nekaj v Užice, kjer so zelo zaslužni za sloves in kakovost jugoslovanskega in zdaj srbskega lovskega orožja. Puškarska tradicija se je nadaljevala na obeh straneh Karavank.

V Borovljah deluje tudi specializirana puškarska šola, na kateri se je poleg koroških Slovencev, ki kot domači mojstri nadaljujejo s puškarsko tradicijo tudi v 21. stoletju, usposabljal kar nekaj slovenskih puškarjev (Enciklopedija Slovenije, Borovlje).

Postaja 6: Ljubelj

Ljubelj se običajno povezuje s prometom, saj prelaz velja za eno najkrajših, vendar ne tudi najbolj enostavnih prometnih povezav med Ljubljansko in Celovško kotlino. 1365 m visoki preval je bil že v srednjem veku pomembna transportna pot. Znanih je več poskusov, da bi prometne zmogljivosti povečali s predorom. Leta 1573 so le malo pod vrhom prevala skopali 100-metrski predor. Slabih dvesto let pozneje so mu zrušili strop in ga poglobili v dolg usek. Cesta prek Ljubeljskega sedla je nato zdržala pritiske naraščajočega prometa. Skupaj s cesto na obeh straneh meje je Ljubelj med svetovnimi vojnama veljal za enega najbolj slikovitih in tudi strmih alpskih prehodov.

Med 2. svetovno vojno so nemške okupacijske oblasti začele z gradnjo predora in pri tem kot delovno silo uporabile ujetnike. Koncentracijsko taborišče na Ljubelju je bilo podružnica taborišča Mauthausen vzhodno od Linza v Zgornji Avstriji. V njem je hkrati delalo okrog 1000 zapornikov, internirancev iz različnih evropskih držav, med katerimi so prevladovali vojni ujetniki. Strokovni kader je sestavljalo do 800 delavcev posebej za to oblikovanega podjetja Universale. Leta 1944 je bil predor prebit.

Pozneje so ga še večkrat prenavljali in sanirali. Težave so povzročali zlasti vdori vode, cesto so pozimi in spomladi ogrožali snežni plazovi, kar so razreševali z galerijami in useki. Na koroški strani so bili težavni zlasti usadi, ki so jih sanirali šele na prelomu tisočletja. Po izgradnji avtocestnega predora Karavanke pri Jesenicah se je promet prek Ljubelja precej

Spomenik v spomin na ljubeljsko koncentracijsko taborišče je delo kiparja Borisa Kobeta. Foto: Silvo Bizjak.

Na temelju taboriščne stavbe so spominska obeležja taborišč v Italiji, kjer so bili med 2. svetovno vojno internirali zavedni Slovenci. Foto: Primož Pipan.

zmanjšal, vendar je pot čez ljubeljski predor še vedno najkrajša in obenem zelo slikovita prometna vez med Slovenijo in Avstrijo.

Območje koncentracijskega taborišča Ljubelj je urejeno s komemorativno zbirko. Prometnico spremljata tudi dve naravni znamenitosti: na gorenjski oziroma slovenski strani je geološko zanimiva Dovžanova soteska, na koroški oziroma avstrijski pa je globoko vrezana soteska Čepa, kjer so za turistične namene uredili tudi adrenalinski park (Enciklopedija Slovenije, Ljubelj).

Literatura in viri:

- Božič, B. 1980: Oris zgodovine Slovencev. Državna založba Slovenije. Ljubljana, 191 str.
- Enciklopedija Slovenije: gesla Ljubelj, Sele, Železna Kapla. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Klemenčič, M., Klemenčič, V. 2006: Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni: izbrana poglavja. Mohorjeva založba. Celovec, Ljubljana, Dunaj, 368 str.
- Natek, K., Ogrin, D., Potočnik Slavič, I. (ur.) 2014: Atlas Slovenije za osnovne in srednje šole. Mladinska knjiga. Ljubljana, 128 str.
- Medmrežje 1: <http://www.bad-eisenkappel.info/freizeit-kultur/geschichte/wirtschaftliche-entwicklung.html>, 15. 10. 2015.

- Medmrežje 2: <http://www.geopark-karawanken.at/slo/o-geoparku/izobraevanje/comenius.html>, 15. 10. 2015.
- Placer, M. 2008: Principles of tectonic subdivisions of Slovenia. *Geologija* 51-2. Ljubljana, str. 205–217.
- Poltnig, W., Herlec, U. 2012: Geologisch - Naturschutzfachliche Grundlagen des Geoparks Karawanken. Medmrežje: http://www.geopark-karawanken.at/files/2012_geopark_karawanken_naturschutzfachliche_grundlagen.pdf, 16. 10. 2015.
- Skoberne, P., Getzner, M., Kirschmeir, H. 2012, Analiza naravnih značilnosti na območju Karavank. INTERREG IV A, Slovenija – Avstrija, projekt Kraravanke@prihodnost – gospodarjenje z naravo v evropski regiji prihodnosti. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Medmrežje: http://www.karavanke.eu/resources/files/pdf/WP1.1_Nature/wp1_Narava.pdf, 17. 10. 2015.
- Zupančič, J. 1992: Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Magistrsko delo, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 331 str.
- Zupančič, J. 1999: Karavanke - od ločnice do stičišča Slovencev z obeh strani meje. Dela 13. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana, str. 337–348.
- Zupančič, J. 1999: Slovenci v Avstriji = The Slovenes in Austria. *Geographica Slovenica* 32. Inštitut za geografijo. Ljubljana, str. 193–217.
- Žalohar, J., Celarc, B. 2010: Geološka zgradba Kamniško-Savinjskih Alp. *Scopolia* 5, Ljubljana, str. 43–51.

CELOVEC IN GOSPOSVETSKO POLJE

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

Ekскурzija je bila izvedena 6. aprila 2013.

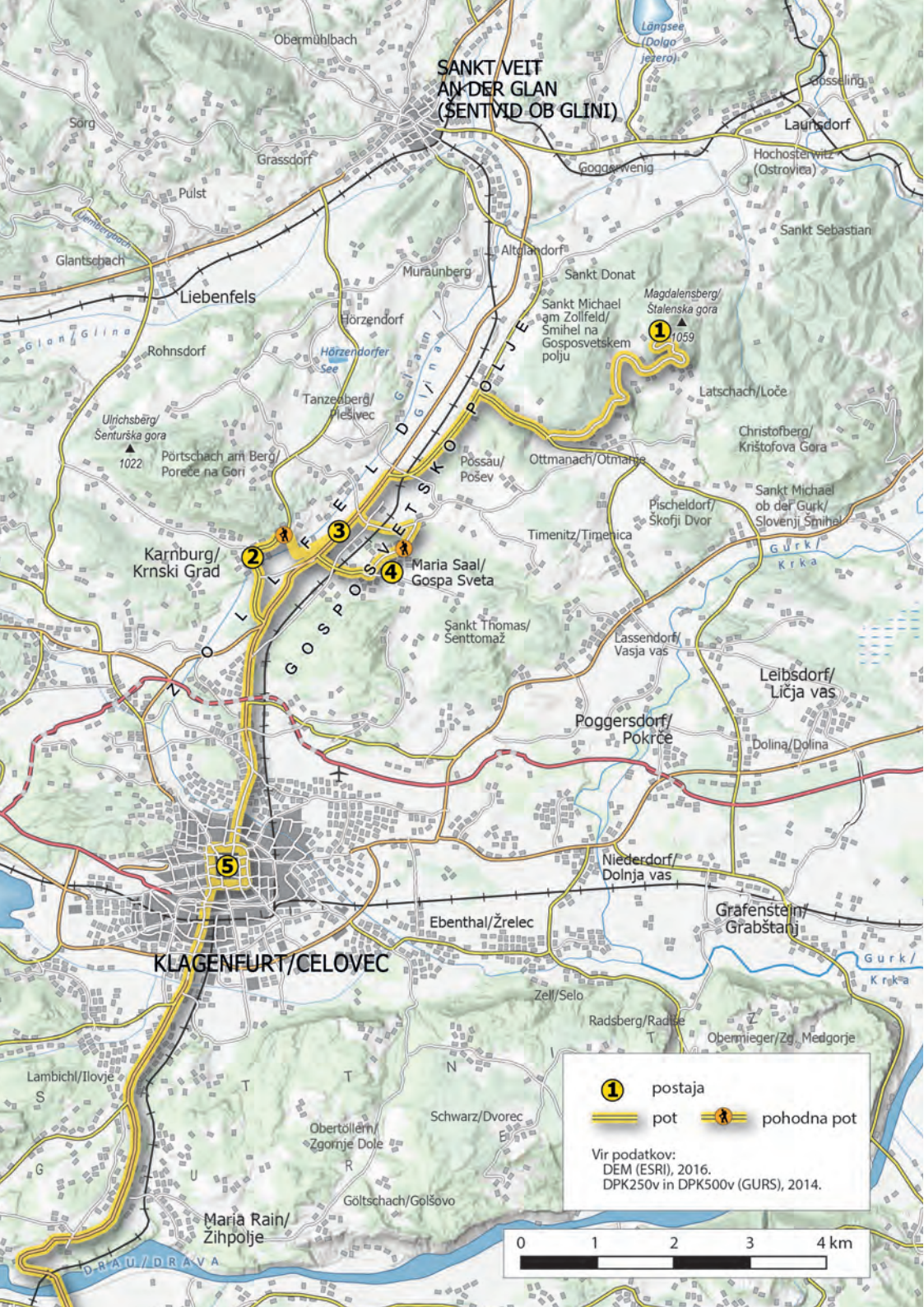
Potek poti: Ljubljana – Ljubelj – Celovec – Štalenska gora – Krnski Grad – Gospa Sveta – Celovec – Ljubelj – Ljubljana

Postaje: 1. Štalenska gora
2. Krnski Grad
3. Gosposvetsko polje
4. Gospa Sveta
5. Celovec

Uvod

Spoznavati Koroško je lepo in hkrati težko. Ko se odpravimo v kraje na severni strani Karavank, nas nemudoma obkrožijo najrazličnejša dojetanja tega prostora, nemalokrat prežeta z zgodovinskimi čustvi, vsakič pa z izjemno naravno lepoto te dežele, prepredene tudi z bogato dediščino njenih mest in vasi. Kaj sploh je Koroška? Kako se je lotiti z vidika načrtovanja geografskih ekskurzij? Gre za odločanje med mnogimi možnostmi. Bomo obiskali Koroško kot zibelko slovenstva? Se bomo odpravili tja kot v del našega zamejskega oziroma dandanes bolj rečeno skupnega slovenskega kulturnega prostora onstran državne meje? Nas zanima Koroška kot najjužnejša zvezna dežela Avstrije? Naj se osredotočimo na zgodovinsko Koroško, prežeto z večstoletno poselitveno dediščino Keltoev, Rimljanov, Slovencev in Nemcev, ali pa morda na Koroško kot geografsko pokrajino stoterih jezer, alpskih tritisočakov in turističnih množic?

Prav vse od naštetega je utemeljeno in nepogrešljivo. Če pozabimo zgolj en kamenček v tako izjemno prepletenem mozaiku, si slike Koroške ne bomo mogli ustrezno sestaviti. Okvir geografskih ekskurzij onkraj Karavank je odličen temelj za poglobljeno zблиževanje s to čudovito deželo, ki pa nas hkrati tudi omejuje, bodisi časovno pri izvedbi na terenu

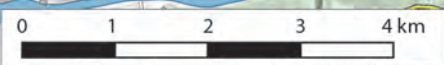

**SANKT VEIT
AN DER GLAN
(ŠENTVID OB GLINI)**

KLAGENFURT/CELOVEC

- 1** postaja
- ==** pot
- ⚡** pohodna pot

Vir podatkov:
DEM (ESRI), 2016.
DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

bodisi prostorsko pri opisovanju v pričujočem vodniku. A to niti ni napak. Občutek, da še nismo spoznali vsega, je najboljše vabilo k njenemu nadaljnjemu odkrivanju.

Kakršenkoli že je namen in obseg geografskega raziskovanja Koroške, odločitev za prvi stik z deželno je presenetljivo enostavna in v bistvu logična. Na Koroškem se vse začne in osredotoča na neposredno okolico deželnega glavnega mesta Celovca. Ob severnem dostopu v mesto, na Gosposvetškem polju, so se dogajala najpomembnejša poglavja koroške preteklosti za vse, ki so Koroško kadarkoli dojemali kot svoj dom. In s Štalenske gore, visoko nad slikovitim poljem, se odpira eden najlepših razgledov, ki razkriva to pokrajino in nam jo pomaga umestiti v miselni prostor. Več kot dobrodošla pomoč pri vsem, kar nas v teh krajih čaka tudi na naslednjih ekskurzijah ...

Območje, ki ga obravnavamo v tem opisu, ni veliko. Vrh Štalenske gore razdvaja od obale Vrbskega jezera le nekaj kilometrov zračne črte. Pa vendar niti cel dan na terenu niti strani, ki jih pravkar prebirate, ne bodo dovolj, da bi zajeli vse, kar je zaznamovalo in še vedno zaznamuje Gosposvetško polje. Kelti, Rimljani, Slovenci in Nemci ... eden za drugim so tisti, ki so naseljevali te kraje, tu vzpostavljali svoja središča, iz katerih so obvladovali za tedanje čase presenetljivo velika območja. Provinca Norik, kneževina Karantanija in dežela Koroška – vsaka od njih je izjemno pomemben gradnik dolge zgodovine, ki nikoli ni bila enotno niti doživeta niti razlagana. Sosednji narodi smo jo vselej dojemali po svoje in se kot del nje zapletali v konflikte, žal tudi krvave. K sreči so ti časi že precej odmaknjeni, njihova simbolika pa vendarle ostaja, četudi le v za nekatere tako problematičnih dvojezičnih krajevnih oznakah in na evrskih kovancih simbolične vrednosti ...

Trak zgodovine seveda naredi svoje, kar bomo občutili pri obisku središč oblasti. Od osrednjega keltskega naselja na Štalenski gori je ostal zgolj arheološki park. Rimskega Virunuma ni več oziroma so njegove preostanke vgradili v mlajše spomenike. Krnski Grad je dandanes idilična vasica s čudovito lego nad Gosposvetškim poljem. Le aktualna koroška prestolnica Celovec je živahno in vabljivo mesto, mimo katerega ta ekskurzija seveda ne more.

Kelti, Rimljani, Slovenci, Nemci ... Korošci – kako je razumevanje skupne zgodovine lahko precej zapleteno

V preteklosti je Koroška vselej igrala dokaj pomembno vlogo, kar gre pripisati ugodni geografski legi, izdatnim naravnim bogastvom ter različnim ljudstvom in narodom, ki so naseljevali območje med Visokimi Turami na severu in Karavankami na jugu. Zanimivo je, da je tudi pri interpretaciji razmeroma oddaljenih zgodovinskih dogodkov prišlo do velikih razlik med tistimi, ki se jih skupna preteklost Koroške najbolj tiče. Odvisno od zornega kota, v mislih imamo predvsem slovenskega ali nemškega, se je na odločilne dogodke pogosto gledalo radikalno drugače in predvsem obremenjeno z nacionalnimi čustvi. Različne interpretacije so višek dosegle v času določanja nove državne meje po 1. svetovni vojni in v obdobju nacionalsocializma. Nekatera vprašanja še vedno ostajajo odprta in občasno otežujejo sožitje obeh narodov v Celovski kotlini, pa tudi sosednjih držav, ki si podajata roki na grebenih Karavank.

Arheološki preostanki naselbine na Štalenski gori. Foto: flickr.

Pustimo tokrat ob strani tista najbolj oddaljena, prazgodovinska obdobja, in začnimo našo koroško zgodbo v 1. stoletju pred našim štetjem. Takrat so prostrane dele Vzhodnih Alp naseljevali Kelti. Sem so jih privabila naravna bogastva, ki so jih začeli izkoriščati in z njimi trgovati. Šlo je predvsem za sol, železo in, v omejenem obsegu, tudi zlato. Na območju Koroške so bila najpomembnejša nahajališča železove rude. Predvsem tista v njenem severnem delu, okrog Hüttenberga pod Svinško planino, so dolgo bila pomemben vir lokalnega bogastva, saj so jih pozneje izkoriščali tudi Rimljani in Nemci. Zato niti ni čudno, da se je središče keltskega kraljestva Norik vzpostavilo prav tu, v osrčju Celovške kotline. Pri tem je v upravnem smislu imela verjetno najvidnejšo vlogo naselbina na Štalenski gori.

Ko je tik pred preходом v obdobje našega štetja Norik pripadel Rimskemu cesarstvu, se je zgodba mirno nadaljevala na točki, do katere so jo pripeljali Kelti. Nova rimska provinca je bila hitro vpeta v prometni sistem imperija. Tu je potekala nadvse pomembna rimska cesta od Aquileie ob Jadranu prek Alp proti severu. Eden od odceпов, ki so jo povezovali z vzhodnejše potekajočo jantarno potjo, je bil na Gosposvetskem polju. Tam zgrajeno naselje Virunum je postalo glavno mesto Norika in s tem eden od najpomembnejših krajev v celotnih Alpah. To območje je tedaj z gospodarskim razcvetom doživljalo enega svojih vrhuncev. A bolj ko se je bližal konec rimske dobe, bolj viharna so bila dogajanja na današnjem Koroškem.

S preseljevanjem ljudstev so povezani tudi začetki zgodovinskega razhajanja med Slovenci in Nemci v teh krajih. Prvi Slovani so povirja Drave in Mure dosegli konec 6. in na

Antični kip ranjene Amazonke, ki so ga našli na območju Virunuma. Foto: Carole Raddato, flickr.

Predniki Slovencev so poselili prostrana območja v Vzhodnih Alpah, tudi območje Vzhodne Tirolske. Foto: Reinhard Klar, flickr.

začetku 7. stoletja. Ker so se kot edini predstavniki celotnega ljudstva naselili v Alpe, jim logično pravimo alpski Slovani. Za nekatere manj logično, a vendarle zgodovinsko dokazljivo, je dejstvo, da so bili ti neposredni predniki nas, Slovencev. Alpski Slovani so torej postopoma zavojevali razmeroma veliko območje v vzhodnem delu Alp. Poselili so celotno porečje v zgornjih tokovih Drave in Mure ter dosegli bregove Aniže (*Enns*). S tem so vtisnili viden pečat v preteklost zdajšnjih avstrijskih dežel Koroške, vzhodnega dela Tirolske, Štajerske, Salzburške in Zgornje Avstrije. To dokazujejo krajevna in druga zemljepisna imena, ki so ostala za njimi. Ta imajo kljub ponemčenosti slovenske korenine, predvsem v njihovih korenih. Poenostavljeno zapisano: mnogo krajev, katerih imena se končujejo z *-ach*, je dokazljivo slovenskega izvora. O tem veliko piše priznani avstrijski jezikoslovec Heinz-Dieter Pohl.

Okrog leta 620 je območje zdajšnje Koroške postalo središče novoustanovljene staroslovenske kneževine Karantanije. Ime te politične tvorbe, ki je bila sploh prva slovanska »država« v srednji Evropi, je vključeno tudi v nemško poimenovanje dežele – Kärnten. Krnski Grad (*Karnburg*), dandanes zgolj nepomembna vasica na robu Gosposvetskega polja, je nekaj stoletij obvladoval velik del Vzhodnih Alp, vključno z območjem zdajšnje Slovenije. Vendar Karantanci niso bili sposobni prav dolgo ostati sami na svojem. Zaradi zavojevalske nevarnosti iz soseščine so se najprej povezovali z ostalimi Slovani, predhodniki zdajšnjih Čehov in Slovakov, pozneje pa z Bavarci. Zaradi obrambe pred Obri ali Avari je sredi 7. stoletja nastala plemenska zveza, ki jo je vodil slovanski knez Samo.

Po njegovi smrti so se »politično« ohranili samo Karantanci, ki so se navezali na Bavarce

Knežji kamen, upodobljen na slovenskem evrskem kovancu za 2 centa (medmrežje 2).

in priznali nadoblast Frankov. To je bilo v več pogledih usodno. Kratkoročno so se skupno sicer ubranili napadov z vzhoda, vendar je to prineslo tudi tesno navezanost na kraje in ljudi severno od Alp. V marsičem, dobrem in slabem. Karantanija je do 10. stoletja še obstala na zemljevidu kot zaključena tvorba, a prave samostojnosti ni bilo več ... Z Bavarske so prednike Slovencev ne le pokristjanjevali, ampak tudi germanizirali. Narodnostna meja je od bregov Aniže prek alpskih grebenov postopoma drsela vse bolj proti jugu, tudi prek Mure in Krke (*Gurk*), dokler se ni sredi 19. stoletja ustalila približno tam, kjer še vedno poteka. S slovenskega vidika lahko torej govorimo o dolgotrajnem obdobju izgubljanja samostojnosti, ki je trajalo vse do zgodovinskega leta 1991 in osamosvojitve Republike Slovenije, seveda pa se to dejanje neposredno ni dotaknilo »*narodove zibelke*« na Koroškem.

Z vidika nemško govorečih Korošcev se najpomembnejši del deželne zgodovine začne šele s podjarmljenjem Karantanije. S severa so poseljevali obsežna območja južno od glavnega razvodnega grebena Alp, s seboj širili nemški jezik in krščansko vero ter izkoriščali rudna bogastva, ki so jih v teh krajih na nek način »podedovali«. Na Koroškem so nastajala pomembna cerkvena središča, kot so Krnski Grad, Gospa Sveta, Krka, in to prav ob južni meji njihove matične salzburške nadškofije, ki je bila zarisana po Dravi, medtem ko je desni breg reke pripadal Oglejskemu patriarhatu.

Leta 976 je Karantanija prenehala biti kneževina in je postala vojvodina. Vojvode so bili večinoma Nemci, ki so vladali še vedno večinsko slovenskemu prebivalstvu. Za Nemce simbolična, za nas pa ena bistvenih okoliščin narodne zgodovine je dejstvo, da so ustoličevanja vojvod na Knežjem kamnu vse do 15. stoletja potekala v slovenskem jeziku. To nedvoumno dokazuje, da so vse dotlej naši predniki tudi v upravnem smislu sooblikovali podobo Koroške, ki je v 14. stoletju postala last Habsburžanov.

To seveda pomeni, da so dogodki v naslednjih stoletjih potekali podobno kot v ostali zdajšnji Sloveniji. Skupaj smo se »pretokli« skozi srednji vek, doživeli reformacijo, kmečke upore in turške vpade. In skupaj smo bolj ali manj držali glavo nad vodo nemštva, ki nas je skušalo utopiti.

V 19. stoletju je Koroška spet postala eno od torišč odločilnih dogodkov slovenske zgodovine. Najglasnejše zahteve po narodni enakopravnosti so bile takrat prav v Celovcu in okolici. Tu so se pisali nacionalni programi, nastajale so tudi prve knjižne založbe. Prišlo je do mednacionalnih napetosti, ki so polagoma že »dišale« po razpadu monarhije in nastanku južnoslovanske države, kar je desetletja zatem omogočilo tudi osamosvojitve Slovenije.

Po 1. svetovni vojni je nacionalni boj zaznamovalo orožje; šlo je za pravcati oboroženi boj za mejo. Severno ali južno, spet odvisno od perspektive interpretacije, ki na Koroškem ni bila še nikoli bolj razdvojena kot prav v usodnih letih 1918–1920. Maistrovi borci na eni strani in koroški brambovci na drugi so, skupaj z mednarodnimi komisijami, risali razmejitvene črte, ki pa jih je dokončno določil šele znameniti koroški plebiscit, izveden v nedeljo, 10. oktobra 1920.

Kako zapleteno je dojemanje stvarnosti ob Dravi in Krki, je pokazal že sam izid glasovanja v coni A, kjer se je 59 % glasovalcev izreklo za Avstrijo. Med njimi tudi mnogi Slovenci, ki so si bolj kot postati skrajni severni podložniki Beograda želeli ostati zvesti nekakšni koroški tradiciji. Takrat je bila priložnost, da bi se pozabila delitev na Slovence in Nemce in bi vsi (p)ostali Korošci. Vendar je kaj kmalu čez Alpe privihral nacizem, ki ni puščal nikakršnega dvoma. Neopredeljenosti ni smelo biti več. In tudi takrat so najvišjo ceno še enkrat več plačali prav koroški Slovenci. Izseljevanja, smrtne kazni in raznarodovanje so bili pritiski, ki so privedli tudi do vzpostavitve koroških partizanskih čet. Prav tistih, na katere je Avstrija še danes tako zelo ponosna, ko se trudi dokazovati vlogo nacistične žrtve v 2. svetovni vojni.

In čas se je odvrtnel naprej. V obdobje, ki ima še veliko živih prič in soustvarjalcev. Viharna preteklost naj bi šla v pozabo oziroma, bolje rečeno, našla naj bi svoje mesto zgolj v kritičnih zgodovinskih učbenikih. Če nič prej, potem takrat, ko je Slovenija postala članica Evropske unije, je meja na Karavankah v bistvu postala le črta na papirju. A na Koroškem se očitno nič ne more zgoditi povsem gladko. Včasih nerazumljivo pretirano vlogo imajo še vedno tudi

simboli. Če so jugoslovanski partizani leta 1945 častno stražili Vojvodski prestol pri Gospe Sveti, je moral pokojni koroški deželni glavar Jörg Haider po Celovcu predstavljati Knežji kamen. Da o nameščanju, podiranju, premeščanju in ponovnem postavljanju dvojezičnih krajevnih napisov na tem mestu niti ne izgubljam besed.

Kugyjev razred dijakov na Slovenski gimnaziji v Celovcu gleda bistveno dlje od simbolov. Njegov moto je večjezični pouk za večjezično in evropsko Koroško. Za čase, ko je treba zares zaživeti brez meje, najsibo severne ali južne ...

Naravnogeografski oris Gosposvetskega polja in Celovca

Območju, po katerem poteka ekskurzija, se najprej posvetimo v naravnogeografskem smislu. Pri tem ne govorimo o geografiji celotne Koroške, niti ne gre za opis obsežne Celovške kotline. Temu se podrobneje posvečamo v okviru ekskurzije po Beljaku in koroških jezerih. Kraji, ki so bili vselej v središču dežele, so v osrčju Celovške kotline (*Klagenfurter Becken*), med hribovjem Gure (*Satnitz*) na jugu in Štalensko goro (*Magdalensberg*) ter mestom Šentvid ob Glini (*Sankt Veit an der Glan*) na severu. Prek Gosposvetskega polja (*Zollfeld*) teče reka Glina (*Glan*), ki se dotakne tudi samega Celovca (*Klagenfurt*), le nekaj kilometrov vzhodnje pa teče ob Dravi in Zilji najpomembnejša koroška reka Krka. Na zahodu se območje tokratnega obiska dotika Vrbskega jezera (*Wörthersee*), največjega jezera na Koroškem.

Reka Glina, ki izvira v Osojskih Turah (*Ossiacher Tauern*) severozahodno od Celovca, najprej teče v severovzhodni smeri, nakar se pri Šentvidu ostro obrne proti jugu. Tu je skozi geološko preteklost naplavljala ravnico, ki ji zdaj, po največjem tamkajšnjem naselju Gospa Sveta (*Maria Saal*), pravimo Gosposvetsko polje. Dolgo je kakšnih deset kilometrov in ujeto med Štalensko goro na vzhodni strani in Šenturško goro (*Ulrichsberg*) na zahodni. Glina, ki je nekoč polje prečkala v okljukih, je zdaj regulirana in ujeta v kanal, ki teče vzporedno z glavnimi prometnicami. Tako kot v preteklosti je namreč to območje prometno še vedno izrazito pomembno. Tu sta speljani stara glavna cesta od Celovca proti severu in hitra cesta Celovec–Šentvid ob Glini–Breže (*Friesach*). Poleg njiju je čez polje speljana železniška proga. Vse prometnice v širšem smislu vodijo v dolino ob zgornji Muri na Štajerskem in tako Koroško povezujejo z osrednjo Avstrijo, medtem ko so povezave z glavnim mestom Dunajem speljane po severnem robu Podjune in skozi Labotsko dolino (linija Celovec–Velikovec–Gradec).

Mesto Celovec je od Gosposvetskega polja ločeno s krajšo zožitvijo med obdajajočimi vzpetinami. Razvilo se je na nadmorski višini okrog 450 m, med rekama Glino in Jezernico, iztokom iz Vrbskega jezera. Na južnem robu se aluvialna ravnica hitro in strmo dvigne v hribovje Gure, ki jo razdvaja od Roža in reke Drave. Izjema pri tem je prometno pomemben prevoj pri Ilovju (*Lambichl*), po katerem poteka glavna cesta proti Borovljam (*Ferlach*) in naprej proti Sloveniji (Melik 1963).

Celovec in Gosposvetsko polje imata značilno srednjeevropsko podnebje z izrazitimi gorskimi vplivi. Posebne mikroklimatske razmere, za katere je v hladnejši polovici leta značilen toplotni obrat z meglo, določata kotlinska lega in prisotnost velikega jezera v neposredni bližini. Ko je dolina zavita v gosto meglo, se Štalenska gora običajno kopa v soncu

in ponuja čudovit pogled na okoliške vrhove. Zato ni čudno, da se v takem vremenu ob cerkvi na vrhu kar tare ljudi.

OPIS POTI

Postaja 1: Štalenska gora

Štalenska gora ima marsikaj, kar nanjo privablja obiskovalce: lego v osrčju Celovške kotline, dober cestni dostop, gostinski objekt in bogato kulturnozgodovinsko dediščino. Vrh iz paleozojskih vulkanskih kamnin, večinoma tufov in bazaltov, se dviga 1059 metrov visoko. Na jugozahodu se njegova pobočja spuščajo proti Gosposvetskemu polju, na severozahodu proti Šentvidu ob Glini, na severu proti znamenitemu gradu Ostrovici (*Hochosterwitz*) in na vzhodu proti ozki dolini Krke, ki Štalensko goro razdvaja od Svinške planine. V širšem smislu, ki ga ob lepem vremenu razkriva izjemen razgled, Štalensko goro obdajajo Krške Alpe (*Gurktaler Alpen*) na severozahodu, Labotniške Alpe (*Lavanttaler Alpen*) na vzhodu in Karavanke na jugu. Cesta na vrh vodi z Gosposvetskega polja, prek vasi Otmanje (*Ottmanach*).

Štalenska gora ima izjemno pomembno zgodovinsko vlogo. V 1. stoletju pred našim štetjem so se na njej in okrog nje naselili Kelti. Zaradi bližine rudnikov železove rude je od tod potekala večina trgovanja s tem pomembnim naravnim bogastvom Koroške. Naseljenci na vzpetini so bili tudi bistveno varnejši pred zavojevalci. Nastalo je naselje v dveh delih, ki velja za eno najpomembnejših arheoloških lokacij v Avstriji. Osrednji del naselbine je bil približno 200 metrov pod vrhom, na njegovi južni strani. Na vrhu je bilo svetišče, na kate-rega temeljih zdaj stoji cerkev sv. Helene in Marije Magdalene iz 13. stoletja, po kateri je vzpetina dobila ime.

Arheologi in zgodovinarji ocenjujejo, da je bila Štalenska gora poseljena razmeroma kratek čas, le kakih 90 let. Tik pred preходом v naše štetje je namreč mirno prešla pod oblast Rimljanov. Ti so tu razširili in utrdili naselje, ki je začasno postalo sedež rimske province Norik. Zgradili so forum, reprezentančne zgradbe, delavnice, stanovanja in baziliko. Del ostankov si lahko ogledamo v arheološkem parku ob cesti pod vrhom. Nekje sredi prvega stoletja pa so se prebivalci zaradi še ne povsem pojasnenih razlogov odločili naselbino na hitro zapustiti. Zagotovo je na to vplivalo tudi dejstvo, da so v dolini, na vzhodnem robu Gosposvetskega polja, povsem na novo zgradili mesto Virunum. O imenu prvotne naselbine na Štalenski gori obstajata dve teoriji. Po prvi naj bi šlo za naselje Noreia, po drugi pa se je že to naselje imenovalo Virunum in je bilo ime pozneje zgolj preneseno na naselbino v dolini.

Štalenska gora je znana tudi po tako imenovanem Pohodu na štiri gore (*Vierbergerlauf*), ki ga organizirajo vsako leto, na drugi petek po veliki noči. Udeleženci, ki zberejo pogum za ta podvig, se po maši z vrha Štalenske gore odpravijo na pohod prek sosednjih vzpetin, ki veljajo za nekakšne koroške svete gore. Pot jih vodi še čez Šenturško goro nad Krnskimi Gradom ter Šentviško (*Veitsberg*) in Šentlovrenško goro (*Lorenziberg*) nad Šentvidom ob

Cerkev sv. Helene in Marije Magdalene na vrhu Štalenske gore. Foto: flickr.

Zimski razgled s Štalenske gore. Foto: Danny Krull, flickr.

Glini. Pot je uspešno opravljena le, če se jo prehodi v največ 24-ih urah. Ocenjuje se, da povprečen hodec zanjo potrebuje 17 ur.

Postaja 2: Krnski Grad

Krnski Grad (*Karnburg*) je ena tistih vasi, v katerih se na podlagi sedanjega stanja na prvi pogled ne da niti najmanj slutiti pomembnosti zgodovinskega dogajanja na tem mestu. Ko se odpravimo tja, v nasprotju z imenom in nekdanjim pomenom naletimo na razmeroma majhno naselje, razdeljeno na dva dela. Spodnji je natanko na črti vznožja Šenturške gore, torej na meji med njenimi pobočji in uravnavo Gosposvetskega polja. Zgornji del naselja je v glavnem razporejen po pobočni polici jugozahodno od cerkve, ki predstavlja zgodovinsko središče kraja. Za razliko od drugih delov Gosposvetskega polja je Krnski Grad nekoliko oddmaknjen, predvsem pa precej bolj umirjen. Sem ne zahajajo množice turistov in romarjev, ki sicer oblegajo Gospo Sveto in bližnji Vojvodski prestol. Tu tudi ni glavnih prometnic, ki so speljane po vzhodnem robu polja in povezujejo Celovec s Šentvidom ob Glini in Brežami. Vas Krnski Grad je torej v sodobnosti pravzaprav le eno od podeželskih predmestij Celovca in spalno naselje mnogih, ki so zaposleni v manj kot 10 km oddaljeni deželni prestolnici.

Predvsem Slovenci moramo na Krnski Grad gledati z očmi zgodovinskih dogodkov. Že iz šolskih učbenikov namreč vemo, da je tu dejansko stal istoimenski grad, ki je bil prvo središče kneževine Karantanije, prve in najpomembnejše politične tvorbe Slovanov na območju Alp. Ko so predniki Slovencev v 7. stoletju naselili Vzhodne Alpe, se namreč v zgodovinskih virih iz 8. stoletja omenja grad, ki je stal prav tam, kjer zdaj stoji slikovita cerkev sv. Petra in Pavla. Ta zdaj ni nič več kot običajna vaška cerkev, nekoč pa je bila njena vloga veliko pomembnejša. Kot dvorna oziroma palatinska kapela je bila namreč vključena v sam grad karantanskih knezov. Zato velja za eno najstarejših sakralnih zgradb na širšem območju, saj njen nastanek spada v karolinško dobo. Na žalost se od gradu ni ohranilo prav nič. Obstajajo samo kamniti detajli, ki nakazujejo na povezavo cerkve s preostalim delom grajskega poslopja ter domnevni fragmenti, ki so vgrajeni v nekatere stavbe po okoliških vaseh.

Slabih sto metrov severno od cerkve in nekdanjega dvora se razprostira travnik s tablico, ki označuje arheološko lokaliteto. Na tem mestu je vse do leta 1862 stal znameniti Knežji kamen (*Fürstenstein*), izjemno pomemben pomnik koroške zgodovine. Zdaj je razstavljen v Dvorani grbov (*Wappensaal*) celovškega Deželnega dvorca (*Landhaus Klagenfurt*). V bistvu gre le za narobe obrnjen spodnji del rimskega stebra iz nekdanjega Virunuma, ki pa je v zgodovini Karantanije odigral izjemno vlogo. Na njem so namreč s posebnim obredom ustoličevali karantanske kneze, pozneje pa tudi vojvode.

Bodoči vladar je moral sedeti na kamnu, medtem ko so ga predstavniki domačega kmečkega prebivalstva najprej izprašali glede njegove zvestobe in predanosti podložnikom, nato pa ga slovesno ustoličili. Celoten obred je vse do leta 1414 potekal v slovenskem jeziku, kar je zelo pomemben dokaz tako slovenske podobe koroške dežele kot tudi ljudske demokracije. Prav zaradi teh dejstev je Knežji kamen izjemno slavljen spomenik, ki pa je do nedavna simboliziral bolj delitve kot pa skupno zgodovino na Koroškem.

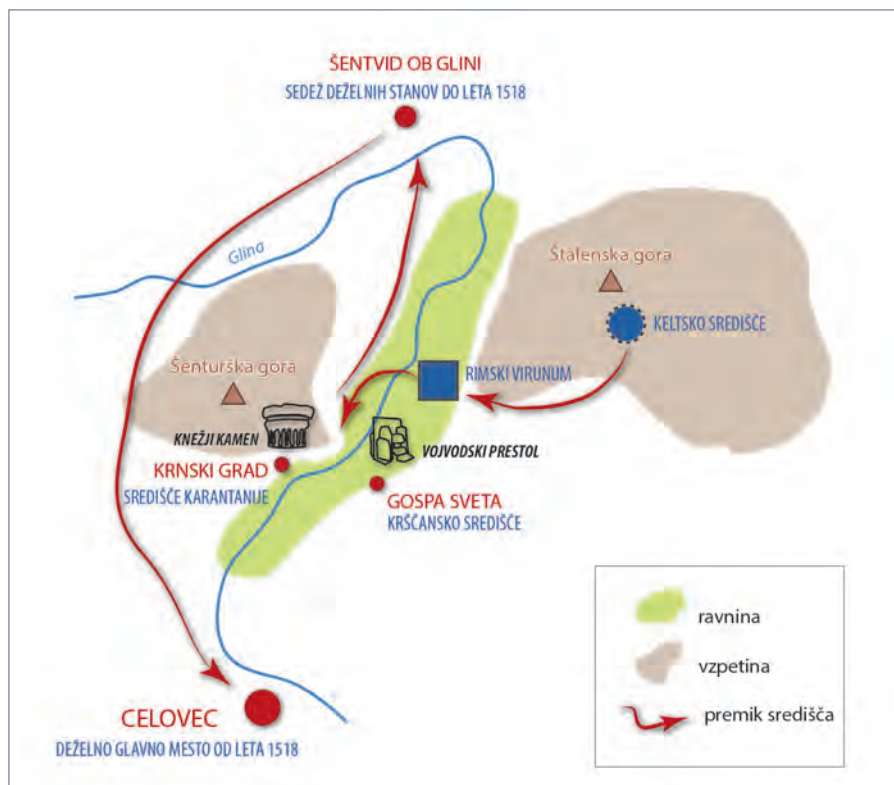
Pogled s spodnjega dela naselja
Krnski Grad na zgornji del, kjer na
mestu nekdanjega gradu stoji cerkev
sv. Petra in Pavla. Foto: Silvo Bizjak.

Postaja 3: Gosposvetsko polje

Naravnogeografsko je Gosposvetsko polje (*Zollfeld*) aluvialna ravnica, ki se v dolžini približno 10 km razprostira med Celovcem na jugu in Šentvidom ob Glini na severu. Naplavila jo je reka Glina, ki priteka iz Osojskih Tur na zahodu, jo prečka in svojo pot mimo Celovca nadaljuje v Krko. Dandanes je polje sicer še vedno pomembno poljedelsko območje, a ga precej obremenjujejo pomembne prometnice, ki ga prečkajo. Tu sta namreč speljani hitra cesta Celovec–Šentvid ob Glini in z njo vzporedna stara glavna cesta. Družbo jima dela še železniška povezava od Celovca prek Brež proti dolini ob zgornji Muri na avstrijskem Štajerskem. Ob Glini poteka tudi slikovita kolesarska pot. Osrednji del polja ni poseljen, saj so naselja pomaknjena na njegove robove oziroma rahlo vzpeto površje, ki ga niso ogrožale poplave Glina, preden so jo regulirali in kanalizirali v ravno umetno strugo.

V zgodovinskem pogledu je bilo Gosposvetsko polje ne le srce Koroške, ampak tudi velikega dela Vzhodnih Alp. Upravna vloga regionalnega središča se je tu namreč selila z vrha Štalenske gore v času Keltoev prek rimskega mesta Virunum, ki je bilo središče rimske

Zgodovinska upravna središča na območju Gosposvetskega polja in njihove selitve.

Vojvodski prestol. Foto: Silvo Bizjak.

provincie Norik, do Krnskega gradu, središča kneževine Karantanije. Če k temu dodamo še vlogo koroškega deželnega glavnega mesta, ki je do 16. stoletja pripadala Šentvidu ob Glini, zatem pa Celovcu, obe mesti sta namreč na robu Gosposvetskega polja, lahko sklenemo, da je ta majhen del Koroške zanjo bil in je še vedno izjemno pomemben.

Ljubitelji in raziskovalci preteklosti si dandanes na Gosposvetskem polju žal ne morejo ogledati prav veliko. Ostanki rimskega Virunuma so zelo skromni, saj so bili v različnih dobah razdejani, večina gradiva pa je bila vgrajena v neštete zgradbe v bližnji in daljni okolici. Številne rimske nagrobnike, ki so bili prvotno postavljeni v rimskem mestu ob južnem vznožju Štalenske gore, si je mogoče ogledati ob mnogih cerkvah, morda še najlaže pri Gospe Sveti (Kralj 2010–2011).

Prav sredi polja lahko obiščemo in si izza ograde ogledamo njegov najbolj znan spomenik Vojvodski prestol (*Herzogstuhl*), ki naj bi bil narejen v 9. stoletju. Gre za nekakšno nemško protiutež »slovenskemu« Knežjemu kamnu, torej spet za nekakšen simbol navzočnosti dveh narodov v zgodovinsko enotnem prostoru. Vojvodski prestol, ki je prav tako sestavljen iz kamnov antičnega Virunuma, je dobil pomembno vlogo za Knežjim kamnom. Tudi na njem so potekala ustoličevanja, vendar ne več slovenskih karantanskih knezov, pač pa nemških vojvod, ne glede na to, da je bilo večinsko prebivalstvo še vedno slovensko. Čeprav je prestol z dvema sediščema precej bolj obiskan od Krnskega Gradu ali Knežjega kamna v celovškem Deželnem dvorcu, med ljudmi nekako simbolizira izraz nekdanje nemške nadoblasti nad Slovenci. Gledano z zgodovinsko distanco, se tako zdi večdnevna partizanska častna straža ob prestolu maja 1945 neutemeljena in kar rahlo anahronistična.

Postaja 4: Gospa Sveta

Gospa Sveta (*Maria Saal*) je bila nekoč cerkvena protiutež ali pa dopolnitev posvetne oblasti, ki sta jo simbolizirala tako Krnski grad s Knežjim kamnom kot Vojvodski prestol. Značilna je bila tudi povezanost vseh treh točk med ustoličevalnimi obredi, ko so se dogajali znameniti sprevedi prek Gosposvetskega polja. Vsekakor je Gospa Sveta oziroma cerkev Marijinega vnebovzvetja ena najpomembnejših cerkva tudi za slovenske vernike. Tu se je v 8. stoletju začela zgodovina krščanstva v naših krajih. Takrat so namreč Gospo Sveto ustanovili predstavniki salzburške škofije, ki je prek glavnih grebenov Alp na njihov jug poslala misijonarje, da bi tamkaj, med takrat še poganskim prebivalstvom, širili krščansko vero. Vodil jih je misijonar Modest, ki je postal prvi karantanski škof. Širjenje krščanstva je žal veliko prispevalo tudi k uveljavljanju nemškega jezika in pomikanju slovensko-nemške narodnostne meje daleč proti jugu.

Arhitektonsko gledano je gosposvetska cerkev izjemen spomenik. Za znamenitima in od daleč prepoznavnima zvonikoma je glavna cerkvena stavba, ki se ponaša z arhitekturnimi prvinami različnih obdobj, od romanike prek gotike do baroka. Vanjo so vgradili tudi veliko rimskih gradbenih preostankov iz bližnjega Virunuma. Prednjačijo nagrobniki, ki jih lahko vidimo na južnem cerkvenem pročelju. Eden glavnih poudarkov cerkvene notranjosti je grob škofa Modesta ob severni steni, ki je cilj številnih, predvsem slovenskih romarjev (Kralj 2010–2011).

Mogočna cerkev Marijinega vnebovzeta v Gospe Sveti je izjemen arhitektonski spomenik. Foto: flickr.

Antični relief iz Virunuma, vzidan v pročelje gosposvetske cerkve. Foto: Silvo Bizjak.

Detalji iz notranjosti cerkve v Gospe Sveti. Foto: Silvo Bizjak.

Cerkev Marijinega vnebovzvetja je bila v srednjem veku obdana z dokaj dobro ohranjenim taborskim obzidjem, ki naj bi jo varoval pred turškimi vpadi. Skozenj vodi več vrat, znotraj njega pa je še več drugih zanimivih spomenikov in zgradb. Najzanimivejša je dvonadstrojna kostnica, sredi nekdanjega pokopališča pa stoji eden najlepših gotskih pokopaliških svetilnih stebrov na Koroškem (Zadnikar 1988).

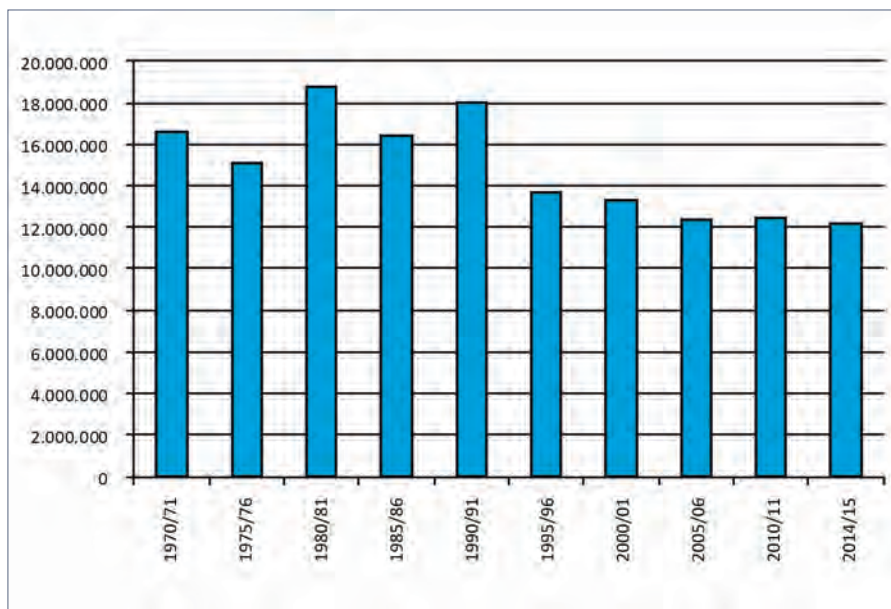
Postaja 5: Celovec

Celovec (*Klagenfurt*) je naravno središče Celovške kotline in s tem celotne dežele Koroške, katere prestolnica je od leta 1518, ko je to vlogo prevzel od bližnjega Šentvida ob Glini. S skoraj 100.000 prebivalci je za Dunajem, Gradcem, Linzem, Salzburgom in Innsbruckom šesto največje mesto v Avstriji. Zaradi sorazmerne bližine Gradca, oddaljenega 140 kilometrov, ki je nadregionalno središče južnega dela Republike Avstrije, je vpliv Celovca vendarle omejen le na Koroško in deloma še na območje Vzhodne Tirolske. To sicer upravno spada pod Innsbruck, a je od njega ločeno z glavnim alpskim grebenom, s Koroško pa ga povezuje naravna vez po široki dolini Drave. Celovec je približno 100 oziroma 150 kilometrov oddaljen od pomembnih središč v sosednjih državah, Ljubljane v Sloveniji in Vidma (*Udine*) v Italiji. Proti severu je prvo pomembnejše mesto Salzburg, ki s svojim gravitacijskim območjem zajema severno stran glavnega alpskega grebena.

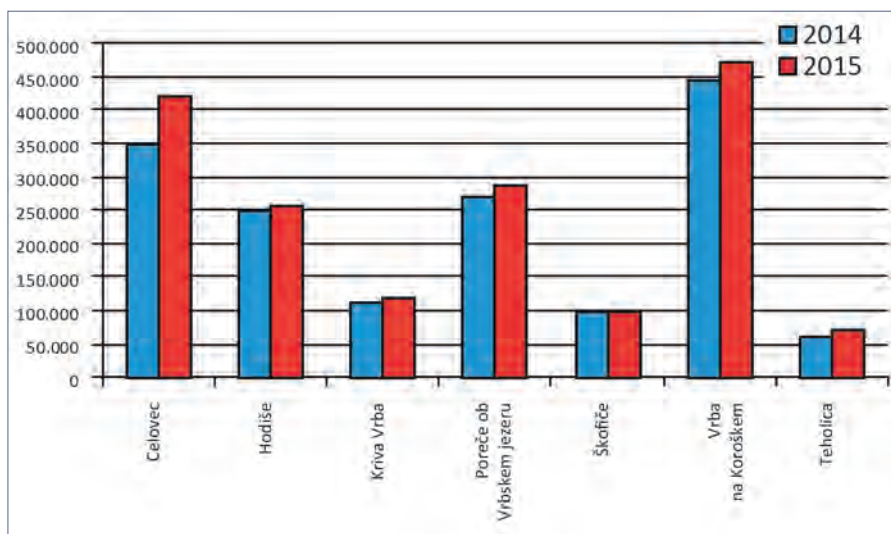
Zaznavna je tudi somestna funkcija Celovca in Beljaka, ki sta med seboj oddaljena 35 kilometrov in imata skupno okrog 160.000 prebivalcev, kar je slaba tretjina prebivalstva celotne Koroške, kjer živi okrog 560.000 ljudi. Medtem ko je vloga Beljaka v prvi vrsti strateško-prometna, je Celovec predvsem upravno, kulturno, izobraževalno in gospodarsko središče. Njegovo mednarodno letališče je dodaten vhod v deželo, kar je še posebej pomembno z vidika turizma, zaradi katerega je mesto pred leti svoje nemško uradno ime dopolnilo v "Klagenfurt am Wörthersee" ('Celovec ob Vrbskem jezeru'), kar poudarja njegovo lego ob najpomembnejšem kopaliskem jezeru v Avstriji.

Celovec je v avstrijskem merilu tudi najpomembnejše regionalno središče kakšne narodne skupnosti. V mestu so namreč že dolgo osredotočene najpomembnejše upravne, politične, izobraževalne, gospodarske in kulturne ustanove koroških Slovencev. Čeprav se je že pred koroškim plebiscitom narodnostna meja v grobem pomaknila do južnih celovških predmestij, v mestnem središču še vedno živi precej pripadnikov slovenske manjšine, predvsem pa so tu locirane pomembne ustanove, ki s svojim delovanjem skrbijo za celotno narodnostno mešano območje od Ziljske doline na zahodu do Podjune na vzhodu ter od Osojskih Tur in Svinške planine na severu do meje z Republiko Slovenijo na jugu.

Celovec stoji na stičišču dveh dolin, ki potekata med vzpetim svetom sredi Celovške kotline. Proti severu se odpira dolina Gline, ki v svojem srednjem toku oblikuje Gosposvetsko polje, proti zahodu pa se odpira potopljena dolina z Vrbskim jezerom. Odprto je tudi območje vzhodno od mesta, kjer je sotočje Krke in Drave ter stičišče s Podjuno. Vzpeto površje mesto obdaja le na severozahodu in jugu. Na severozahodu se vzpenjajo hribovite Osojske

Število prenočitev na Koroškem po petletnih obdobjih med letoma 1970 in 2015.

Število prenočitev v občinah ob Vrbskem jezeru v letih 2014 in 2015.

Ture, na jugu pa prav tako hribovite Gure, imenovane tudi Sotnica, ki Celovec razdvajajo od Roža oziroma Karavank.

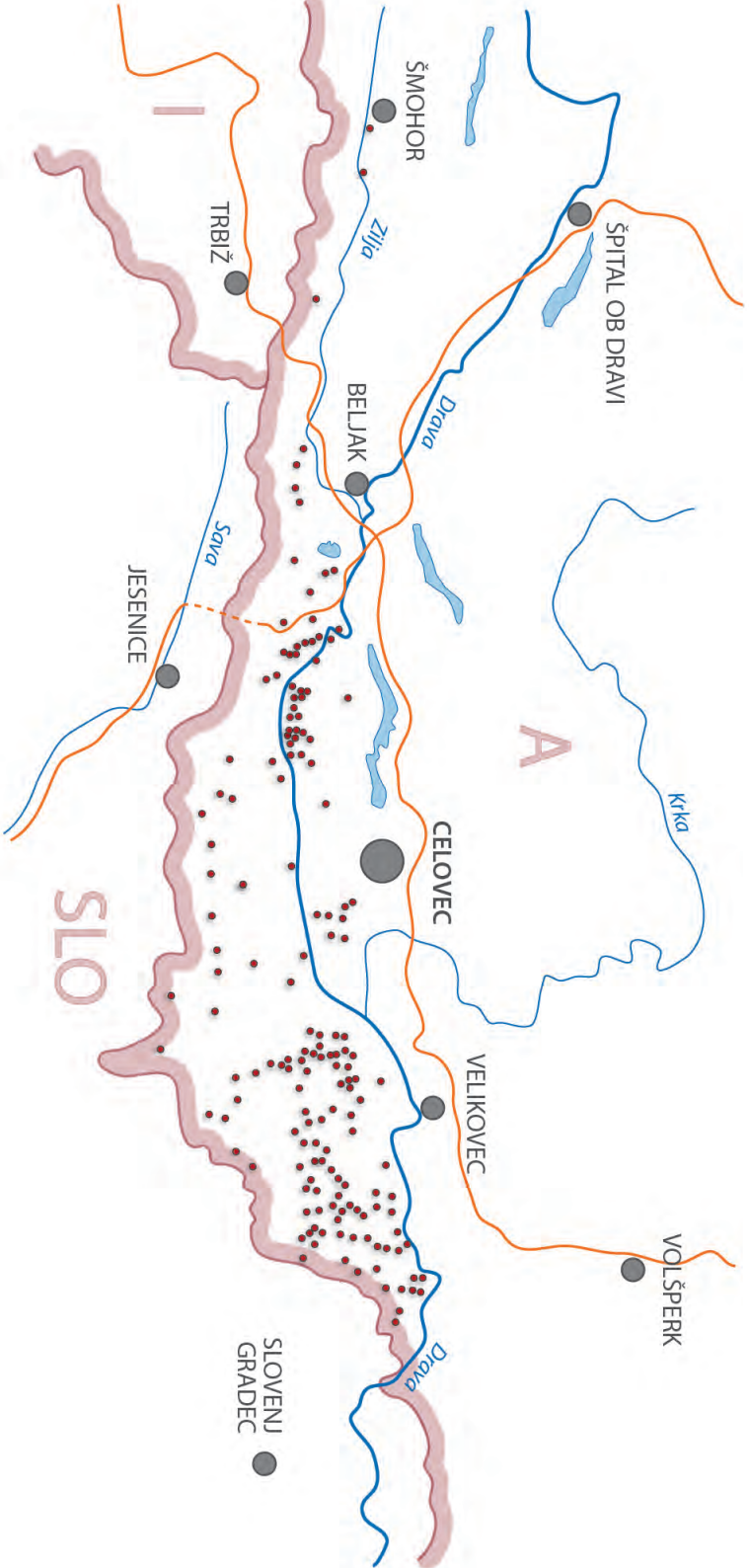
Ugodne reliefne razmere seveda izkoriščajo tudi prometnice. Ob Glini proti severu se Celovec povezuje z dolino Mure na Štajerskem, proti zahodu vodijo prometne povezave z beljaškim vozliščem, proti vzhodu pa v smeri avstrijskega glavnega mesta Dunaja. Tudi Gure na jugu niso izrazita ovira za cesto, ki jih prečka prek prevala pri Žihpolju (*Maria Rain*), a se mora pozneje v smeri proti osrednji Sloveniji soočiti z veliko težje prehodnimi Karavankami, kjer je po 2. svetovni vojni cesta speljana čez predor Ljubelj. Na skrajnem zahodnem robu se mesto dotika obale Vrbskega jezera, kar mu daje podobo izrazito turističnega naselja. Z Vrbskim jezerom je po umetnem plovnem kanalu povezano celo mestno središče.

Lega ob vodi je najbrž botrovala tudi imenu mesta. Domnevno se je v antiki uveljavilo ime *L'Aquilum*, kar je pomenilo 'Ob vodi', ki se je pozneje, za časa naselitve Slovanov, postopoma preobrazilo v Kvilijum, Cviljovec in končno v Celovec. Nemška imenska različica je zložanka besed *klagen* v pomenu 'cviliti' in *furt* v pomenu 'brod'; mišljen naj bi bil brod prek Gline (Kralj 2010–2011).

Celovec je bil uradno ustanovljen na začetku 13. stoletja. Njegov nastanek je povezan z grofom Bernardom Španhajmskim, ki velja za ustanovitelja mesta. Vse do 16. stoletja je bil dokaj nepomemben ter v senci Beljaka, Šentvida ob Glini in celo Velikovca (*Völkermarkt*). Sedež deželnih stanov je bil Šentvid, ki je s tem *de facto* imel vlogo glavnega mesta Koroške. Leta 1518 je prišlo do kmečkega upora, ki se mu Šentvid ni zoperstavil, zato so mu častni naziv glavnega mesta odvzeli. Deželni stanovi so bili premeščeni v Celovec, ki je s tem prevzel vlogo glavnega mesta, to pa je imelo za posledico skokovit razvoj ter prostorsko in prebivalstveno rast. V mestu so po zaslugi italijanskih renesančnih arhitektov zrastle številne reprezentančne zgradbe, ki so dopolnile razmeroma majhno srednjeveško jedro na Starem trgu (*Alter Platz*). Z obzidjem in utrdami obdano mesto je imelo obliko skoraj popolnega kvadrata in je takrat veljalo za najsodobnejše utrjeno avstrijsko naselje. V času Napoleona na začetku 19. stoletja so obzidje skoraj v celoti odstranili. Zdaj na njegovem mestu potekajo ceste, ki obdajajo staro jedro.

Od druge polovice 19. stoletja do 1. svetovne vojne je imel Celovec vlogo vseslovenskega kulturnega središča. Takrat je bil za Slovence in slovenstvo celo pomembnejši od Ljubljane, saj je bil v njem delež Slovencev večji kot v zdajšnjem glavnem mestu Republike Slovenije. Še pomembnejše je bilo, da so tu imele sedež ustanove in društva, ki so bili izjemno pomembni za širitev slovenske kulture po celotnem narodnostnem ozemlju znotraj takratne Avstro-Ogrske. V celovški založbi Mohorjeva družba so izdajali knjige, tu so se tiskali številni slovenski časopisi, tu je bil objavljen tudi politični program Zedinjene Slovenije. V mestu sta med drugimi delovala France Prešeren in Anton Martin Slomšek.

Celovec je še vedno dejavno središče Slovencev, ob tem pa s svojo večnacionalnostjo na stičišču slovanskega, germanskega in romanskega sveta pomembno prispeva k zgodbi sodobne Evrope 21. stoletja. Dokaz za to je zagotovo tudi delovanje Slovenske gimnazije in Trgovske akademije. Tamkajšnji dijaki se poleg slovenščine in nemščine učijo angleščino, italijanščino in druge jezike, kar šolsko središče po kakovosti izobraževalnega programa

Naselja na Koroskem z uradnimi dvojezičnimi oznakami, rezultat kompromisa iz leta 2011.

Vir podatkov: Memorandum 2011.

uvršča visoko tudi na vseavstrijski ravni. Šolsko središče deluje že od leta 1957, tako da je skozenj šlo že več generacij koroških Slovencev.

Ogled mestnega središča zaznamuje zanimiv sprehod med deli, ki so nastali v različnih obdobjih in igrali različne vloge v mestni zgodovini. Najstarejši del je srednjeveški Stari trg, ki je pravzaprav le razširjen del ulice med srednjeveškimi hišami in palačami. Med temi najbolj izstopa stara mestna hiša, na pročelju katere sta deželni in avstrijski grb. Sredi trga je kužno znamenje, iz njegovega zahodnega dela pa nas kratek prehod privede do trga pred Deželnim dvorcem (*Landhaus*). Gre za privlačno renesančno zgradbo z visokima stolpoma, med katerima je krilo z znamenito Dvorano grbov. Celoten strop in stene dvorane so poslikani z grbi koroških deželnih stanov, ki so jim dodane monumentalne poslikave, na katerih so uprizorjeni pomembni dogodki iz preteklosti tako Celovca kot Koroške. Na najvidnejšem mestu je poslikava s prizorom ustoličevanja karantanskih knezov na Knežjem kamnu. Pod sliko je shranjen originalni Knežji kamen, potem ko so ga pred tem s travnika pri Krnskem gradu preselili v Deželni muzej in zatem v poslopje koroške Deželne vlade. V Deželnem dvorcu je tudi dvorana, v kateri zaseda Deželni zbor, politični organ, ki ima vlogo koroškega parlamenta.

Trg pred dvorcem je poln spominskih obeležij, vezanih na obdobje bojev za Koroško in koroškega plebiscita. Nekateri napisi na njih so do Slovencev precej neprijazni, na srečo pa se časi spreminjajo in s trga postopoma izginjajo izrazito nacionalistično nastrojeni toni, izrečeni na vsakoletnih proslavah plebiscitne obletnice 10. oktobra (*Wappensaal im Landhaus Klagenfurt*).

Nekaj korakov naprej proti jugovzhodu je prostrani Novi trg (*Neuer Platz*), ki je dejansko središče mesta. Nastal je na južnem robu srednjeveškega jedra, zdaj pa je lociran tako rekoč sredi kvadranta mestnega središča. Na zahodni strani ga obrobja veliko poslopje Mestne hiše (*Rathaus*), sredi trga pa stoji celovski simbol – bronasti zmaj, ki so ga morali domačini po legendi pokončati, da so zagotovili varnost v mestu. Nedaleč od zmaja je še spomenik cesarici Mariji Tereziji, ki so ga postavili že za časa njenega življenja, ko je obiskala Celovec.

Če se odpravimo proti jugu, prispemo tako do celovške stolnice kot do glavnega sedeža slovenskih organizacij na Koroškem. Katedrala je arhitektonsko zanimiva, saj se njeno sodobno prenovljeno pročelje prepleta z baročno notranjostjo. V cerkvi je tudi notranji balkon, značilen za protestantske cerkve. Celovška katedrala je bila namreč najprej zgrajena za evangeličansko skupnost, zdaj pa je tudi uradni sedež Krške nadškofije, tradicionalno poimenovane po starem cerkvenem središču v Krki (*Gurk*).

Stavba, v kateri je sedež mnogih slovenskih organizacij, je še malo naprej, na Vetrinjskem obroču (*Viktringer Ring*), prav tam, kjer se vanj izteka Ulica 10. oktobra (*10. Oktober Straße*), kar je kar malce groteskno ...

Bronasti kip celovškega simbola zmaja na Novem trgu. Foto: flickr.

Živahen ulični utrip v središču mesta. Foto: flickr.

V sejskem mestu Celovcu si prireditve sledijo tako rekoč ena za drugo. Foto: flickr.

Pogled z vzhodnega konca Novega trga proti Karavankam. Foto: Guillaume Speurt, flickr.

V eni največjih celovških zanimivosti Minimundusu je tudi miniaturna replika ljubljanske Narodne in univerzitetne knjižnice. Foto: flickr.

Literatura in viri:

Ebner, L. H. 2009: Kärnten. Marco Polo. München, 126 str.

Kralj, D. 2010–2011: Zamejska potovnica od Milj do Monoštra. Delo, feljton.

Medmrežje: http://www.ktn.gv.at/153630_DE-Statistik-Tourismus, 8. 9. 2013.

Melik, A. 1963: Slovenija: geografski opis, splošni del. Slovenska matica, Ljubljana, 617 str.

Wappensaal im Landhaus Klagenfurt. Informativni bilten Koroškega deželnege muzeja. Landesmuseum Kärnten. Celovec.

Zadnikar, M. 1988: Gospa Sveta in Gosposvetsko polje. Mohorjeva založba. Celovec, 47 str.

Zerzer, J. 1997: Po koroških poteh, kulturno-zgodovinski turistični vodnik. Mohorjeva založba. Celovec, 160 str.

JUŽNA POBOČJA SVINŠKE PLANINE IN VELIKOVŠKO ČEZDRAVJE

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

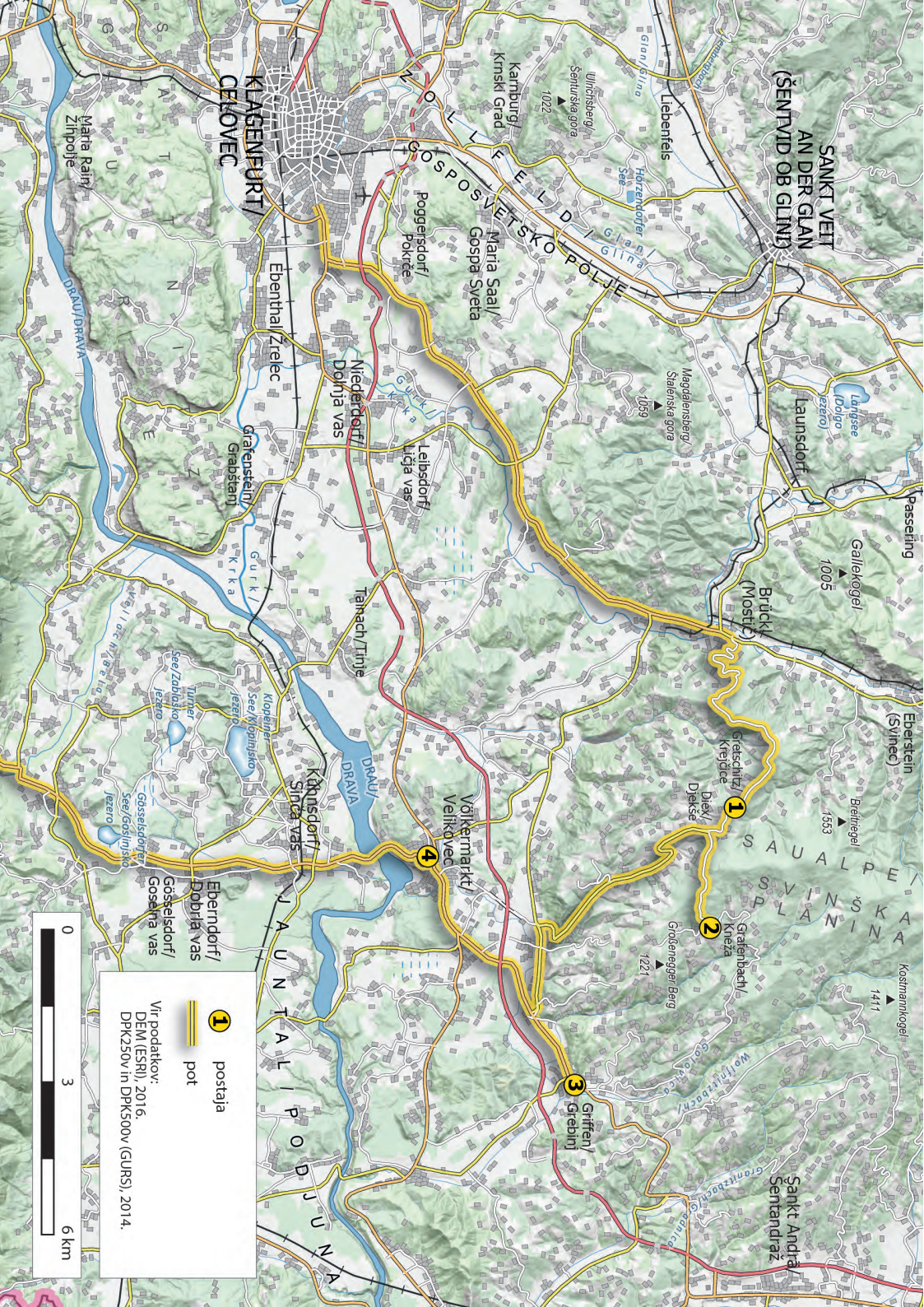
Ekскурzija je bila izvedena 24. maja 2014.

Potek poti: Ljubljana – Ljubelj – Celovec – Mostič – Kneža – Djekše – Grebinj – Velikovec – Jezersko – Ljubljana

Postaje: 1. Djekše in Krejčice
2. Kneža
3. Grebinj
4. Velikovec

Uvod

V Vzhodnih Alpah se je narodnostna meja med Slovenci in Nemci skozi stoletja močno spreminjala, pri čemer se je vseskozi pomikala proti jugu. Čeprav so naši daljni predniki alpski Slovani poselili tudi prostrana območja ob zgornjem toku Drave, Mure in celo Aniže (*Enns*), se je že s pokristjanjevanjem v 9. stoletju vpliv nemškega jezika začel širiti prek glavnega razvodja Alp proti jugu. Številna krajevna in druga zemljepisna imena, še zlasti ledinska, ki so dandanes zapisana v nemški obliki, dokazujejo, da je še zelo dolgo vsaj celotna dežela Koroška imela močno slovensko poselitev, nekje na začetku 20. stoletja pa se je narodnostna meja ustalila tam, kjer poteka še danes. Bistveno je ni spremenilo niti dogajanje okrog bojev za Koroško in tamkajšnjega plebiscita v letih 1918–1920, ko se je kot ena od možnosti za novo državno razmejitev omenjala tudi reka Drava. A Slovenci so živeli in še vedno živijo tudi severno od nje. Ne le na območju Gur, kjer sta Bilčovs (*Ludmannsdorf*) in Hodiše (*Keutschach*) z okolico, pač pa tudi v tako imenovanem Velikovškem čezdravju (Melik 1963) in v južnem delu pogorja Svinška planina oziroma Svinja (*Saualpe*), ki sta cilja te ekskurzije. Tam se na prisojnih pobočnih policah razprostirajo razložene vasi Krejčice (*Gretschitz*), Djekše (*Diex*), Kneža (*Graffenbach*) in Krčanje (*Greutschach*), ki v sodobnosti v kolektivni zavesti Slovencev veljajo za najsevernejše slovenske kraje v Avstriji.

SANKT VEIT
AN DER GLAN
(ŠENTVID OB GLINI)

KLAGENFURT/
CELOVEC

Kamburg/
Kmski Grad
Maria Saal/
Gospa Sveta
GOSPOSVETSKO
POLJE

Launsdorf

Niederndorf/
Dolja vas
Leibsdorf/
Lija vas

Brückl
(Mostič)

Grafenstein/
Grabstam

Tajnach/Tinje

Kihnsdorf/
Sinda vas

Völkernarkt/
Velikovec

Gieschtitz/
Kreidle

See Zablajsko
Izera

See Goslingisch
Izera

Gösesdorf/
Gosestra vas

Eberndorf/
Dolja vas

Gösesdorf/
Gosestra vas

Vir podatkov:
DEM (ESRI), 2016.
DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

1 postaja
pot

Svinška planina, ki geološko spada k Centralnim Alpam, se razprostira med Labotsko dolino (*Lavanttal*) na vzhodu, dolino Krke (*Gurk*) na zahodu in Podjuno (*Jauntal*) na jugu. Njen južni del najlepše doživimo, če se do Djekš povzpemo s severozahoda, iz kraja Mostič (*Brückl*) ob reki Krki. Ko se nam odpre južno obzorje, takoj razumemo, zakaj so Avstrijci Djekše razglasili za eno najprivlačnejših vasi v celi državi. »Najbolj sončna vas Avstrije« namreč ponuja prekrasen razgled na Podjuno, del Slovenije, celotno severno stran Karavank in Kamniško-Savinjskih Alp, pogled pa seže vse tja do Julijcev s Triglavom v ozadju. Tu imajo marsikaj videti tudi ljubitelji in raziskovalci preteklosti. Območje namreč slovi po slikovitih cerkvah, obdanih z mogočnimi obrambnimi obzidji, ki so domačine nekoč varovala pred turško nevarnostjo. Med vasmi so speljane prijetne pohodne poti, če pa si zaželimo še malce več rekreacije, je tu odlično izhodišče za vzpon do najvišjega vrha Svinške planine, 2079 m visokega Ladinger Spitz, ki ga Slovenci imenujemo Velika Svinja ali Veliki vrh.

Precej nižje, v podnožju Svinške planine, se širi Velikovoško čezdravje. Geografsko pravzaprav pripada Podjuni, a ga v tem zapisu obravnavamo ločeno. Predvsem zato, ker je za razliko od krajev južno od Drave po plebiscitu pridobilo precej nemški značaj, kar je v preteklosti sprožalo številne konflikte. Kljub temu ga velja obiskati, predvsem zaradi osrednjega kraja Velikovca (*Völkermarkt*) in bližnjega Grebinja (*Griffen*). Medtem ko se prvi ponaša s slikovito lego na pomolu visoko nad zajezeno Dravo, se drugi stiska v podnožju mogočne skalne vzpetine z razvalinami utrdbe, ki je skozi stoletja varovala strateško pomemben prehod iz osrednje Koroške proti Labotski dolini in Graški kotlini (Melik 1963).

Južna stran Svinške planine – nekoč protiturške utrdbe, zdaj predanost turizmu

Pogled na satelitski posnetek ali reliefni zemljevid Koroške nam razkrije zanimivo razliko v geografski usmerjenosti pogorij, ki obdajajo Celovško kotlino. Medtem ko južno deželno mejo sestavljata večinoma apneniška grebena Karnijskih Alp in Karavank, ki potekata v jasno izraženi smeri vzhod–zahod, se v njenem vzhodnem kotu, na meji s Štajersko, razprostirata prostrani gmoti metamorfni masivov Golice (*Koralpe*) in Svinške planine, usmerjenih od severa proti jugu. Med njima je široka Labotska dolina, ki poteka v enaki smeri. Nekateri geografi za obe pogorji, skupaj s sosednjimi, severneje ležečimi gorskimi skupinami Gleinalpe, Packalpe in Seetalske Alpe (*Seetaler Alpen*) ter mejnim Kozjakom (nemško *Poßbruck*) uporabljajo enotno ime Labotniške Alpe (*Lavanttaler Alpen*), ki so sestavni del Centralnih Alp.

Tokrat se posvečamo območju zahodno od Labotske doline. Osrednje sleme Svinške planine je značilno kopasto in travnato, tako da je kontrast s pobočji pod njimi, ki so gozdnata, več kot očiten. Naravnogeografske razmere so v preteklosti narekovale tudi tamkajšnjo gospodarsko dejavnost. V nižjih predelih je bilo močno razvito gozdarstvo, ki je zagotavljalo kruh ne le domačinom, temveč tudi delavcem iz bližnje in daljne okolice, kar denimo v svojih delih omenja tudi pisatelj Prežihov Voranc. V vršnem delu pogorja je bila glavna dejavnost planinsko pašništvo, ki ga je spremljala proizvodnja mlečnih izdelkov. Svinška planina je bila tudi pomembno nahajališče svinčeve rude, ki so jo kopali v večjih

Značilna poselitev pobočij Svinške planine v obliki samotnih kmetij. Foto: Primož Pipan.

in manjših rudnikih. To je pogorju dalo tudi njegovo izvorno slovensko ime, nemški prevod Saualpe pa je zgolj (ne)posrečena napaka, ki se brez pravega razloga navezuje na prašiče, medtem ko je novejšo slovensko ime Svinja, ki je bilo nekaj časa bolj uveljavljeno od izvirnega, v bistvu neposrečen prevod drugotnega nemškega imena.

V zadnjih letih je glavna gospodarska panoga na območju Svinške planine turizem. Pogorje je priljubljeno predvsem med pohodniki, ki imajo na razpolago na stotine kilometrov planinskih poti. Med njimi so tudi tiste, ki iz Labotske doline ali doline Krčice (*Görtschitz*) vodijo na posamezne vrhove, pa tudi poti, ki od severa proti jugu povezujejo celotno osrednje vršno sleme. Pohodnikom so na voljo številne planinske kočice, v katerih lahko prenočijo in tako opravijo večdnevne etapne ture. Pozimi je Svinška planina vabljiva za smučarje. Glavna smučišča so v njenem severnem delu, na prelazu Klippitztörl, na nadmorski višini več kot 1600 m.

Svinško planino prečkata le dve pomembnejši cesti. Prva vodi prek Klippitztörla in povezuje Sveti Lenart v Labotu (*Bad Sankt Leonhard*) v zgornji Labotski dolini in Hüttenberg v dolini Krčice, v preteklosti znano nahajališče železove rude. Druga jo prečka v skrajnem južnem delu in vodi iz Mostiča prek Djekš do Velikovca. Po njej vodi tudi naša pot, ki nas popelje v gorske vasi, razpostavljene po pobočnih policah in okoliških slemenih. Zaradi sončne lege in odprtega južnega obzorja imajo naselja izjemno ugodno podnebje, brez zimske megle in z dolgotrajnim sončnim obsevanjem. To območje so prvi Slovenci poselili, ko so se pred ogrskimi napadi umikali v višje ležeče predele in ob tem izkoriščali njihove

Pobočja Svinške planine so pravcati raj za pohodnike. Foto: Silvo Bizjak.

Cerkev s protiturškimi tabori v Kneži. Foto: Primož Pipan.

naravne danosti vse do najvišjega vrha pogorja. Ker je pokrajina zelo podobna tisti na Pohorju v Sloveniji, lahko govorimo o podobnem tipu poselitve, za katerega sta značilna osrednje vaško jadro ob cerkvi ter številne okoliške samotne kmetije z zemljišči v celkih, torej s celotnim posestvom v enem samem kosu. Zaradi dokajšnje blaginje so si lahko prebivalci Djekš, Kneže in Krčanj v 15. stoletju privoščili tudi postavitve mogočnih in učinkovitih protiturških taborov okrog vaških cerkva, po katerih zdaj ti kraji še posebej slovijo. V sodobnosti se je v preživetveni strategiji številnih domačij kmetijstvu in gozdarstvu pridružil turizem, katerega namestitvene zmogljivosti so namenjene vse številnejšim obiskovalcem.

Zanimivo je, da se je tako visoko nad Podjuno in tako daleč proti severu pomaknjeno jedro slovenske narodne skupnosti ohranilo vse do današnjih dni. Ker so omenjene vasi še v času koroškega plebiscita imele slovensko večino, so bile vključene v cono A glasovalnega območja. V zadnjem času sta razvoj turizma in izseljevanje v dolino vseeno povzročila izrazito zmanjšanje deleža Slovencev, tako da ti kraji nimajo dvojezičnih krajevnih oznak, slovenščina pa se še v največji meri ohranja v bogoslužju in z njim povezanih dejavnostih ter na društveni ravni.

Ko se z Djekš spustimo proti jugu, kmalu dosežemo Velikovško čezdravje oziroma severni rob Podjune, kjer lahko obiščemo Grebinj, Vovbre (*Haimburg*) in središčno naselje Velikovec. To območje na naravnem prehodu med osrednjim delom Celovške kotline in Labotsko dolino je zdaj ob glavnih prometnicah, ki povezujejo Celovec z Gradcem in Dunajem. Strateško pomembna lega je bila očitna že v preteklosti in jo zgodovina izpričuje

Podružnična cerkev sv. Andraža v Krejčicah za razliko od večine cerkva na območju Djekš nima taborskega obzidja. Foto: Primož Pipan.

z utrdkami, kakršna je na mogočni vzpetini nad središčem Grebinja. Za razliko od vasi na Svinški planini je tu, na njenem vznožju, nemško govoreče prebivalstvo še bistveno prej prevladalo nad slovenskim. Še več, Velikovec in Grebinj so v 20. stoletju v znatni meri zaznamovala mednacionalna trenja, še posebej izrazito v času plebiscita. Čeprav se je vzpostavil nekakšen nemški poselitveni pas med slovenskimi naselitvenimi jedri v Podjuni in na Svinški planini, pa o popolni odsotnosti naših rojakov na uravnavi severno od tu zajezene Drave vendarle ne moremo govoriti.

OPIS POTI

Postaja 1: Djekše in Krejčice

Ko se po ovinkasti gorski cesti iz Mostiča pripeljemo na pobočja Svinške planine, najprej prispemo do najmanjše od štirih vasi na njenih južnih obronkih. To so Krejčice (*Gretschitz*), najbolj proti severozahodu pomaknjeno naselje, katerega posamezne domačije stojijo že na pobočjih nad dolinama Krke in Krčice. S tega območja se obiskovalcu odpira lep pogled proti severnemu delu Celovške kotline, na območje okrog Šentvida ob Glini (*Sankt Veit an der Glan*). Lepo se vidi tudi znameniti grad Ojstrovica (*Hochosterwitz*), v ozadju pa se pnejo Krške Alpe (*Gurktaler Alpen*). Ko govorimo o teh vaseh, na Krejčice običajno kar pozabimo. Glavni razlog je najbrž, da okrog vaške cerkve ni znamenitega taborskega obzidja, kakršne si lahko ogledamo v ostalih treh tamkajšnjih naseljih. Krejčice pravzaprav nimajo niti izrazitega vaškega jedra, saj ob cerkvi stoji ena sama domačija, vse ostale pa so raztresene daleč naokrog. Zapišemo lahko, da se je prav pri Krejčicah utrdila trenutna severna meja slovenskega narodnostnega območja. Eden od dokazov za to so značilna domača imena domačij, ki na južni strani Krejčic ne morejo skriti slovenskih korenin, medtem ko imena na njihovi severni strani že razkrivajo nemško govoreče gospodarje.

Djekše (*Diex*) so najbolj znana od vseh štirih vasi. Za vse je značilna lega na veliki nadmorski višini, med 1100 in 1200 m. Središče vasi je pri njenem simbolu, mogočni župnijski cerkvi sv. Martina z visokima zvonikoma. Tu je na kupu še največ hiš, med katerimi jih ima večina namestitvene in gostinske zmogljivosti. Prave kmetije so odmaknjene od vašega jedra. V Djekšah se srečujejo lokalne ceste, ki vodijo v pet različnih smeri: na sever proti Mostiču, na vzhod proti Kneži, na jugovzhod sta speljani glavna in stranska cesta do Vovber v dolini, na jugozahod pa vodi stranska cesta proti Velikovcu.

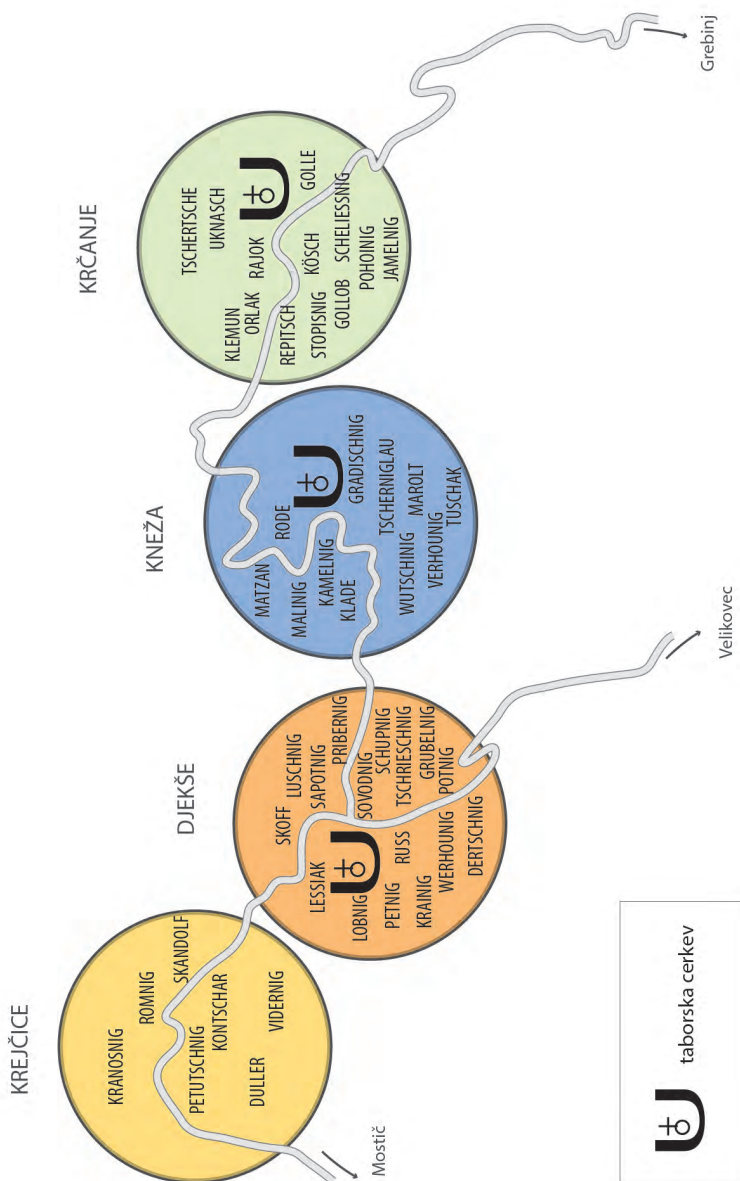
Ob vseh so razporejene velike kmetije z zemljišči v celkih. Prebivalci se ukvarjajo predvsem z živinorejo in gozdarstvom, jasno pa je opazna tudi navzočnost dopolnilne turistične dejavnosti, najpogosteje izražena v obliki prenočišč za obiskovalce. Opazne so tudi naložbe v pridobivanje obnovljive energije, saj marsikje vidimo naprave za generiranje Sončeve energije. Čeprav na mnogih domačijah člani njihovih ustanoviteljskih družin ne živijo več, so se ohranila njihova hišna imena, ki so, skoraj brez izjeme, značilno slovenska. Na zemljevidih in nekaterih obcestnih smerokazih so navedena v nemškem fonetičnem

Ker so Djekše zunaj območja uradne vidne dvojezičnosti, na krajevni oznaki nimajo tudi slovenskega imena. Foto: Primož Pipan.

Središče sicer razloženih Djekš z župnijsko cerkvijo sv. Martina. Foto: Primož Pipan.

Stara domača imena domačij v štirih naseljih na Svinški planini.

zapisu, vendar je kljub temu njihov izvor očiten že na prvi pogled. Na shemi, ki dopolnjuje ta prispevek, je v vseh štirih vaseh na območju Svinške planine naveden del njihovih značilnih hišnih imen (Kralj 2010–2011).

V vaški cerkvi na Djekšah nas je med obiskom sprejel domači duhovnik Valentin Gotthardt, ki se je sem priselil iz Ziljske doline, a seveda odlično pozna tako zgodovino kraja kot tudi aktualne razmere. V njegovi družbi smo si ogledali znamenito taborsko cerkev. V njej je še vedno v znatni meri zastopana slovenščina, kar je jasen rezultat prizadevanj, da se domač jezik vsaj delno ohrani pri bogoslužju, četudi je zaznaven upad deleža slovensko govorečih vernikov. Cerkev obkroža mogočno obzidje, ki je bilo zgrajeno v 15. stoletju za obrambo pred morebitnimi turškimi vpadi. Utrdba ima tri obrambne stolpe in dvoje vrat, celotno notranjo stran petmetrskega obzidja pa povezuje lesen mostovž, na katerem so bili v primeru nevarnosti razporejeni branilci. Prostor med obzidjem in cerkvijo zapolnjuje vaško pokopališče (Gotthardt 2014).

Postaja 2: Kneža

Kneža (*Graffenbach*) je vas nekaj kilometrov vzhodno od Djekš, na drugi strani enega od gozdnatih hrbtov, ki se z vršnega dela pogorja spuščajo proti jugu. To pomeni, da je vas že usmerjena proti Grebinju. Z nje se odpira pogled proti bližnji Labotski dolini in Golici. V primerjavi z Djekšami je Kneža precej manjša. Majhno je tudi njeno vaško jedro pri župnijski

Pokopališče za utrjenimi zidovi okrog župnijske cerkve v Kneži. Foto: Primož Pipan.

cerkvi svete Marije Magdalene. Tudi tu naletimo na značilno taborsko obzidje, ki je nastalo v istem obdobju kot tisto na Djekšah, torej v 15. stoletju. Je tudi enako visoko (5 m) in se prav tako ponaša z lesenim obrambnim mostovžem (Kralj 2010–2011).

Lokalna cesta se iz Kneže nadaljuje proti severovzhodu, kjer je onstran doline še zadnja od štirih »slovenskih« vasi Krčanje (*Greutschach*). Tudi okrog tamkajšnje cerkve s čokatim zvonikom je taborsko obzidje, naokrog pa so raztresene hribovske kmetije z izvorno slovenskimi imeni. Podobno kot pri Krejčicah lahko tudi na Krčanjah opazimo jasen potek narodnostne meje, saj vasi severno od tod že izrazito gravitirajo proti Labotski dolini, ki je že dolgo bolj ali manj brez slovenske prisotnosti.

Postaja 3: Grebinj

Naselje Grebinj (*Griffen*) stoji ob stari glavni cesti in avtocesti, ki Celovec povezujeta z Labotsko dolino in Gradcem. Ko se mu bližamo, že od daleč opazimo strmo apnenčasto vzpetino nad vasjo, na kateri so mogočni ostanki nekdanje utrdbe. Po obliki skalnega roglja in postavitvi razvalin grad Grebinj spominja na bolj znan grad Ostrovico, le da je slednji še v celoti ohranjen in ga dodatno dopolnjuje štirinajst utrjenih vrat na poti, ki se nanj vzpenja iz doline. Grebinjska utrdba je bila postavljena sredi 12. stoletja. Zgraditi so jo dali bamberški škofje, ki so bili takrat lastniki prostranega območja v sosednji Labotski dolini, pa tudi tu, v skrajnem severnem kotu Podjune pod Svinško planino. Lokacija utrdbe in njen obrambni sistem so omogočali učinkovito branjenje strateške prometne smeri ob vnožju. Graščaki so se ubranili tako madžarskih kot turških napadov.

Na vrh vzpetine se je vsekakor vredno povzpeti in si grajske razvaline poblizje ogledati. Iz središča Grebinja je nanjo speljanih nekaj bolj ali manj strmih poti, tamkajšnjo majhno restavracijo in razgledno točko pa doseže tudi ozka cesta. Z obzidja lahko uživamo predvsem v razgledu na Podjuno, pogorje Pece, Kamniško-Savinjske Alpe in proti ne tako zelo oddaljenemu Pohorju na jugovzhodu.

Druga znamenitost Grebinja je kraška jama v osrčju grajske vzpetine. Odkrili so jo povsem po naključju, ko so med 2. svetovno vojno vrtali rove za ureditev zaklonišča pred zavezniškimi letalskimi napadi. Pozneje se je izkazalo, da je Grebinjska jama (*Griffener Tropfsteinhöhle*) zelo bogata s kapniškim okrasjem, tako da se uvršča med najlepše jame v Avstriji.

Dober kilometer zahodno od središča naselja stoji tako imenovani Grebinjski kloster (*Stift Griffen*). Gre za nekdanji samostan, ki je bil ustanovljen v 13. stoletju in je pripadal menihom premonstratenskega reda. Z reformami cesarja Jožefa II. konec 18. stoletja je bil tudi ta samostan ukinjen. Zdaj si lahko tam ogledamo dve cerkvi, od katerih se starejša ponaša z arhitektonskimi detajli iz romanskega obdobja (Ebner 2009). Ob cerkvah je staro grebinjsko pokopališče. Na nagrobnikih lahko preberemo številne priimke slovenskega izvora, čeprav navzočnost slovenske manjšine v tem kraju ni več izrazita. Med pokopanimi na grebinjskem pokopališču je tudi mati avstrijsko-slovenskega pisatelja Petra Handkeja, rojenega leta 1942.

Razvaline gradu Grebinj na strmi skalnati vzpetini nad istoimenskim naseljem. Foto: Primož Pipan.

Razgled z grebinjskega gradu. Foto: Silvo Bizjak.

Pogled z Velikovca na zajezeno Dravo, Podjuno in zasnežene Kamniško-Savinjske Alpe v ozadju. Foto: Silvo Bizjak.

Glavni trg v Velikovcu. Foto: Silvo Bizjak.

Postaja 4: Velikovec

Mesto Velikovec (*Völkermarkt*) je pomembno okrajno središče na območju med Celovcem in Labotsko dolino. V Velikovški okraj spadata celotna Podjuna in vzhodni del Karavank, do Železne Kaple (*Eisenkappel*) in Jezerskega vrha. Kraj je bil še pomembnejši v srednjem veku, ko se je razvijal predvsem zaradi lege ob pomembnem prometnem križišču; stoji namreč tako ob glavni cesti Celovec–Gradec, kot tudi ob poteh, ki s severa Koroške vodijo proti nekdanji Kranjski in so nekdanj veljale za pomembne trgovske smeri. O pomembni vlogi Velikovca pričajo tudi ostanki obzidja in obrambnih stolpov, s katerimi je bilo obdano njegovo staro trško jedro na terasi visoko nad levim bregom Drave.

Velikovec ima okrog 11.000 prebivalcev. Novejši deli naselja se razprostirajo vzhodno od središča, v smeri Grebinja, in zahodno, proti Celovcu (Kralj 2010–2011). Pomembna je tudi povezava z nekaj kilometrov južneje ležečo Sinčo vasjo (*Kühnsdorf*), ki je z Velikovcem povezana z mogočnim mostom prek tu zajezene Drave. Čez Sinčo vas teče železniška proga Celovec–Gradec, kar pomeni, da se železnica Velikovcu izogne.

Velikovec na nek način simbolizira značilno napete odnose med pripadniki slovenske in nemške narodne skupnosti na južnem Koroškem v 20. stoletju. Začetek tega stoletja je bil sicer precej optimistično obarvan, saj so takrat tu delovali številna slovenska društva, katoliška osnovna šola in pozneje tudi slovenska gimnazija. Razmere so se zaostriale predvsem v času bojov za Koroško v letih 1918 in 1919, še bolj pa v obdobju koroškega plebiscita leta 1920. Prebivalci Velikovca so bili takrat, za razliko od proslovensko usmerjenih okoličanov, izrazito naklonjeni Avstriji.

Zdaj lahko na glavnem mestnem trgu vidimo spomenik koroškim brambovcem, v neposredni bližini pa si, predvsem zaradi zgodovinske širine različnih pogledov, velja ogledati Okrajnodomovinski in mestni muzej Velikovec (*Bezirksheimat- und Stadtmuseum Völkermarkt*), ki velja za glavni plebiscitni muzej Na Koroškem.

V muzeju je predstavljen napet položaj v času določanja meje med Avstrijo in Kraljevino SHS po 1. svetovni vojni. Razstavljeni so številni zemljevidi z različnimi razmejitevni predlogi, zemljevidi, ki prikazujejo stanje na koroškem bojišču v različnih fazah bojov in seveda številni primerki propagandnega gradiva, ki sta ga nasprotni strani uporabili pri prepričevanju prebivalcev na glasovalnem območju. Odveč je poudariti, da v muzeju prevladuje avstrijski pogled na dogajanje, ki pa ga lahko, ob hkratnem poznavanju slovenskega, oblikujemo v določeno nevtralno stališče o za Koroško prelomnem letu 1920.

Med 2. svetovno vojno se je Velikovec spet znašel v vrtincu nacionalnih napetosti. V okolici mesta, predvsem na območju Svinške planine, so delovale partizanske enote, ki so si prizadevale za povojno spremembo meja v korist Jugoslavije. Po drugi strani so prav iz velikovškega okraja v času nacizma izselili veliko število slovensko govorečih prebivalcev, kar je zagotovo vplivalo na tamkajšnjo etnično podobo. V sodobnosti na ožjem območju Velikovca ni vidne dvojezičnosti. Sklepamo lahko, da se ta zaključni na desnem, južnem bregu Drave, ali celo malce južneje, saj je delež Slovencev v Sinči vasi in na območju Klopinja (*Klopein*) za njeno vzpostavitev premajhen.

Nazadnje se je Velikovec pojavil v negativno obarvanih novicah leta 1979, ko se je tu

Udeleženci ekskurzije med obiskom plebiscitnega oddelka muzeja v Velikovcu. Foto: Silvo Bizjak.

Letak, ki je ljudi pozival h glasovanju v prid Jugoslavije. Foto: Primož Pipan.

Ob 12. uri!

**Korošci, jugoslovanska propaganda
se satansko laga!**

**Jugoslavija, nikoli ne bo
republika!**

Ravno tako kakor Krajnci bote
morali plačevati **strašanske**
davke!

Ravno tako kakor Jugoslo-
vani bote **morali** ajnrukat!

Oni, ki so se Vam že toliko-
krat lagali, Vam obljubujejo
zdaj že plavo od nebesa.

Vaš odgovor, Korošci in
Korošovi, je;

Vsi glasovi zeleno!

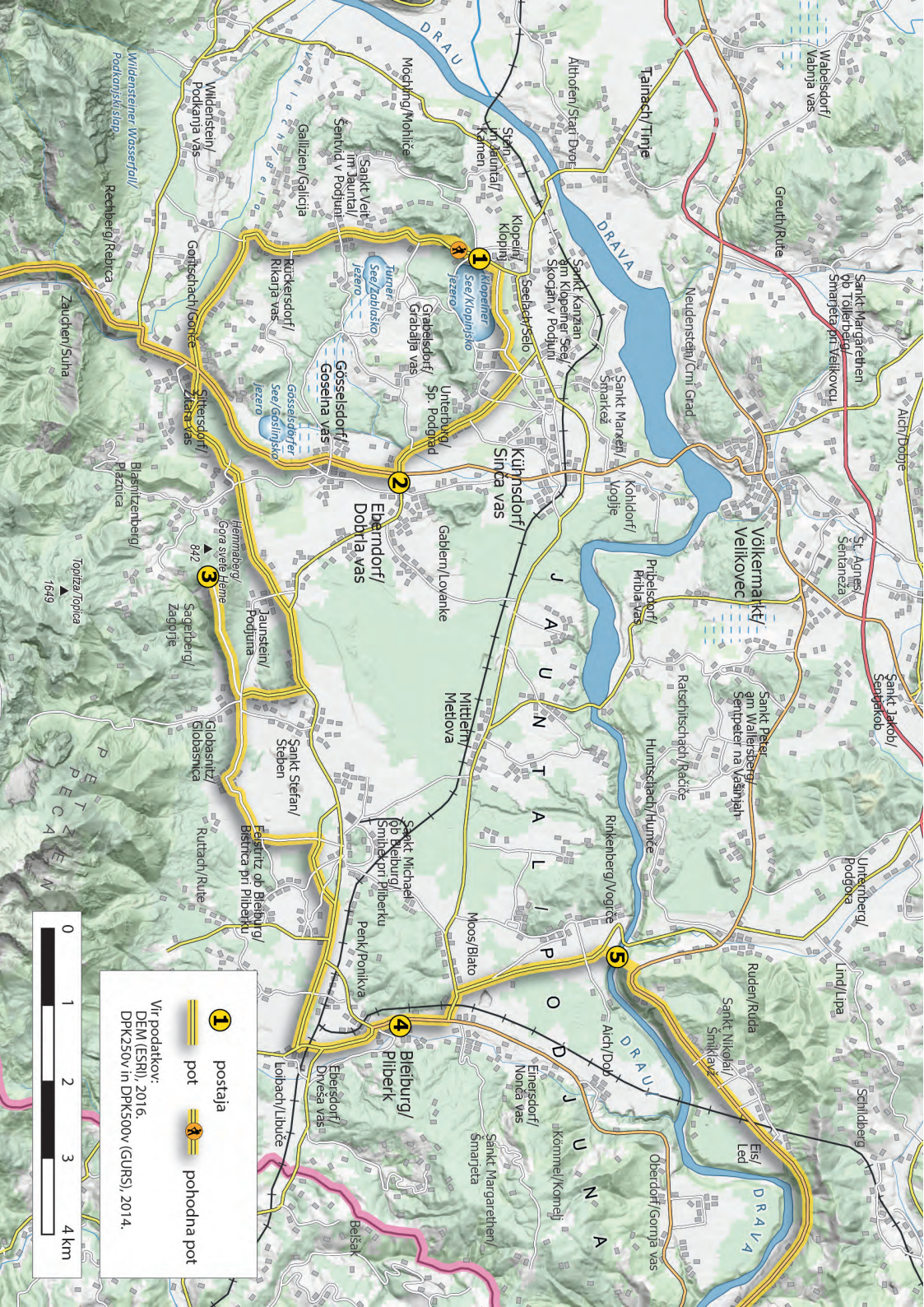
Letak, ki je ljudi pozival h glasovanju v prid Avstrije. Foto: Primož Pipan.

zgodil bombni napad na mestno hišo, ki sta ga izvedla pripadnika jugoslovanske obveščevalne službe UDBA. Povzročila sta precejšnjo materialno škodo, bila ob napadu tudi sama hudo poškodovana, predvsem pa sta poskrbela za izrazito poslabšanje meddržavnih odnosov, ki so ga seveda v prvi vrsti občutili Slovenci na Koroškem. Napadalca so po določenem času izpustili iz avstrijskega zapora in ju zamenjali za v Jugoslaviji zaprta avstrijska tajna agenta.

Upati je, da so temnejši časi v Velikovcu minili. Kljub ne najprijaznejšemu dogajanju v zadnjih stotih letih se je v zdaj precej umirjeno mesto vredno podati, raziskati njegove stare ulice in uživati v izjemnem pogledu z razgledišča, ki so ga uredili na pomolu nad Dravo, na skrajni južni točki mestnega jedra.

Literatura in viri:

- Ebner, L. H. 2009: Kärnten. Marco Polo. München, 126 str.
- Gotthardt Valentin 2014: Ustni vir. Djekše, 24. 5. 2014.
- Kralj, D. 2010–2011: Zamejska potovnica od Milj do Monoštra. Delo, feljton.
- Melik, A. 1963: Slovenija: geografski opis, splošni del. Slovenska matica, Ljubljana, 617 str.
- Zerzer, J. 1997: Po koroških poteh, kulturno-zgodovinski turistični vodnik. Mohorjeva založba. Celovec, 160 str.

1 postaja
2 pot
3 pohodna pot

Vir podatkov:
DEM (ESRI), 2016.
DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

PODJUNA

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

Ekскурzija je bila izvedena 12. septembra 2015.

Potek poti: Ljubljana – Jezersko – Miklavčevo – Klopinj – Dobrla vas – Globasnica – Pliberk – Labot – Slovenj Gradec – Ljubljana

Postaje: 1. Klopinj in Klopinjsko jezero

2. Dobrla vas
3. Gora svete Heme
4. Pliberk
5. Drava

Uvod

Podjuna je tisti del zamejske Koroške, ki je s Slovenijo najbolje povezan, saj edini od matične države ni ločen s težko prehodno naravnogeografsko oviro, kakršna so na preostalem delu državne meje Karavanke. Prek prevala Holmec pri Prevaljah je Podjuna pravzaprav zelo lahko dostopno sosedstvo Mežiške doline. Gledano iz osrednje Slovenije je Podjuna natanko za najvišjimi vrhovi Kamniško-Savinjskih Alp in vzhodnih Karavank. Edina neposredna prometna povezava v tej smeri je prelaz Jezerski vrh, ki povezuje dolini Kokre in Bele (*Vellach*) oziroma Jezersko z Železno Kaplo (*Eisenkappel*).

Podjuno je vredno obiskati iz več razlogov. Gre namreč za območje velikih naravnih lepot, ki so posledica ledeniškega delovanja na vzhodnem obrobju Celovške kotline. Kotanje za morenskim pregradami pod mogočnimi severnimi pobočji Obirja in Pece so zapolnila ledeniška jezera, ki so z intenzivno turistično rabo eden od stebrov podjunskega gospodarstva. Potem je tu reka Drava, ki je v ledeniške terase vrezala globoko strugo. Reka je na več mestih zajezena in ojezerjena za potrebe hidroelektrarn, kar pa ne zmanjšuje njene slikovitosti.

Zaradi svoje lege in ugodnih naravnogeografskih razmer je bila Podjuna že zelo zgodaj poseljena. Arheološka odkritja na vzpetinah nad njo dokazujejo pomembno upravno in

versko vlogo tega dela Koroške že od obdobja Keltov dalje. Tudi v sodobnosti je značilna gosta poseljenost. Podjunske vasi so velike, obdane s skrbno obdelanimi polji in povezane z dobro prometno mrežo, ki, ob bližini Celovca, zagotavlja zelo ugodne bivalne razmere. Te so obenem z razvojem turizma pripomogle tudi k narodnostnemu mešanju prebivalstva, ki pa ni močnejše vplivalo na trden status močnega slovenskega poselitvenega jedra na Koroškem, ki ga Podjuna uspešno ohranja. Tu ne gre le za nedvomno izjemno bazo kulturnih in športnih društev naših koroških rojakov, pač pa tudi za močno obrtno-podjetniško navzočnost slovenske narodne skupnosti, ki se ji v zadnjem času pridružujejo še dnevni migranti in priseljenci iz Slovenije.

Ko obiščemo Podjuno, takoj prepoznamo dva dokaj različna dela, ki jo sestavljata. Na zahodni strani se razprostira gričevje s podjunskimi jezери. Tu se lahko seznanimo tako z manjšimi tradicionalnimi vasmimi, kakršne so Šentvid v Podjuni (*St. Veit im Jauntal*), Nagelče (*Nageltschach*) in Rikarja vas (*Rückersdorf*), kot tudi s kraji, v katerih že izrazito prevladuje turistični značaj, kakršen je Klopinj (*Klopein*). Vzhodno od tod se med Dravo in severnim vnožjem Pece razprostira ravninska Podjuna. Tu lahko opazujemo izjemno slikovit preplet obdelanih polj, gozdov in naselij. Končno lahko z zadoščenjem spremljamo tudi skoraj dosledno izvajanje dolgo obljubljanje vidne dvojezičnosti v obliki zdaj že znamenitih krajevskih tabel, ki pričajo o prevladujoče slovenskem značaju večine naselij. Na eni strani je starodavna Dobrla vas (*Eberndorf*), ki je bila dolgo osrednji kraj Podjune, na drugi pa obmejni Pliberk (*Bleiburg*), ki obiskovalca preseneti z lepo urejenim trškimi jedrom in živahnim sejmskim dogajanjem. Med in nad omenjenima krajema pa je mogoče videti še marsikaj. Naj na tem mestu izpostavimo vsaj Globasnico (*Globasnitz*) in Goro svete Heme (*Hemmaberg*), ki je s svojim starim imenom *Juna* dala ime celotni dolini pod njo.

Podjuna – največja ravan Celovške kotline med Karavankami in Dravo

Ko je govora o Celovski kotlini, je treba poudariti, da gre za največjo kotlino na območju celotnega alpskega loka. Nikjer drugje med Azurno obalo in Dunajem ne obstaja večje razmeroma uravnano območje z nižjimi nadmorskimi višinami, kot je to v jugovzhodnem delu avstrijske Koroške, kjer so naravne sile oblikovale jasen presledek med Južnimi apeniškimi Alpami s Karavankami na eni strani in Centralnimi Alpami s Krškimi Alpami (*Gurktaler Alpen*), Svinško planino (*Saualpe*) in Golico (*Koralpe*) na drugi. Območje s prevladujočo nadmorsko višino med 400 in 500 metrov je dokaj sklenjeno in jasno ločeno od gorskega sveta, ki ga obkroža in katerega vrhovi segajo nad 2000 metrov visoko. Edina prava vrzel Celovške kotline je prebojna dolina Drave med Strojno in Golico, kjer v Republiko Slovenijo doteka vsa voda avstrijske Koroške, Vzhodne Tirolske in nekaterih sosednjih pokrajin v Italiji, kakršni sta povirje Drave na Južnem Tirolskem in območje Trbiža.

Ugodne naravne razmere, prehodnost v sosednje dežele, pomembne prometne poti in naravna bogastva, kakršno je na primer železova ruda, so v Celovski kotlini že zelo zgodaj omogočili nastanek močnega poselitvenega jedra, ki je zgodovinsko središčni pomen

Pogled na del Podjune južno od Drave s Peco v ozadju. Foto: Primož Pipan.

Prostrano, skoraj povsem ravno polje v vzhodnem delu Podjune. Foto: Danny Krull, flickr.

dobilo z upravnimi sedeži znatno širšega območja na Gosposvetskem polju. Lastili so si jih Kelti, Rimljani, Slovenci in Nemci. Celovška kotlina je poleg doline reke Inn na Tirolskem še vedno najpomembnejše in najgosteje poseljeno območje znotraj avstrijskih Alp. V njej sta tudi Celovec in Beljak, dve od desetih največjih mest Avstrije.

Naravnogeografsko Celovška kotlina ni povsem homogeno območje, saj so njeni posamezni deli precej različni. V zahodnem delu jo namreč izrazito razčlenjujejo ostanki pleistocenskega ledeniškega delovanja. Morenski nanosi in za njimi ujeta velika ledeniška jezera, osamelci, ki presegajo nadmorsko višino 1000 metrov, denimo Štalenska gora (*Magdalensberg*), in konglomeratno hribovje Gure (*Satnitz*) so postali pomembni turistični cilji v neposredni bližini Celovca.

Vzhodno od tod se širi Podjuna (*Jauntal*), ki se od preostalih delov kotline precej razlikuje. Območje v obliki skoraj popolnega kvadrata je namreč skoraj povsem ravno in, z izjemo skrajnega zahodnega dela okrog Klopinskega jezera, brez osamelih vzpetin, ki bi ga kakorkoli notranje členila. Če nikjer drugje, potem lahko človek prav tu dobi vtis, da je v prostrani kotlini znotraj Alp (Melik 1963).

Podjuno na jugu omejujejo Karavanke, natančneje njihova severna veriga, ki jo sestavljata masiva Pece (Kordeževa glava, 2125 m) na vzhodu in Obirja (Ojstrc, 2139 m) na zahodu ter vmesna vrhova Ojstra (1577 m) in Topica (1649 m). Na njihovem vznožju, kjer je prehod v podjunsko ravnico zelo izrazit, so zrasla pomembna naselja, ki se od Bistrice pri Pliberku (*Feistritz ob Bleiburg*) prek Globasnice in Žitare vasi (*Sittersdorf*) vlečejo do Galicije (*Gallizien*). Slednja je že na točki, kjer se Podjuna stika s Spodnjim Rožem. Tu severozahodna meja Podjune preide na Dravo, kjer pa se podjunsko območje ne zaključuje, saj k njemu spada še del na levem bregu reke. Gre za tako imenovano Velikovoško čezdravje, območje med Dravo in južnim vznožjem Svinške planine, kjer sta osrednji naselji Velikovec (*Völkermarkt*) in Grebinj (*Griffen*). Ta del ima enake pokrajinske značilnosti kot ostala Podjuna, v bistvu ga je le Drava odrezala od "mattice". Na severovzhodu Podjuno zaključuje Šentpavelsko hribovje, ki jo razdvaja od spodnje Labotske doline (*Lavanttal*). Čeprav je hribovje razmeroma nizko in le nekaj vrhov presega 800 metrov, je pomembna ovira, ki jo prometnice premagujejo skozi predore (avtocestni predori med Grebinjem in Šentandražem v Labotski dolini (*Sankt Andrä*) in železniški predori; poleg obstoječega med Ledom (*Eis*) in Šentpavlovom v Labotski dolini (*Sankt Paul im Lavanttal*) na tako imenovani Goliški progi nastaja še en nov). Vzhodna meja Podjune ima dva dokaj različna dela. Severnega sestavlja hribovita Strojna (1065 m), na jugovzhodu pa je pomemben preval Holmec, prek katerega vodi pomembna prometna povezava v Mežiško dolino.

Uravnano dno Podjune je približno na nadmorski višini 500 metrov, kar dokazujejo tudi nadmorske višine večjih naselij: Pliberk (479 m), Dobrla vas (476 m), Žitara vas (500 m), Velikovec (462 m). Najnižja točka je struga reke Drave, ki se je na območju severne Podjune vrezala približno sto metrov globoko v ledeniške terase, kar se najbolje vidi z novega mostu pri Lipici (*Lippitzbach*). Poleg Drave sta v Podjuni le še dva pomembnejša vodotoka. Skozi Pliberk teče Bistrica (*Feistritz*), ki izvira na severnih pobočjih Pece, pri Galiciji pa se v Dravo izliva Bela (*Vellach*), ki je obenem najpomembnejši odtok iz severnih Karavank, čeprav, strogo geografsko gledano, izvira celo v Kamniško-Savinjskih Alpah, na območju Belske

kočne (*Vellacher Kotschna*) pod Mrzlo goro (2203 m). Se pa Podjuna ponaša s privlačnimi ledeniški jezeri, o katerih bo govora v nadaljevanju.

Jezerska pokrajina zahodne Podjune

Zahodno od črte, po kateri poteka cestna povezava Miklavčevo (*Miklauzhof*)–Velikovec, se značaj Podjune spremeni. Površje je tu bolj razgibano, iznad ravnice se dvigajo osamelih vrhovi, ki dosegajo nadmorsko višino okrog 700 metrov. Med njimi so nastale ledeniške globeli, ki jih je zapolnila voda in oblikovala znamenita podjunska jezera: Klopinsko jezero (*Klopeiner See*), Malo jezero (*Kleinsee*), Zblaško jezero (*Turnersee*) in Goslinjsko jezero (*Gösselsdorfer See*), ter nekatera mokrišča.

Jezeri so jedro turistične pokrajine, ki ima središče v letoviškem Klopincu. Poleti se njihova voda zaradi razmeroma majhne površine in skromne globine precej segreje, zato jezera privabljajo številne kopalce, domačinom pa omogočajo delovna mesta in dober zaslužek v turizmu. Številne nekoč značilno podeželske vasice so postale polne apartmajev, družinskih hotelov, kampov in druge turistične infrastrukture. Najznačilnejši primer tovrstnega razvoja je kraj Šentprimož ob Zblaškem jezeru (*Sankt Primus am Turnersee*).

Med podjunkskimi jezери je največje in najbolj obiskano Klopinsko jezero. Foto: Matej Gabrovec.

OPIS POTI

Postaja 1: Klopinj in Klopinjsko jezero

Zahodna Podjuna je na stiku različnih pokrajin in je hidrološko zelo zanimiva. Prav tam, kjer osrednjo podjunsko ravan zamenja bolj razgibano površje s posameznimi osamelci, se namreč zaključuje zožana dolina Drave, ki jo poznamo pod imenom Rož. Na drugi strani reke se strmo vzpenja skrajni vzhodni konglomeratni pomol Gur, ki ob severnem vznožju meji tako na iztek doline Krke kot tudi na bližnje Velikovško čezdravje. Reliefna stičnost se odraža tudi v vodni mreži. Drava se zahodno od Galicije preliva iz akumulacijskega jezera hidroelektrarne Šmarjeta (*Sankt Margarethen*) proti Velikovškemu zaježitvenemu jezeru (*Völkermarkter Stausee*) in vmes, na razdalji vsega štiri kilometre, prejme dva pomembna pritoka. Z jugovzhoda, torej iz Karavank, se vanjo izliva Bela, z leve pa priteče še veliko večja Krka (*Gurk*), ki se tudi sama le kakih deset kilometrov prej združi z Glineo (*Glan*). Gre torej za enega najpomembnejših sotočij avstrijske Koroške, ki ga dopolnjuje še prisotnost bližnjih podjunskih jezer.

Desni breg Drave na tem območju upravno sodi k občini Škocjan v Podjuni (*Sankt Kanzian am Klopeiner See*), ki obsega še precej manjših in večjih okoliških krajev, med njimi tudi turistični Klopinj. Ti kraji v preteklosti niso bili nič manj slovenski od ostale Podjune, vendar so se razmere v zadnjih desetletjih precej spremenile. Na eni strani je razlog za to iskati v turističnem razvoju in storitvah, ki so privabile številne nemško govoreče priseljence, na drugi pa moramo upoštevati dejstvo, da je ta del Podjune geografsko najbližji Celovcu in tako že spada v območje njegove suburbanizacije. To pomeni, da tod živi veliko tistih, ki se dnevno vozijo na delo v deželno glavno mesto. Po dobrih cestah in železnici je mogoče Celovec doseči v slabe pol ure.

Narodnostni položaj je razviden tudi na področju uveljavljanja vidne dvojezičnosti. Medtem ko so v vsej preostali Podjuni z redkimi izjemami uveljavljeni uradni dvojezični krajevni napisi, so kraji med Klopinjskim jezerom, Dobrlo vasjo in Dravo brez njih, ker ne dosegajo zahtevanega 17,5-odstotnega deleža slovensko govorečega prebivalstva. Izjema je le vas Horce pri Škocjanu (*Horzach*).

Klopinjsko jezero je med vsemi jezери v Podjuni največje, a se po velikosti ne more meriti z bolj znanimi koroškimi jezeri v zahodnem delu Celovške kotline. Površina njegove vodne gladine na nadmorski višini 446 m je 1,1 km². Je pa jezero presenetljivo globoko, saj na najgloblji točki doseže 48 m. Klopinjsko jezero je skupaj z bližnjim Malim jezerom ostanek nekdanjega večjega ledeniškega jezera, ki je zapolnjevalo tudi zdaj že kopno območje severovzhodno od tod, v smeri Sinče vasi (*Kühnsdorf*). Domnevajo, da je v to veliko jezero pritekala karavanska Bela, ki je pozneje spremenila tok in se že prej usmerila v Dravo. Razdalja med severozahodno obalo Klopinjskega jezera in Dravo je le dobra dva kilometra, gladina slednje pa je nekaj pod 400 m nad morjem, pri čemer je treba upoštevati še dejstvo, da je reka tu zajezena in je bila pred izgradnjo hidroelektrarne pri Velikovcu njena gladina še nižja (medmrežje 1).

Klopinsko jezero. Foto: flickr.

Turistično najbolj razviti sta severna in zahodna obala Klopinskega jezera. Foto: Matej Gabrovec.

Postaja 2: Dobrla vas

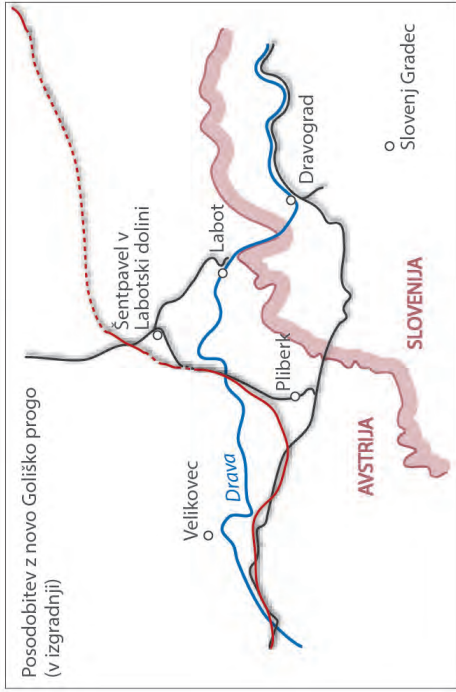
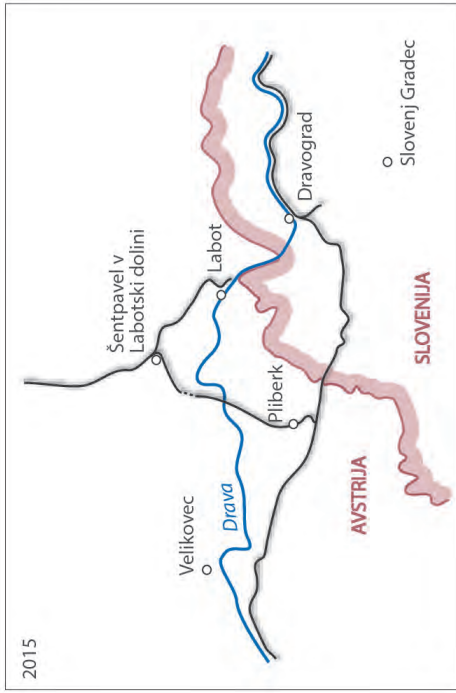
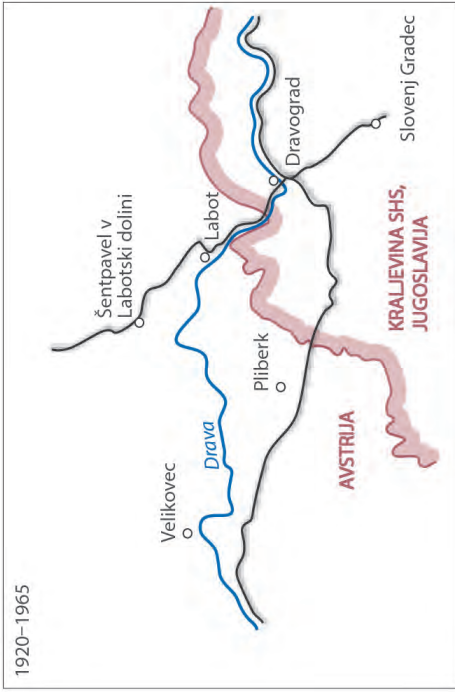
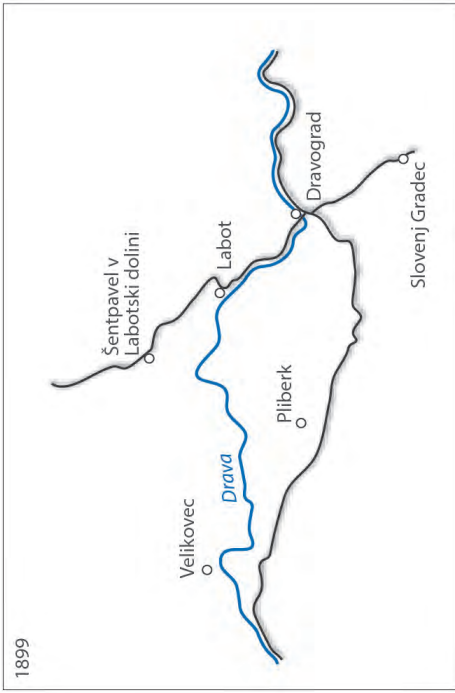
Podjuna ima tri središnja naselja, ki so se skozi zgodovino razvijala zaradi različnih razlogov in ob tem izoblikovala različne funkcije. Na skrajnem vzhodnem robu ravnine, ob vznožju Strojne, stoji Pliberk, ki je zrasel predvsem kot središče rudarskega izkoriščanja svinčeve in cinkove rude pod bližnjo Peco, o čemer priča tudi njegovo ime. V sodobnosti ima vlogo pomembnega obmejnega naselja in kulturnega središča slovenske manjšine v Podjuni. Ob tem njegova vloga železniškega križišča zamira. Železniške povezave z bližnjo Slovenijo so zelo omejene, hkrati pa se od Celovca proti Gradcu in Dunaju gradi nova sodobna proga, ki bo Pliberk zaobšla.

Železniška proga s pomembno postajo in predmestna vloga Velikovca sta botrovali razvoju Sinče vasi. Ta je zrastle v severnem delu Podjune, tik nad desnim bregom Drave, in je živahnejši antipod stagnirajočemu Velikovcu na nasprotnem bregu reke.

Tu je še Dobrla vas (*Eberndorf*), ki stoji v osrčju Podjune, prav tam, kjer se njen vzhodni, ravninski del stika z gričevnatim zahodnim, prepletenim z jezeri. Dobrla vas je tudi pomembno cestno križišče. Skoznjo namreč potekata tako glavna prometnica od Velikovca proti Železni Kapli in naprej proti Gorenjski, kot tudi pomembna cesta, ki Celovec povezuje s Pliberkom in Mežiško dolino. Zgodovinsko gledano je Dobrla vas veljala za slovensko središče Podjune, v nasprotju s Pliberkom, ki je dolgo imel prevladujoč nemški značaj. Še vedno je trdno jedro dvojezične občine, ki ima okrog 6000 prebivalcev, vanjo pa spada tudi

Stavba nekdanjega samostana v Dobrli vasi. Foto: flickr.

Razvoj železniškega omrežja na območju vzhodne Koroške.

bližnja Sinča vas, ki uradno ni dvojezična. Poleg dvojezičnega šolstva, vidne dvojezičnosti in dejavnih slovenskih kulturnih društev velja izpostaviti zelo uspešno podjetniško dejavnost slovenske skupnosti, po kateri Dobrla vas že dolgo slovi.

Naselje je nedvomno vredno obiska in ogleda, saj se v zadnjem obdobju tudi turistično razvija, kar se kaže v zelo lepo urejenem trškem jedru, ki se ponaša predvsem z nekdanjim samostanom in cerkvijo. Tu se je namreč tudi začel razvoj kraja, ki je bil v zgodovinskih virih prvič omenjen sredi 12. stoletja. Oglejski patriarhi so tu ustanovili pomemben samostan in v ta namen na severnem robu središča vasi zgradili mogočno, skoraj grajsko poslopje. Za časa reformacije v 16. stoletju so samostansko dejavnost razpustili, pozneje pa so jo obudili jezuiti. Dokončno je bila opuščena z reformami cesarja Jožefa II. konec 18. stoletja, ko je bil tukajšnji samostan priključen benediktinski opatiji v Šentpavlu v Labotski dolini.

Lepo obnovljena in urejena stavba obsega štiri trakte, ki obdajajo slikovito notranje dvorišče z arkadami. Zdaj, ko samostan že dolgo ni več aktiven, ima v njem sedež občina Dobrla vas, posamezni prostori pa so namenjeni tudi kulturni in muzejski dejavnosti. Osrednje dvorišče je priljubljen kraj številnih prireditev, ki jih tu organizirajo prek celega leta. Med osrednjo stavbo in glavnim vhodom v nekdanji samostan stoji velika župnijska cerkev Marijinega vnebovzeta, ki je znana predvsem po tem, da je njen prezbitrij od ladje dvignjen za dvanajst stopnic, pod njim pa je kriptna, ki je, poleg tiste v krški cerkvi, največja na Koroškem. V času našega obiska nam je cerkev predstavil domači duhovnik, ki je pohvalil živahno slovensko posvetno in katoliško dejavnost v Dobrli vasi, kar vzbuja precejšen optimizem za prihodnost.

Postaja 3: Gora svete Heme

Kar je Štalenska gora za Gosposvetsko polje, to je Gora svete Heme za Podjuno. V obeh primerih govorimo o zgodovinskem razvoju v smislu prvotne poselitve na vrhu vzpetine in poznejši preselitvi prebivalcev v naselbino ob vznožju. Gora svete Heme ima več imen. Na nekaterih slovenskih zemljevidih najdemo tudi zapis Junska gora, Nemci pa ji pravijo Hemmaberg. Gre za vzpetino z nadmorsko višino 842 m, ki se strmo dviga nad južnim robom Podjune in geografsko že pripada Karavankam oziroma širšemu masivu Pece, h kateremu prištevamo celotno karavanško verigo med Podjuno na severu, dolino Bele na zahodu, Mežiško dolino na vzhodu in Olševo oziroma črto Remšnik (*Remschenig*)–Koprivna na jugu. Na vzhodu tega pogorja je prostrani vršni greben Pece z vrhovi Kordeževa glava (2125 m), Končnikov vrh (2109 m) in Bistriška špica (2113 m), zahodno od ceste, ki iz Globasnice vodi v Železno Kaplo, pa sta še pomembna vrhova Topica (1649 m) in Ojstra (1577 m). Gora svete Heme je pravzaprav skrajni severni izrastek Topice, ki se strmo prelamlja v tristo metrov nižje ležečo podjunsko ravnino.

Arheologi, ki so v drugi polovici 20. stoletja izkopavali na njenem vrhu, domnevajo, da so območje že v 3. stoletju pr. n. št. poselili Kelti. Tu so vzdrževali naselje, ki po pomenu ni veliko zaostajalo za tistim na Štalenski gori in je prav tako imelo pomembno vlogo kulturnega središča, najbrž vezanega na izvir pitne vode v jami tik pod najvišjo točko, ki se danes

Cerkev svete Eme ali Heme na vrhu arheološko pomembne Gore svete Heme. Foto: flickr.

imenuje Rozalijina votlina (*Rosaliengrotte*). Na gori so častili boginjo Jueno, kar je navsezadnje botrovalo poimenovanju celotne pokrajine pod goro, tako slovenskemu imenu Podjuna kot nemškemu Jauntal.

S prihodom Rimljanov v 1. stoletju naj bi se naselje z vrha preselilo na vznožje, nekako tja, kjer zdaj stoji vas Podjuna (*Jaunstein*), a so se njegovi prebivalci v času vpadov ljudstev z vzhoda, med katerimi so bili tudi Slovani, vrnili v zavetje na ovršju vzpetine. V tem obdobju so bile zgrajene tudi starokrščanske cerkve, katerih temelje so arheologi našli na vršni uravnavi. Gre za kar štiri cerkvene stavbe, poleg katerih so še manjše kapele z grobovi pomembnežev, krstilnice ter nekakšni nastanitveni prostori, namenjeni takratnim romarjem. Le nekaj metrov stran je bila na začetku 10. stoletja sezidana še predhodnica zdajšnje Emine cerkve na najvišji točki.

Posebej zanimivo je, da so v zgodnji krščanski dobi na tako majhnem prostoru zgradili toliko verskih objektov, ki naj bi služili celo vernikom, pripadnikom različnih ločin. Zgodovinarji namreč pravijo, da se je na Gori svete Heme uveljavilo tudi arijanstvo, katerega pripadniki so bili gotski priseljenci (medmrežje 2).

Vršni del gore je bil razglašen za arheološki muzej na prostem. Izkopani ostanki so obiskovalcu zanimivo in poučno predstavljeni s pojasnjevalnimi tablami. Na vsak način pa se je na Goro svete Heme vredno povzpeti tudi zaradi čudovitega razgleda na Podjuno, Karavanke ter Svinjo in Golico na severu.

Določene najdbe z arheološke lokalitete na gori pa si lahko ogledamo tudi v muzeju v

Globasnici na njenem vzhodnem vznožju. Vas, ki je središče občine z izrazito slovenskim značajem, je že dolgo eno od jeder slovenske kulturne dejavnosti na Koroškem. Nastala je na vršaju istoimenskega potoka (*Globasnitzbach*), ki izpod zahodnega dela Pece priteka skozi globoko vrezano dolino oziroma globačo. To je najbrž botrovalo imenu vasi, čeprav nekateri zagovarjajo tezo o imenski navezavi na tamkajšnjo še vedno zelo živo tradicijo izdelovanja klobas.

Celotna občina Globasnica ima približno 1600 prebivalcev, ki živijo v naseljih Globasnica, Podjuna, Mala vas (*Kleindorf*), Podroje (*Podrain*), Šteben (*St. Stefan*), Slovenje (*Slovenjach*), Strpna vas (*Traundorf*), Čepiče (*Tschepitschach*), Podgora (*Unterbergen*) in Večna vas (*Wackendorf*). Prav vsa so označena z dvojezičnimi krajevnimi tablam.

Postaja 4: Pliberk

Ko se iz Mežiške doline pripeljemo prek nekdanjega mednarodnega mejnega prehoda Holmec, sta prva kraja onkraj meje Spodnje Libuče (*Unter Loibach*) in Drveša vas (*Ebersdorf*), ki pa se že neposredno stika s središčem vzhodnega dela Podjune Pliberkom (*Bleiburg*). Mesto z okoliškimi kraji, ki sestavljajo istoimensko občino, šteje okrog 4000 prebivalcev. Stoji na nadmorski višini 479 m in je v smeri sever–jug razpotegnjeno ob cesti in železnici, ki vodita proti Grebinju oziroma Labotski dolini. Na zahodni strani se dviga osamelec Libič (*Libitschberg*, 630 m), na vzhodu pa se vzpenjajo gozdnata pobočja mejnega hribovja Strojna z razloženimi vasi Borovje (*Woroujach*), Šmarjeta (*Sankt Margareten*) in Komelj (*Kömmel*), ki jim sledi avstrijsko-slovenska državna meja in so nadaljevanje hribovskih naselij na območju Šentanela severozahodno nad Prevaljami.

Zgodovinsko gledano se je Pliberk razvil predvsem kot središče rudarjenja pod bližnjo Peco. Večstoletno izkopavanje svinčeve in cinkove rude je dolgo zagotavljalo gospodarski razvoj velikemu delu Koroške in širšega območja. Pomen rudnikov je bil tolikšen, da je po 1. svetovni vojni prispeval celo k neposredni priključitvi sosednje Mežiške doline h Kraljevini SHS. Od devetdesetih let prejšnjega stoletja so rudniki zaprti. Majhen del od skupno več kot 800 km izkopanih rovov je namenjen turističnemu ogledu.

Pliberk je bil dolgo pomembno upravno središče vzhodnega dela zgodovinske dežele Koroške, o čemer priča tudi mogočen grad v zasebni lasti, postavljen na pobočju nad starim trškim jedrom. Močno je bila razvita tudi obrt, osredotočena v pritličnih delih meščanskih hiš, ki si jih lahko ogledamo, če se sprehodimo po Glavnem trgu (*Hauptplatz*) s kužnim znamenjem. Trg se od vznožja gradu na vzhodu zložno spušča proti mostu čez Bistrico na zahodu (Kralj 2010–2011).

Preteklost – tako tista malo bolj oddaljena kot bližnja – v Pliberku ni imela najbolj prijaznega obraza. Ob koncu 2. svetovne vojne se je tako na obrobju mesta dogodila ena od odmevnih tragedij, povezanih s povojnimi obračunavanji, v katera so bili vpleteni zahodni zavezniki, partizanska vojska, sodelavci okupatorja in civilisti. Podobno kot na Vetrinjskem polju (*Viktringer Feld*) je tudi pri Pliberku prišlo do masovne predaje, v tem primeru večinoma hrvaških sodelavcev nemških okupacijskih sil iz takratne Neodvisne države Hrvaške. Predali

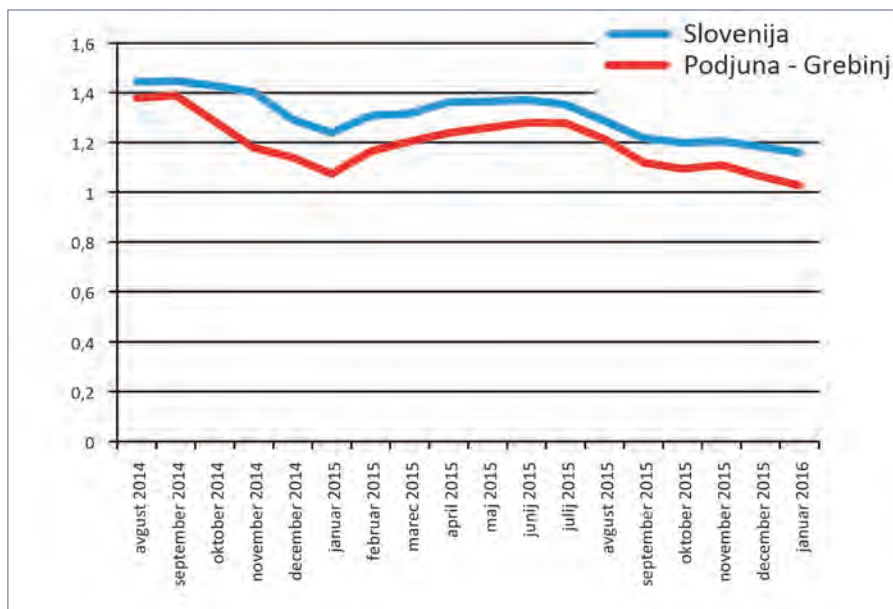

Večerni, praznično okrašeni Pliberk. Foto: Danny Krull, flickr.

so se partizanski vojski in nastajajočim jugoslovanskim oblastem. Predaji so sledili pravno nedopustni množični poboji na več lokacijah vzhodne Koroške. Po razpadu Jugoslavije je država Hrvaška ob cesti od Pliberka proti Sloveniji postavila spominsko obeležje, kjer vsako leto ob obletnici tragičnih dogodkov prirejajo komemoracije. "Bleiburška tragedija", kot povojne dogodke imenujejo na Hrvaškem, pa se žal prepogosto zlorablja za obujanje ikonografije in idej ustaštva, kar je prav tako kot sami poboji nedopustno.

Pred sprejetjem kompromisne rešitve glede dvojezičnih krajevnih oznak je Pliberk "zaslovel" tudi po nestrpnosti do slovenske navzočnosti v kraju, ki se je odražala v najrazličnejših načinih izigravanja predvidene uveljavitve vidne dvojezičnosti. Pri tem je imel osrednjo vlogo nekdanji koroški deželni glavar in dolgoletni voditelj Avstrijske svobodnjaške stranke Jörg Haider. V prisotnosti medijev je večkrat prav v Pliberku poskrbel za nameščanje malih tablic s slovenskim imenom kraja pod velike z nemškim imenom, za nekajmetrsko premikanje krajevnih tabel ter posledično izmikanje odločbam avstrijskega Ustavnega sodišča in podobno.

Po Haiderjevi smrti leta 2008 in vstopu Slovenije v Evropsko unijo se je medetično vzdušje v mestu precej spremenilo. Močno se pozna opustitev nadzora na državni meji s Slovenijo. Tako v zadnjih letih ne cvetita več samo nekdanj značilni nakupovalni turizem in nakupovanje cenejših pogonskih goriv v Avstriji, ampak prihaja tudi do vse večjih čezmejnih migracij ljudi iz Slovenije v Podjuno. Na eni strani je govora o dnevnikih migrantih, ki se množično zaposlujejo v tukajšnji industriji. Najbolj izpostavljen tovrstni primer je nemška

Primerjava gibanja cen neosvinčenega 95-oktanskega bencina v Sloveniji in Podjuni med avgustom 2014 in januarjem 2016.

tovarna *Mahle* v Šmihelu pri Pliberku (*Sankt Michael ob Bleiburg*), ki zagotavlja kruh mnogim slovenskim kvalificiranim delavcem kovinarske stroke. Na drugi strani se na območje Pliberka precej državljanov Slovenije tudi stalno priseljuje, pri čemer so glavni vzgibi za ta korak v primerjavi z matično državo ugodnejši pogoji tako gradnje kot nakupa hiš.

V Pliberku imata zelo vidno in pozitivno vlogo kulturna in športna dejavnost slovenskega dela prebivalstva. Med obiskom Ljubljanskega geografskega društva nas je sprejel Milan Piko, predsednik tamkajšnjega slovenskega kulturnega društva in poslovodja Kulturnega doma, ki nam je predstavil društvene dejavnosti in nas popeljal na ogled mestnega središča. Slovenski Kulturni dom je bil z ogromno prostovoljnega dela in finančno pomočjo Republike Slovenije zgrajen v devetdesetih letih 20. stoletja. Kmalu je postal eno glavnih središč dejavnosti slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem. Prostore v njem uporabljajo predstavniki tako kulturnih kot športnih društev. V dveh dvoranah je skupno skoraj 500 sedežev, v sosednji športni dvorani pa je prostora za 400 obiskovalcev prirediteljev. Prek celega leta v Kulturnem domu organizirajo številne kulturne dogodke, medtem ko športno dejavnost v zadnjem času najvidneje in v avstrijskem merilu zelo uspešno zastopa odbojkarški klub Dob (*Aich*) (medmrežje 3, 4 in 5).

Kljub vsem uspehom pa Milan Piko ostaja dokaj kritičen do politične organiziranosti Slovencev v Avstriji in zagovarja mnenje, da bi bilo treba zastarel koncept delovanja posodobiti in se tako uspešneje soočiti ne le z izzivi vključevanja manjšine v življenje celotne skupnosti, ampak tudi s potrebami, ki jih imajo sodobne generacije Korošcev. Prepričan je,

da se je za jezikovno, kulturno in drugo enakopravnost treba boriti na sodobnejše načine, ne zgolj z že dolgo izpostavljenim prizadevanjem za uveljavitev vidne dvojezičnosti, ki ga simbolizirajo razvpiti krajevni napisi (Piko 2015).

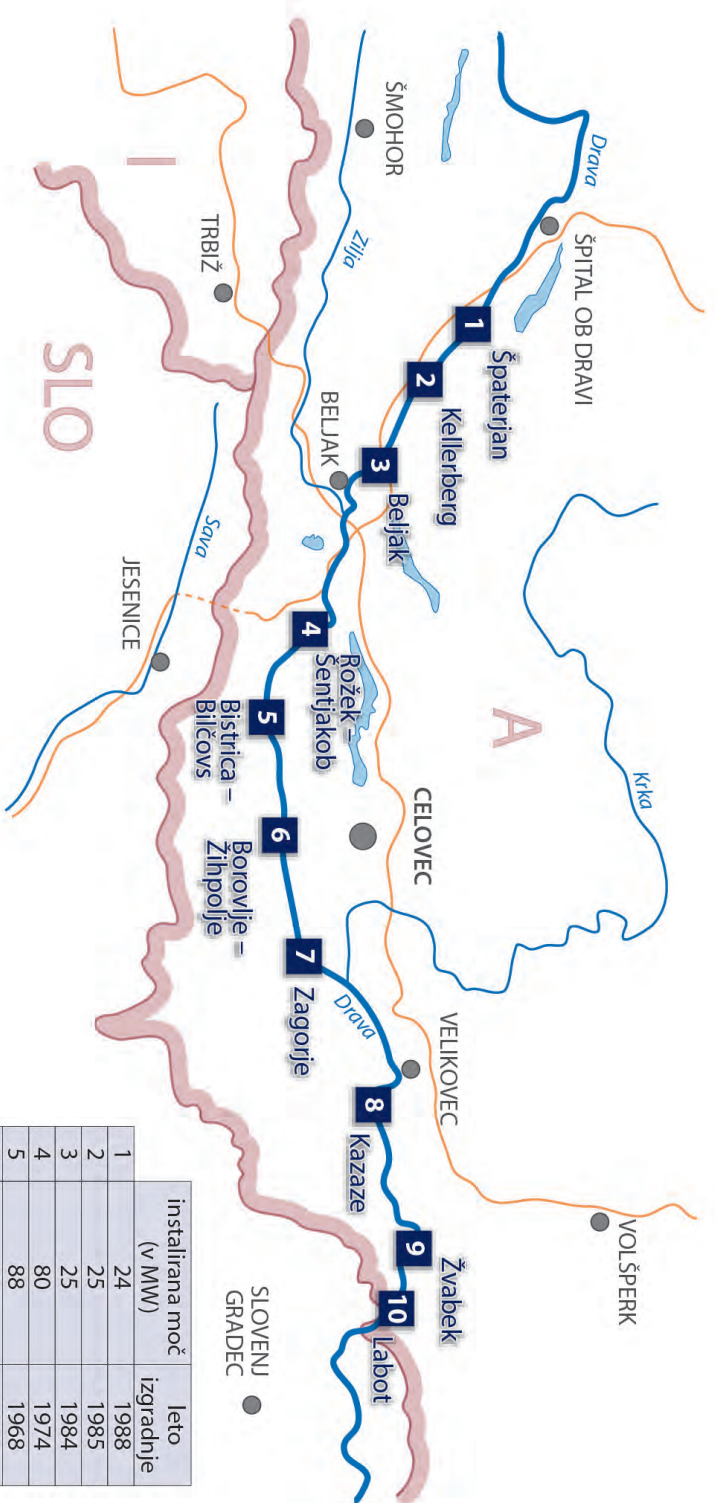
Postaja 5: Drava

Preden reka Drava zapusti Celovško kotlino in odteče v prebojno dolino med Pohorjem in Kozjakom v Sloveniji, se njena struga globoko zaje v rečne terase na severnem obrobju Podjune. Na določenih mestih je rečna gladina skoraj sto metrov nižje od okolice, pa čeprav je tu Drava zajezena za potrebe hidroelektrarn Kazaze (*Edling*), Žvabek (*Schwabegg*) in Labot (*Lavamünd*). Turbine v Žvabeku so pognali že med 2. svetovno vojno, leta 1943, šest let pozneje je začela delovati elektrarna v Labotu. Elektrarna Kazaze, ki je z inštalirano močjo 87 MW največja med njimi, je bila zgrajena precej pozneje, leta 1962. Za njenim jezom je nastalo Velikovoško zajezitveno jezero, ki je največje med vsemi tovrstnimi jezeri na avstrijskem delu Drave.

Globoko vrezana dravska struga na območju med Velikovcem in Dravogradom je tudi precejšnja prometna ovira. Leta 1965 so med krajema Dob (*Aich*) in Led zgradili mogočni most na podjunski železnici, s katero se je Avstrija izognila prej nujnemu prehodu vlakov prek jugoslovanskega ozemlja. Most je dolg 430 in visok 86 metrov. Zgolj nekaj kilometrov

Zajezena Drava pri Bistrici v Rožu. Foto: flickr.

in stalirana moč (v MW)	leto izgradnje
1	24
2	25
3	25
4	80
5	88
6	75
7	90
8	87
9	79
10	28

Vir podatkov: www.verbund.com, www.oesterreichsenergie.at

Veriga hidroelektrarn na avstrijskem delu Drave.

Most čez Dravo v Podjuni. Foto: flickr.

gorvodno, ob sotočju Drave z levim pritokom Golovico (*Wolfnitzbach*) izpod Svinške planine, je star cestni most pri Lipici, prek katerega poteka povezava med Grebinjem in Pliberkom. Ta most je bil večkrat na udaru poplav, saj je bil zgrajen zelo nizko nad gladino reke. Leta 2005 so tik nad starim mostom zgradili sodobnejšega, prek katerega je precej olajšana pot iz Podjune do avtoceste A2 pri Grebinju. Ta povezava ni pomembna samo za prebivalce Pliberka in okoliških naselij, ampak je zaenkrat tudi najbolj neposredna navezava na avtocestno omrežje za prebivalce Mežiške doline v Sloveniji. Novi betonski most je dolg 455 in visok 96 metrov, na njem pa sta poleg cestišča še pasova za pešce in kolesarje. Med ljudmi precejšnja polemiko povzroča njegovo poimenovanje po pokojnem koroškem deželnem glavarju Jörgu Haiderju.

Literatura in viri:

- Kralj, D. 2010–2011: Zamejska potovnica od Milj do Monoštra. Delo, feljton.
 Medmrežje 1: http://www.kis.ktn.gv.at/166944_DE-Kaerntner_Seen-Klopeiner_See, 7. 11. 2015.
 Medmrežje 2: http://austria-forum.org/af/Heimatlexikon/Hemmaberg_und_Rosaliengrotte, 8. 11. 2015.

Medmrežje 3: <http://novice.at/2015/11/06/slovenske-strukture-so-misljena-s-tem-tudi-drustva/>, 8. 11. 2015.

Medmrežje 4: <http://www.kulturnidom.at/>, 8. 11. 2015.

Medmrežje 5: <http://svsd.rtvsllo.si/svsd/avstrija/balkan-strasse-spodbuda-za-izgradnjo-kulturnega-doma-pliberk/382837>, 8. 11. 2015.

Medmrežje 6: <http://www.spritvergleich.at/archiv>, 10. 11. 2015.

Melik, A. 1963: Slovenija: geografski opis, splošni del. Slovenska matica, Ljubljana, 617 str.

Piko Milan 2015: ustni vir. Pliberk, 12. 9. 2015.

LABOTSKA DOLINA

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

Ekскурzija je bila izvedena 11. aprila 2015.

Potek poti: Ljubljana – Slovenj Gradec – Labot – Šentpavel v Labotski dolini – Šentandraž v Labotski dolini – Volšperk – Sveti Lenart v Labotu – Celovec – Ljubljana

Postaje: 1. Labot
2. Šentpavel v Labotski dolini
3. Mitterpichling
4. Šentandraž v Labotski dolini
5. Volšperk
6. Sveti Lenart v Labotu

Uvod

Labotska dolina (*Lavanttal*) se razprostira na skrajnem vzhodu dežele Koroške. Na severu in vzhodu meji s Štajersko, na jugovzhodu se zaključuje z reko Dravo in državno mejo s Slovenijo. V smeri osrčja Koroške se dvigata visoko pogorje Svinška planina (*Saualpe*) in Šentpavelsko hribovje, ki jo izrazito razdvajata od Celovške kotline oziroma Podjune na zahodu. Zaradi zapsanega ni presenetljivo, da je Labotska dolina svojstven svet, ki se po svojih naravnogeografskih, predvsem podnebnih, pa tudi zgodovinskih, narodnostnih in prometno-gravitacijskih značilnostih precej razlikuje od ostalih delov Koroške.

Nikjer drugje na Koroškem namreč ne bomo videli vinogradov in nasadov špargljev, nikjer ne bomo uživali v višjih povprečnih letnih temperaturah zraka. Izrazito proti jugu odprta dolina se namreč ponaša s precej več urami letnega sončnega obsevanja kot njeno sosedstvo, ki ga od tu lahko dosežemo po prometnicah prek prelazov Klippitztörl (dolina Krke), Obdacher Sattel (dolina Mure) in Packsattel (Graška kotlina). K ugodnim podnebnim razmeram precej pripomore tudi njena širina. Veliko drugih dolin v Centralnih Alpah je

1 postaja

pot

Vir podatkov:
DEM (ESRI), 2016.
DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

0 2 4 6 8 km

namreč ozko zarezanih med obdajajoča pogorja, tu pa so prehodi v pobočja Golice (*Koralpe*) in Svinške planine precej zložnejši.

Vse to se zrcali v nekakšnem statusu "koroškega raja", ki so si ga tukajšnji kraji omislili predvsem za turistično trženje. Veliko obiskovalcev, ki se skozi Labotsko dolino pripeljejo po južni avtocesti od Dunaja proti Italiji ali v obratni smeri, si nad bregovi Labotnice (*Lavant*) ne privoščijo zgolj smučanja ali pohajkovanja po širokih slemenih okoliških vrhov, ampak se posvečajo tudi odkrivanju dolinskega dna s kolesom, obišejo zdraviliške kraje ali si ogledajo bogato kulturnozgodovinsko dediščino Šentpavla v Labotski dolini (*Sankt Paul im Lavanttal*), Šentandraža v Labotski dolini (*Sankt Andrä*), Volšperka (*Wolfsberg*) in slikovitih vasic okrog njih. V Šentpavlu turiste privlači predvsem stara benediktinska opatija z bogato knjižnico, ki se je oprijel vzdevek "koroška zakladnica".

Večstoletna pripadnost Labotske doline salzburški nadškofiji in nadškofiji iz bavarskega Bamberga je vzpostavila temelje za razvoj cerkvenoupravnega središča v Šentandražu, ki je kot takšno dolgo širilo vpliv po precejšnjem območju Koroške in tudi po krajih južne Štajerske. Zaradi tega ima Labotska dolina velik zgodovinski pomen tudi za Slovenijo, čeprav se kraji ob Labotnici tudi v tem pogledu razlikujejo od Celovške kotline. Slovensko-nemška narodnostna meja je bila tu že zgodaj potisnjena daleč proti jugu, kjer se ob reki Dravi skoraj v celoti ujema z zdajšnjo državno mejo. Najbrž je prav to bistveni razlog, da je na južni strani Karavank za ta del Koroške precej manjše zanimanje. Lahko bi celo rekli, da je Labotska dolina, z izjemo omenjanja prenosa sedeža nekdanje lavantinske škofije od tu v Maribor, v slovenski publicistiki precej zanemarjena. Naj ta ekskurzija vsaj delno pripomore k temu, da jo bomo Slovencem malo bolj približali. Najbližje sosedstvo je vsekakor vredno dobro poznati, sploh kadar nam to ponuja še precej več od nesporno uživaškega smučanja na "Koralpah".

Med Štajersko in Dravo, med Svinško planino in Golico

Labotska dolina je poimenovana po reki Labotnici, ki izvira na štajerski strani deželne meje, v Seetalskih Alpah, natančneje pod goro Zirbitzkogel (2396 m). Severna naravnogeografska meja doline je prelaz Obdacher Sattel (954 m), vendar upravno dolini ob zgornjem toku Mure na avstrijskem Štajerskem (okrožje Judenburg) pripada tudi manjše območje na njegovi južni, labotski strani. Labotnica se kmalu usmeri proti jugu in mimo krajev Sveti Lenart v Labotu (*Bad Sankt Leonhard im Lavanttal*), Volšperk, Šentandraž v Labotski dolini in Šentpavel v Labotski dolini teče do Labota (*Lavamünd*), kjer se po 64 kilometrov dolgem toku izliva v Dravo (medmrežje 1).

Labotsko dolino lahko skladno z izmenjevanjem širših in ožjih dolinskih odsekov razdelimo na tri dele. Zgornji del med pogorjem Packalpe na vzhodu ter Svinško planino in Seetalskimi Alpami na zahodu se razprostira od povirja Labotnice do soteske Twimberg. Je nekoliko ožji, nekoč je bil znan po rudarstvu (zlato, srebro in železova ruda), zdaj pa po izvirih mineralnih voda, o katerih priča značilen pridevek "Bad" v nemškem imenu največjega naselja na tem območju Sankt Leonhard.

Panorama Labota na stičišču Labotske in Dravske doline. Foto: Danny Krull, flickr.

Pri Volšperku se začne srednji del Labotske doline, za katerega so značilni najširše dolinsko dno, razgibano z nizkimi vzpetinami, najgostejša poseljenost in najintenzivnejša kmetijska raba tal. Ugodne podnebne razmere z dokaj majhno letno količino padavin (okrog 800 mm), dolgotrajno osončenostjo in višjimi temperaturami v termalnem pasu na blagih pobočjih, nad pasom dolinskega toplotnega obrata, omogočajo intenzivno sadjarstvo, gojenje špargljev in v majhnem obsegu celo vinogradništvo (medmrežje 1). Znani so predvsem nasadi jablan, tako novejši kot tudi starejše zasaditve posameznih dreves na območju Šentpavla in stranske doline Gradnice (*Granitztal*). Ti kraji so prepredeni s tako imenovano "Cesto mošta", ob kateri številni zasebniki ponujajo na pokušino sokove, mošt in druge domače dobrote.

Pod Šentpavлом, kjer je spodnji del doline, se ta spet nekoliko zoži. Do sotočja z Dravo je Labotnica ujeta med Šentpavelsko hribovje na zahodu in Golico na vzhodu. Občina Labot ob meji s Slovenijo tako kot ostale labotske občine upravno spada v okraj Volšperk, naravnogeografsko pa je bolj navezana na Dravsko dolino, ki se nekaj kilometrov zahodneje odpre v prostrano Podjuno.

Celotna Labotska dolina je na območju Centralnih Alp, ki se edino v tem delu nadaljujejo tudi na slovensko državno ozemlje, kjer se vzpenjajo Pohorje, Kozjak in Strojna. Geološko se ta pogorja bistveno razlikujejo od južneje ležečih, prevladujoče apneniških Karavank. Zgrajena so iz paleozojskih metamorfnih kamnin, med katerimi na območju Labotske doline prevladujejo gnajs, skrilavci in blestnik. Na območju Svinške planine se pojavlja

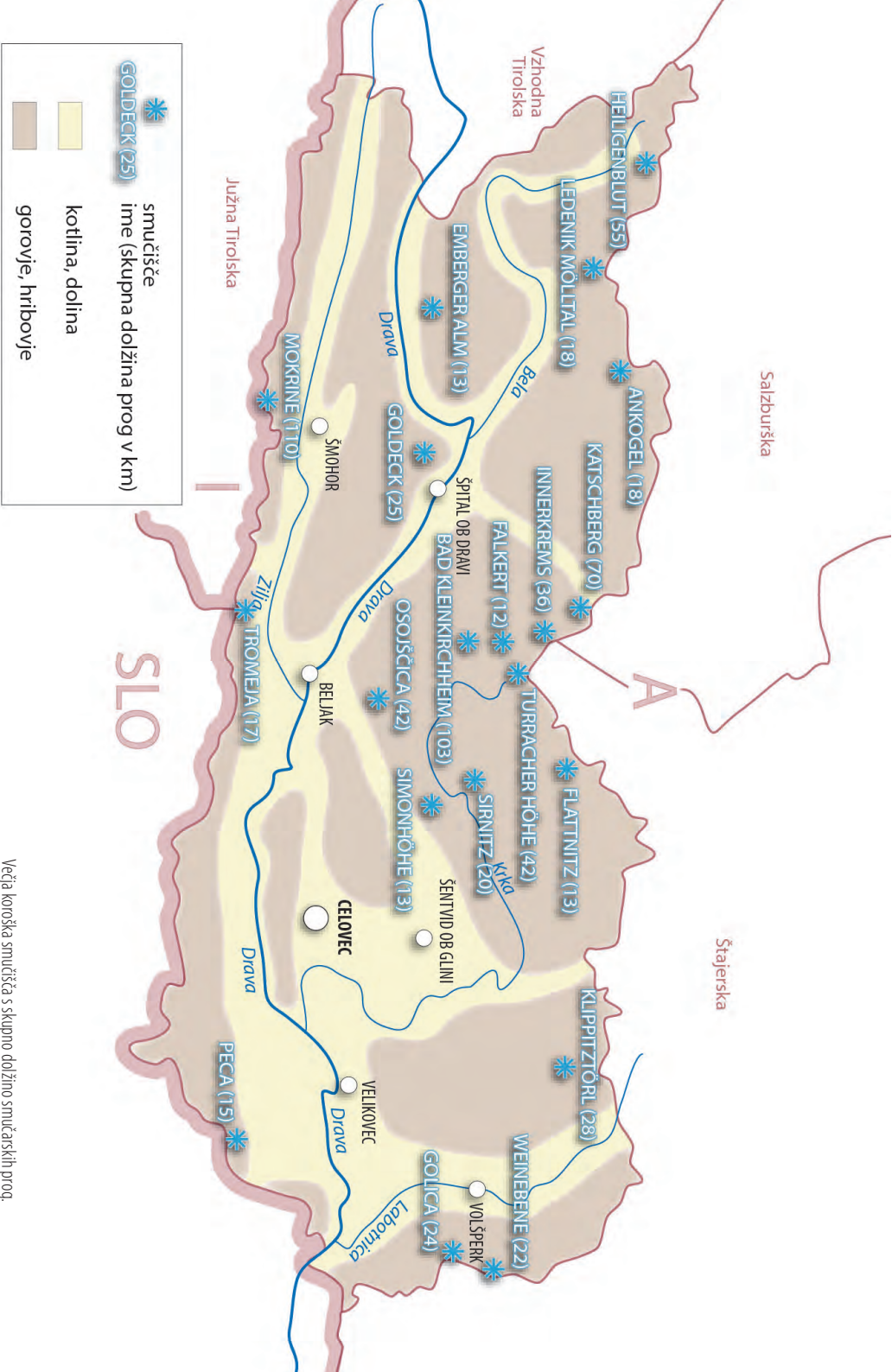

Na pobočju visoko nad dnom Labotske doline. Foto: flickr.

flit, na nasproti ležeči Golici pa najdemo tudi marmor, ki so ga nekoč tu lomili že Rimljani. Povsem drugačno kamninsko sestavo ima dolinsko dno, ki ga zapolnjujejo odkladnine, v katere je Labotnica urezala značilne terase. Pobočja Svinške planine so položna in primerna za poselitev v obliki naselij z majhnimi gručastimi jedri in številnimi okoliškimi samotnimi domačijami z zemljišči v celkih. Pobočja Golice na vzhodni strani doline so bolj strma in zato večinoma prekrita z gozdovi. Nad gozdno mejo segajo le vršni predeli, kar je pogorju dalo njegovo slovensko ime.

Medtem ko so naselja v dolini na najnižjih nadmorskih višinah Koroške (na primer Labot 348 m in Volšperk 460 m), vrhovi pogorij nad njo presegajo 2000 metrov. Golica na vzhodu se razprostira med avstrijsko-slovensko mejo na jugu in prelazom Packsattel na severu. Po njenih zaobljenih vrhovih poteka deželna meja med Koroško in Štajersko. Je priljubljen cilj pohodnikov, gorskih kolesarjev in smučarjev, ki sta jim na razpolago dve smučišči nad Volšperkom. Najvišji vrh Golice je Großer Speikkogel (2140 m). Zahodno nad dolino se vzpenja Svinška planina, katere slovensko ime se navezuje na nekdanje rudnike svinca, čeprav je tam tudi pomembno nahajališče železove rude. Kraj Hüttenberg zahodno od Svinške planine je bil kot rudnik železa znan že v keltskem obdobju. Dandanes je tudi Svinška planina športno-turistično priljubljena, prepredena z daljinskimi pohodniškimi potmi in s smučiščem Klippitztörl. Njen najvišji vrh je Ladinger Spitz (2079 m), ki mu Slovenci pravimo Velika Svinja ali Veliki vrh.

Na severu Labotsko dolino omejujejo Seetalske Alpe in Packalpe, sestavna dela bolj

Salzburška

Štajerska

SLO

- **smučišče**
ime (skupna dolžina prog v km)
- **kotlina, dolina**
- **gorovje, hribovje**

Vir podatkov: <http://www.bergfex.at/kaernten/>

Večja karavska smučišča s skupno dolžino smučarskih prog.

prostranega pogorja Gleinalpe v kolenu med zgornjim in spodnjim tokom Mure. Obe naravno izjemno privlačni pogorji sta po svojih naravogeografskih značilnostih podobni Svinški planini in Golici. Na štajerski strani deželne meje je tudi Naravni park Zirbitzkogel-Grebenzen (*Naturpark Zirbitzkogel-Grebenzen*) s številnimi ledeniški jezeri pod goro Zirbitzkogel, ki je s 2396 m nadmorske višine najvišja točka širšega območja Labotske doline (medmrežje 2).

Območje, ki ga bomo obiskali, so najprej poseljevali Kelti, ki so imeli središče na bližnji Štalenski gori (*Magdalensberg*), domnevno pa tudi naselbino na območju zdajšnjega Volšperka (zemljevid Wolfsberg 2013). Za njimi so ugodno in prometno pomembno lego med središčem province Norik in Panonijo izkoriščali Rimljani, ki so izgubili nadzor šele v času preseljevanja ljudstev, ko so tudi Labotsko dolino poselili Slovani in jo vključili v kneževino Karantanijo.

Za razliko od ostalih krajev Koroške se je tu narodnostna meja pod vplivom nemško navdahnjenega pokristjanjevanja še veliko hitreje pomaknila proti jugu, zato se je na območju ob Labotnici ohranilo izrazito malo slovenskih krajevnih, ledinskih in drugih zemljepisnih imen. Tudi slovenska poimenovanja večjih središč, ki jih še vedno uporabljamo, so praviloma poslovenjene različice nemških imen, denimo namesto originalnega imena Wolfsberg podomačena oblika Volšperk.

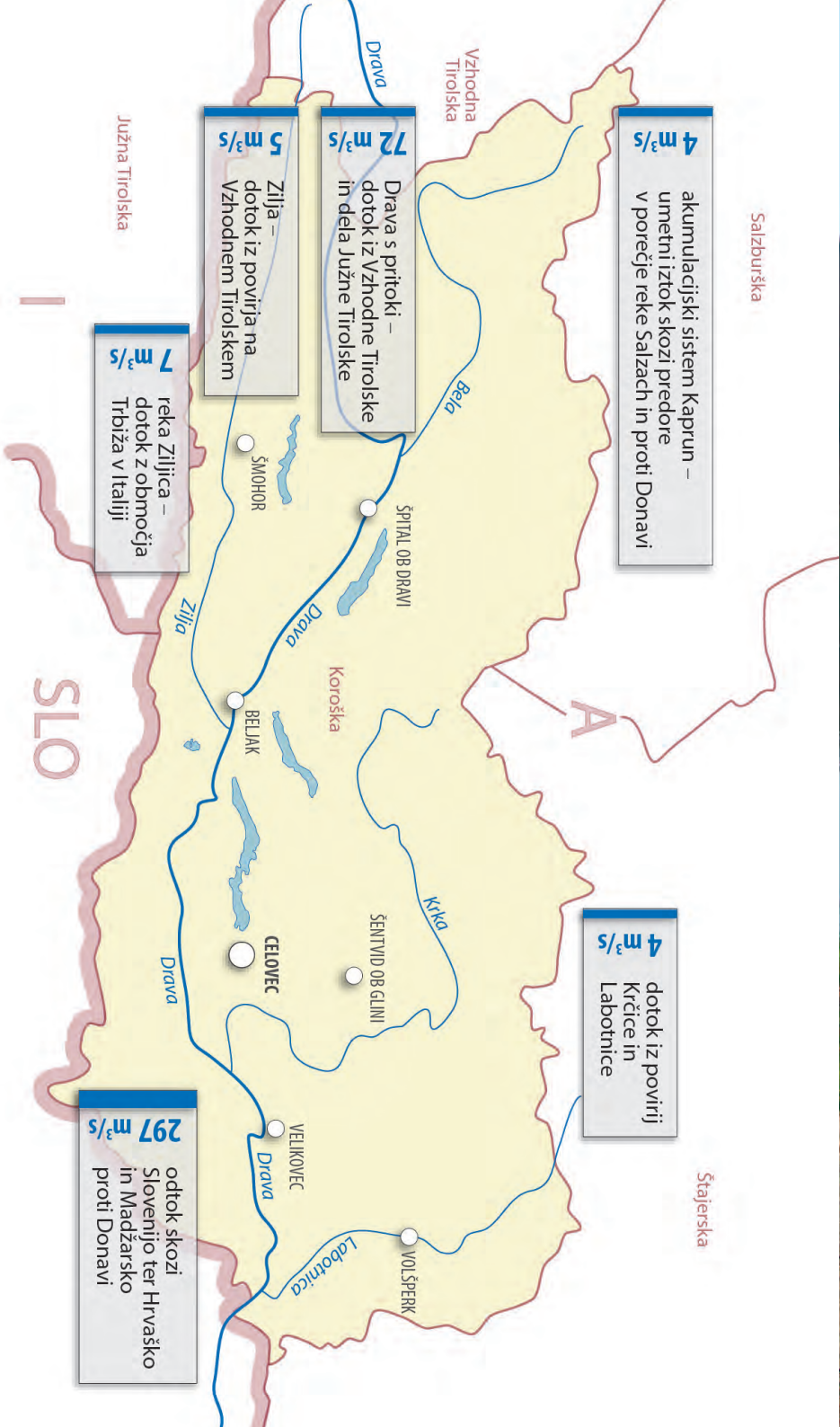
Na razvoj doline je odločilno vplivala pripadnost oddaljenim cerkvenoupravnim središčem od 9. stoletja dalje. Njen največji del je pripadal salzburškim nadškofom. Ti so jo najprej upravljali iz Brež (*Friesach*), pozneje pa so v Šentandražu v Labotski dolini ustanovili sedež lavantinske škofije, ki ga je kraj skupaj z močnim vplivom na s Slovenci poseljeno južno Štajersko ohranil vse do leta 1859, ko je Anton Martin Slomšek njen sedež prestavil v Maribor (medmrežje 3). To dejanje je pomenilo skokovit razvoj Maribora na eni strani in zamiranje Šentandraža na drugi. Povsem drugače je bilo v Volšperku, ki je bil vse do leta 1759 močno koroško oporišče bamberskih škofov (zemljevid Wolfsberg 2013).

Močnejši gospodarski zagon je Labotski dolini prinesla izgradnja lavantinske železniške proge med Zeltwegom in Celjem konec 19. stoletja, zdaj pa je dodobra vpeta v širše prometno omrežje južne Avstrije. Skoznje namreč poteka avtocesta A2 (Dunaj–Gradec–Celovec), ki kraje ob njej močnejše navezuje na makroregionalno središče in drugo največje avstrijsko mesto Gradec, do katerega je iz Volšperka le 70 km (Lebenslust ... 2014). Ko bo dokončana tudi sodobna železnica skozi goliški predor, se bo prometna povezanost doline še dodatno izboljšala.

OPIS POTI

Postaja 1: Labot

Labot (*Lavamünd*) je kraj, ki ga je izrazito zaznamovala geografska lega. Staro trško naselje stoji na rečni terasi na sotočju Labotnice in Drave, le nekaj kilometrov gorvodno od slovenskega Dravograda. Nasprotni, desni breg Drave je na tem mestu kakšnih 80 metrov višji, zato je rečna struga ozka in odprta proti naselju. Čeprav je Drava tu na več mestih

4 m³/s
 akumulacijski sistem Kaprun –
 umetni iztok skozi predore
 v porečje reke Salzach in proti Donavi

72 m³/s
 Drava s pritoki –
 dotok iz Vzhodne Tirolske
 in dela južne Tirolske

5 m³/s
 Zilja –
 dotok iz povirja na
 Vzhodnem Tirolskem

7 m³/s
 reka Ziljica –
 dotok z območja
 Trbiža v Italiji

4 m³/s
 dotok iz povirij
 Krčice in
 Labotnice

297 m³/s
 odtok skozi
 Slovenijo ter Hrvaško
 in Madžarsko
 proti Donavi

Pomnik visoki gladini vode reke Drave leta 2012 pri Labotu. Foto: Matej Gabovec.

Staro trško jedro Labota. Foto: Matej Gabrovec.

»Zaspana« labotska železniška postaja. Foto: Phil Richards, flickr.

zajezena tako za verigi avstrijskih kot slovenskih elektrarn, so Labot že velikokrat prizadele katastrofalne poplave. Zadnji tovrstni odmeven dogodek je bil novembra 2012, ko je zaradi domnevno neustreznega načina praznjenja akumulacijskih jezer ob ekstremni dnevni količini padavin v zgornjem delu porečja Drave prišlo ne le do katastrofe v slovenskih obdravskih krajih, ampak je bil pod vodo tudi Labot. Slovensko hidrološko poročilo pravi, da je bil pretok Drave 5. 11. 2012 ob 14. uri na vstopu v državo, torej pri Labotu, 2500 m³/s, pri čemer je bil doslej največji izmerjeni pretok 2600 m³/s leta 1965, običajni pretok pa je manj kot 600 m³/s (medmrežje 4). Vedeti moramo, da je hidrografska mreža avstrijskega dela Koroške samosvoja, saj se celotna dežela odmaka v Dravo, to pa pomeni, da skozi Labot odteka prav vse koroške vode, mestece pa je zaradi svoje lege najnižja točka Koroške, vsega 348 m nad morsko gladino.

Sicer je Labot povsem umirjeno obmejno mestece na stičišču dveh narodov in z dokaj živahnimi čezmejnimi migracijami slovenskega obmejnega življa zaradi delovnih mest v Avstriji, nakupovanja pogonskih goriv zaradi tamkajšnjih nižjih cen in podobnega. Ne gre zanemariti niti njegove turistične vloge na stičišču Labotske doline, Podjune in Slovenije. Tu se srečujeta kolesarski poti ob Dravi in Labotnici, po Dravi pa se je mogoče do Dravograda popeljati s turističnim splavom in tako podoživeti tradicijo nekdanjega živahnega "flosarstva". V Labotu je tudi kopalno jezero s kampom (Lebenslust ... 2014).

Na območju Labota so imeli postojanko že Rimljani, v srednjem veku pa so ga obvladovali benediktinci iz bližnjega Šentpavla. Razcvet mesteca je nastopil konec 19. stoletja, ko je skozenj stekla tako imenovana labotska železnica. To pomembno povezavo je Avstrija načrtovala kot prečno progo med železnico po dolini Mure, pri kraju Zeltweg, in južno železnico v Celju, spotoma pa se je križala še z dravsko progo med Mariborom in Celovcem, kar je Dravograd povzdignilo v pomembno železniško križišče. Celotna proga je bila dolga 166 km (medmrežje 3). Odsek Dravograd–Volšperk je bil dograjen leta 1879, navezava na progo skozi Zeltweg pa leta 1900 (zemljevid Wolfsberg 2013). Po 1. svetovni vojni je bila neposredna železniška povezava med Labotsko dolino in Celovcem prekinjena z novo državno mejo. Po posebnem meddržavnem sporazumu so lahko avstrijski vlaki skozi Dravograd in Prevalje vozili proti Pliberku vse do leta 1965. Takrat so Avstrijci zgradili tako imenovano podjunsko progo, bližnjico med Šentpavлом v Labotski dolini in Pliberkom. S tem je Labot postal odrezan tako od avstrijskega železniškega omrežja, saj je proga vanj postala slepi odsek, kot od jugoslovanskega oziroma slovenskega, ker so progo proti Dravogradu in njeno nadaljevanje skozi Hudo luknjo proti Velenju ne le ukinili, ampak tudi odstranili.

Postaja 2: Šentpavel v Labotski dolini

Ko se iz Labota odpravimo proti severu, se dolina kmalu razširi in odprejo se prostrani pogledi na njen osrednji del ter okoliške gore. Na terasi nad sotočjem Labotnice in Gradnice (*Granitzbach*) stoji slikovito mestece Šentpavel v Labotski dolini (*Sankt Paul im Lavanttal*). Čeprav ni največje naselje v njej, je njeno neizpodbitno duhovno in kulturno središče, z

Pogled na Šentpavel v Labotski dolini z gradu Rabštajn. Foto: Matej Gabrovec.

Benediktinski samostan v Šentpavlu z v osnovi romansko cerkvijo svetega Pavla. Foto: Matej Gabrovec.

Udeleženci ekskurzije na poti do razvalin gradu Rabštajn. Foto: Matej Gabrovec.

benediktinsko opatijo ter njeno znamenito samostansko knjižnico, poznano po celotni deželi in širše.

Začetek zlate dobe Šentpavla sega v leto 1091, ko so grofje Španhajmi tu ustanovili benediktinski samostan, ki je obvladoval obsežne posesti in tako cvetel ne le duhovno, ampak tudi gospodarsko. Kot najstarejši še delujoči samostan na Koroškem nadaljuje svoje poslanstvo in skoraj neverjetno je, da so ga v celotni zgodovini začasno zaprli samo dvakrat. Prvič se je to zgodilo konec 18. stoletja, za časa znamenitih "varčevalnih" ukrepov cesarja Jožefa II., drugič pa so meniško življenje za nekaj let razpustili nacisti med 2. svetovno vojno (medmrežje 5). Najpomembnejši del samostanskega kompleksa je cerkev sv. Pavla, ki so jo v romanskem slogu zgradili konec 12. stoletja in jo pozneje dograjevali. Odlikujejo jo bogati arhitekturni detajli in freske iz 15. stoletja. V samostanu so na ogled tudi razne umetnostne zbirke (kovanci, porcelan, slike ...), ki so mu pripomogle k vzdevku "koroška zakladnica". K njej spada tudi knjižnica s številnimi starimi rokopisi, Šentpavelci pa se radi pohvalijo, da so tu do 2. svetovne vojne hranili eno od izvirnih Gutenbergovih biblij, ki pa so jo nato prodali. Končala je v svetovno znani Kongresni knjižnici v Washingtonu in zdaj na njej po izvolitvi prisegajo ameriški predsedniki (Zerzer 1997).

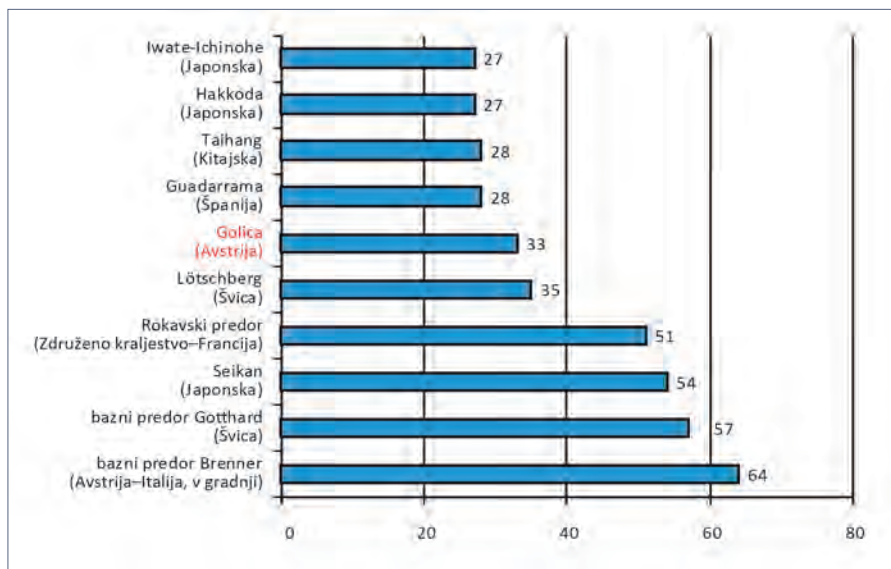
Nad samostanom, v katerem še vedno deluje gimnazija in je prizorišče mnogih razstav ter drugih kulturnih dogodkov, se vzpenjajo severna pobočja Šentpavelskega hribovja. Na eni od vzpetin so razvaline gradu Rabštajn (*Burg Rabenstein*), ki so ga za obrambo samostana pred morebitnimi napadalci postavili v 11. stoletju. Svojo vlogo je odigral tako v času

turških vpadov kot med obleganji Celjskih grofov v 15. stoletju (medmrežje 5). Pozneje so ga opustili, zdaj pa se z njega odpira prvovrsten razgled na celotno Labotsko dolino.

Pri Šentpavlu se začena tudi stranska dolina Gradnice, kjer je osrčje tradicionalnega sadjarstva, temelječega na starih jabolnanah, ki se jim vendarle pridružujejo tudi sodobni plantažni nasadi. Skozi to dolino se lahko po krajevni cesti odpravimo proti Grebinju oziroma Podjuni.

Postaja 3: Mitterpichling

Pisali smo že o prometni vlogi Labotske doline v preteklosti, zdaj pa se ozrimo še v njeno prihodnost. Pri kraju Mitterpichling v bližini Šentpavla potekajo pripravljala dela na odseku nove železnice med Celovcem in Dunajem. Avstrija se je namreč odločila za gradnjo sodobne železniške povezave med svojo najjužnejšo deželo in prestolnico. Vse skupaj seveda name ravajo vpeti v širše evropske prometne koridorje med Sredozemljem in srednjo Evropo. V okviru tega se Avstrijci posvečajo predvsem gradnji baznega predora pod prelazom Brenner in posodobitvi železnice od Dunaja proti Italiji z navezavo na tamkajšnjo tabeljsko progno (*Pontebbana*). Ta proga bo zahtevala preboj baznega predora pod prelazom Semmering in posodobitev številnih odsekov, kar bo omogočilo njeno večjo pretočnost in izrazito skrajšalo potovalne čase. Nekaj odsekov bo zgrajenih na povsem novih trasah, precej stran od obstoječe proge. Najizrazitejši takšen primer je gradnja predora pod Golico (*Koralmtunnel*). Pri Mitterpichlingu si lahko ogledamo dela na tako imenovanem raziskovalnem predoru, ki so priprava na vrtanje prave predorske cevi.

Najdaljši železniški predori na svetu.

Načrtovani predor naj bi bil dolg 32,8 km, s čimer bo postal najdaljši izključno avstrijski železniški predor ter sedmi najdaljši te vrste na svetu. Predvideni sta ločeni predorski cevi, ki ju bodo izvrtali med Šentandražem v Labotski dolini in štajerskim mestom Deutschlandsberg. Za primer izrednih dogodkov naj bi na sredini predora zgradili zasilno železniško postajališče. Leta 2003 so že pridobili pozitivno mnenje presoje vplivov na okolje, odprtje proge pa je okvirno predvideno leta 2023. Kljub temu se nad projekt zgrinjajo številne kritike, katerih pobudniki menijo, da utegne končna cena izgradnje preseči 10 milijard evrov, posodobljena železniška povezava pa bi utegnila izpasti iz sistema prednostnih panevropskih železnic, kar bi, ob upoštevanju ekonomske neupravičenosti gradnje, povzročilo velike težave s financiranjem (medmrežje 2). Slovenci se moramo vseeno zamisliti, ko le streljaj od naše meje opazujemo, kako poteka gradnja super moderne proge, ki lahko ob naši pregovorni infrastrukturni neučinkovitosti hitro postavi naše načrte, navezane na poudarjanje prvovrstne geostrateške lege Slovenije med srednjo Evropo in Sredozemljem, na stranski (ne na drugi) tir (medmrežje 6).

Postaja 4: Šentandraž v Labotski dolini

Šentandraž v Labotski dolini (*Sankt Andrä*) je za obiskovalce iz Slovenije, ki se zanimajo za zgodovinske dogodke, zagotovo najpomembnejši kraj v dolini. Mesto stoji pod vzhodnimi pobočji Svinške planine, ob Labotnici in avtocesti Celovec–Gradec. S približno 10.000 prebivalci je drugi največji kraj v Labotski dolini, za Volšperkom, od katerega je oddaljen le 7 km, tako da sta mesti že skoraj povezani v funkcionalno celoto (medmrežje 3).

Kraj je do 9. stoletja pripadal Oglejskemu patriarhatu, potem pa, ko se je cerkvenoupravna meja prestavila na Dravo, so Šentandraž dobili v posest Salzburžani. Leta 1228 je bila ustanovljena lavantinska škofija (stara ime za Šentandraž je bilo Lavant), kraj pa je postal njen sedež, zato sta bila v njem zgrajeni stolnica in škofovska palača. V 14. stoletju so cerkveni vladarji dobili naziv knezoškofje, kar pomeni, da so imeli nad svojimi posestvi tudi močno posvetno oblast. V 15. stoletju so Šentandraž večkrat oblegali Turki, a se je ubranil. V času napoleonskih vojn na začetku 19. stoletja so ga v znatni meri porušili Francozi, zatem pa ni več pripadal Salzburgu (medmrežje 3).

Lavantinski škofiji so pripadala obsežna območja vzhodne Koroške, pa tudi južnega dela Štajerske, kar je znotraj škofije privedlo do nacionalnih trenj med slovenskim in nemškim prebivalstvom. V nacionalno razgretem 19. stoletju je grozilo dodatno ponemčevanje slovenskih vernikov, zato je takratni lavantinski škof Anton Martin Slomšek (1800–1862) potegnil izjemno zgodovinsko potezo in 4. septembra 1859 škofijski sedež prestavil v Maribor, kar je težišče moči premaknilo v prid Slovincem (medmrežje 3). Prišlo je tudi do preureditve cerkvenoupravnih meja. Z ustanovitvijo mariborske škofije je Slomšek v njen okvir zajel praktično celotno slovensko narodnostno območje na Štajerskem. Na drugi strani je bila Labotska dolina izločena iz mariborske škofije in priključena krški škofiji s sedežem v Celovcu. Tako so se cerkvene meje skoraj docela prekrile z deželnimi (Kralj 2010–2011).

Zdaj o stari slavi Šentandraža v Labotski dolini pričajo samo še zgodovinski spomeniki. V

Mogočna romarska cerkev Loretske Marije v Šentandražu. Foto: flickr.

Vstopna vrata v Šentandraž s poglavitnimi zgodovinskimi mejniki v razvoju naselja. Foto: Matej Gabrovec.

središču naselja se tako dviga mogočna stolnica z dvema zvonikoma, ki velja za najstarejšo cerkev v dolini, saj se prvič omenja že v 9. stoletju. V njej so pokopani mnogi pomembni škofje. Na drugem koncu starega dela naselja je romarska cerkev Marija Loreto, v nekdanji škofovski palači pa je zdaj dom starejših občanov (medmrežje 3).

In še posebna šentandraška zanimivost. Leta 1976 so v Avstriji izdelali načrt razvoja energetike, ki je predvideval tudi gradnjo treh jedrskih elektrarn na njenem ozemlju. Ena od njih naj bi stala prav v Šentandražu, za kar so že takrat odkupili 25 ha veliko zemljišče (medmrežje 3).

Postaja 5: Volšperk

Osrednje mesto Labotske doline in sedež celotnega okraja je Volšperk (*Wolfsberg*). Stoji na južnem vходу v sotesko Twimberger Graben, ki osrednji, razširjeni del Labotske doline ločuje od zgornjega. Čez sotesko prek visokega viadukta poteka avtocesta, ki Volšperk povezuje tako s Celovcem na zahodu kot z Gradcem na vzhodu in glavnim mestom Dunajem. Mesto je znano tudi kot izhodišče za obisk vrhov nad njim. Pozimi so glavni cilji smučišča Weinebene, Hebalp in Koralpe na Golici ter smučišče Klippitztörl na Svinški planini, poleti pa na okoliških kopastih vrhovih uživajo gorski kolesarji in pohodniki. Volšperk se v turistične namene trži s sloganom "prvo pohodniško mesto Avstrije" (brošura Wolfsberg 2013).

Staro mestno jedro Volčperka. Foto: flickr.

Grad Volčperk nad mestom je zgrajen v britanskem poznogotškem slogu. Foto: flickr.

Ogleda vredno je njegovo staro mestno središče z Gornjim trgom (*Hoher Platz*), Markovo cerkvijo, novo mestno hišo in predvsem simbolom kraja, gradom Volšperk (*Schloss Wolfsberg*). Za marsikoga presenetljivo so nad mestom zasajeni celo vinogradi, ki s svojo simbolično površino 20 ha (medmrežje 7) Koroško tudi v sodobnosti uvrščajo med avstrijske vinoro-dne dežele ...

Mesto je v preteklosti zaznamovala večstoletna pripadnost bamberški škofiji na Bavarskem. Tamkajšnji škofje so od 9. stoletja posedovali mnoge predele na Koroškem, med njimi tudi Beljak s Kanalsko dolino, v Volšperku pa so imeli svoj deželni sedež in s tem močno vplivali na gospodarski razcvet kraja, ki so mu v 14. stoletju dodelili mestne pravice. Te so morali večkrat braniti pred svojimi tekmeči. Glavni med njimi so bili Celjski grofje, ki so v Volšperku obvladovali deželno sodišče, a so jih Bamberžani pregnali, tako kot Turke, ki so večkrat prišli do mestnega obzidja. Med hudimi preteklimi tegobami je bila kuga, ki je leta 1713 opustošila velik del doline, mestu pa je prizanesla. Leta 1759 je Marija Terezija Volšperk odkupila in tako je bilo dolgotrajno bamberško obdobje na Koroškem končano (medmrežje 7; zemljevid Wolfsberg 2013).

Skozi mesto se je torej vredno sprehoditi in obiskati ostanke njegove stare slave. Mednje zagotovo spadajo ostanke mestnega obzidja z enim samim ohranjenim stolpom (*Reckturnm*), Markova in Anina cerkev, nova mestna hiša, nekdanji spodnji grad, kjer je bila rezidenca lokalnih bamberških oblastnikov, in seveda znameniti grad Volšperk nad mestom. Pogled nanj nam nemudoma pritegne pozornost, saj stavba arhitekturno nikakor ne spada v te kraje. V 19. stoletju ga je namreč odkupil grof Henkel-Donnersmarck iz Zgornje Šlezije in ga dal obnoviti v britanskem poznogotskem oziroma tako imenovanem tudorskem slogu, zdaj pa pripada koroškemu rudarskemu podjetju, ki ga namenja tudi porokam ter kulturnim in sorodnim prireditvam (medmrežje 7; zemljevid Wolfsberg 2013).

Volšperka se moramo dotakniti še v luči dveh manj znanih zgodovinskih dogodkov. V 16. stoletju je bil eno pomembnejših protestantskih središč. Takrat je bil v bližnjem gradu Waldenstein "oddelek" tiskarne, ki jo je v nemškem Urachu ustanovil Hans Ungnad, ki si je močno prizadeval za širjenje protestantskih knjig v slovenščini in hrvaščini, pri čemer je sodeloval tudi s Primožem Trubarjem. Nekatere takratne knjige so bile natisnjene prav v omenjenem gradu.

Precej manj prijetna je krajevna zgodovina iz časov nacizma. Nationalsocialisti so v Avstriji že leta 1934 poskušali izvesti državni udar in Volšperk je bil eno njihovih pomembnejših oporišč. Takrat je v spopadih z vojsko in policijo umrlo 22 ljudi. Med 2. svetovno vojno je bilo v mestnem predelu Priel taborišče za vojne ujetnike, skozi katerega so šli tudi mnogi Slovenci. Takoj po vojni, ko je Koroška postala del britanske zasedbene cone, je bil tamkaj zapor za aretirane naciste (medmrežje 7).

Postaja 6: Sveti Lenart v Labotu

Severno od Volšperka se dolina zoži. Prometnice iz nje vodijo v različnih smereh. Tu se odcepi cesta proti dolini Krke (*Gurk*) na zahodu, speljana prek prelaza Klippitztörl med Svinško

Sveti Lenart v Labotu je zdraviliško naselje s privlačnimi pohodnimi potmi. Foto: flickr.

planino in Seetalskimi Alpami. Proti vzhodu sta čez prelaz Packsattel speljani stara državna cesta in avtocesta v smeri Gradca. Slednja je čez sotesko Twimberger Graben speljana prek mogočnega viadukta Lavanttal Brücke, ki je z dolžino 1097 m in višino 165 m drugi največji tovrstni objekt v Avstriji (medmrežje 8).

Skrajni severni del Labotske doline, ki se od tu vzpenja do štajerske deželne meje in naprej do prelaza Obdacher Sattel, je že od keltskega obdobja slovel kot rudarsko središče. Tu so kopali tako zlato in srebrno kot tudi železovo rudo (Lebenslust ... 2014). Odkrili so tudi številne z geološko zgradbo in tektonskimi prelomi pogojene mineralne izvire, ki jih še vedno izkoriščajo v komercialne namene. V Avstriji je zelo znana mineralna voda *Preblauer*, ki jo črpajo v vasi Prebl nad sotesko Twimberger Graben (medmrežje 8).

Osrednji kraj zgornjega dela Labotske doline je Sveti Lenart v Labotu (*Bad Sankt Leonhard im Lavanttal*). Njegovemu nemškemu imenu Sankt Leonhard zaradi zdraviliške dejavnosti ob prvotno ime dodajajo izraz "Bad". Na severnem robu naselja je zdraviliški kompleks, ki temelji na izvirih mineralne vode z vsebnostjo žvepla. V jugovzhodnem delu naselja stoji znamenita pokopališka cerkva sv. Lenarta, ki je obdana z verigo, saj velja Lenart tudi za zavetnika ujetnikov (Ebner 2009; Zerzer 1997).

Mogočna pokopališka cerkev sv. Lenarta, po kateri je naselje dobilo ime. Foto: flickr.

Literatura in viri:

- Ebner, H. L. 2009: Kärnten. Marco Polo. München, 125 str.
- Kralj, D. 2010–2011: Zamejska potovnica od Milj do Monoštra. Delo, feljton.
- Lebenslust - Kärnten - Lavanttal 2014: Tourismusverband Wolfsberg, brošura. Wolfsberg.
- Medmrežje 1: <http://de.wikipedia.org/wiki/Lavanttal>, 18. 5. 2015.
- Medmrežje 2: <http://de.wikipedia.org/wiki/Koralmtunnel>, 20. 5. 2015.
- Medmrežje 3: [http://de.wikipedia.org/wiki/Sankt_AndrÄ\(Kärnten\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Sankt_Andr%C3%A4(K%C3%A4rnten)), 20. 5. 2015.
- Medmrežje 4: [http://www.arso.gov.si/vode/poročila in publikacije/Poplave](http://www.arso.gov.si/vode/poročila_in_publicacije/Poplave), 5.–6. november 2012.pdf, 21. 5. 2015.
- Medmrežje 5: http://de.wikipedia.org/wiki/Sankt_Paul_im_Lavanttal, 22. 5. 2015.
- Medmrežje 6: http://www.geoconsult.eu/tl_files/geoconsult/theme/media/img/projects/03-Baubegleitend/PB_Koralm-Tunnel.pdf, 22. 5. 2015.
- Medmrežje 7: [http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsberg\(Kärnten\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsberg(K%C3%A4rnten)), 24. 5. 2015.
- Medmrežje 8: http://de.wikipedia.org/wiki/Bad_St._Leonhard_im_Lavanttal, 24. 5. 2015.
- Wolfsberg 1. Wanderstadt Österreichs, brošura. Tourismusverband Wolfsberg. Wolfsberg.
- Wolfsberg 2013. Zemljevid v merilu 1 : 35.000. Map explorer Information Systems GmbH. Celovec.
- Zerzer, J. 1997: Po koroških poteh, kulturno-zgodovinski turistični vodnik. Mohorjeva založba. Celovec, 160 str.

ZGODOVINSKI KRAJI SEVERNE KOROŠKE

Andrej Bandelj

Vodja: Andrej Bandelj, univerzitetni diplomirani geograf, samostojni podjetnik s področja turističnega vodenja in raziskovalne dejavnosti

Ekскурzija je bila izvedena 10. maja 2014.

Potek poti: Ljubljana – Celovec – Ostrovica – Šentvid ob Glini – Breže – Krka – Straßburg – Celovec – Ljubljana

Postaje: 1. Grad Ostrovica
2. Šentvid ob Glini
3. Breže
4. Krka
5. Straßburg

Uvod

Medtem ko so sodobna mestna središča Koroške razmeščena večinoma v njenem južnem delu, ob Dravi in na obalah jezer sredi Celovške kotline (*Klagenfurter Becken*), so severno od tam zgodovinsko pomembni kraji, ki so bili v srednjem veku nosilci moči in razvoja te dežele. Takrat se je na prehodu iz Krških Alp (*Gurktaler Alpen*) v Celovško kotlino razvila mreža središčnih naselij, ki so s svojim vplivom segla tudi prek koroških meja in dolgo prevladovala nad Celovcem, ki je deželno glavno mesto postal šele leta 1518. O njihovi nekdanji slavi priča predvsem bogata arhitekturna dediščina, ki vabi na prijeten izlet na območje le malce onstran zdajšnje slovenske narodnostne meje.

Na poti ob rekah Glini (*Glan*) in Krki (*Gurk*) bomo obiskali grad Ostrovico (*Burg Hochosterwitz*), ki je s svojo lego na vrhu skalnega rogla eden od glavnih prepoznavnih znakov turistične Koroške. Sprehodili se bomo skozi Šentvid ob Glini (*Sankt Veit an der Glan*), katerega središče je dandanes malce zaspano, včasih pa so od tam vladali koroški vojvode. Breže (*Friesach*) v bližini koroško-štajerske deželne meje so najstarejši kraj v deželi in eno najbolj ohranjenih srednjeveških mestec Avstrije. Za konec se bomo zapeljali še v tisti del doline Krke, ki je že stisnjen med robna pogorja Krških Alp, in obiskali tamkajšnje staro

1 postaja

pot

Vir podatkov:
DEM (ESRI), 2016.
DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

0 3 6 km

škofijsko središče Krka (*Gurk*), ki je svojo večstoletno romarsko vlogo utemeljilo na legendi o sveti Emi, ter bližnje mestece Straßburg z gradom, nekdanjo rezidenco krških škofov.

Ekskurzija je zanimiva tudi v naravnogeografskem pogledu, saj nas pot popelje od severnega roba Gosposvetskega polja (*Zollfeld*), ki je natanko v osrčju Celovške kotline, proti severu, kjer se na uravnavi med Šentvidom in Starim Dvorom (*Althofen*) stikata dolini Gline in Krke. Reki se medsebojno zelo približata na območju pod severnim vznožjem Štalenske gore (*Magdalensberg*), blizu Ostrovice, a se nato ponovno oddaljita, saj Krka odteka proti vzhodu do kraja Mostič (*Brückl*) in se tam obrne proti jugu, Glina pa prek Gosposvetskega polja v Celovec, tako da Krko doseže šele pod koroško prestolnico. Za mestecem Stari Dvor se pot odmakne od Krke in proti štajerski meji poteka po stranski dolini rečice Metnitz. Tu poteka tudi ugodna prometna smer proti dolini ob zgornji Muri, ki je omogočala pomembno vlogo Brež v preteklosti. Pot proti Krki in Straßburgu nas popelje v notranjost vzhodnega dela Krških Alp. Dolina je tu sicer zložna in široka, vendar proti osrčju Celovške doline zaprta, zato ostaja nekako skrita. Slovencem je znana predvsem zaradi krškega samostana in tamkajšnje stolnice.

Nekaj značilnosti vzhodnega vznožja Krških Alp ob Glini, Krki in Metnitzu

Z obravnavanim območjem se na vzhodu zaključujejo prostrane Krške Alpe, ki se razprostirajo od prelaza Katschberg na zahodu do Brež oziroma prevala Neumarkter Sattel na vzhodu. Njihova severna meja je Mura v zgornjem toku (medmrežje 1), njihova vzhodna naravnogeografska meja je vezana predvsem na reko Krko v spodnjem toku, od koder se do štajerske deželne meje na severu usmeri po dolini rečice Metnitz, kjer so Breže (*Friesach*). Gledano iz smeri Celovca, najprej obiščemo dolino Gline, ki je v tem delu veliko bolj znana pod imenom Gosposvetsko polje. Temu sledi pretržje pri Ostrovi, ki povezuje tu precej neizrazito ločeni dolini Gline in Krke. Severovzhodno od Šentvida ob Glini se dviga niz morenskih vzpetin, ki obkrožajo majhno ledeniško Dolgo jezero (*Längsee*). Sledi največja uravnava pri kraju Stari Dvor, ki jo Avstrijci imenujejo Krappfeld (medmrežje 2). Na njenem severnem robu se dolina Krke usmeri proti zahodu, proti severu pa se nadaljuje dolina ob Metnitzu. Popotniku, ki se pelje skozi te kraje, severozahodno obzorje zapirajo Krške Alpe, na vzhodu pa pogled seže do bližnje Svinške planine (*Saualpe*), ki je naravna meja proti Labotski dolini (*Lavanttal*).

Geološko ima to območje podobne poteze kot ostali deli Celovške kotline in njeno gorato obrobje. Nižje dele prekrivajo nanosi rek in ledeniške morene, ostanek poledenitev, ki so se končale pred približno 10.000 leti. Takrat je bil ledeni pokrov debel okrog 700 metrov in iznad njega so segali le vrhovi nekaterih višjih osamelcev, na primer Štalenske gore in Šenturške gore (*Ulrichsberg*). Ta dva osamelca in okoliški gorski svet sestavljajo predvsem paleozojski skrilavci, na katere so bili nekoč naloženi še apnenčasti oziroma dolomitni skladi, ki pa so bili pozneje zaradi erozijsko-korozijskih procesov odstranjeni. Ohranili so se le na redkih lokacijah, njihov najbolj znani ostanek pa je prav skala, na kateri stoji grad Ostrovia.

Pogled skozi z rešetkami zavarovano odprtino gradu Ostrovnica. Foto: Silvo Bizjak.

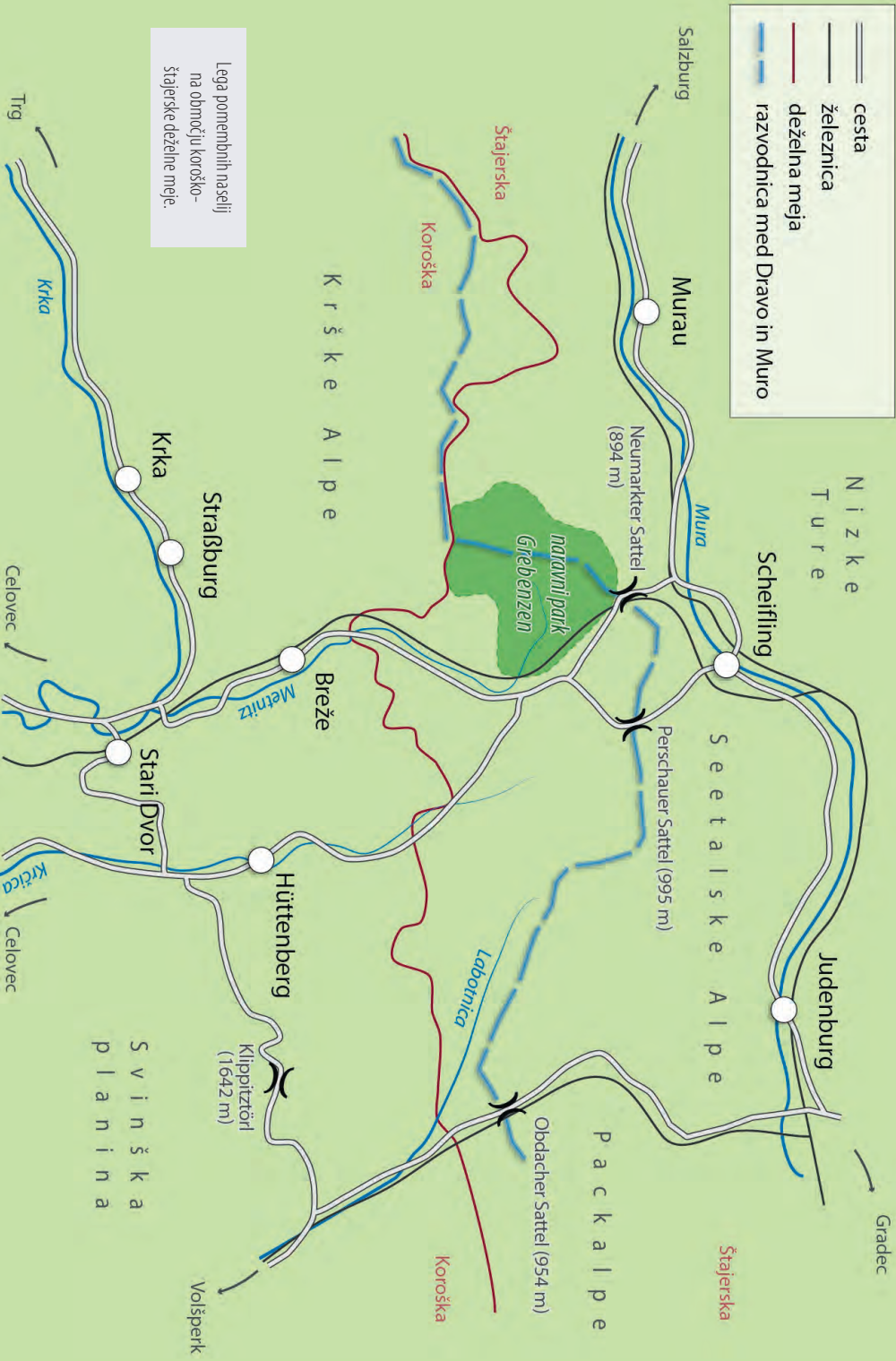
Mestece Stari Dvor. Foto: flickr.

V nedrjih tukajšnjih pogorij so nastala tudi rudišča srebra in železa, ki so jih v preteklosti intenzivno izkoriščali. Prav na njih je namreč že v keltskem in rimskem obdobju, ko se je tu razprostirala provinca Norik, temeljil razvoj tega dela Koroške.

Tako kot ostala Koroška tudi to območje pripada porečju Drave, ki ga tu sestavljajo njeni levi pritoki, ki pritečejo iz Krških Alp. Poglavitna je Krka, ki je z dolžino 157 km za Dravo druga najdaljša koroška reka. Izvira pod znanim smučarskim središčem Turracher Höhe in med svojim tokom večkrat izrazito spremeni smer. Včasih je z območja kraja Gnesau tekla neposredno proti zdajšnji dolini Gline, tam, kjer je zdaj mesto Trg (*Feldkirchen in Kärnten*), pozneje pa je prišlo do njene pretočitve in preusmeritve na območje kraja Krka, kjer teče še dandanes. Preval pri Trgu, ki krško dolino razdvaja od glinske, se imenuje Prekoba (medmrežje 3), kar domnevno izhaja iz slovenskega imena Prekopa. Krka odmaka slabo tretjino Koroške in se vzhodno od Celovca, na začetku velikega Velikovškega zajezitvenega jezera, izliva v Dravo.

Malo pred izlivom se z njo združi še druga pomembna reka na tem območju, Glina (*Glan*), včasih med Slovenci imenovana tudi Glana. Ta izvira v Osojskih turah (*Ossiacher Tauern*), med Osojskim (*Ossiacher See*) in Vrbskim jezerom (*Wörthersee*), steče mimo Šentvida ob Glini proti Celovcu in nato v Krko. Do nedavna je veljala za najbolj onesnaženo koroško reko, za kar je bila kriva predvsem šentviška industrija, zdaj pa je stanje boljše, čeprav še vedno ne idealno. Ironično pri tem je, da ime reke izhaja iz keltske besede *glan* oziroma *glanus*, kar naj bi pomenilo nekaj podobnega kot slovensko 'bistra' ...

	cesta
	železnica
	deželna meja
	razvodnica med Dravo in Muro

Lega pomembnih naselij na območju koroško-štajerske deželne meje.

Svinjska planina

Zgodovinski razvoj območja je določala predvsem lega ob strateški prometnici, ki je že v rimskih časih od Virunuma na Gosposvetem polju prek prelaza Neumarkter Sattel vodila proti dolini ob zgornjem toku Mure. V širšem smislu je ta prometna smer povezovala območje ob severnem Jadranu s severno stranjo Alp oziroma zgornjim Podonavjem. Dodaten razvojni impulz so dala bogata ležišča železove rude s središčem pri Hüttenbergu, ki so jih izkoriščali že Kelti. Tako Šentvid ob Glini kot Breže sta nastala kot postojanki na ključnih točkah za nadzor tržne poti. Breže so pozneje, od 9. stoletja dalje, postale cerkvenoupravno pomembno naselje, saj so pripadle salzburškim škofom in so bile v določenem obdobju za Salzburgom celo drugi najpomembnejši kraj nadškofije. Vpliv Brež se je na podlagi delovanja koroške deželne zavetnice svete Eme, tudi Heme, razširil še v dolino ob zgornjem toku Krke. S tem so se ti kraji za več stoletij čvrsto umestili na zemljevid najpomembnejših cerkvenoupravnih središč v Vzhodnih Alpah.

OPIS POTI

Postaja 1: Grad Ostrovica

Pogled na grad Ostrovico (*Hochosterwitz*) je najbrž najbolj znan razgledniški motiv celotne Koroške. Utrdba na vrhu približno 160 m visoke skalne vzpetine, do katere pot vodi skozi 14 utrjenih vrat, izgleda zares pravljično. Zato niti ni presenetljivo, da koroški turistični promotorji govorijo o tem, da naj bi bila pravljica o Sneguljčici umeščena prav na Ostrovico. Izrazito vzpetino, ki se osamljeno dviga streljaj od severnega pobočja Štalenske gore, smo poimenovali Slovenci. Tudi nemški izraz *osterwitz* povsem jasno izhaja iz slovenske besede, ki nakazuje značaj vzpetine, na kateri stoji grad. Strm hrib je tudi litološko velika posebnost, saj je eden od zelo redkih dolomitnih preostankov v Celovski kotlini. Sam grad je na nadmorski višini 687 metrov. Iz njega in z dostopne poti se odpira prekrasen razgled na severni del Celovške kotline, Krške Alpe in Svinško planino. Lep pogled je tudi na bližnje mesto Šentvid ob Glini.

Vzpetina, ki je bila poseljena že v bronasti dobi (Ebner 2009), se prvič omenja leta 860. Takrat je bila v posesti grofov Španhajmov, ki so na njej zgradili prvo utrdbo. Leta 1209 so jo predali Ostroviškim gospodom, katerih družinska linija je izumrla v bojih s Turki. Leta 1475 je grad za kratek čas pripadel koroškim deželnim knezom, ki so takrat vladali iz bližnjega Šentvida. Kmalu zatem je posest pridobila znamenita koroška plemiška rodbina Khevenhüller, ki izhaja z gradu Vajškra (*Landskron*) pri Beljaku in ji je takrat pripadala tudi vloga deželnih glavarjev. Zaradi nevarnosti turških napadov je Georg Khevenhüller dal v drugi polovici 16. stoletja grad dodatno utrditi. V tem času so zgradili tudi štirinajst znamenitih dostopnih vrat. Pozneje se podoba Ostrovice ni več bistveno spreminjala (brošura Burg Hochosterwitz).

Grad je še vedno v zasebni lasti potomcev družine Khevenhüller, ki so ga odprli za obiskovalce in spremenili v eno najbolj obiskanih turističnih točk na Koroškem. Nanj se lahko povzpemo z vzpenjačo, ki omogoča dostop vsakomur, še veliko lepše pa je, če se do vrha

Grad Ostrovcica vrh strme vzpetine je eden najbolj znanih koroških motivov. Foto: Holger Weiss, flickr.

V gradu je lepo urejena prestižna restavracija. Foto: Silvo Bizjak.

Na grad vodi pot skozi štirinajst utrjenih vrat. Foto: Silvo Bizjak.

povzpnejo peš in tako doživimo tisto, kar ni bilo dano zavojevalcem, ki gradu zaradi njegove izjemne utrjenosti niso uspeli nikoli zavzeti (Ebner 2009; Zerzer 1997). Sprehodimo se skozi štirinajst vrat, ki so poimenovana po svojih značilnostih: Vrata zastav, Stražarska vrata, Levja vrata, Orožarska vrata, Vrata z mostom ... Nekateri med njimi so dodatno branili z dviznimi mostovi, zoženimi prehodi, padajočimi rešetkami, strelnimi linami in drugačnimi preprekami, značilnimi za srednjeveški način varovanja.

Pred vstopom v grad si moramo ogledati še slikovito kapelico, potem pa nas že pričaka dvorišče, na katerem je zdaj mondena grajska restavracija. Muzejska zbirka prikazuje orožje, viteško opremo in dokumente iz ostroviške zgodovine, z obzidja pa lahko ob lepem vremenu še enkrat uživamo v lepem razgledu na zeleno Koroško (brošura Burg Hochosterwitz).

Postaja 2: Šentvid ob Glini

Čeprav je Šentvid ob Glini (*Sankt Veit an der Glan*) dandanes v globoki senci bližnjega Celovca, je njegovih dobrih 12.000 prebivalcev vseeno zelo ponosnih na svoje mesto, ki je bilo približno 400 let deželna prestolnica. Zdaj se ponaša z uspešno poslovno-industrijsko vlogo ter z načrtovanim primatom med avstrijskimi mesti, ki se oskrbujejo z obnovljivimi viri energije. V mestu bomo torej zaznali izrazito dvojnost med umirjenim zgodovinskim jedrom na eni strani in razvijajočim se energetske-industrijsko-obrtniškim obrobjem na drugi.

Iz tržne preteklosti kraja, ko je Šentvid cvetel predvsem na račun trgovine z železovo rudo (zemljevid St. Veit an der Glan), izhaja tudi sodobna usmerjenost v industrijo in podjetništvo, ki je podkrepljena tudi z zelo ugodno prometno lego. Skozi mesto namreč potekata tako hitra cesta od Celovca proti Štajerski, kot tudi do izgradnje Goliške proge glavna železniška povezava proti Dunaju. Upošteva ta dejstva so lokalne oblasti načrtovale izgradnjo industrijske in obrtne cone na južnem vходу v mesto, pri kraju Blintendorf. Na površini 50 ha so postavili proizvodne hale in poslovne objekte, ki zaposlujejo več kot 1500 ljudi (medmrežje 4). Med pomembnejšimi podjetji naj omenimo tista, ki se ukvarjajo s tradicionalno predelavo lesa, kot tudi posebno nišno podjetje za izdelavo športnih ur, ki jih tržijo na tekmovanjih Formule 1 in ima sedež prav v Šentvidu.

Posebej zanimivo je, da so si v mestu do leta 2020 zadali cilj postati energetske neodvisna občina (medmrežje 2). V ta namen so začeli s proizvodnjo naprav za obnovljive vire energije, s poudarkom na sončnih elektrarnah. Načrtujejo postavitev sončnih celic (modulov) s skupno površino 10.800 m², kar bo največji tovrstni energetske objekt v Avstriji. Naložba, ki jo že izvajajo, naj bi stala 6,4 milijona evrov (medmrežje 5).

V središču mesta se lahko sprehodimo mimo pričevalcev njegove bogate preteklosti, ki so zgoščeni predvsem okrog enega najlepših srednjeveških trgov v državi. Kraj je v srednjem veku najprej pripadal bamberskim škofom, od začetka 12. pa do začetka 16. stoletja pa so iz njega vladali koroški vojvode. Mesto je bolj ali manj uspešno preživelo turške in madžarske vpade ter številne požare (zemljevid St. Veit an der Glan). Hud udarec mu je zadal prenos deželnega sedeža v Celovec leta 1518. Nekateri viri navajajo, da se je to zgodilo zato, ker so

Glavni trg v Šentvidu ob Glini uvrščajo med najlepše mestne trge v Avstriji. Foto: Peter Kumer.

Na šentviškem glavnem trgu stoji tudi mestna hiša z bogato okrašenim pročeljem. Foto: Peter Kumer.

Modernistični hotel Fuchspalast v Šentvidu ob Glini. Foto: Peter Kumer.

se prebivalci Šentvida med enim od kmečkih uporov postavili na stran kmetov, in deželni oblastniki so jih na ta način kaznovali.

Na glavnem trgu stoji mestna hiša z bogato okrašenim pročeljem in slikovitim arkadnim dvoriščem, na katerem občasno potekajo kulturne prireditve. Nedaleč stran je mestna cerkev sv. Vida, okrog katere je bilo včasih pokopališče, kar nakazujejo tako v cerkveno pročelje vzdani nagrobniki kot tudi dobrih sedemsto let stara okrogla kostnica. Na severovzhodnem robu starega jedra stoji tako imenovani Vojvodski grad (*Herzogsburg*), a med zgodovinarji prevladuje mnenje, da je bil prej arzenal za orožje kot pa dejanski sedež vojvod. Stari Šentvid je skoraj v celoti obkrožen z ohranjenim obzidjem, skozi katerega so včasih na več mestih vodila utrjena vrata (zemljevid St. Veit an der Glan).

Posebna zanimivost kraja so nekatere prvine sodobne arhitekture, ki se vsaj deloma zgledno stapljajo s srednjeveško pozidavo. Tako je tik ob cerkvi celotna nakupovalna ulica Herzog-Bernhard Platz (v imenu ima sicer besedo 'trg') prekrita s prozornimi steklenimi ploščami, nekaj deset metrov zunaj obzidja pa stoji znameniti modernistični hotel Fuchspalast, ki po mnenju mnogih s svojo intenzivno modro barvo in gradbenimi posebnostmi nikakor ne spada tja ...

Postaja 3: Breže

Mestece Breže (*Friesach*) je tik ob koroško-štajerski deželni meji, ki tu poteka južno od razvoznice med Dravo in Muro na prelazu Neumarkter Sattel. Zaradi tega kraj Neumarkt, ki je 16 kilometrov severno od Brež, pripada Štajerski, čeprav tamkajšnje vode odteka proti jugu. Dolina je meja med Svinško planino in Seetalskimi Alpami na vzhodu ter Krškimi Alpami na zahodu. Slednje so v okolici Brež precej razčlenjene z dolinami pritokov Krke, zato jih avstrijski geografi podrobneje delijo na manjša pogorja. Neposredno nad Brežami se dviga skupina Metnitzer Alpen, proti jugu, okrog Krke in Straßburga, pa se vzpenja nižje hribovje Wimitzer Berge (medmrežje 6). Tik za štajersko mejo se dviga pogorje Grebenzen, ki ne more skriti slovenskega izvora poimenovanja. Zaradi pokrajinske privlačnosti je bilo skupaj s sosednjim Zirbitzkoglom razglašeno za naravni park. Breže so torej primerno izhodišče za obisk slikovite okoliške gorske pokrajine, prav tako pa nas bo s svojo dobro ohranjenostjo in pomembno arhitekturno dediščino navdušilo naselje samo.

Breže, ki imajo okrog 5000 prebivalcev, so se razvile ob nekdanji pomembni rimski prometnici *Via Iulia Augusta*, v 7. stoletju pa so ga naselili Slovani in ga poimenovali Breže. Nemško ime *Friesach* je izpeljanka iz slovenskega imena (medmrežje 7). Od leta 860 pa vse do leta 1803, torej skoraj celo tisočletje, so bile Breže vključene v salzburško nadškofijo. Zaradi svojega strateško-gospodarskega pomena, temelječega na prometnicah, rudarstvu in trgovini, so se razvile v drugi največji kraj celotne nadškofije. Tu so postavili škofovski sedež, ki je bil predhodnik poznejše lavantinske škofije s sedežem v Šentandražu v Labotski dolini (*Sankt Andrä*) (Zerzer 1997).

Kot mesto se Breže prvič omenjajo leta 1215 (medmrežje 8). Že v 12. stoletju je bil kraj tako pomemben, da so v njem začeli kovati tako imenovani breški pfenig, ki je postal uradno plačilno sredstvo na območju, precej večjem od Koroške. Kovali so ga iz srebra, ki so ga pridobili v lokalnih rudiščih, razpršenih po okoliških pogorjih (medmrežje 8).

V sodobnosti se Breže ponašajo predvsem z izredno ohranjenostjo srednjeveških obrambnih prvin. Tako je celotno staro jedro, ki je postavljeno tesno pod Petrovo goro (*Petersberg*), obdano s skoraj povsem ohranjenim enajstmetrskim obzidjem ter vodnim jarkom, širokim 15 in globokim 9 metrov. Nad starim jedrom se dvigajo tri vzpetine, ki so bile pozidane z utrdkami in cerkvami. Poleg škofov so se v Breže naselili predstavniki številnih meniških redov (dominikanci, nemški viteški red ...). Vsak od njih je dal zgraditi svojo cerkev in tudi v tem se je odražala gospodarska moč kraja, saj je denimo dominikanska cerkev z dolžino 74 metrov najdaljša cerkev na Koroškem sploh, na glavnem trgu pa stoji mogočna bazilika sv. Jerneja.

Najzanimivejši je vzpon na Petrovo goro. Z njenega vrha lahko uživamo krasen pogled na Breže in okoliško dolino, vse do štajerske meje, ki jo označuje bližnja utrdba Dürnstein. Sv. Petru posvečena cerkva je tu stala že v obdobju Karla Velikega in je ena najstarejših v okolici. Nad njo se dviga utrdba, ki so ji nekoč rekli *Burg Lavant*, kar priča o njeni zgodovinski povezanosti z Labotsko dolino, kamor so se leta 1228 preselili škofje. Zdaj sta v utrdbi restavracija in gledališče na prostem, v katerem so poleti številne kulturne prireditve. Če Breže obiščete takrat, boste lahko uživali v »srednjeveških dnevih« (Ebner 2009; Zerzer 1997).

Pogled na središče Brež s slikovitim trgom
in baziliko sv. Jerneja. Foto: Peter Kumer.

Privlačen osrednji trg v Brežah, fotografiran od spodaj navzgor. Foto: Peter Kumer.

Osrednji trg v Brežah, fotografiran od zgoraj navzdol. Foto: Peter Kumer.

Skozi Breže poteka mednarodna romarska pot od Krakova do Rima, imenovana Via Slavorum. Foto: Primož Pipan.

Postaja 4: Krka

Krka (*Gurk*) je kraj, ki ima predvsem romarski značaj. Tudi Slovenci ga v glavnem poznamo v povezavi z legendo o sveti Emi (Hemi) Krški (okrog 995–1045), redovnici, ki si jo lastimo skupaj z Avstrijci. Za koroške vernike ima še poseben pomen, saj so jo določili za zavetnico domače dežele. Za blaženo jo je že leta 1287 razglasil papež Honorij IV., za svetnico pa leta 1938 papež Pij XI. V pomoč se ji priporočajo zlasti nosečnice in ljudje, ki imajo težave z vidom (medmrežje 9).

Špekulira se o več možnih krajih njenega rojstva. Ena od domnev predpostavlja, da se je bodoča svetnica rodila v Pilštanju na Kozjanskem, zato Slovenijo in Avstrijo povezuje tudi tako imenovana Hemina romarska pot, ki je speljana ob številnih zgodovinsko ali romarsko pomembnih cerkvah med južno Štajersko in dolino Krke na Koroškem.

Emma Krška je v Krki že leta 1043 ustanovila ženski samostan, ki je bil podrejen salzburški nadškofiji, a je vseeno, sploh po ustanovitvi krške škofije, predstavljal razmeroma neodvisno jedro katolištva na Koroškem in v širšem prostoru. Sedež škofije je tu vztrajal vse do 19. stoletja, ko so ga prestavili v Celovec. Od tedaj se uradno imenuje "krško-celovška škofija" (*Diozäse Gurk - Klagenfurt*) (medmrežje 10). Njeno uradno delovanje je eden od braničev nemško-slovenske dvojezičnosti na južnem Koroškem, saj se zavzema za dvojezična bogoslužja in izdajanje dvojezičnih publikacij.

Glavna znamenitost Krke je njena romanska stolnica, ki so jo gradili v 12. stoletju (1140–1200)

Hl. Hemma

bitte für uns!
pray for us!
prega per noi!
prosi za nas!

**Herzlich
willkommen!**

Welcome!

**Un caloroso
benvenuto!**

**Prisrčno
dobrodošli!**

Romanska stolnica sv. Eme v Krki je pomembna tudi za slovenske vernike. Foto: Peter Kumer.

Grob sv. Eme v kripti krške stolnice. Foto: Peter Kumer.

Hl. Hemma, bitte für uns!

in velja za najpomembnejšo romansko cerkev na ozemlju Avstrije. Njeno zunanost obvladujeta mogočna zvonika, ki sta vključena v zahodno pročelje, kjer je glavni vhod z romanskim portalom. V triladijsko cerkev se vstopi skozi zunanji in notranji predprostor, bogato okrašena s freskami in kamnoseškimi detajli. Pod oltarnim prostorom je kripta, katere strop je oprt na sto stebrov, kar je arhitekturna posebnost v cerkvah na nemškem govornem območju. V kripti so shranjene relikvije sv. Eme oziroma Heme, prostor pa krasijo freske, ki prikazujejo prizore iz svetničinega življenja (Posch 1985; Wanderkarte Gurktal; medmrežje 11).

Prav Emin grob že stoletja privablja romarje predvsem iz Koroške in Slovenije. Leta 1988 je stolnico obiskal tudi papež Janez Pavel II. Zdaj lahko v Krki opazujemo značilen razvoj infrastrukture, ki podpira romarski turizem. Tako je na primer ob stolnici samostanska trgovina s spominki, pred njo pa so številne gostilne in velika parkirišča za osebna vozila in avtobuse. Ob pomembnejših katoliških praznikih je namreč Krka cilj mnogih romarjev.

Postaja 5: Straßburg

Le tri kilometre dolvodno od Krke je kraj Straßburg, nad katerim kraljuje mogočni grad, ki je bil več stoletij rezidenca krških škofov. Dolina Krke je tu razmeroma široka. Na severu jo obdaja pogorje Metnitzer Berge, katerega pobočja so zložnejša in imajo sončno lego, zato so na gosto posejana z domačijami v celkih. Kmetovanje, ki temelji na gozdarstvu in živinoreji, ohranja tradicionalen značaj. Na južni strani se vzpenja hribovje Wimitzer Berge s

Grad Straßburg je bil več stoletij rezidenca krških škofov. Foto: flickr.

strmejšimi osojnimi pobočji. Ta so gozdnata in skorajda neposeljena. O nekdanji slovenski poselitvi teh krajev pričajo številna ledinska imena na obeh straneh doline, čeprav so v sodobnosti na avstrijskih zemljevidih zapisana v nemški različici, denimo *Gatschnigg, Ladinig, Osselitzen, Gurnig, Mödritsch ...* (Wanderkarte Gurktal). Iz Straßburga in Krke se lahko podamo na številne označene planinske poti, ki nas vodijo na vrhove nad dolino, prek hriba Pirker Kogel pa lahko gremo peš v Breže.

Krški škofje so si svojo tukajšnjo rezidenco postavili v 12. stoletju. Z mogočno graščino so želeli tudi navzven pokazati neodvisnost od salzburških nadškofov. Leta 1767 je grad poškodoval močan potres, zato so rezidenco preselili v bližnji grad Pöckstein, ki stoji na sotočju Krke in Metnitza, tam kjer se zdaj z glavne hitre ceste odcepi cesta v dolino. Grad nad Straßburgom sta dodatno poškodovala požara v letih 1858 in 1904, tako da se je znašel na robu propada. Obnovili so ga šele v zadnjem času in ga obogatili z etnografsko ter lovsko muzejsko zbirko. V njem so tudi kulturni dogodki in priložnostne razstave umetniških del.

Literatura in viri:

Burg Hochosterwitz, brošura. Carinthia. Celovec.

Ebner, H. L. 2009: Kärnten. Marco Polo. München, 125 str.

Medmrežje 1: <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclp.g/g960154.htm>, 22. 10. 2014.

Medmrežje 2: http://de.wikipedia.org/wiki/Sankt_Veit_an_der_Glan, 22. 10. 2014.

Medmrežje 3: [http://de.wikipedia.org/wiki/Gurk\(Fluss\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Gurk(Fluss)), 23. 10. 2014.

Medmrežje 4: <http://www.sv.or.at>, 23. 10. 2014.

Medmrežje 5: http://www.solidbau.at/home/artikel/Kraftwerke/_Groesstes_Solkraftwerk_Oesterreichs_in_Kaernten, 25. 10. 2014.

Medmrežje 6: http://de.wikipedia.org/wiki/Gurktaler_Alpen, 25. 10. 2014.

Medmrežje 7: <http://de.wikipedia.org/wiki/Friesach>, 25. 10. 2014.

Medmrežje 8: <http://www.friesach.at>, 26. 10. 2014.

Medmrežje 9: https://sl.wikipedia.org/wiki/Ema_Kr%C5%A1ka, 26. 10. 2014.

Medmrežje 10: <http://www.kath-kirche-kaernten.at/bistum-gurk>, 26. 10. 2014.

Medmrežje 11: [http://de.wikipedia.org/wiki/Glan\(Gurk\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Glan(Gurk)), 26. 10. 2014.

Medmrežje 12: http://www.statistik.ktn.gv.at/152524_DE-Statistik-Bevoelkerungswesen, 27. 10. 2014.

Posch, W. 1985: Stolnica v Krki. Stolni kustodiat. Krka, 44 str.

Schloss Strassburg, brošura. Diözesanes Referat für Internet- und Kulturkoordination. Celovec.

St. Veit an der Glan, Freizeit und Kulturlandkarte, zemljevid. Schubert & Franzke Gesellschaft m.b.h. St. Pölten.

Stift Dom zu Gurk, brošura. Diözese Gurk. Krka.

Wanderkarte Gurktal, mit kulturhistorischem Wegweiser, zemljevid. Freitag-Berndt. Dunaj.

Zerzer, J. 1997: Po koroških poteh, kulturno-zgodovinski turistični vodnik. Mohorjeva založba. Celovec, 160 str.

POGORJE IN BIOSFERNI PARK NOCKBERGE

Jože Mihelič

Vodja: Jože Mihelič, upokojenec, profesor športne vzgoje, nekdanji vodja službe za izobraževanje in naravovarstveno vzgojo v javnem zavodu Triglavski narodni park

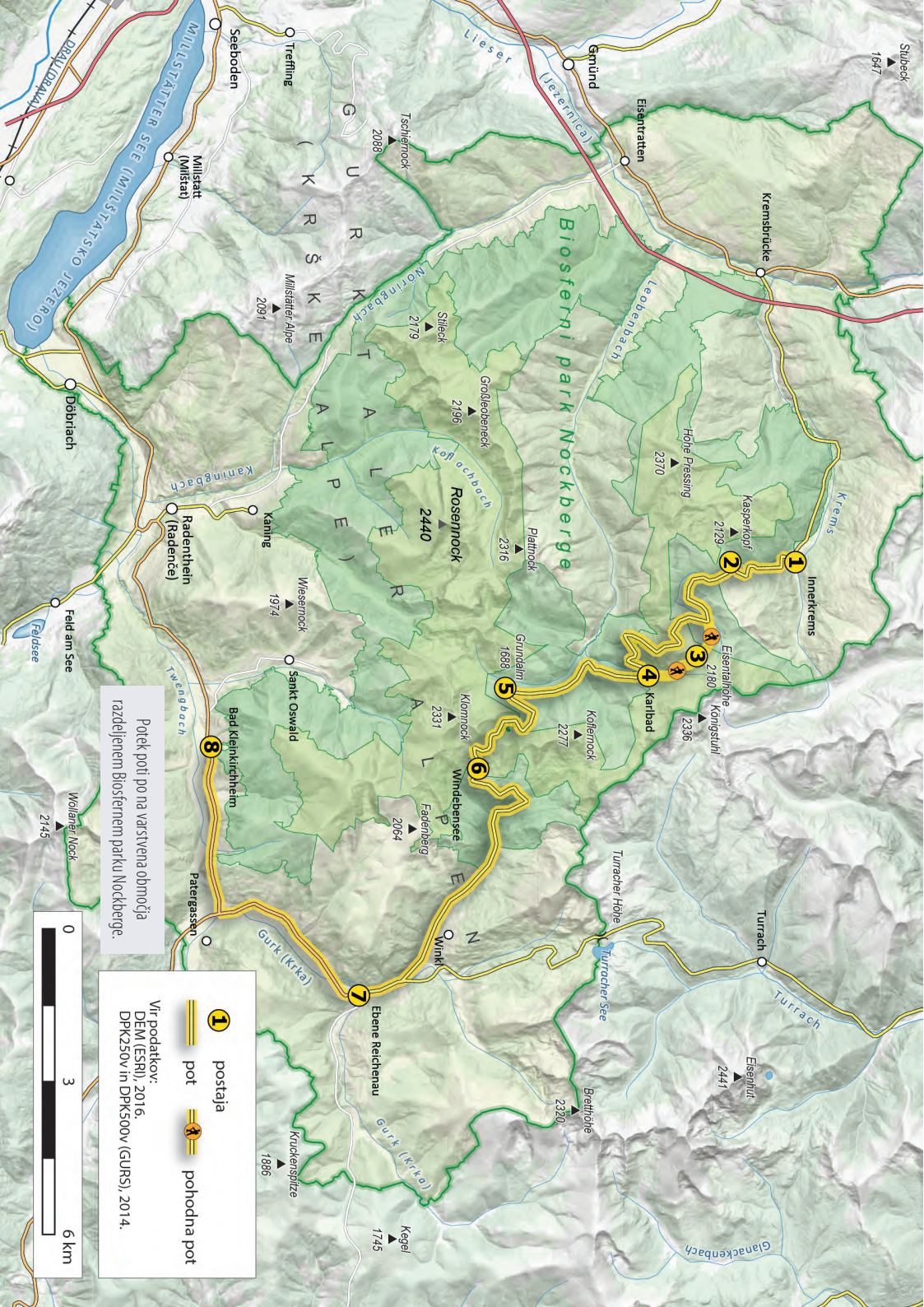
Ekскурzija je bila izvedena 7. septembra 2013.

Potek poti: Ljubljana – Tržič – Ljubelj – Beljak – Gmünd – Kramsbrücke – Innerkrams – Öbene Reichenau – Bad Kleinkirchheim – Radenče – Beljak – Ljubljana

Postaje: 1. Innerkrams
2. Planina Nockalm
3. Vzpon na Eisentalhöhe (2180 m)
4. Karlbud
5. Planina Grundalm
6. Parkovna učna pot Windebensee
7. Uprava in informacijska točka Biosfernega parka Nockberge
8. Bad Kleinkirchheim

Uvod

Nockberge (nemško tudi Nockgebiet) so najzahodnejša gorska skupina Krških Alp (*Gurktaler Alpen*). Podoba mehkih kopastih vrhov Nockbergov ji je vtisnila pečat alpskega območja, ki mu manjkajo v nebo kipeči ostri vršaci. Besedica *nock* namreč pomeni razmeroma visoko zaobljeno gorsko vzpetino z gladkimi pobočji, kar je pravzaprav značilnost večjega dela Avstrije. Tako oblikovano površje in njegova kamninska podlaga, ki je pogojevala razvoj rudarstva, v naravi pa veliko pestrost ter bogastvo rastlinstva in živalstva, je kar klicalo k naselitvi iz smeri tisočletnih prometnic, vezanih na dolini Drave in Mure ter Celovško kotlino. »Nocki« se vzpenjajo neposredno na meji za Slovence zelo pomembnih krajev. Pomislimo le na pokristjanjevanje, ki je ob Ogleju potekalo iz Salzburga po dolini Jezernice (*Lieser*) in Drave, na zgodnji srednji vek s sveto Emo Krško, prvo slovensko svetnico, nadvse pomembno za obstanek slovenske narodne kulture in slovenskega jezika, ter na Gosposvetsko polje in Krnski grad ter tamkajšnje ustoličevanje karantanskih knezov. V nekoliko odmaknjenem

Projek poti po na varstvena območja razdeljenem Biosfernem parku Nockberge.

1 postaja

2 pot

3 pohodna pot

Vir podatkov:
DEM (ESRI), 2016.
DPK250v in DPK500v (GURS), 2014.

zaledju teh pomembnih krajev in poti se je razvijala značilna kultura in z njo kulturna pokrajina, v kateri sicer ni več slovenskega življa, a ji vseeno ne manjka značilnih slovenskih ostalin.

Zgodovinski in geografski oris Nockbergov

V času Noriškega kraljestva je nastala mreža rimskih cestnih povezav, od katerih je iz smeri zdajšnjega Beljaka, kjer je bilo že takrat najpomembnejše križišče v Celovški kotlini, ena pot potekala skozi dolino Jezernice (*Lieser*) proti severu, v smeri Katchberga, druga, najkrajša, pa predvsem zaradi železarstva vzhodnejše, prek območja Trga (*Feldkirchen in Kärnten*).

Ceste so torej Nockberge obšle, zato je osrednje območje pogorja v zgornjem delu doline Krke (*Gurk*) ostalo skromno poseljeno. St. Lorenzen ob Reichenau se prvič omenja šele leta 1211, Ebene Reichenau pa leta 1384. Ozemlje je bilo razdeljeno med nekaj lastnikov, od 11. stoletja dalje so bili največji škofje iz Krke (*Gurk*). Krški škofiji je že na začetku uspelo izriniti vse pomembne tekmece. Škofje so podpirali kolonizacijo, s čimer se je širila njihova posest. Takratno milejše podnebje je omogočalo naselitev na območjih z veliko nadmorsko višino, saj je bila v obdobju kolonizacije gozdna meja od 200 do 300 m višje od sedanje.

Gorski prelaz Turracher Höhe ni imel nikoli posebnega pomena. Tudi kratka, vendar strma pot čez Flattnitz je izgubila pomen zaradi prelazov Katschberg na zahodu in Semmering na vzhodu. Na dejstvo, da je bil Flattnitz nekoč pomemben, spominja le še cerkev z nekdanjo bolnišnico za popotnike. Dolino Krke je močno zaznamoval vpliv družine Khevenhüller, ki je podpirala protestantizem. Po začetku protireformacije okrog leta 1600 se je veliko evangeličanov umaknilo v ilegalo, dokler ni z razglasitvijo tolerančnega patenta cesarja Jožefa II. prišlo do ustanovitve tako imenovanih tolerančnih občin Gnesau in Wiedweg, kjer je prebivalstvo še dandanes versko zelo mešano.

Zgornji del doline Krke (Zemljiška uprava Reichenau) je leta 1507 od cesarja Maksimiliana I. prejel znak Jurijevega križarskega reda. Leta 1598 je tudi ta del doline pripadel avtonomnemu jezuitskemu redu in tako je ostalo skoraj dve stoletji, dokler mu ga ni leta 1773 odvzela cesarica Marija Terezija. Območje je prešlo pod milštatsko ali miljsko upravo, zdaj pa je pod špitalsko.

Nockberge so najzahodnejši del Krških Alp, ki se razprostirajo na območju tromeje med Koroško, Salzburško in Štajersko, med dolino Jezernice na zahodu in prelazom Neumarkter Sattel na vzhodu ter dolino Mure na severu in dolino Drave ter Celovško kotlino na jugu. Poleg gorske skupine Nockberge jih sestavljajo Metnitzer Alpen med Muro in rečico Metnitz ter Wimitzer Berge med dolinama Krke in Gline (*Glan*). Najvišja vzpetina Nockbergov in celotnih Krških Alp je Eisenhut (2441 m) na štajerski strani pogorja, najvišji vrh v mejah zavarovanega območja je Rosennock (2440 m), najvišji vrh na Salzburškem pa Königstuhl (2336 m). Od Nizkih Tur (*Niedere Tauern*) na severu jih razdvaja reka Mura, od Visokih Tur (*Hohen Tauern*) in od Ziljskih Alp (*Gailtaler Alpen*) na zahodu in jugu reki Jezernica in Drava, od Celovške kotline na jugovzhodu Osojsko jezero (*Ossiacher See*), od preostalih območij Krških Alp na vzhodu pa črta Krka–Paalbach.

Nockbergi imajo številne gorske podskupine. Južno od Bad Kleinkirchheima so masivi

Vzpetine Nockbergov so blago zaobljene. Gozd sega visoko navzgor, ovršje pa je namenjeno paši živine. Foto: Johannes Puch, flickr.

Značilna pokrajina ovršja Nockbergov. Foto: Johannes Puch, flickr.

Nockbergi so prežeti z ljudsko stavbno dediščino, kot na primer v kraju Sankt Oswald v bližini Bad Kleinkirchheima. Foto: flickr.

Slikovita gorska pokrajina je prepređena z gozdovi, planinskim cvetjem in obilico vode, užete tudi v jezerih. Foto: flickr.

Mirnock (2110 m), Wöllaner Nock (2145 m) in Osojščica (Gerlitzten, 1909 m), osrednji del označujejo Milštatske Alpe (*Millstätter Alpe*, 2101 m) in Rosennock (2440 m), na severu pa so skupine Schwarzwanda (2241 m), Königstuhla (2336 m) in Eisenhuta (2441 m).

Od sosednjih Visokih Tur jih ne ločuje le globoko vrezana Dolina Jezernice (*Liesertal*), ampak tudi njihova podoba. Raven vrhov Nockbergov je od 300 do 400 m nižja kot pri katerikoli gorski skupini zahodno od Jezernice. Zaradi tega je bila drugačna tudi poledenitev. Ledeniške oblike površja v visokogorju najdemo le na vrhovih, visokih več kot 2300 metrov, in še tam le na severnih pobočjih. Ostala pobočja so bila brez stalnega snega in ledu, izpostavljena občasnemu zmrzovanju in s tem močnemu mehanskemu preperevanju. Tako se je postopoma izoblikovala podoba mehkih kopastih vrhov Nockbergov. K njihovem bolj sredogorskemu značaju pripomorejo tudi široke ledeniške doline v osrednjem delu pogorja (dolini v povirju Krke in na območju Bad Kleinkirchheima). V tem delu zbuja pozornost spremenjeni tok reke Krke, za Dravo druge najdaljše koroške reke (157 km). V času najvišje ravni ledu na Krškem ledeniku je struga dosegla sedlo med Himmelbergom in Gnesauom, tako da je ledenik reko preusmeril v smeri Trga. Vzhodni del Nockbergov, kakor tudi gore vzhodno od Patergassna, so ostali nepoledeneli. Ledenik Flattnitz se je končal v dolini Glödnitz, na jugu pa je ledenik pokrival dolino Kratal, Arriach - Himmelberg in območje vzhodno od Steuerberga.

Geološka zgradba in različni geomorfni procesi so ustvarili eno najbolj nenavadnih in zanimivih območij v Avstriji. Gre za značilno staro pogorje z raznovrstnimi kamninami. Na tem območju so se v geološki zgodovini večkrat menjavala morja s celinami na eni strani in puščavsko z vlažnim tropskim podnebjem na drugi. Prevladujejo tako imenovane vzhodnoalpske metamorfne kamnine (*die Ostalpine Kristallinen*), ki so starejše od 400 milijonov let. Narinjene gmote so ustvarile tako imenovani Krški nariv (*Gurktaler Decke*), ki ga je milijone let preobrazala erozija. Poleg metamorfnih kamnin ga sestavljajo bazalni sedimenti, filiti, dolomiti in apnenci. V Nockbergih je značilen okrasni kamen rdeči granat, ki ga uporabljajo za nakit. Med nepropustne starejše kamnine so ukleščeni skladoviti jurski apnenci in dolomiti, ki med drugim pogojujejo nastanek toplih vrelcev v Bad Kleinkerchheimu.

Z majhnimi izjemami vse vode z območja Nockbergov odtekajo v Dravo. Zahodni del gorovja je v porečju Jezernice, z jugozahodnega dela pa odtekajo vode v Milštatsko ali Miljsko jezero (*Millstätter See*). Pobočja južno od prevala Turracher Höhe so v porečju Krke, ki izvira na Lattersteigu, preteče povirni del doline z glavnim krajem Patergassen, nato skozi strmo sotesko Engen Gurk priteče v srednji del doline s krajama Krka (*Gurk*) in Straßburg, nakar priteče v Celovško kotlino in se pri Velikovcu (*Völkermarkt*) jugovzhodno od Celovca izliva v Dravo. S severovzhodnega dela pogorja odtekajo vode v reko Metnitz, ki se v Krko izliva pri Starem Dvoru (*Althofen*). Glavni dotok Osojskega jezera, katerega vode se pri Beljaku izlivajo v Dravo, je Tibla (*Tiebelbach*). V porečju Mure je le skrajni severni del pogorja.

Zahodno in južno mejo Nockbergov predstavljata Milštatsko in Osojsko jezero. V osrčju Nockbergov sta nekoliko večji jezera Afritzer See, Slovenci mu pravijo Cobrško jezero, in bližnje Feldsee. Obe sta na nadmorski višini okrog 750 m, njuna površina je slabega pol kvadratnega kilometra, največja globina pa 22 oziroma 26 metrov. V primerjavi z drugimi

koroškimi jezeri je njuna voda mehka. V zimskem času obe jezери zamrzneta. Obe sta tudi turistično pomembni s poudarkom na kopalnem turizmu, ribolovu, drsanju in teku na smučeh.

Med visokogorskimi jezeri nekatera poleti popolnoma presahnejo, nekatera pa so sedem ali osem, izjemoma celo do 10 mesecev na leto zamrznjena. Led na njih je lahko debel tudi do 2 m. Največje med visokogorskimi jezeri je Turracher See na nadmorski višini 1780 m. Njegova površina je 19 ha, največja globina pa 33 m. Zanimivo je, da je njegovo vodozbirno območje izredno majhno, vsega 2,2 km². Geološko pripada krškemu narivu z metamorfnimi kamninami. Čeprav je pol leta zamrznjeno, se poleti voda v njem segreje na 18 °C. Voda iz jezera odteka v Muro. Ker je jezero na območju znanega turističnega in smučarskega središča Turracher Höhe, so za zaščito jezerske vode že leta 1967 na območju jezera zgradili kanalizacijo.

Vzhodno od jezera Turracher See je sredi bližnjih visokogorskih barij jezero Schwarzsee z gladino na nadmorski višini 1840 m, površino 2,6 ha in globino vsega 3 m, tako da pozimi zamrzne skoraj do dna, poleti pa se prav tako segreje na 18 °C. Naseljuje ga planinski pupek (*Ichthyosaura alpestris*). Le nekaj lučajev vstran je malce bolj na jugu še nekaj manjše jezero Grünsee z dobro razvitim podvodnim rastlinstvom. Njegova površina je 1,5 ha, največja globina pa 11 m.

Še bistveno več jezer (Falkertsee, Nassbodensee, Gürksee, Torersee in druga) je na večji nadmorski višini, med 1800 in 2050 m visoko. Najbolj znano med njimi je 0,43 ha prostrano in 2 m globoko Windebensee na nadmorski višini 1890 m. Z izgradnjo umetne pregrade je postalo precej večje. Zaradi lepote okolice, ki je značilno »nockovska«, ter zanimivega rastlinstva in živalstva v okolici, so okrog jezera zgradili parkovno učno pot.

Pred zahodnimi vetrovi Nockberge varujejo Visoke Ture ter Karnijske in Ziljske Alpe. Razmeroma milo podnebje brez močnih in izrazitih vremenskih sprememb jih je ozaljšalo z rastlinskim in živalskim bogastvom. V prvi vrsti je zanje značilen gozd, saj Nockberge veljajo za največje strnjeno območje iglavcev v Vzhodnih Alpah. Zgornjo gozdno mejo sestavljata evropski macesen (*Larix decidua*) in cemprin ali švicarski bor (*Pinus cembra*), imenovan tudi limba, nemško Zirbe, ki navdušuje s svojo eleganco. Grmičasto rastlinstvo na zgornji gozdni meji je odlično okolje za žuželke, ptice in manjše sesalce.

Veliko barvitost ustvarjajo rdeči cvetovi dlakavega sleča (*Rhododendron hirsutum*, nemško Alpenrose), ki v zgodnjem poletju prerašča prostrana pobočja nad gozdno mejo. Uspeva na apnenčasti podlagi, označujejo pa ga dlačice na robovih zelenih listov. Travniki z veliko pestrostjo trav so posejani s cvetjem. Vmes najdemo močno dišečo špajko (*Valeriana celtica* ssp. *norica*), rastlinski simbol parka. V Innerkremsu je urejena »Špajkina pot«, v Bad Kleinkirchheimu so ji postavili spomenik. V kopeli s špajkinim oljem se je, tako pripoveduje legenda, kopala že Kleopatra v starem Egiptu. Nekoč so jo v velikih količinah nakladali na ladje v Trstu in Benetkah, poznata pa jo predvsem Bližnji vzhod in severna Afrika. Pravijo ji tudi roža Marije Magdalene, ker naj bi Marija Magdalena Jezusu po njegovih dolgih in napornih poteh masirala noge s špajkinim oljem.

Največ živalskih vrst je vezanih na prst, mnoge tudi na stoječe in tekoče vode ter zrak. Ne le lisica, srnjad in jelenjad, tukaj domujejo tudi razne kune, gorski (beli) zajec, gams, polh, svizec. Slednji živi v družinah v zapletenem sistemu rovov. Najštevilčnejše živali Nockbergov

Dehteča špajka (*Valeriana celtica* ssp. *norica*) velja za rastlinski simbol parka Nockberge. Foto: flickr.

so žuželke s tremi pari nog in členonožci s štirimi pari nog. Med njimi je nekaj endemitov, to je vrst, katerih pripadniki živijo samo tukaj. Polovica ribjih vrst avstrijske Koroške živi v Nockbergih. V potokih najdemo potočno postrv (*Salmo trutta*) in navadnega kapeljna (*Cottus gobio*), v jezerih pa klena (*Leuciscus cephalus cephalus*) ter različne vrste postrvi (*Salmonidae*). V vodah in na kopnem prebivajo različne dvoživke, ki so predvsem v vodah živo obarvane. Zračni »ocean« Nockbergov napolnjuje 67 vrst ptic gnezdivk, kar predvsem v času gnezdenja pomeni veliko ptičjega petja. Tukaj živita tudi planinski orel (*Aquila chrysaetos*) in divji ali veliki petelin (*Tetrao urogalis*), ki je simbol parka oziroma njegov zaščitni znak in si prebivališče poišče le v mirnih ter čistih, predvsem smrekovih gozdovih.

Za dostope v Nockberge iz Celovške kotline in doline ob zgornjem toku Drave so značilne velike višinske razlike. Markanten je vzpon iz Himmelberga v Gnesau. Med Trgom in Gnesauom je višinska razlika več kot 400 m, med Radenčami (*Radenthein*) in Bad Kleinkirchheimom pa 350 m, obakrat na zelo kratki razdalji. Podobno je na razvodnici med Dravo in Muro, čeprav je dolina Mure občutno višje kot dno Celovške kotline. Zaradi velike višinske razlike med dolino Drave in Nockbergi so na obrobju globoko zarezano doline, ki vodijo v visoke (izolirane) doline z ugodnim podnebjem. To je omogočilo nastanek starih naselitenih območij, kot so Arriach, Wöllan, Gerlitz, Kleinkirchheim, Sankt Oswald, Kaning in Reichenau, ki velja za najvišje ležečo občino na avstrijskem Koroškem.

Travnati vrhovi in planinski pašniki nad gozdno mejo, ki zavzemajo osrednje območje Biosfernega parka Nockberge, hranijo spomin na rudarstvo in oglarstvo, katerih ostanke je narava že prekrila. Preplet gozdov in pašnikov, ki so jih nekdanje intenzivno koristili, privlači številne turiste. Nekdanja živahna rudarska dejavnost se je obdržala le v Radenčah.

Z razglasitvijo biosfernega parka in razmahom turizma je kmetijska raba zemljišč postala ponovno aktualna, ker edina zagotavlja ohranitev privlačne, tradicionalne kulturne pokrajine. Zaradi južno orientiranih pobočij in bližine mest je najbolj izrazito poseljeno južno obrobje Nockbergov. Takšno je še zlasti zaledje Milštata s številnimi vasmi, zaselki in samotnimi kmetijami. Poseljena so tudi nekatera »skrita« območja, kar nas kar nekako presenetli, denimo Görzwinkl, Zedlitzberg, Saureggen, Albern in Tanzenberg. Kdor ima rad starožitnost kulturne pokrajine, jo lahko podoživi na poti iz doline Jezernice v Milštatske Alpe in od tam v gorsko vas Kaning.

Preteklost se je ohranila tudi v pripovedkah in legendah. Eni najbolj »domačih« je naslov Čudežni kamen in nam pripoveduje zgodbo mladega kmečkega para. Ker zakonca nista mogla imeti otrok, se je kmet odpravil na dolgo, truda polno pot, da bi poiskal čudežni kamen, ki je nekoč ženam pomagal do želenega potomstva, pa je zaradi napuha ter neobvladane človeške jeze in zlobe izginil neznano kam ... To je seveda zgodba o kamnu, na katerem je sleherni dan sedela sv. Ema Krška, prva slovenska svetnica, ko je nadzirala gradnjo cerkve in samostana v Krki. Sveta Ema je zavetnica nosečnic, »njen« kamen, ki je zdaj v tamkajšnji cerkveni kriпти, pa je dobil simbolni pomen v ljudskem izročilu.

Ena od zelo znanih, skrivnostnih in zanimivih legend je vezana na Osojsko jezero. Anton Aškerc nam jo je približal v baladi Mutec Osojski. Legendarna oseba je poljski kralj Boleslav II., ki naj bi umrl v benediktinskem samostanu Osoje. Leta 1081 se je kralj napotil k papežu, da bi si olajšal vest in dosegel preklic cerkvenega izobčenja. V odmaknjenih Osojah je kot

Sveta Erma Krška sedi na »čudežnem kamnu« ter nadzoruje gradnjo cerkve in samostana v Krki. Relief je na steni stolnice v Krki. Foto: Jože Mihelič.

mutec potrkal na samostanska vrata, nato opravljal delo laičnega brata in šele na smrtni postelji s kraljevskim prstanom opatu razkril, kdo pravzaprav je. Boleslav II. je namreč 11. aprila 1079 v cerkvi sv. Mihaela pri Krakovu umoril krakovskega škofa sv. Stanislava, ki je kritiziral njegov življenjski slog. Izbruhnili je upor in kralj je pobegnil na Madžarsko. Leta 1024 zgrajeni benediktinski samostan Osoje je najstarejši na Koroškem. Svojemu namenu je služil do leta 1783. Leta 1484 so tamkajšnjo baziliko požgali Turki.

Zgodovino naseljevanja Nockbergov sta močno zaznamovala železarstvo in fužinarstvo. V Innerkremso so od 14. stoletja kopali kakovostno železno rudo, v kraju Kreamsbrücke pa leta 1541 zgradili prvi avstrijski plavž »na volka«. Prvi plavži so sicer nastali v 4. stoletju pr. n. št. na Kitajskem, prvi v Evropi okrog leta 1400 v Belgiji, prvi v Angliji leta 1491, na območju Slovenije pa je prvi znani plavž iz leta 1762 v Mislinji, plavž v Železnikih, ki je deloval med letoma 1860 in 1902, pa velja za najboljše ohranjeni evropski plavž. Jakob Türgg je leta 1566 zgradil prvi plavž v Eisentrattnu, še vedno pa je ohranjena njegova hiša, znana kot Türggenhaus. Glede na najnovejša odkritja o rudarstvu in fužinarstvu v Vzhodnih Julijskih Alpah se zdi, da verjetno še starejša železarska preteklost Nockbergov še ni razkrita.

Rudarstvo se je ohranilo le v Milštatskih Alpah, severno od Radenč, kjer železovo rudo od leta 1907 v okviru podjetja Austro-American Magnesit Company predelujejo v različne ognjeodporne materiale. Največ rudnikov železne rude je bilo v bližnji in daljni okolici Innerkremsa, pa tudi na območju krajev Turrach (Stainbachgraben, Rohrerwald) in Stangalm (Altenberg, Grünleitenock), kjer je rudarstvo prvič omenjeno leta 1399. Severno

od Kremsbacha je območje Mattehanshöhe z nahajališči sideritno-magnetitno-piritove rude. Omenjene rudnike je leta 1781 opisoval tudi Slovencem dobro znani Baltazar Hacquet, ki je bil takrat rudarski zdravnik v Idriji.

V Nockbergih, predvsem na območju prelaza Turracher Höhe, so tudi nahajališča antracita kot fosilnega preostanka davne flore, nastale v razmerah tropskega podnebja. Ostanki najvišje ležečega rudnika so vidni na nadmorski višini 2100 m; na enaki višini so na primer tudi rudni rovi trentarskih fužin na strmih pobočjih planine Srednjica v Zgornjem Posočju. V okolici planine Koralm so v letih 1851–1853 kopali živosrebrno rudo, v triasnih plasteh wettersteinskega dolomita na planini Flatnitzer Alm pa so nahajališča svinčeve in cinkove rude, ki so jo po znanih virih izkopavali med letoma 1621 in 1814.

Iz okolice Radenč je v 19. stoletju znano tudi pridobivanje rdečega granata. Wettersteinski dolomit so v kamnolomih drobili za gradnjo cest, z območja prevala Turracher Höhe pa je znano tudi pridobivanje skril za kritine, ki je zaznamovalo zgodovino gradbeništva v okolici Nockbergov. S tamkajšnjimi skrilami je bila zaradi požarne varnosti prekrita večina streh okoliških cerkva in gradov. Iz kvarcitnega konglomerata so v Hüttenbergu in Radenčah izdelovali mlinske kamne.

Kmetijstvo, ki je ob turizmu še vedno najpomembnejša gospodarska panoga, se je od začetkov naseljevanja razvijalo samostojno ter kot dopolnilna dejavnost rudarstvu in fužinarstvu. Z razglasitvijo biosfernega območja leta 2012 je ponovno pridobilo pomen. Ohranjena značilna arhitekturna dediščina močno spominja na kmečke domove na slovenskem Koroškem in Gorenjskem, predvsem v Zgornjesavski dolini. Najti je mogoče tudi značilne koroške ograje ter »slovenske« čope na strehah bivalnih hiš in večjih gospodarskih objektov. Samotne domačije se pojavljajo zelo visoko v gorah. Čeprav nekatere niso več »žive«, kažejo poselitveno podobo, značilno za preteklo stoletje. Čeprav se s kmetovanjem in gozdarstvom še vedno ukvarja okrog 11 % prebivalcev, je kmečkega prebivalstva tudi v Nockbergih vse manj, zato se na opuščene travnike in pašnike širi gozd.

Najpomembnejše turistično središče je Bad Kleinkirchheim z dvema izrazitima sezonama. Gospodarsko središče območja je industrijski kraj Radenče, največji industrijski obrat v mestu pa je avstrijsko-ameriška tovarna za predelavo magnezita. Administrativno središče je mesto Špital ob Dravi (*Spittal an der Drau*), katerega zgodovinsko jedro je nastalo na bregovih reke Jezernice, ki se v Dravo izliva južno od mesta.

Naselitev območja Špitala sega v leto 1191, ko sta Ortenburška grofa Hermann I. in Otto II. tamkaj postavila bolnišnico (prvotni zapis navaja ime *Spittl*) in kapelo. Ko je leta 1418 na Pustem gradu pri Radovljici umrl poslednji Ortenburžan Friderik III., je kraj podedoval grof Herman II. Celjski, pozneje pa Friderik III. Habsburški. Kraj je tržne pravice dobil že v času Ortenburžanov leta 1224, leta 1457 pa si je pridobil pravico do svobodne izbire sodnika in njegovih svetovalcev. V središču mesta stoji grad Porcia (*Schloss Porcia*), eden najpomembnejših renesančnih gradov v Avstriji, zgrajen leta 1533. Zdaj je v njem muzej. Renesančna zgradba je tudi Mestna hiša, ki jo je leta 1537 dala zgraditi rodbina Khevenhüller. Bolnišnico ob mostu čez Jezernico so ponovno zgradili v 16. stoletju. Med koroškim plebiscitom leta 1920 je bil v njej začasni sedež koroške vlade.

Kmetijstvo, temelječe na planinskem pašništvu, je še vedno zelo pomembna gospodarska panoga. Foto: flickr.

OPIS POTI

Postaja 1: Innerkreams

Malo je območij zavarovane narave, ki omogočajo obisk po sodobni, vzorno urejeni razgledni cesti, ki prečka oziroma dosega privlačne, zanimive lokacije, kot so območja visokogorskih potokov in jezer, zgornja gozdna meja, visoki prelazi, zaselki in samotne domačije, starodavne planine, območja nekdanjih rudnikov. Z možnostjo obiska visokih vrhov v dokaj kratkem času, učnimi potmi na zanimivih točkah, informacijskimi središči in muzeji, gostinsko ponudbo in otroškimi igrišči cesta obiskovalcu ponuja res veliko doživetij. Seveda se ob tem hote ali nehote vprašamo, ali je vse to skladno z načeli varstva narave in etike obiskovanja sicer skoraj neokrnjenega visokogorja? Odgovor se skriva v varstveno ohlapnem pragmatičnem pogledu, da gospodarski interes ter izobraževalni in vzgojni cilji zahtevajo prilagoditev »duhu časa«, v katerem živimo.

Panoramska cesta Nockalmstraße je bila dokončana leta 1982. Dolga je 35 km in je zelo sodobno načrtovana, tako da omogoča hkratno doživljanje naravne in kulturne dediščine Biosfernega parka Nockberge (*Biosphärenpark Nockberge*; njegovo uradno ime, pod katerim se vodi v UNESCO-vi evidenci, je *Biosphärenpark Salzburger Lungau und Kärntner Nockberge*, saj je od leta 2012 vanj vključen še celoten okraj Tramsweg na Salzburškem) ter širne razglede. Zato ni presenetljivo, da iz leta v leto privablja več obiskovalcev. Odrpeta je od začetka maja

Panoramska cesta Nockalmstraße pod razgledno restavracijo Glockenhütte (2024 m). Foto: Jože Mihelič.

do konca oktobra, za motorni promet med obema cestninskima postajama Innerkreams na nadmorski višini 1500 m in Ebene Reichenau na višini 1095 m le med 8. in 18. uro.

Ob cesti je veliko zanimivo urejenih točk, privlačnih za obiskovalce, in le malo nepotrebne navlake:

- Veliko biosferno informacijsko središče Nockalmhof, ki je bilo zgrajeno v času razglasitve Bisfernega parka leta 2012.
- Pfandlhütte je planinska kočica na nadmorski višini 1860 m, izhodišče za izlete in planinske ture. V koči je na ogled video predstavitev V kraljestvu svizcev (*Im Reich der Murmeltiere*).
- Planšarski muzej na planini Zechneralm (1900 m), v katerem je predstavljeno nekdanje pašništvo kot pomemben del življenja in dela kmečkega prebivalstva Nockbergov. Vse je na las podobno nekdanjemu planinskemu pašništvu v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah. Pred muzejem je občasno organiziran sejem s prodajo lokalnih proizvodov. Točka je opremljena z otroškim igriščem, ki ima podobo svižčevih »rudnikov«.
- Parkirišče Eisentalhöhe je na nadmorski višini 2042 m.
- Na nadmorski višini 1693 m so tradicionalne toplice Karlbäd.
- Na planini Grundalm (1688 m) sta gozdna in vodna učna pot.
- Na zelo razglednem sedlu (2024 m) stoji restavracija Glockenhütte z »zvonom želja«, kmečko trgovino z lokalnimi proizvodi in naravoslovno razstavo.
- Privlačno jezero Windebensee je na nadmorski višini 1950 m; na njegovem bregu je urejena parkovna učna pot.
- Pot elementov (*Weg der Elemente*), prav tako na nadmorski višini 1950 m, je tematska pot za uravnoteženo ponotrnanje. Uredili so jo zdravniki iz Beljaka.
- Sloveniji bližja cestninska postaja Ebene Reichenau je na nadmorski višini 1095 m.

Vendar si v Nockbergih lahko privoščimo tudi drugačen obisk, ki, ne glede na letni čas, ponuja izjemne možnosti odkrivanja, raziskovanja in občudovanja »novih svetov«. Do sleherne samotne domačije namreč pripelje cesta, naprej pa skozi gozdove vodijo kolovozi in steze do travnatih, kopastih vrhov, ki ponujajo široke razglede. Verjetno najlepši med njimi je tisti proti jugu, čez greben Karavank na Julijske Alpe. Zanimivih ciljev ne zmanjka niti ljubiteljem turnega smučanja, prav tako ne navdušencem za geologijo, botaniko, ornitologijo in še kakšno disciplino bi se našlo.

Koroški etimolog Heinz-Dieter Pohl zanimivo razlaga različna imena vrhov, tako imenovanih nockov, in še nekaterih zemljepisnih imen, ki jih srečujemo ob poti:

- *Nock* izhaja iz keltske beseda *cnoc* in označuje vsenemško besedo (*die*) *Nocke*, iz katere izhaja (*der*) *Nock* v pomenu 'cmok, žličnik', izraz *Berge* v zloženki *Nockberge* pa pomeni 'gore'. Namesto njega se v imenih pojavljajo tudi izrazi *Gipfel*, *Spitze*, *Kopf* v pomenih 'vrh', 'špica, špiček', 'glava' ... Sodobno poimenovanje *Nockgebiet* v pomenu 'Območje Nockov' je dokaj mlado.
- *Rosennock*, z 2440 m najvišja gora v parku, se je v 19. stoletju imenoval *Roseneck*, še prej pa *Rosenick*, kar izhaja iz slovenskega poimenovanja *Roženik*; ime torej ni povezano s cvetjem, rožami.
- *Hochpalfennock* z nadmorsko višino 2099 m je poimenovan po drevesnim krošnjam podobnih previsih.

Nockbergi so pravcata zakladnica za ljubitelje pohajkovanja . . . Foto: Johannes Puch, flickr.

. . . in nezahtevnega planinarjenja. Foto: flickr.

- Za znamenito kmečko kopališče *Karlbad* je ustrezen prevod 'Majhne toplice', saj izraz *Karl* pomeni 'majhen'.
- Ime 2331 m visokega vrha Klomnock izhaja iz besede *Klamm* v pomenu 'soteska', ki opredeljuje eno od njegovih opaznih lastnosti, z razpokami presekano skalovje.
- Ime 1845 m visoke vzpetine Kolmnock izhaja iz izraza *Kulm*, izpeljanega iz slovenske besede holm.
- Ime 2336 m visokega vrha Königstuhl v pomenu 'Kraljevski stol' je staro in izhaja iz pripovedk, pri čemer se navezuje na značilno obliko gore, podobno našemu Stolu v Karavankah.
- Ime 2226 m visokega vrha Malnock izhaja iz imena *Möll* za gorski potok, ki ga lahko poslovenimo v 'Mlinca' ali 'Mlinarica'.
- Ime 2110 m visokega vrha Mirnock se lahko zapiše tudi kot *Mur(-nock)* v pomenu 'barje, močvirje'.
- Ime Palnock (1901 m) pomeni 'Strm travnik' in je pomensko sorodno izrazu *Pala* v Dolomitih.
- Ime 2088 m visokega vrha Tschiernock izhaja iz slovenske besede čer v pomenu 'skala'.
- Ime 1909 m visoke gore Gerlitzten, ki ji Slovenci pravimo Osojščica, je izpeljano iz slovenskega imena *Gorelica*, ki izhaja iz glagola 'goreti', ali pa iz nižjeavstrijskega imena *Sonenwendstein*, kar bi lahko prevedli kot 'Gora, ki kot ogenj zažari v soncu'.

Postaja 2: Planina Nockalm

Biosferno središče Nockalmhof (*Biosphärenpark-Zentrum Nockalmhof*) je bilo zgrajeno v času razglasitve biosfernega parka leta 2012. Je značilno sodobno informacijsko središče s stalno razstavo Okamenelo nekdanje življenje Nockbergov, ki s skrbno izbranimi ter atraktivno prepariranimi značilnimi fosili živali in rastlin Nockbergov obiskovalca prestavi v tamkajšnji živi svet pred okrog 300 milijoni leti. Središče ponuja tudi sodobno trirazsežno video predstavitev narave in življenja ljudi v biosfernem parku.

Prestrukturiranje narodnega parka v biosferni park je potekalo od leta 2004. Pogoji, ki morajo biti za tak korak izpolnjeni, so zelo visoko postavljeni, zato je to visoko priznanje organizacije UNESCO zelo redko. S ciljem varovanja in ohranjanja narave mora biti v prvi vrsti zagotovljeno ohranjanje biološke raznovrstnosti. Gre torej za modelno, vzorčno območje. Vsi posegi v naravo morajo biti strogo sonaravni, doseženo mora biti torej ravnovesje med rabo in naravnim obnavljanjem. Biosferni park želi biti živeči primer sobivanja, ki temelji na stoletnih izkušnjah, znanstvenem pristopu in, ne nenazadnje, zdravi pameti. Sonaravni pristop naj bi sčasoma postal način življenja tako prebivalcev kot obiskovalcev biosfernega parka. V projekt so vključene koroške občine Krems, Radenče (*Radenthein*), Bad Kleinkirchheim in Reichenau.

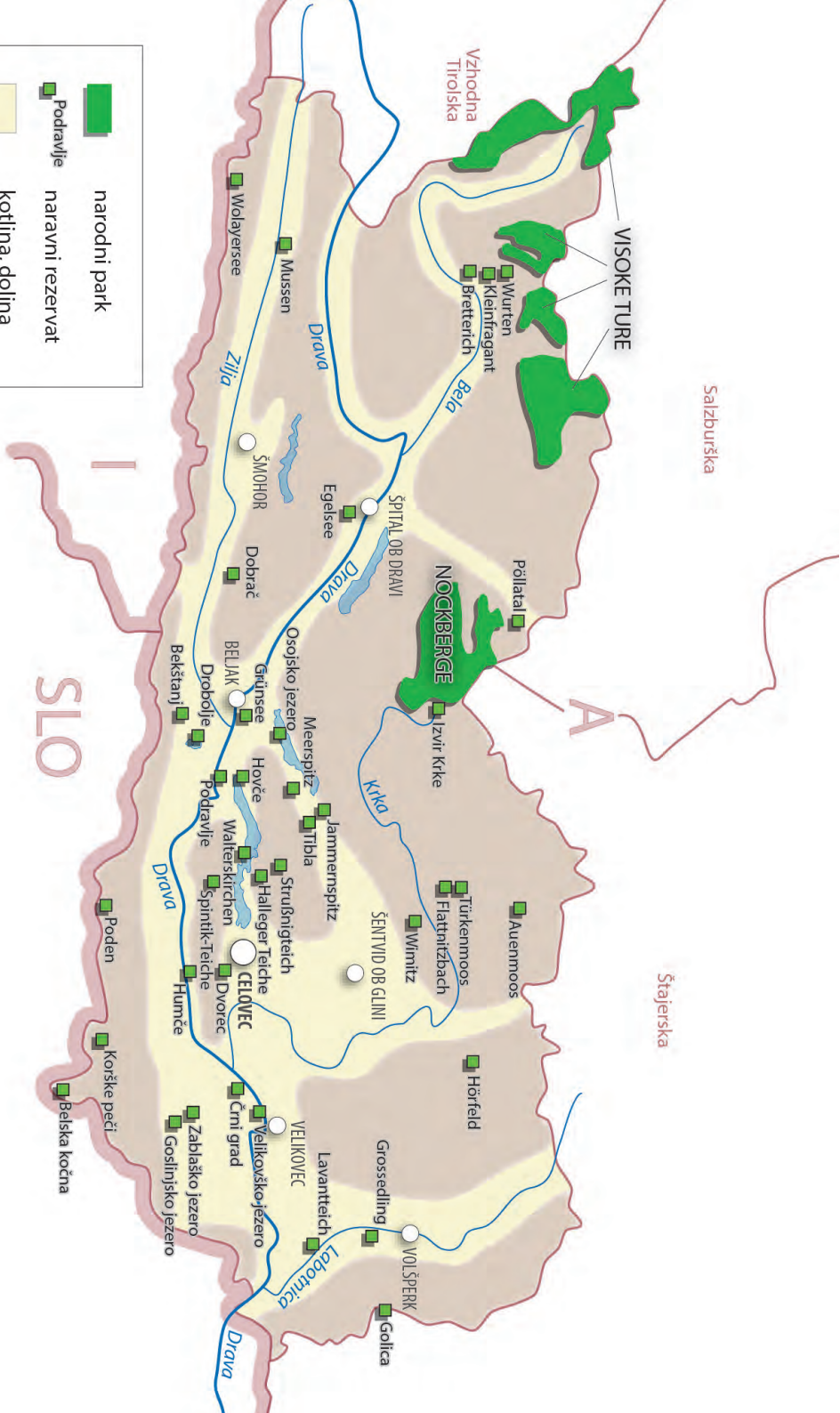
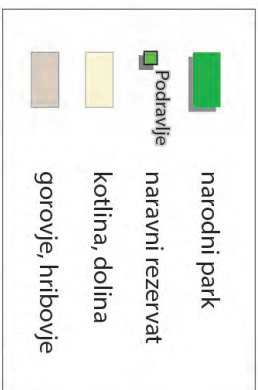
Temelj programa UNESCO je sonaravna odgovornost. Poglavitni cilji so ekološka naravnost, gospodarska varnost in socialna pravičnost, zato ima biosferni park prednost pri zagotavljanju varnih, inovativnih projektov. To pomeni, da priznanje pospešuje razvojne

Vračanje živine s planine je priložnost za tradicionalne prireditve. Foto: flickr.

Razstavljeni fosil ribe v informacijskem središču parka Nockalmhof. Foto: Silvo Bizjak.

Vir podatkov: Seznam zavarovanih naravnih območij na Koroškem 2013. <http://www.schutzgebiete.ktn.gv.at>

Zavarovana območja narave na Koroškem.

možnosti, dobro informiranost in visoko stopnjo sodelovanja za ustvarjanje prihodnosti, ki jo lahko opišemo kot »biti eno z divjino narave«.

Vsak biosferni park ima tri glavna območja:

- Območje zavarovane narave, kjer so ohranjeni bistveni ekosistemi regije. To območje mora zavzemati vsaj 5 % biosfernega parka, dovoljena pa je le odgovorna, tradicionalna raba naravnih dobrin z izključno sonaravno regulacijo.
- Varovalno območje, ki mora zavzemati najmanj 20 % površine parka in kjer sonaravni procesi že potekajo; v primeru Biosfernega parka Nockberge je bilo varstvo narave uzakonjeno že z ustanovitvijo Narodnega parka Nockberge leta 1987.
- Razvojno območje, ki ga sestavlja preostalo območje, kjer je posebna pozornost namenjena dinamiki gospodarskega razvoja oziroma območjem človekovega bivanja, dela in preživljanja prostega časa.

Postaja 3: Vzpon na Eisentalhöhe (2180 m)

Najvišja točka, ki jo doseže Nockalmstraße, je preval in parkirišče Eisentalhöhe na nadmorski višini 2042 m. Razgledna ploščad je opremljena z informacijskimi tablami in s predstavitvijo močno dišeče špajke, drobne aromatične rastline, ki je postala zaščitni znak Nockbergov. Preval je idealno izhodišče za krajše in daljše visokogorske ture. V neposredni bližini se pne eden najbolj znanih vrhov Krških Alp, bajeslovni Königstuhl (2336 m). Preval je ime po bližnjem vrhu Eisentalhöhe (2180 m), ki priča o tamkajšnji železarski preteklosti, dobil šele po izgradnji panoramske ceste.

Pobočja Eisentalhöheja se spuščajo proti Innerkremsu, ki je bil skupaj z okoliškimi kraji v 14. stoletju najpomembnejše železarsko središče tega dela Evrope. Lastila si ga je nadškofija v Salzburgu, dokler ni leta 1480 v sporih s Habsburžani izgubila železarskih naselij v dolini Jezernice. Ko so Habsburžani po napadih Madžarov za kratek čas izgubili in nato ponovno pridobili to ozemlje, katerega srednjeveško upravno središče je bilo mesto Gmünd (Slovenci mu pravimo tudi Sovodenj), ga niso več izpustili iz rok. Iz finančnih razlogov so ga ponovno dali v upravo salzburški nadškofiji. Od 16. stoletja dalje so si njegovo lokalno lastništvo izmenjevale različne gofovske hiše.

Preval Eisentalhöhe je na zgornji gozdni meji, ki je v Nockbergih znatno višja kot v Julijskih Alpah. V Nockbergih jo poleg macesna (*Larix decidua*) sestavlja tudi cemprin (*Pinus cembra*), izredno elegantno drevo, ki se pojavlja v Alpah (Švica, Francija, Italija, Avstrija, nekaj malega tudi v Sloveniji) ter Karpatih (Ukrajina, Romunija) in njihovi najvišji gorski skupini Tatre (Slovaška, Poljska), običajno na gozdni meji oziroma nadmorski višini med 1300 in 2300 m. Drevesa zrastejo do višine 25 m, včasih celo 35, in dosežejo premer 1,5 m. Cemprin spada v vrsto belih borov (*Pinus subgenus strobus*), za katere je značilnih pet od 5 do 9 cm dolgih iglic v šopu. Semena iz češarkov, ki merijo od 4 do 8 cm, raznašajo ptice, predvsem lešnikar ali krekovt (*Nucifraga caryocatactes*). Cemprin je povsem podoben sibirskemu boru (*Pinus sibirica*), ki ga imajo nekateri avtorji za podvrsto cembrina. Vendar se drevesi razlikujeta po velikosti storžev, ki so pri sibirskem boru malo večji, in po iglicah, ki imajo pri

Udeleženci ekskurzije med vzponom na Eisentalhöhe. Foto: Silvo Bizjak.

sibirskem boru tri kanale za smolo, pri cemprinu pa le dva. Cemprin raste počasi in uspeva v hladnem okolju, zelo dobro prenaša zimski mraz, tudi temperature pod $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$; odporen je tudi na veter. Cemprinova semena uporabljajo v prehrani kot pinjole, bogate z maščobami, in kot aromatični dodatek žganju. Njegov dišeč les se uporablja v pohištveni industriji in gradbeništvu. Cemprin je priljubljen tudi kot okrasno drevo v parkih in velikih vrtovih.

Lahka pot s sedla na razgledni Eisentalhöhe (2180 m) se nadaljuje v zložnem spustu med cemprini. Usmerjena je proti staremu termalnemu kopališču Karlbäd.

Postaja 4: Karlbäd

Tradicionalno, 300 let staro, vendar še vedno delujoče termalno kopališče je nekoliko sorodno finski savni. Vodo vanj dovajajo iz potoka, pri čemer jo speljejo prek sveže razbitih granitnih skal, razbeljenih v velikem ognju. Močno segreta voda, v kateri se zaradi visoke temperature dodatno raztopijo različni minerali, nato po lesenih žlebovih odteče v velike, v drevesna debela izdolble kadi, ki dolgo zadržijo toploto vode. Postavljene so v posebnem prostoru v stavbi, ki je kulturni spomenik z značilno kmečko arhitekturo preteklega stoletja. Ko se kopalci uležejo v kadi, te dodatno prekrijejo z debelimi deskami, tako da izpod njih gledajo samo še njihove glave. Med kopanjem tople vode ne dovajajo več. Ko se voda ohladi, je postopek končan.

Spust z vrha Eisentalhöhe v Karlbäd. Foto: Jože Mihelič.

Lesene kopalne kadi v Karlbadu. Foto: Primož Pipan.

Besedica *karl* pomeni 'majhen'. Gre torej za tradicionalno miniaturno termalno kopalnišče, ki pa ima veliko srce. Domačini in novodobni obiskovalci ga imajo očitno v čisljih, sicer se ne bi ohranilo 300 let. Hiša, v kateri je poleg kopalnišča tudi gostišče, je v lasti družinskega podjetja, ki iz roda v rod ohranja gostoljubnost in zanimivo dodatno ponudbo, tradicionalno, doma pridelano hrano ter žganje z dodatkom cemprinovih semen.

Postaja 5: Planina Grundalm

Grundalm je značilen planinski pašnik osrednjega dela Nockbergov. Ima močan vodni vir, potok Grundalmbach. Čeprav je na precejšnji nadmorski višini, takšni kot naši najvišji planini Velo polje in Krstenica, ga obkroža strnjeni gozd iglavcev. Vzporedno s tradicionalnim, za poprečnega obiskovalca morda celo preveč šolsko zasnovanim muzejem gozdarstva, ki so ga ob izgradnji panoramske ceste uredili v tamkajšnji gozdarski hiši, je polagoma vzknila ideja o ureditvi povsem neserijske naravoslovne poti, ki naj poudarja spoštljiv odnos do lesa in vode.

K sodelovanju so pritegnili domače in tuje umetnice, slikarke in kiparke, namenoma le ženske, ki so si ogledale teren in skupaj idejno zasnovala pot *Silva magica*. Pot namenoma ni dolga, tako da se lahko obiskovalec na vsaki točki zadrži daljši čas. Opremljena je z umetniškimi slikami in skulpturami, ki se lepo vklaplajo v gozdno okolje. Delujejo živahno in

Nekdanja gozdarska koča na planini Grundalm, na začetku naravoslovne poti. Foto: Jože Mihelič.

obiskovalca nenehno opominjajo, da je gozd v resnici eno samo življenje, neskončna veriga življenja, v kateri ne sme manjkati prav noben člen, sicer njena trdnost mine. Hkrati je tu voda, živahen potok s čisto studenčnico, ki pripoveduje, da brez vode ni življenja, da je torej voda čudež našega planeta, ki ga je treba skrbno varovati.

Učno pot *Silva magica* obiskujejo predvsem družine z otroki ter osnovnošolci in srednješolci.

Postaja 6: Parkovna učna pot Windebensee

Čeprav je jezero Windebensee v bistvu umetno, saj so ga močno povečali s pregrado, v tipičnem okolju Nockbergov deluje zelo naravno. Naravoslovno pot, urejeno ob njem, so poimenovali *Alpine Lebensgemeinschaft*. Ime v ednini težko prevedemo v slovenski jezik, razen če bi rekli 'Občestvo živečega v Alpah', kar najverjetneje nehote poudarja bistveno reklo biosfernih območij: »Eno z divjino narave«. Bolje bi se bilo seveda izraziti »ena divjina narave«, ker s tem človeka ne ločujemo od ostale narave, mu ne pripisujemo posebnega mesta, ki ustvarja hierarhijo, kakršne narava ne pozna, to je večvrednih in manjvrednih.

Naravoslovna pot obiskovalca seznanja, kakšne so življenjske združbe, habitati in ekosistemi visokih gor, ki jih težko ločimo na zgolj živo ali neživo naravo. Predstavljena je pestrost rastlinstva in živalstva v visokogorskih jezerih Nockbergov in ob njih.

Jezero Windebensee. Foto: Jože Mihelič.

Postaja 7: Uprava in informacijska točka Biosfernega parka Nockberge

Uprava biosfernega parka Nockberge je v kraju Ebene Reichenau, sedežu istoimenske občine, najvišje ležeče na Koroškem. Umeščena je v domačiji, ki so jo nekdanji prebivalci prodali in se preselili v Afriko. Poleg upravnih prostorov je v stavbi tudi manjše informacijsko središče parka.

Osrednje območje Nockbergov označuje Sloveniji najbližji avstrijski narodni park, ki je julija 2012 pridobil prestižno UNESCO-vo oznako biosferni park. Oznaka pomeni, da je varovano okolje namenjeno trajnostnemu sobivanju ljudi, živali in rastlin, torej živi naravi kot celoti. Biosferni parki so prostrana zaokrožena območja ohranjene narave in kulturne pokrajine, v kateri sta varstvo in razvoj tudi v praksi usklajena kot primer sobivanja, s cilji varovanja narave, predvsem njene biološke raznovrstnosti, in značilne, tradicionalne kulturne pokrajine. Vsak biosferni park je modelno (razvojno, izobraževalno, raziskovalno) območje s sonaravnim pristopom v načinu življenja, kar zahteva popolno soglasje lokalnih prebivalcev in lokalnih skupnosti.

Predhodnik biosfernega parka, Narodni park Nockberge (*Nationalpark Nockberge*), je nastal leta 1987 zaradi spornih načrtov razvoja regije iz leta 1970, ki njenemu večinskemu kmečkemu prebivalstvu niso bili po godu. Ker kmetovalci niso želeli odstopiti od svoje stoletne tradicije preživljanja, so se leta 1980 na referendumu odločili za varstvo narave in

kulturne pokrajine. V teh zanimivih razmerah je nastalo edinstveno zavarovano območje, ki pa je le stežka dosegalo cilje Mednarodne zveze za varstvo narave (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*, IUCN), opisane pod oznako II. kategorija, ki pritiče narodnim parkom. Naravne danosti Nockbergov so bile namreč v preteklosti tako zelo ugodne za razvoj gorskega kmetijstva, gozdarstva in rudarstva, da dandanes le stežka govorimo o večjih predelih nedotaknjene narave, tako značilne za narodne parke. Prav zato je zdajšnja oznaka Biosferni park Nockberge zelo primerna in skupaj s salzburškim Lungauom opredeljuje največje biosferno območje v Avstriji sploh. Utemeljuje pa jo tudi čisto poseben zgodovinski razvoj, ki vzbuja upanje, da se zaradi prislovične avstrijske premočrtnosti in redoljubnosti utegnejo zastavljeni cilji tudi dejansko udejaniti.

Postaja 8: Bad Kleinkirchheim

Izviri termalne vode v Bad Kleinkirchheimu so povezani z zanimivo geološko zgradbo Nockbergov. Od Innerkremsa do St. Oswalda poteka masivna, prečno ukleščena plast jurskega dolomita. Padavinska voda, ki pronica vanjo, se v zgornjih plasteh očisti, globoko v podzemlju pa segreje ter raztaplja različne minerale. Segreta odteka po podzemni razpoki v smeri Bad Kleinkirchheima, kjer prihaja na plan kot termalni izvir.

Uživanje v termalnem bazenu sredi zimske idile v Bad Kleinkirchheimu. Foto: flickr.

Zračni pogled na Bad Kleinkirchheim v času smučarskega tekmovanja. Foto: flickr.

Cerkev sv. Katarine v Bad
Kleinkirchheimu. Foto: flickr.

Leta 1055 si je po vojnem spopadu s Henrikom III. ob izviru uspešno zdravil rane palatin (volilni knez) Poto iz rodbine Ariboncev. Iz hvaležnosti za ozdravitev je območje izvira podaril samostanu v Milštatu, ki ga je dal zgraditi leta 1091. V drugi polovici 15. stoletja so nad izvirom zgradili cerkev, ki je posvečena sv. Katarini; ime Katarina v grščini pomeni 'Čista'. Poznejši obiskovalci cerkve so našli še en termalni izvir, pri katerem so izpirali oči, vnete od dima v dimnicah. Ta izvir je dobil ime *Augenquelle* ('Očesni izvir'). Tako kot Izvir svete Katarine ima pretok od 8 do 10 l/s in temperaturo vode od 22 do 24 °C. Šele po 1. svetovni vojni so z vrtinami dosegli podzemni tok vode, ki ima pretok med 17 in 24 l/s in temperaturo od 32 do 36 °C.

Najstarejši znani zapis o termalnem kopališču je iz leta 1670. Leta 1762 je nastal prvi kopališki red, leta 1884 pa prvi »velnes«*»* prospekt. Leta 1934 so zgradili prvi samostojni termalni bazen, leta 1969 pa veliki termalni bazen. Leta 1935 so imenu kraja Kleinkirchheim prvič dodali pridevek Bad, v obliki Kleinkirchheim – Bad. Zdajšnje ime Bad Kleinkirchheim je uradno nastalo leta 1957.

Bad Kleinkirchheim je središče istoimenske občine, ki jo sestavlja devet vasi med Milštatskim jezerom in dolino Krke, na povprečni nadmorski višini 1087 m.

V prvem znanem dokumentu iz leta 1166 salzburški nadškof Konrad II. podeljuje donacijo za tamkajšnjo kapelo. Leta 1473 so dolino opustošili Turki, zato se je 25. junija 1478 zbralo 600 kmetov, da bi Turke pregnali, vendar so ti, verjetno zaradi vpada Madžarov, kar sami pobegnili. Med reformacijo, ko je bila prebivalcem dana svoboda veroizpovedi, je mnogo kmetov prestopilo v luteransko vero, kar se pozna še dandanes.

Razvoj smučarskega turizma se je začel v letih po 1. svetovni vojni, zdaj pa obiskovalcem ponujajo, podatek je iz leta 2011, 101 km urejenih smučarskih prog, proge za sankanje in tek na smučeh ter odlične možnosti za turno smučanje. V Bad Kleinkirchheimu organizirajo tekme svetovnega pokala v alpskem smučanju. Dve smučarski progi se imenujeta po domačinu Francu Klammerju, leta 1953 rojenem v bližnjem Mooswaldu. Po mnenju mnogih gre za najboljšega smukača vseh časov.

Literatura in viri:

- Anko, B., Bogataj, N., Flisar, M., Gaberščik, A., Goršak, B., Jamnik, Z., Jiri Kočica, J., Kovačič, M., Lenar, A., Maček, J., Mihelič, J., Oražem, M., Rejc, P., Rupnik, M., Sovinc, A., Škofic, N., Štefančič, R., Tomšič, M. 2013: Znamenja trajnosti. Andragoški center Slovenije. Ljubljana, 188 str.
- Biermann, G., Franz, W. R., Friess, T., Fritz, A., Goetzinger, M. A., Gutleb, B., Hafner, F., Hartl, H., Honsig-Erlenburg, W., Komposch, C., Leute, G. H., Mildner, P., Niedermayr, G., Pall, W., Pohl, H. D., Poetz, H., Koeckinger, H., Rupitsch, P., Sampl, H., Schlick-Steiner, B. C., Seger, M., Streitmaier, D., Tuerk, R., Ucik, F. H., Wiedner, P., Wieser, C. 2012: Die Nockberge, Ein Naturführer. Verlag des Naturwissenschaftlichen Vereins für Kärnten. Celovec, 336 str.
- Grossglockner Hochalpenstrassen AG, 2008: Nockalmstraße. Salzburg, str. 2–8.
- Medmrežje 1: www.biosphaerenparknockberge.at, 15. 8. 2013.
- Medmrežje 2: sl.wikipedia.org/wiki/Sveta.Ema.Krška, 16. 8. 2013.

- Medmrežje 3: sl.wikipedia.org/wiki/Mutec_osojski, 16. 8. 2013.
- Medmrežje 4: sl.wikipedia.org/wiki/Špital_ob_Dravi, 17. 8. 2013.
- Medmrežje 5: sl.wikipedia.org/wiki/Bad_Kleinkirchheim, 17. 8. 2013.
- Medmrežje 6: sl.Wikipedia.org/wiki/Radenče, 17. 8. 2013.
- Mörth, M. 2012: Mein Biosphären Park, zloženska (parkovno informacijsko gradivo). Biosphärenparkverwaltung Nockberge. Ebene Reichenau.
- Mörth, M. 2012: Meine Kultur im Biosphärenpark, zloženska (parkovno informacijsko gradivo). Biosphärenparkverwaltung Nockberge. Ebene Reichenau.
- Mörth, M. 2012: Meine Natur im Biosphärenpark, zloženska (parkovno informacijsko gradivo). Biosphärenparkverwaltung Nockberge. Ebene Reichenau.
- Mörth, M. 2012: Špajka, zlato narodnega parka Nockberge. Uprava narodnega parka Nockberge. Ebene Reichenau, str. 14–18.
- Prunk, J. 2002: Kratka zgodovina Slovenije. Založba Grad. Ljubljana, 230 str.
- Ragger, C. 2013: Meine Biosphäre, Wir alle sind Biosphärenpark. Kärntner Biosphärenparkfonds. Ebene Reichenau, str. 2–3.

KAZALO

Drago Kladnik	
Predgovor	3
Andrej Bandelj	
Ziljska dolina	5
Andrej Bandelj	
Beljak in okoliška jezera	29
Jernej Zupančič	
Karavanke in Rož	57
Andrej Bandelj	
Celovec in Gosposvetsko polje	79
Andrej Bandelj	
Južna pobočja Svinške planine in Velikovško čezdravje	105
Andrej Bandelj	
Podjuna	125
Andrej Bandelj	
Labotska dolina	143
Andrej Bandelj	
Zgodovinski kraji severne Koroške	165
Jože Mihelič	
Pogorje in biosferni park Nockberge	185

O AVTORJIH

Andrej Bandelj se je rodil leta 1980 v Postojni. Leta 2005 je diplomiral na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Po končanem študiju se je podal na pot samostojnega podjetnika na področju turizma. Kot licenčni turistični, planinski in turnokolearski vodnik se ukvarja z organizacijo in vodenjem izletov ter potovanj po Sloveniji, zamejstvu ter širšem prostoru južne in srednje Evrope, s poudarkom na območju Alp. Zadnja leta redno sodeluje pri izvedbi ekskurzij Ljubljanskega geografskega društva, namenjenih spoznavanju slovenskega zamejstva v Italiji in Avstriji.

Jože Mihelič se je rodil leta 1946 v Mariboru. Diplomiral je na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani, kjer je bil 40 let habilitirani predavatelj za področje gorništv. Učil je po srednjih šolah in 25 let vodil Službo za izobraževanje v Triglavskem narodnem parku. Je avtor knjige *Dober dan Triglavski narodni park*, soavtor knjige *Albin Belar, pozabljen slovenski znanstvenik* ter avtor več kot sto poljudnih in strokovnih člankov. Osnovalec in urednik je mesečnik *Svet pod Triglavom*. Zasnoval je stalno razstavo o dr. Albinu Belarju in je prejemnik Steletovega ter Belarjevega priznanja. Je alpinist z mnogimi prvenstvenimi vzponi, turni smučar in gorski fotograf.

Jernej Zupančič se je rodil leta 1963 v Ljubljani. Diplomiral je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je leta 1992 tudi magistriral in leta 1997 doktoriral. Svojo poklicno pot je začel leta 1989 na Inštitutu za geografijo, nadaljeval na Inštitutu za narodnostna vprašanja, od leta 2002 pa je zaposlen na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani, trenutno v nazivu izredni profesor. Predava kulturno, socialno in politično geografijo ter geografijo Vzhodne in Jugovzhodne Evrope. V ospredju njegovega raziskovalnega zanimanja so predvsem narodno vprašanje, etnične manjšine, mednarodne selitve, diaspora in krizna območja oziroma politična geografija nasploh.

 Paulitschgasse 5-7
9020 Klagenfurt/Celovec

 Tel.: +43 (0)463 55 464
Fax: +43 (0)463 55 464 - 22

 www.hacek.at

 Ponedeljek–petek: **9–18**
Sobota: **9–12**
Poslovodstvo: Gabriela Hobel

Knjižni, informacijski in kulturni center Haček je zasnovan širše kot klasična knjigarna, ponuja leposlovne in strokovne knjige v slovenskem jeziku, otroške knjige v slovenskem in nemškem jeziku, zgosčenke in videofilme v slovenskem jeziku in knjige slovenskih koroških založb Drava, Wieser in Mohorjeva, knjige o Sloveniji in alpsko-jadranskem prostoru v nemškem in angleškem jeziku, knjige za učenje slovenščine, italijanščine, hrvaščine in knjige o manjšinah in medkulturnosti.

Ponuja tudi informacije o ustanovah in aktivnostih koroških Slovencev, o kulturni, turistični in gastronomski ponudbi v Sloveniji in v alpsko-jadranskem prostoru ter o čezmejnih projektih. V svojih prostorih tako za ustanove iz dvojezične Koroške kot Slovenije omogoča galerijsko in razstavno dejavnost, literarna branja, tiskovne konference, delovne krožke itd.

Haček kot knjižni servis oskrbuje dvojezične šole s šolskimi knjigami, v njih na prireditvah pripravlja knjižne police, z objavami v slovenskih medijih aktivno obvešča o ponudbi v slovenskem jeziku.

www.kkcenter.at

GLEDALIŠČE

IZOBRAŽEVANJE

RAZSTAVE

k & k - Kulturni in komunikacijski center se od leta 1995 nahaja v bivši šentjanski ljudski šoli.

Center k & k se je v minulih 20-ih letih razvil v kraj kulturnega ustvarjanja, ki šteje med najpomembnejše ustanove južnokoroške kulturne scene in odprte kristalizacijske točke kulturnega ustvarjanja v Alpe-jadranskem prostoru.

k & k vidi svojo najpomembnejšo nalogo v zavzemanju za manjšinske in človekove pravice, v ohranitvi kulturnih tradicij in regionalnih posebnosti ter v izboljšanju življenjskih razmer na dvojezičnem ozemlju Koroške.

Prednostna strategija centra je, da kultu-

ra igra pozitivno vlogo pri uveljavljanju slovenskega jezika v javnosti in v odnosu do večinskega naroda. Zato k & k nudi prostor tako podeželski kulturi in regionalnim temam kot tudi vrhunskim kulturnim prireditvam. Raznolik vsakoletni program zajema številne razstave, gledališke predstave za odrasle in otroke, branja, predavanja, koncerte, delavnice in jezikovne tečaje.

Stalno na ogled je razstava o hišnih in ledinskih imenih, razstave od likovnih do sociokulturnih se menjajo med letom.

S svojim programom k & k želi upoštevati in pospeševati dvo- in večjezičnost na Koroškem kot vzgleden primer za prisotnost slovenskega jezika v javnem prostoru.

k & k St. Johann i.R./Šentjanž v Rožu
St. Johann/Šentjanž 33, 9162 Strau/Struga

www.kkcenter.at

email: **kuk@slo.at**

Fon: **0043 463 514300 13**

V bližini centra se nahaja rekreacijski center **C.E.N.T.R.I.S.**

Nudi prenočišče, kulinarično in športno ponudbo.

www.centris.at · fon **0043 699 11319076**

Gledališče

Glasba/Glasbene edicije

Film

Likovnost

Izobraževanje

Servis

Literatura

Kulturna izmenjava

Slovenščina v družini

Krščanska kulturna zveza je bila ustanovljena leta 1953 kot idejna naslednica Slovenske Krščansko-socialne zveze za Koroško. Namen Krščanske kulturne zveze je ohraniti bogato kulturno dediščino koroških Slovencev, pospeševati in podpirati kulturno delovanje krajevnih društev ter nuditi vsestranske izobraževalne možnosti. Težišče zavzema mladinsko delo - gledališka, pevska in izobraževalna dejavnost. V KKZ je včlanjenih nad 50 društev in skupin.

DRABOSNJAKOV DOM KRAJ SPOMINA IN UČENJA

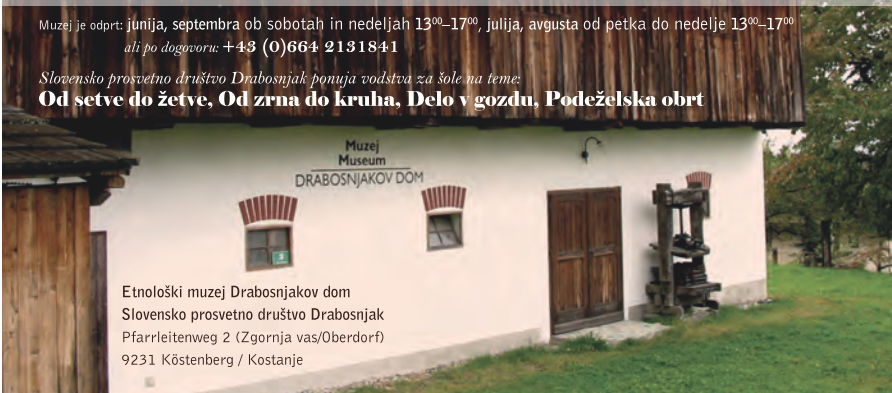
ETNOLOŠKI MUZEJ KOSTANJE MUSEUM FÜR ALLTAGSGESCHICHTE KÖSTENBERG

Na severnem robu dvojezičnega območja Koroške je leta 2002 odprl svoja vrata Etnološki muzej Kostanje. Muzejska zbirka je nastala s prizadevanjem članov Slovenskega prosvetnega društva Drabosnjak v sodelovanju Krščanske kulturne zveze, Slovenske prosvetne zveze in Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. Zbirka ohranja dediščino preteklosti, hkrati pa spodbuja k opazovanju in učenju, predvsem pa k boljšemu razumevanju življenja in dela ljudi s Kostanj in okolice.

Muzej je odprt: junija, septembra ob sobotah in nedeljah 13⁰⁰–17⁰⁰, julija, avgusta od petka do nedelje 13⁰⁰–17⁰⁰
ali po dogovoru: +43 (0)664 2131841

Slovensko prosvetno društvo Drabosnjak ponuja vodstva za šole na teme:

Od setve do žetve, Od zrna do kruha, Delo v gozdu, Podeželska obrt

Etnološki muzej Drabosnjakov dom
Slovensko prosvetno društvo Drabosnjak
Pfarrleiteweg 2 (Zgornja vas/Oberdorf)
9231 Köstenberg / Kostanje

GASTHAUS•GOSTIŠČE•TRATTORIA

 OGRIS
„MIKLAVŽ“
www.gasthaus-ogris.at

Ludmannsdorf / Bilčovs 13
9072 Ludmannsdorf / Bilčovs

Telefon: +43 (0) 4228 2249
Mobilni telefon: +43 (0) 4228 2303
E-pošta: ogi@gasthaus-ogris.at

vodenje ekskurzij in izletov po Sloveniji in zamejstvu
pomoč pri pripravi programov ekskurzij
vodenje kolesarskih in pohodniških tur

ANDREJ BANDELJ S.P.
ULICA MIRKA PIRCA 7; SI 6210 SEŽANA
00386 (0)31 234 613; VANDREJ.ZMANO@GMAIL.COM

Hotel Alte Post/Stara pošta
 Dr. Ludvig in Pepca Druml
 A-9613 Feistritz a. d. Gail 19

ALTE POST
 GASTHOF · TRATTORIA · GOSTILNA
www.altepost.biz

M-Tel: +43 664 4244021
 Tel: +43 (0)4256-29050
 Fax: +43 (0)4256-29050 50
 E-Mail: office@altepost.biz

Pokrajina ustvarja poznanstva.

KULTURSTADT BLEIBURG
PLIBERK MESTO KULTURE

Mesto kulture na podeželju.

Pliberk, eno najstarejših mest avstrijske Koroške, je v listinah omenjeno okoli leta 1006. Požari, turški vpadi in epidemija kuge v letu 1715 so mestu hudo prizadejali, vendar se je mestno jedro ohranilo in je vredno ogleda.

Pliberk živi s kulturo in za kulturo.

Z Evropsko razstavo leta 2009 si je Pliberk pridobil naziv „mesto kulture“. S kakovostno kulturno ponudbo številnih kulturnih ustvarjalcev je postal Pliberk pomemben kulturni center Koroške.

Kultura povezuje slovensko in nemško govoreče prebivalstvo in krepi čezmejno regionalno sodelovanje.

Muzej Wernerja Berga.

Muzej Wernerja Berga, v osrčju mesta Pliberk, predstavlja slikarska dela Wernerja Berga v kraju, kjer so nastajala. V muzeju je bogata zbirka slik iz fundacije Wernerja Berga (1904–1981), ki prikazuje življenjsko delo umetnika, rojenega v Eberfeldu (Wuppertal).

Leta 1931 se je preselil na Koroško in živel kot kmet in slikar na gorski kmetiji v Podjuni, visoko nad Dravo. Osrednja tema njegovega ustvarjanja so pokrajine in ljudje njegove nove domovine. Njegova dela so edinstven slikovni dokument življenja na južnem Koroškem.

Stalno razstavo dopolnjujejo vsakoletne tematske razstave in vrt skulptur. Muzej se nahaja v stoletja starem poslopju na Glavnem trgu v Pliberku.

Informacije:

Werner Berg Museum
Muzej Wernerja Berga

A-9150 Pliberk/Bleiburg
10. Oktober-Platz 4

Tel: +43 4235 2110-27

ali +43 4235 2110-13

e-mail: bleiburg.museum@ktn.gde.at

www.wernerberg.museum

Odpiralni čas:

- od začetka maja do konca oktobra

- od torka do nedelje, od 10.00 do 18.00

- ob ponedeljkih zaprto

wernerberg.museum

Informacije o znamenitostih, kulturnih in turističnih ponudbah

Mestna občina Pliberk
www.bleiburg.at

Kulturni dom Pliberk
www.kulturnidom.at

Galerija FALKE
www.falke-foundation.at

Informacije o kulturni krajini
www.kleindenkmaler.at

Smučanje, kolesarjenje, pohodništvo
www.petzen.net, www.kunst-radweg.at

Camping in restavracija Rosental Rož

Gotschüchen/Kočuha 34
9173 St. Margareten/Šmarjeta v Rožu

camping.rosental@roz.at

<http://www.camping.rozweb.eu>

V dolini Drave ob majhnem jezercu leži avtokamp Rosental Rož, ki je posebno primeren za družine in tudi za štirinoge družinske člane!

V posebno oblikovani in klimatizirani stavbi čaka obiskovalce in obiskovalke 60 postaj z zanimivimi, presenetljivimi in poučnimi eksperimenti.

EXPI

hands on science center
interaktivna razstava fizikalnih eksperimentov

<http://www.expi.at>

info@expi.at

Gotschüchen/Kočuha 34a
9173 St. Margareten/Šmarjeta v Rožu

Vellachtal/Dolina Bela – das Tor zum Süden/vrata na jug

Gruppen- und Busreise mit Zdravko Haderlap / skupinski izlet z Zdravkom Haderlapom

a-zone@aon.at

*43(0)699-10717634

willi.osina@slo.at

+436502807574

Die kulturhistorische Reise durch Zeit und Raum lädt ein, Land und Leute des Vellachtales / dolina Bele im südlichsten Eck Österreichs kennenzulernen. Kurzweilige Spaziergänge durch die historischen Orte Rechberg / Rebrca, Bad Eisenkappel / Železna Kapla sowie zum zeithistorischen Museum Peršman runden den mit umfassenden Informationen angereicherten Tag ab.

Den Abschluss findet dieses unvergessliche Erlebnis mit einem herrlichen Panoramablick über die Karawanken auf der Luschaalm im Alpengasthaus Riepl auf 1250 Meter Seehöhe.

S kulturznogodovinskim potovanjem skozi čas in prostor vabimo na spoznavanje doline Bele, ki se nahaja v najbolj južnem kotičku Avstrije, in njenih prebivalcev. Informacij poln izlet bodo zaokrožili kratkočasni sprehodi po zgodovinskih krajih Rebrca in Železna Kapla ter k muzeju na Peršmanovi domačiji. Nepozabno doživetje bomo zaključili s čudovitim panoramskim razgledom čez Karavanke iz gostilne Riepl, ki se nahaja na višini 1250 m na Lužah.

Route/pot:

- 09:30: srečanje na Rebrci (kraji)
- 10:30: Železna Kapla (sprehod do turške trdnjave, ogled kolodvora, pokopališča z romarsko cerkvijo Marija v Trnju, Galerije Vprega, Foruma Zarja, cerkve sv. Mihaela, imenovane tudi Omanova cerkev, in Rohrejeve kovačije iz 17. stoletja)
- 12:30: Bela (košilo)
- 14:00: obisk Kebrove šole oz. kapelice iz leta 1934 v Lepeni
- 14:30: ogled umetniške fotografske razstave Marka Lipuša, posvečene lepenskim literatom: Maji Haderlap, Florjanu Lipušu, Cvetki Lipuš in Valentinu Polanšku (Lepenska šola)
- 15:15: ogled Peršmanovega muzeja z vodičem (www.persman.at)
- 16:45: zaključek na Lužah v gostilni Riepl, eni najlepših razglednih točk v vzhodnih Karavankah

Slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem

Nesnovna kulturna dediščina avstrijske komisije Unesco (www.unesco.at)

Slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem so živa kulturna dediščina, ki je globoko zasidrana v zavesti ljudi. Mnoga imena so se ohranila po ustnem izročilu in so danes zapisana na zemljevidih. Marca 2010 so bila slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem sprejeta v seznam nesnovne kulturne dediščine avstrijske komisije Unesco, zato imajo zemljevidi odtlej uradni Unescov logotip.

Zemljevid občine Sele/Zell (2008)

www.kosuta.at, www.kosuta.at/zemljevid

Interesna skupnost selskih kmetov, Nanti Olip

e-mail: nanti.olip@aon.at, nanti.olip@gmail.com

Zemljevid in avdioposnetki zemljepisnih imen občine Kotmara vas/Köttmansdorf (2008)

www.gorjanci.at, www.gorjanci.at/index.php/zemljevid-top

Slovensko prosvetno društvo Gorjanci, Vinko Wieser

e-mail: vinkowieser@aon.at

Zemljevid in avdioposnetki zemljepisnih imen občine Škofiče/Schiefling (2011)

www.edinost-skofice.at

Slovensko prosvetno društvo Edinost, Magda Errenst

e-mail: georg.errenst@schule.at

Zemljevid občine Šmarjeta v Rožu/ St. Margereten im Rosental (2011)

Kulturno društvo Šmarjeta-Apače, Rozi Wernig

e-mail: rozi.wernig@roz.at

Evropski čezmejni projekt FLU-LED — Kulturni portal ledinskih in hišnih imen (2011–2015)

www.flurnamen.at, www.ledinskaimena.si, <http://www.flurnamen.at/si/dokumente-si>

Zemljevidi občin Bekstani/Finkenstein, Šentjakob v Rožu/St. Jakob im Rosental, Bistrica v Rožu/Feistriz im Rosental, Šmarjeta v Rožu/St. Margereten im Rosental ter občin Tržič, Jesenice, Kranjska Gora na Gorenjskem.

V centru k&k v Šentjanžu je na ogled **stalna razstava narečnih zemljevidov Jozija Paka**. www.kkcenter.at

Informacije vam lahko posredujejo Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, osrednji kulturni organizaciji – Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza – in slovenska krajevna društva.

SNI Urban Jarnik Viktringer Ring 26/3, 9020 Klagenfurt/Celovec

Tel.: 0463 51 62 44 E-mail: piko@ethno.at www.ethno.at, www.kleindenkmaler.at

KKZ Viktringer Ring 26/3, 9020 Klagenfurt/Celovec Tel.: 0463 51 62 43 E-mail: office@kkz.at www.kkz.at

SPZ Gabelsbergerstr. 5/2, 9020 Klagenfurt/Celovec Tel.: 0463 51 43 00 E-mail: spz@slo.at www.slo.at

O LJUBLJANSKEM GEOGRAFSKEM DRUŠTVU

Ljubljansko geografsko društvo je stanovska organizacija, ki združuje geografe in geografinke ter vse ljubitelje geografske stroke, zlasti iz osrednjega dela Slovenije. Pod tem imenom in v obstoječi organizacijski obliki deluje od leta 1984, njegovi začetki pa segajo v daljno leto 1922, ko je bil ustanovljen njegov predhodnik, *Geografsko društvo Slovenije*. Omenjena organizacija se je večkrat preoblikovala, ljubljansko društvo pa je prevzelo povezovalno vlogo za geografe s širšega ljubljanskega območja in kot Ljubljansko geografsko društvo (LGD) postalo najmočnejši člen pozneje ustanovljene krovne slovenske geografske organizacije *Zveze geografov Slovenije*. LGD ima približno 300 članov in je največje geografsko stanovsko združenje v Sloveniji.

LGD je nosilec številnih dejavnosti, kot so na primer strokovna predavanja, geografski večeri, strokovne ekskurzije po Sloveniji in sosednjih pokrajinah, daljše prvomajske ekskurzije v tujino in krajši ogledi geografskih zanimivosti v osrednji Sloveniji. Geografsko znanje o obiskanih pokrajinah skrbno zapisujemo, urejamo in objavljamo v knjižni zbirki ***Vodniki Ljubljanskega geografskega društva***, kjer se lahko bralec seznanil z geografskimi opisi pokrajin in dobi dobrodošle popotne informacije z vseh ekskurzij, ki jih je društvo organiziralo po letu 2002.

Knjige so dobrodošel sopotnik na potovanjih po Sloveniji in drugod po svetu. Vodniki enodnevni ekskurzij, ki so bile organizirane na območju Slovenije in sosednjih dežel, vsebujejo orise posameznih strokovnih izletov. Za vsakega so opisane glavne pokrajinske značilnosti in zanimivosti, predlagana pa je tudi priporočena pot s poudarkom na ogleda vrednih točkah. Vodniki večdnevni potovanj v izbrano tujo državo so zasnovani malce drugače. V prvem delu so obravnavane njene temeljne naravno- in družbenogeografske značilnosti z zgodovinskim orisom, v nadaljevanju pa je predstavljena priporočena pot po posameznih dnevih s podrobnejšim prikazom vseh ogleda vrednih zanimivosti.

Podrobnejše informacije o društvu in njegovih dejavnostih lahko najdete na spletnih straneh <http://www.lgd-geografi.si/>. Veseli bomo vašega obiska.

